psikanaliz gündemi

psikanalizin 'öteki' yüzü:
HEINZ KOHUT

Heinz Kohut
Michael Franz Basch, Yavuz Erten, Merton Gill,
James S. Grotstein, Jule P. Miller, Allen Siegel

Yayına Hazırlayanlar:
Yavuz Erten - Nafi Mitrani - Melis Tanık

ithaki

Psikanaliz Gündemi
–Makale Seçkisi 3–

İthaki Yayınları - 298
Tarih Toplum Kuram - 30
Psikanaliz Gündemi (Makale Seçkisi) - 3
ISBN 975-273-041-8
Psikanalizin 'Öteki' Yüzü: Heinz Kohut

Dizi Sorumluları: Bella Habip - Stella Ovadia

Yayına Hazırlayanlar: Yavuz Erten - Nafi Mitrani - Melis Tanık

Yazarlar: Heinz Kohut, Michael Franz Basch, Yavuz Erten, Merton Gill, James S. Grotstein, Jule P. Miller

1. Baskı İstanbul, 2004
© İthaki 2004
Yayıncının yazılı izni olmaksızın herhangi bir alıntı yapılamaz.

Kapak fotoğrafı: Siegmund Levarie
Kapak fotoğrafının kullanım izni için Charles Strozier'a teşekkür ederiz.

© Kohut, H. & Wolf, E. S. (1978). The disorders of the self and their treatment: An outline. *International Journal of Psychoanalysis*, 59, 413-425.
© Kohut, H. (1979). The two analyses of Mr Z. *International Journal of Psychoanalysis*, 60, 3-27.
© Kohut, H. (1982). Introspection, empathy, and the semi-circle of mental health. *International Journal of Psychoanalysis*, 63, 395-407.
© Basch, M. F. (1989). A comparison of Freud and Kohut: Apostasy or synergy? In D.W. Detrick & (Eds.), Self psychology: Comparisons and contrasts (pp. 3-22). Hillsdale, NJ: *The Anaytic Press.*
© Gill, M. (1994). Heinz Kohut's Self Psychology. In A. Goldberg (Ed.), *A decade of progress: Progress in self psychology*, Vol. 10 (pp. 197-211).
© Kohut, H. (1978). Introspection, empathy, and psychoanalysis: An examination of the Relationship between mode of observation and theory. In P. Ornstein (Ed.), The search for the self, Vol. 1 (pp. 205-232). New York: *International Universities Press.*
© Kohut, H. (1981). On empathy. In P. Ornstein (Ed.), *The search for the self,* Vol. 4 (pp. 525-535). Madison, CT: International Universities Press.
© Grotstein, J. S. (1999). Melanie Klein and Heinz Kohut: An odd couple or secretly connected? In A. Goldberg (Ed.), *Pluralism in self psychology: Progress in self psychology.* Volume 15 (pp. 123-146). Hillsdale, NJ: The Analytic Press.
© Miller, J. P. (1985). How Kohut Actually Worked. In A. Goldberg (Ed.), *Progress in self psychology*, Volume 1 (pp. 13-32). New York: Guilford Press.
© *Kohut'un İzini Sürmek.* Yavuz Erten.
© *Bay Psikanaliz Heinz Kohut.* Yavuz Erten.

Yayın Koordinatörü: Füsun Taş
Sanat Yönetmeni: Murat Özgül
Düzelti: Ahmet Öz
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: Yeşim Ercan
Kapak, İç Baskı ve Cilt: Kitap Matbaacılık

İthaki Yayınları
Mühürdar Cad. Ilter Ertüzün Sok. 4/6 81300 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr
www.ithaki.com.tr

Dağıtım
Çatalçeşme Sok. Yavuz Han No: 26 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 512 76 00 Faks: (0212) 519 56 56

Psikanalizin 'Öteki' Yüzü: Heinz Kohut

Yayına Hazırlayanlar:
Yavuz Erten - Nafi Mitrani - Melis Tanık

Çeviri:

İrem Anlı, Gonca Budan, Erkan Kalem
Pınar Koçak, Serin Öğet Meskill
Nafi Mitrani, Sinem Öztep
Melis Tanık, Leyla Tanoğlu, Özden Terbaş

ithaki

Psikanaliz Gündemi Dizisi iki tür yayın etrafında oluşturuldu: Dünya psikanaliz literatürünün belli başlı metinleri bir yandan bir *seçkide* belirli bir temanın etrafında bir araya getirilirken, öte yandan da, bu literatürün önemli yazarlarının eserleri kitap halinde yayımlanacaktır.

Psikanaliz Gündemi'nde bir tema derinliğine işlenirken, farklı ekollerle farklı bakış açıları tarihsel gelişimleri içinde aktarılacak, çünkü "Psişik olguların bir gözlem yöntemi, bir tedavi pratiği ve bu olguların kuramı olan psikanaliz" aynı zamanda da pratiğinden kaynaklanan bir özellikle bir gelenek kurar. Bu gelenek bir tarihsellik ve şecere içinde yer alır, çeşitli aidiyet alanları oluşturur.

Güncel psikanaliz araştırmaları da tarihselliklerinin altı çizilerek *Psikanaliz Gündemi*'nde yer alacak.

Psikanaliz Gündemi yalnızca ruh sağlığı alanında çalışanlara değil, insanın ruh sağlığının karmaşık yapısını oluşturan toplumsal, politik, ekonomik, estetik olgulara ilgi duyanlara ve özellikle de insanı ve kendini tanımak için psikanalize başvurmayı anlamlı bulanlara da hitap etmeyi amaçlıyor.

Dizi Sorumluları
Bella Habip - Stella Ovadia

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ: Heinz Kohut'un İzini Sürmek - Yavuz Erten 9

1) KENDİ KALEMİNDEN **47**

- **İçebakış, Empati ve Psikanaliz - Gözlem Tarzı ile Kuram Arasındaki İlişkiye Dair Bir İnceleme** - Heinz Kohut 51
- **Kendilik Bozuklukları ve Tedavileri: Ana Hatlar** Heinz Kohut ve Ernest S. Wolf 80
- **Bay Z.'nin İki Analizi** - Heinz Kohut 110
- **İçebakış, Empati ve Akıl Sağlığının Yarım Çemberi** Heinz Kohut 165
- **Empati Üzerine** - Heinz Kohut 194

2) KOHUT ve DİĞERLERİ **207**

- **Bir Freud ve Kohut Karşılaştırması - Dinden Dönme mi, Sinerji mi** - Michael Franz Basch . . .211
- **Melanie Klein ve Heinz Kohut: Garip Bir İkili mi, Yoksa Aralarında Gizli Bir Bağ mı Var?** James Grotstein 238
- **Heinz Kohut'un Kendilik Psikolojisi** - Merton M. Gill . .274

3) ÇALIŞIRKEN KOHUT **299**

- **Kohut İşbaşında** - Jule P. Miller 303
- **"Bay Psikanaliz" Heinz Kohut: Allen Siegel'la Söyleşi** Yavuz Erten 332

Yayına Hazırlayanlar Hakkında **347**

Dizi Sorumluları Hakkında **347**

Not: Dipnotlarda, Melis Tanık (M. T.), Nafi Mitrani (N. M.), Yavuz Erten (Y. E.) kısaltmasıyla belirtilmiştir.

GİRİŞ

HEINZ KOHUT'UN İZİNİ SÜRMEK

Bu Kohut seçkisinin ilk satırlarını yazarken belirtmeliyim ki, on seneyi aşkın bir süredir mesleki alanda yaptığım çalışmaların önemli bir bölümü Heinz Kohut ve kendilik psikolojisi ile ilgilidir.

Sadece okumalar ve kuramsal çalışmalarla kalmayıp, uygulama ve teknikte sınamalar barındıran bu uğraş, Kohut'un kişiliği, hayat hikayesi, yaşam çevresi üzerine de odaklandı. Doksanlı yıllardan itibaren Kohut'un yakın çevresinde yaşamış çok sayıda insanla yakın tanışıklıklar, onun kişiliği ve kimliğinin izlerini sürmeme yardımcı oldu. Çok kuvvetli bir idealizasyonla başlayan, sonra çeşitli hayal kırıklıkları ve rahatsızlıklarla tam karşıtına savrulan ve en nihayetinde bu iki kutbun ortasına yerleşmeye başlayan bu iz sürme, bulunduğum yerden bakınca bana daha açık görünüyor ki, kişisel öykümün birtakım detayları ile iç içe geçen bir bulmaca çözümüne dönüşmüştü.

Psikanaliz tarihinin bu önemli kişiliğinin zaman zaman hayretler uyandıran karşıtlıkları, çelişkileri ve gizemleri onu bu bulmacanın göbeğindeki sisler arasına yerleştirir. Onu araştıranların çoğunun Kohut'u ve onun yaşamını bir mitolojik unsur gibi değerlendirmeleri, onların da bu gizemli bulmacanın büyüsüne

kapıldıklarını düşündürüyor bana. Kohut'un kendisinin bu mitolojik esrarı yaratma konusunda gayretli olduğunu da gözardı etmemeliyiz. Bu esrarı ölümlerinden sonraya taşıma başarısı gösterenlerin bir nevi ölümsüzlüğe ulaşma çabasında oldukları söylenebilir. Bu olgu bu hali ile oldukça narsistik bir amaç taşımaktadır. Bu saptamanın, narsizmin psikanalitik incelenmesinin virtüözü olan bir kişi hakkında olduğunu unutmamak gerekir.

I

Kohut'un yapıtı neye ilişkindir? Ve neden önemlidir?

Bu seçkide yer alan, bir kısmı bizzat Kohut tarafından kaleme alınmış makaleler bu sorulara detaylı yanıtlar vereceklerdir. Bu detaylı yanıtlardan önce, okuyucuya kitap üzerine çalışmasını kolaylaştıracak bazı ipuçları vermek yerinde olacaktır.

Kohut'un psikanalitik çalışması, kendisinden öncekiler ile karşılaştırıldığında, epistemolojik bir farklılık taşır. Bu farklılığın özünde bilgi toplama araçları olarak empati ve içebakış vardır. Analist, hastasını insani hissedişin ortak alanında tanımaya ve kavramaya çalışır. Bu, iki öznenin buluşmasının doğal alanıdır. Onun nesnel gözlemi odağa alan bir yaklaşıma itirazı, böyle bir yaklaşımın insani bilimlerin epistemolojik bakış açısı olmaktan uzak oluşundan kaynaklanır. Kohut'un savunduğu yönde epistemolojik bir farklılığın psikanalitik çalışmada hastayı "duymayı" ve "sezmeyi" ön plana çıkarıp, "bilmeyi" ve "açıklamayı" geri plana attığı ve böylece belirsizliği artırdığı ve kuramın sağlam mantıksal çerçevesinde gevşemelere yol açtığı düşünülebilir. Kohut'un psikanaliz içinde yarattığı etkinin felsefede fenomenoloji tarafından ortaya çıkarılana benzetilebileceğini düşünüyorum.

Towarnicki'nin (2002) Heidegger'i incelerken belirttiği gibi, "Modern insan doğayı ve gerçek diye adlandırdığı şeyi (...) bir araştırma konusu, depo edilmiş bir yığın ya da malmış gibi açıklıyor ya da ele alıyorsa bunun nedeni, nesnesi haline getirdiği bir dünyanın çarklarına kapılmış giderken ve içinde işleyip eylediği süreci henüz açık seçik düşünemezken, kendisinin de bir özne olarak bunu yükümlenmiş olmasıdır" (s. 41). Heidegger, teknik düşüncenin dünyayı abluka aldığını ve doğanın dev bir teknik ve endüstri haznesine dönüştüğünü söyler. Tabii ki, burada "doğa" diye sözü edilen şeye, insani var oluşun tüm doğallığının da katıldığını ve insanın bir anda teknik bir hesap ve incelemenin parçası haline geldiğini unutmamak gerekir. Fenomenolojinin insani var oluşun üzerindeki bu teknik örtüyü kaldırma uğraşına benzer bir gayret ve hatta başkaldırının psikanaliz içinde, kendilik psikolojisi ile belirdiğini söyleyebiliriz. Özellikle Kohut sonrası kendilik psikologları, örneğin Orange, Stolorow ve Atwood (1997) gibi isimler, psikanalizin kartezyen düşüncenin içine sıkışmış, teknik ve aceleci bir kolaycılıktan kurtulması gerektiğini söylerken, gitgide fenomenolojinin kavramlarına yönelmeye başlamışlardır. Bu durumun, psikanalizin klasik çevrelerinde kabul gördüğünü de pek söyleyemeyiz. Bu çevreler bu tip fenomenolojik dönüşümlerin psikanalitik çalışmanın ayrıcalık ve özelliğini kaybettirdiğini düşünürler. Belki bu sebeple, nesne ilişkileri kuramcısı olan Otto Kernberg, kendilik psikolojisi için "sahte var oluşçu" nitelemesini kullanmıştır. Kohut'un bu epistemolojik farklılıkla klasik kuramdan nasıl ayrılmaya başladığını ve yenilik olarak neyi getirdiğini anlamak için, onun bu seçkide yer alan "İçebakış, Empati ve Psikanaliz" makalesi iyi bir kaynaktır.

Kohut'un insanın gelişim süreci üzerine çalışırken ürettiği fi-

kirler, psikanaliz içinde o güne kadar söylenmiş olanlarla hem bir sürekliliğe sahiptirler hem de aynı zamanda bir farklılaşma sıçraması da sergilerler. Psikanalizin gelişim kuramında, yaşamın başlangıcı yoğun anne bağımlılığının dönemidir. Gelişim bu bağımlılıktan, bağımsızlığın ifadesi olan bireyleşmeye doğru yürümenin eksenidir. Mahler'in "bireyleşme-ayrılma" ve "nesne sürekliliği", Klein'ın "depresif pozisyon", Winnicott'ın "bağımsızlığa doğru", Erikson'ın "ego kimliği" kavramları, bu yürüyüşte gelişmişliğe ulaşmanın kilometre taşlarıdır. Bireyleşmedeki aksamalar, insan psikolojisinde hasarlar yaratır ve patolojik sonuçlar doğurur. Patolojik insan, yetişkin olduğu halde, çocuksu psikolojisinden (ve çoğunlukla bağımlılığından) vazgeçmeyendir. Kohut'un kuramında bu düşüncelerle paralel çok unsur vardır ancak o, bireyleşme ve bağımlılık arasında bu kadar siyah-beyaz bir ayrım olduğunu düşünmez. Batı düşüncesinin bireyleşme adı altında "kopuş"u kutsadığı görüşündedir. "Bağımlılık" ve "bağımsızlık" adı verilen iki kutbun yapay bir siyah-beyaz ayrımı yarattığı düşüncesindedir; bu iki kutbun arasındaki bölge ile ilgilenir. Bağımlılığı değil ama "bağlılığı" öne sürer gibidir. Psikanalitik kuram ve uygulamaya büyük katkısı olan kavramı "kendiliknesnesi",[1] bu tür bir *bağlılık* ilişki kipinin ürünüdür. Insanoğlu, doğumundan ölümüne kadar "öteki"ne muhtaçtır ve onu, değişik düzeylerde, işlevsel anlamda psikolojik uzantısı olarak görür. Bu durum, çocuklukta yetişkinliğe göre çok daha yoğun bir şekilde böyledir, ancak yetişkinlikte de yaşamın şartlarına göre bu tür yoğunlaşmalar ortaya çıkabilir. Kohut öncesinde kullanılan "öznel nesne" kavramına yakın bir anlamı olan

1) Kohut bu kavramla ne tam anlamıyla kendilik, ne de "öteki" (nesne) olan, ancak aynı zamanda hem kendilik, hem de "öteki" olan bir zamiri ve/veya ilişkisel işlevi işaret etmektedir. Bu tanımın gereğine uygun olarak, bu kavramı iki kelimeyi birleştirerek ("kendiliknesnesi" şeklinde) kullanır.

kendiliknesnesi, Kohut sonrasındaki kuramsal gelişmeler için kilit kavramlardan biri olmuştur. Öznenin sürekli bir bağ içinde olduğu kendiliknesnesi ve/veya kendiliknesneleri, klasik psikanalizin araştırma birimi olan "yalıtılmış tek psikoloji"nin yerine, en temel inceleme birimi olarak "iki psikolojinin etkileşimi"ni koyar. İnsan öteki ile olan etkileşiminin dışına çıkamaz. Her var oluş öznelerarası bir bağlamda gerçekleşir.

Kohut'un, kendiliknesnesi süreçleri adını verdiği olguları, gelişim seyri üzerinde incelemesi narsizmin alanıdır. Kohut özne ile kendiliknesnesinin etkileşimlerini üç gruba ayırır: İlk grupta teşhirci-büyüklenmeci gereksinimler yer alır. Çocuk kendiliknesnesinin gözünde kendisine yönelik hayranlık görmek ister. İkincisinde, idealize ebeveyn imagosuna gereksinim duyar. Anne-babasının herkesten akıllı, kuvvetli, güzel, vs. olmasını bekler. Üçüncüsünde ise, gereksinimi "ikizlik" olarak adlandırılan, arkadaşları, kardeşleri, akranları ile birlikte görkemli olmak, onlar gibi olmak, birlikte başarmaktır. Çocuk ancak bu narsistik gereksinimleri kendiliknesneleri tarafından optimal şekilde karşılandığı zaman, ileriki yıllarda patolojik bir narsizmden kurtulabilir. Bu gereksinimlerin optimal olarak karşılanmadığı bir yaşam başlangıcı, kendiliği eksik ve hasarlı bırakacaktır. Bu eksik ve hasarlı kendilik, durumu mümkün olduğunca kurtarmak için, ikincil yapılar inşa ederek ayakta durmaya çalışacaktır. Kendilik gelişimi çekirdekten bir gelişim programı izler. Gelişimin şartlarının optimal olduğu durumda kendisini tatminkar bir şekilde gerçekleştirecek olan bu program, işler optimalden daha kötüye gittiği zaman, telafi yapıları oluşturmak üzere devreye girer. Bu ikinci yapıların dışarıdan görünüşü ve yan etkileri de patolojik narsizm özelliklerine sahip olacaktır. Kohut için, kendiliknesnesi gereksinimlerinin optimal karşılanması, aynı zaman-

da "optimal anlamda karşılanmaması" anlamına da gelir. Kendiliknesnelerinin yarattıkları optimal hayal kırıklıkları, kendiliğin narsistik gereksinimlerinin olgunlaşması için gerekli yaralanmalardır. Çocuğun gelişmekte olan kendilik yapısı, kendiliknesnesinin aksadığı durumlarda, Kohut'un "dönüştürmeli içselleştirme" adını verdiği düzenekle, kendiliknesnesinin, hayal kırıklığının oluşumundan önceki doyumlu dönemde gerçekleştirdiklerini kendisine uygular. Bu sözü edilen, kaybedilenle özdeşleşme olgusuna denk düşüp, kökenini Freud'un (1917) "Yas ve Melankoli" makalesinde bulan bir ögedir. Dönüştürmeli içselleştirmeler kendiliğin narsistik süreçler dolayımındaki gelişim yolculuğunun temel yapı taşlarıdırlar. Ancak hiçbir zaman bütünü ile kaybedilenlerin yerini alıp, dışarıya yönelik bağları gereksiz hale getirmezler. Kohut'un ısrarla üzerinde durduğu gibi, kendiliknesnesi gereksinimleri yaşam boyu devam eder. Kendiliğin gelişimiyle bu gereksinimler olgunlaşır, ancak yaşamın zor günlerinde daha yoğun ve şiddetli halde geri gelebilirler. Yaşamın zor günleri narsistik yaralanmaların sahnelerini barındırırlar. İçlerinde öznenin çaresiz kaldığı, küçük düştüğü, utandığı, ihanete uğradığı, kendini yalnız hissettiği, güveninin boşa çıktığı durumlar, anlar, ilişkiler yer alır. Bu incinmeleri, yaralanmaları onaran termostat gibi devreye girip, düşen kendilik değerini yükseltense, yine kendiliknesnesi işlevleridir. Bu yoğun onarım etkinliği sırasında kimi gözlersek gözleyelim, onun yoğun bir narsistik patolojiye sahip olduğu sonucuna varabiliriz. Ancak aynı kişiyi, kendiliknesnesi işlevlerinin yardımı ile narsistik onarımını tamamlamış ve kendilik değeri normale dönmüş bir durumda gözlediğimiz zaman da, onun narsistik açıdan sağlıklı olduğunu düşünebiliriz. Bu şekilde, statik bir durumdan ziyade dinamik etkileşime dayanan bir olgu, Kohut'un takipçileri tara-

fından "narsizmin işlevsel tanımı" olarak adlandırılmıştır (Stolorow ve Lachmann, 1980). Bu arada kısaca belirtmek gerekir ki, özetlemeye çalıştığımız Kohut'un narsizm çalışması, klasik kuramınkinden önemli ölçüde ayrılmaktadır. Freud'un psikoekonomik bakışına göre, narsizm nesneye yatırılan libidonun geriye çekilmesi ve kendiliğe yatırılmasıdır. Freud'a (1914) göre, böyle bir "dışa yatırımsızlık", psikanalitik sağaltımın uygulanmasını olanaksızlaştırmaktadır. Freud niye böyle düşünmüştür? Freud'un bu nokta ile sıkı sıkıya bağlı "aktarım" kavramının anlamı nedir? Freud, çocukluktaki ilişki kalıplarının ve onları karakterize eden çatışmanın, psikanalistle olan ilişkiye yansımasını ve bu ilişkinin çocuklukta olup bitenlerin bir versiyonu haline gelmesini "aktarım" olarak tanımlamıştı. Oysa Kohut, narsizmi, libidonun içeriye veya dışarıya yatırımı ekseninde tanımlanan bir şey olmaktan çıkarmıştır. Bunun en temel sonuçlarından birisi, narsistik bozukluğu olanların psikanalize veya psikanalitik psikoterapiye alınmaya başlamalarıdır. Gerçi, Kohut'u önceleyen zamanlarda da, Freud'un bu patoloji grubunda olanlar, yani analistlerine yatırım yapamadıkları ve dolayısıyla aktarım kuramadıkları için analitik sağaltıma yanıt veremeyecekleri düşünülenler (Freud'un tanımıyla "narsist kişiler"), psikanaliz odasına davet edilmeye başlamışlardı. Psikanalizin sağaltıcı yönü –uzun yıllar tanımlanmış hali ile– aktarımın psikanalistle çalışılarak, yorumlanıp çözümlenmesi, bir başka deyişle bilinçdışı olan bu "tekrar dinamiği"nin bilinçli hale getirilmesidir. Narsistik patolojisi olan hastalarda, karşıdaki insana bir yatırımın olamayacağı iddiası, aktarımın gelişmesinin de mümkün olmadığı sonucunu ortaya çıkarıyordu. Ancak Kohut ve onun sonrasındaki bazı önemli gelişmeler narsistik bozukluğu olan hastaların psikanalitik bir sağaltıma yanıt verebilecekleri şeklindeki düşünce değişi-

minin tam anlamıyla tanımlanması ve onaylanmasını getirdiler. Kohut'un narsizmin psikoekonomik tanımını eleştirmesi ve değiştirmesiyle birlikte, narsistlerin analist veya terapistlerine belli bir tip yatırım yapabilecekleri –ve bu yatırımın daha hafif veya değişik patolojilerde (örneğin, nevrozda) olanlara göre farklı olacağı– kabul gördü. Böyle belli bir tipteki yatırımın anlamı, onların da analistleriyle belli bir şekilde ilişki içinde oldukları, kendi aynadaki hayallerine esir olup, kapalı-devre, ilişkisiz bir dünyada yaşamadıklarıydı. Belli bir tip ilişki, analist veya terapistle özgün bir aktarım demekti. Bu aktarım Freud'un üzerinde çalıştığı "nevrotik aktarım" veya "aktarım nevrozu" olmayabilirdi, ama gene de bir tür aktarımdı.

Kendilik ile kendiliknesnelerinin narsistik karakterdeki bu yoğun etkileşimi sadece çocuk ve ebeveyn arasındaki ilişkinin sınırları içinde kalmaz, yaşamın bütününe ve oradaki tüm ilişkilere yayılır. Psikanalist veya psikoterapist ile hastasının arasındaki ilişki de bundan muaf değildir. Kohut'un üç grupta tanımladığı kendiliknesnesi gereksinimleri psikanalitik ilişkiye de kendi renklerini verirler ve "kendiliknesnesi aktarımları" adını alırlar. Yukarıda sözü edilen üç grup kendiliknesnesi işlevi ve gereksinimi, sırasıyla ayna aktarımını (teşhirci-büyüklenmeci kendiliknesnesi dinamiği ile), idealize aktarımı (idealize ebeveyn imagosu ile) ve ikizlik aktarımını (ikizlik kendiliknesnesi işlevi ile) yaratır. Kohut'a göre, bu aktarım dinamiklerinin bir boyutu, Freud'un tanımladığı tekrar özelliklerini taşır; ancak diğer boyutunda klasik tanımlamaya göre bir fark vardır. Bu boyut, çocuklukta doyurulmamış olan gereksinimlerin karşılanması veya karşılanacak gibi olması (ilişkinin ortamında karşılanma vaadinin doğması) ile ortaya çıkar. Kohut'un (1971) "her tekrar aktarımdır, ama her aktarım tekrar değildir" derken kastettiği aktarımın

iki boyutlu oluşu budur. Bu yeniliğin yarattığı sürecin bir sonucu olarak, psikanaliz çevrelerinde bugünlerde, "tekrar aktarımı" ve "gereksinim aktarımı" (Fosshage, 1995) şeklinde farklı aktarım tanımlamaları yapılmaktadır. Gereksinim aktarımı gibi bir kavram, psikanalitik ortamın en çok tartışma yaratan kavramlarından biri olan perhiz ilkesi, yani psikanalistin hastasının hiçbir gereksinimini doyurmama kuralı ile çelişmekte görünüp, Kohut'un başına çoraplar örmeye başlamış ve onun psikanaliz çevrelerinde yalnızlığa itilmesine sebep olmuştur. Kohut'un, hastalardaki kendilik yapısı eksikliklerini, psikanalistin kendiliknesnesi işlevleri ile onarma ve gelişimi tıkandığı noktadan tekrar harekete geçirme şeklindeki düşüncesi, psikanalizden uzaklaşılıp, bir tür destekleyici terapiye yaklaşıldığı eleştirisini ortaya çıkarmıştır. Bu tür bir tedarik etme psikanalizin ruhuna aykırı görülmüştür.

Heinz Kohut'un (1984) kafasındaki psikanaliz sadece çözümleyen değil, aynı zamanda sağaltan bir araçtır. Bu yüzden Kohut'un bu yaklaşımı, klasik psikanaliz çevrelerinin hassasiyetle üzerinde durdukları ve zaman zaman bir hiyerarşik elitizm haline gelen "psikanaliz-psikoterapi" ayrımını inceltmiştir. Kohut sonrasında psikanalizdeki gelişmeler "psikoterapötik psikanaliz" kavramını gündeme getirmiştir[2]. Heinz Kohut'un (1984) sağaltımı amaçlayan bu psikanalizi, hastaya "insani empatik çevre" yaratır. Bu niteliğe sahip çevre, kendi başına terapötik bir özelliğe sahiptir. Ancak şüphesiz, tek araç bu çevrenin varlığı değildir. Kohut kendiliknesnesi aktarımlarını yakından izler. Bu

2) Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çok sayıda psikanalist, enstitülerden mezuniyet için gerekli görülen eğitim analizine "bilet analiz" (ticket analysis) demektedirler. Kendilerini gerçekten rahat hissettikleri, psikanaliz eğitimini kazasız belasız bitirme gerginlikleri yüzünden savunmada kalmadıkları ve çoğunlukla kendilik psikolojisi perspektifine yakın bir şekilde ele alındıkları ikinci analizlerine ise, "psikoterapötik psikanaliz" adını vermektedirler.

aktarımlar olumlu özellikler taşıdıkları, analitik akışı aksatmadıkları ve süreklilik arz ettikleri sürece onları yorumlamaz. Ancak, aktarımların bu durumu çok uzun süreli olmayacaktır. Belli bir süre sonra, aktarımların olumlu özellikleri kaybolmaya, analitik akışta aksamalara sebep olmaya ve belli özelliklerinin süreklilikleri zedelenmeye başlayacaktır. Kohut aktarımlardaki bu değişimlerin, kendiliknesnesi işlevlerindeki kaçınılmaz aksamalardan kaynaklandığını düşünür. Teknik olarak, bu değişikliklere sebep olan seans-içi olayları araştırıp bulur ve bunları hastadaki kırılmalara bağlar. Bu tür aktarım değişimleri ve bunların sebeplerinin araştırılması, bulunması ve yorumlanması süreçleri, hastanın geçmişinde var olan ve güncel yapısını belirleyen erken dönem "kendilik-kendiliknesnesi etkileşimleri"nin özelliklerini psikanalist için görünür hale getirerek, uzun vadede ona genetik yorumlar yapma olanağını da verir.

Psikanalizin kendi kuramsal, teknik ve kurumsal yapısını korumak ve geleneğini devam ettirmek için *sine qua non* (olmazsa olmaz) unsurları vardır. Bilinçdışının varlığı, çocuk cinselliği kuramının geçerliliği, oidipal karmaşa olgusu ve psikanalitik çerçevenin tarafsızlık, perhiz ve anonimite özellikleri bu unsurlardır. Kohut'un çalışmaları, klasik çevreler tarafından bu unsurların bir kısmını tehdit ve rahatsız ediyor olarak algılanmışlardır. Kohut'un kendiliğin yapılanmasını sağlayan narsistik güdülenmeyi cinsellik ve saldırganlığın önüne koyması böyle bir algılamanın nesnelerinden biridir. Kohut'a göre, klasik psikanalizin cinsellik ve saldırganlığa verdiği önem ve öncelik bir yanılgıdır. Ona göre, başlangıçta var olan güdüleyici, çekirdek kendiliğin gelişim programıdır. Bu da narsistik bir gelişim sürecidir. Cinsellik ve saldırganlık amaç değil, bu çekirdek kendilik gelişim programı için ancak araçtırlar. Eğer gelişim programında aksa-

malara yol açacak şekilde kendiliknesnesi işlev bozuklukları oluşursa, ortaya "dağılma ürünleri" (Stolorow ve Lachmann, 1980) çıkar. Bu dağılma ürünleri ağır cinsellik ve saldırganlık ögelerine sahiptirler. Freud bu dağılma ürünlerine odaklanıp, ruhsallığın özündeki temel güdüleyici olan narsizmi atlamıştır. Atı arabanın önüne değil, arkasına bağlamıştır. Kohut yaşamının son yıllarında "oidipal çatışma" yerine "oidipal devre" (oedipal phase) kavramını kullanır. Ona göre her insan oidipal devreden geçer ancak herkes oidipal çatışma yaşamaz. Bazı çocukların oidipal devreleri sorunlu, diğerlerininki sorunsuz geçebilir. Cins kimliği ve cinsellikle bağlantılı rekabet ve mücadele dinamikleri ile renklenmiş bu dönemde çocuğun kendisini sınamaları sürerken, anne-babaların bu duruma nasıl yaklaştıkları çok önemli bir belirleyicidir. Her oidipal devre yaşantısının oidipal krize dönüşeceğine dair bir norm yoktur. Ancak narsistik gelişimleri hasarlı anne-babalar için çocuğun oidipal dönemdeki istekleri ve gereksinimleri birer tehdittir. Çocuğun beğenilme isteği, cinsellikle ilgili merakı ve kendine güven odaklı hak arayışları ve rekabeti onları rahatsız edebilir. Bu rahatsızlığın çocuğa yansıtılması ve onun üzerinde bir baskıya dönüşmesi, onun sevgi arayışlarını, azgın şehvete, hak arayışları ve rekabetini, şiddetli saldırganlığa dönüştürebilir.

Heinz Kohut, ölümünden sonra yayınlanan ve bu seçkide çevirisini bulacağınız makalesi, "İçebakış, Empati ve Akıl Sağlığının Yarım Çemberi"nde bu konuyu ele alır. Kohut bu makalede Oidipus trajedisine alternatif olarak başka bir öykü önerir. Bu Odysseus'un öyküsüdür. Odysseus Truva Savaşı'na gitmemek için deli taklidi yapar. Onun numara yaptığından şüphelenen ve durumunu görmeye gelen Palamedes, Odysseus'un bir sabanla toprağı sürdüğünü görür. Palamedes, Odysseus'un yeni doğmuş

bebeği Telemachus'u alıp sabanın geçeceği yola koyar. Odysseus akıl sağlığının yerinde olduğunu açığa vuracak şekilde sabanın yönünü değiştirir; yarım çember çizip, Telemachus'a bir zarar gelmesini önler. Kohut'a göre, bu "akıl sağlığının yarım çemberi"dir. Bu adlandırmanın iması, baba-oğul ilişkilerinde normal olanın sevgi, koruma, kollama olduğudur. Baba ile oğulun birbirlerine ölümcül nefret duymaları normal gelişimin bir parçası değil, çekirdek gelişim programındaki hasar ve sapmaların sonucudur.

Böylece Kohut, Freud'un Oidipus yorumunu eleştirmektedir Freud sağlıksız bir baba-oğul ilişkisini temel alıp, tüm insanlık hakkında topyekün bir çıkarıma gitmiştir. Kohut'a göre Oidipus öyküsündeki sapmanın başlangıcı ve sebebi Oidipus'un ebeveyni tarafından tabiatta ölüme terk edilmesidir. Oidipus ölüme terk edilmiş bir çocuktur. Ölüme terk edilmiş bir çocuğun öyküsü tüm insanlığın psikolojisini anlamak için kullanılabilir mi? Yoksa bu öykünün yanına –Odysseus'un öyküsü gibi– başka öyküler de koyup, insanı tüm bu öykülerin kesişme ve ayrışma noktalarının ışığında mı değerlendirmek gereklidir?

Kohut'un teknik ve kuramsal yaklaşımları bir taraftan klasik kuramın çerçevesi içinde ele alınabilecek özellikler sergilerken, diğer taraftan özellikle kendisinden sonra ortaya çıkacak ve kendilik psikolojisi ekolünü psikanalizin içinde radikal bir çizgiye doğru itecek gelişmelerin tetikleyicisi olmak gibi bir niteliğe sahiptirler. İlk kitabı olan *Kendiliğin Çözümlenmesi* (1971) oldukça klasik çizgide bir yapıttır, oysa ikinci kitabı *Kendiliğin Yeniden Yapılandırılması* (1977) ve üçüncü kitabı *Analiz Nasıl Tedavi Eder?* (1984) yeni ve cesur bir bakışın ürünüdürler. Bu anlamda Kohut'un yazdıkları, söyledikleri ve yaptıkları ile bir geçişi sergilediği söylenebilir. Ve tüm geçiş aktörleri gibi Kohut da tutar-

sızlık, çelişki ve çatışmalarla doludur. Bir taraftan eskinin insanıdır, diğer taraftan yeninin bayrağını açar. Onunla çalışma olanağı bulmuş hastaların sonraki zamanlarda anlattıkları ve yazdıkları, Kohut'un nasıl bir şekilde bu "eski-yeni" çatışmasının etkisi altında olduğunu göstermektedir.

II

Önceki bölümde, teknik ve kuramsal olarak çalışmalarının önemi ve özelliğini özetlemeye çalıştığım Heinz Kohut'u, şimdi biraz daha iç dünyasına, yaşam alanına, ilişkilerine yakınlaşarak, kişilik ve kimlik boyutları ile izlemeye çalışalım. Bu iz sürme sırasındaki veriler, daha önce de belirttiğim gibi, onun yakın çevresindeki çok sayıda insanı (en önemlilerini söylemek gerekirse, Anna ve Paul Ornstein, Marian Tolpin, Constance ve Arnold Goldberg, Brenda ve David Solomon, Joseph Lichtenberg, Allen Siegel) tanımamla elde edilmiş olanlardır. Tuhaf bir durumdur bu. Bir bakıma, dünyaya gelmeden önce kaybedilmiş büyükbaba ile ilgili tüm konuşmalara, anlatımlara, anılara fazlaca muhatap olmak, ancak onunla bir kez bile karşı karşıya gelmemeye benzetilebilir. Bu yabancılık, yaşam ve ölüm arasındaki karşıtlıktır. Bu yabancılığa rağmen, aslında çok yakın akraba (büyükbaba-torun) olmak ise, karşıtlığın içindeki gerilimi arttırır. Önceki sayfalarda yazdığım gibi, kendi aile ve yaşam öykümün bazı özellikleri ile iç içe geçen bu tür karşıtlıklar, kendi büyükbabamın izini sürme sürecimin sancılarını barındırmaktadır. Ayrıca belirtmek isterim ki, Kohut'la ilgili devam etmekte olan çalışmalarımda iki yazılı kaynağın önemi büyüktür. Birincisi, Kohut'un mektuplaşmalarını toplayan "The Curve of Life" (1994) ve Kohut'un kapsamlı bir biyografisi olan ve Strozier tarafından kaleme alınan "The Making

of a Psychoanalyst" (2001). İlerleyen sayfalardaki bilgilerde bu iki kaynaktan aktarılanlar önemli yer tutmaktadırlar.

Heinz Kohut idealize edilen bir figürdür. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'ndeki psikiyatristler, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları üyeleri arasında basit bir sondaj bu durumu hemen gözler önüne serer. Onun idealize edilmesi, insancıllığı, dürüstlüğü, doğallığı ile ilişkilidir. Ünlü Amerikalı psikanalist Nancy MacWilliams (kişisel iletişim) "o idealize edilmek için tasarlanmış gibidir" demişti. Bu idealizasyonun tipik ögeleri vardır. "Sert ve duyarsız" kimlikli Kernberg ile karşıtlığı, klasik psikanalizin karikatürleşen özelliklerine muhalifliği, sanata ve özellikle müziğe düşkünlüğü, yaklaşımlarındaki var oluşçu aroma, psikanalitik camiada maruz kaldığı yalıtılma ve dışlanma, uzun süren kanser hastalığı ve ölümünden birkaç gün önce, hastalığın bitirdiği bedeninin görüntüsü içinde Kaliforniya'da yaptığı ve videosu elden ele dolaşan veda konuşması[3] bu ögelere örnektirler.

Kohut psikanalizin mesleki ve sosyal alanında bu idealizasyon ögeleri ile sıkı sıkıya özdeşleşmiş olarak konumlandırılmıştır. O psikanalizin "iyi adamı"dır. Torunun koşarak yanına gideceği ve kucağına atlayacağı, çatıştığı babayı şikayet edeceği, her şeyi hoş gören büyükbabadır o. Ve bütün büyükbabalar gibi, bir zaman sonra sadece duvarda bir resme, konuşmalarda tatlı ve hüzünlü bir anıya dönüşür. Günlük sıkıntılar içinde özlenir; yenilgilerde onun hayaline sığınılır; "o olsaydı...." diye iç geçirilir. İlerleyen zamanlarda, torunu onunla ilgili olumsuz şeyler, eleştiriler de duyar. Bunlardan hoşlanmaz. Bunları duymak istemez. Öfkesini bunları söyleyene yöneltebilir. Bu böyle devam edip gidebilir, ta ki büyükbabasını olduğu gibi kabul etme olgunluğuna erişene kadar.

3) Bu konuşmanın tam metni olan "Empati Üzerine" bu şeçkide yer almaktadır.

Bay Z.

Kohut ölümünden sonrasında da hakkındaki tartışma ve konuşmaların devam etmesini istemiş gibidir. Bu tartışmaların bir gizem bulutu içinde gerçekleşmesi böyle bir devamlılığın garantisi gibidir. O geriye bu amaçla "Bay Z.'nin İki Analizi" diye bir makale bırakmıştır. Bu seçkide okuyabileceğiniz bu makalede, Kohut, "Bay Z." adını verdiği hastasını iki kez analiz ettiğini, birincisinin klasik kurama göre, ikincisinin ise, geliştirdiği kendilik psikolojisi ile gerçekleştirildiğini söyler. İlkinde analistine boyun eğen ve rıza gösteren, ancak anlaşıldığını hissetmeyen ve bu yüzden rahatsızlıklarından tam olarak kurtulamayan Bay Z. ikinci kez başvurduğu Kohut'un yeni yaklaşımından çok faydalanır. Kohut bu iki analizin sonuçları arasındaki farkı, kendilik psikolojisinin başarısının kanıtı olarak gösterir.

Kohut'un ölümünü izleyen yıllarda dul karısı Elizabeth Kohut, tek çocukları Thomas Kohut'a babasının ölmeden önce, Bay Z.'nin bizzat kendisi olduğunu söylediğini iletir. Kohut bunun ölümünden sonra açıklanmasını istemiştir ancak Elizabeth Kohut bunu –nedendir bilinmez– yapamamıştır. Thomas Kohut ise, doksanlı yıllarda bir kendilik psikolojisi kongresinde babasının bu isteğini yerine getirir. Bu açıklama psikanalitik gündeme bomba gibi düşer (Fosshage, kişisel iletişim). Böyle bir gerçek, Kohut'un yukarıda sözü edilen idealizasyonunu bir süre için sarssa ve ortaya onun inandırıcılığı ve güvenilirliği ile ilgili pek çok soru işareti çıkarsa da, bir süre sonra –pek çok kişinin kafa ve kalplerinde– idealizasyon geri döner. Kendi yaşam öyküsünün mahrem bölümlerini cesurca ve dürüstçe ortaya koyması ve Bay Z.'nin kendisi olduğunun açıklanmasını istemesi, insanların gözündeki görkeminden vazgeçmek isteği şeklinde yorum-

lanıp, bu özelliğinden dolayı onu tekrar yüceltmeye dönüşür.

Bay Z. gerçekten Kohut'un kendisi midir? Strozier'e (2001) göre, kesinlikle öyledir. Bay Z.'nin yaşam öyküsündeki detayların pek çoğu ile Kohut'unkiler birebir uymaktadırlar. Bay Z.'nin yaşamının ilk bölümündeki eşcinsel deneyim ve eğilimler Kohut ile karşılaştırma üzerinden düşünüldüğü zaman, epey tartışmaya sebep olmuştur. Strozier'e göre, Kohut Şikago'ya geldiği ilk yıllarda, kadınlarla ve sonra karısı olacak Elizabeth'le ilişkisine kadar, çevre tarafından eşcinselliğe eğilimli olarak tanımlanıyordu. Hatta enstitüye adaylık için ilk başvurusu büyük bir ihtimalle bu sebeple reddedilmişti. İkinci başvuruda ise şartlı kabul edilmişti.

Kohut'un gerçekten Bay Z. olup olmadığı ile ilgili olarak herkes Strozier kadar emin değildir. Siegel (kişisel iletişim) "olabilir de, olmayabilir de; kesin bir şey yok", derken, onunla hemfikir olan Arnold Goldberg (kişisel iletişim) ilginç bir anekdot anlatır. Bir gün Kohut'u ofisinde ziyarete gider. Kapıyı vurur, hafifçe aralar. Kohut telefondadır. Onu telefonda görünce geri çekilir, kapıyı kapatır. Dışarıda beş on dakika bekler. İçerdeki Kohut'un telefonla konuşmasını belli belirsiz duymaktadır. Bir süre sonra kapı açılır; Kohut görünür. Goldberg'ü içeriye buyur eder ve gülümseyerek şöyle der: "Kiminle konuşuyordum biliyor musun? Bay Z. ile...".

Yahudilik ve Anne

Heinz Kohut'un Yahudiliği/Museviliği ile ilişkisi oldukça sorunludur. Bu unsurun Kohut'un kimliğinde hiçbir zaman öne çıkmadığını, hatta çevresindeki pek çok insanın bunu bilmediğini görürüz. Kohut'un cenazesi bir Unitaryen kilisesindeki tö-

renle yapılır (Goldberg, kişisel iletişim). Bu törenin oğluna verdiği bir kağıtta yazılı olanlara uygun olarak gerçekleştiğini öğreniyoruz (Strozier, 2001). Kohut din değiştirmiş miydi? Bu bilinmiyor. Ancak çevresindeki çoğu kişinin onun Yahudiliğinden hiç haberdar olmadan onu Hristiyan zannettiklerini öğreniyoruz. Bu durum bana her zaman oldukça ilginç gözüktü. Psikanalizin kurucusu Freud bir Yahudi'ydi. Ve psikanalizin önde gelenleri Avrupa'da olsun, Amerika'da olsun, bir iki istisna dışında hep Yahudilerdi. Önde gelen psikanalistlerin kimliğindeki bu ortak unsur, psikanalizin ambiyansıyla hiç ters düşmeyen ve hatta onu tamamlayan bir renk olarak görülürdü. Bu ambiyansı baba'nın soyundan, kanından olma esprisi olarak görebiliriz. Yahudilik/Musevilik sadece bir din değil, aynı zamanda etnik bir yapı olduğu için, psikanaliz gibi soyağacının ve geleneğin önemli olduğu bir kurumda[4] Kohut'un Freud'la dinsel ve etnik ortaklığını saklaması anlaşılmaz bir durumdur. Üstelik Kohut'un uzun yıllar Freud'u son derece idealize ettiğini de unutmamak gerekir.

Kohut'un Yahudilik/Musevilikle ilgili rahatsızlığı ve ikircikliliğini anlamamın zorlaştığı ikinci bağlam, onun 1930'ların Viyana'sını yaşamış bir Yahudi olmasıdır. O günlerin zulmünü ve ayrımcılığını yaşamış bir Yahudi'nin inancı ve kimliğine daha da sıkı sarılması beklenmez miydi? Oysa Kohut'un Viyana'da iyice duyulmaya başlayan faşizmin ayak seslerine epey duyarsız kaldığını görüyoruz. Kohut'un Alman dili, edebiyatı ve felsefesine hayranlığı onun uzun yıllar kendini Alman kültürüne bağlı bir kimlikle tanımlamasını getirmişti. Onun özneliği ve öznelliği Ya-

4) Psikanalistler için ustasından el almak geleneksel devamlılığın önemli bir parçasıdır. Bir başka deyişle, kimden analizden geçildiği psikanalitik soyu-sopu belirler. Psikanalitik topluluğun genişlemesi ve dallanmasını bir piramide benzetirsek, soyun kökeni, piramidin tepesindeki baba'ya gider. O da tüm analistlerin analistlerinin analisti olan Sigmund Freud'dur.

hudi sorunlarının merkezinde değil gibiydi. O Alman kültürünün yarattığı fenomenolojide yaşıyordu. Paris'teki öğrencilik yıllarında, Kohut da orada staj için bulunduğu sırada onunla tanışan bir İstanbul Yahudi'si, Jacques Palaci yaşamının sonuna kadar onun yakın arkadaşı olmuştu. Kohut 1936 yılında İstanbul'a gelerek onu ziyaret etmişti. Palaci o yıllarda sadece Avrupa'da değil, Türkiye'de de baskıların yoğunlaştığını anlatır ve Kohut İstanbul'a geldiği zaman özel sohbetlerindeki yakınmalarda, Kohut'un anlatılanlara duyarsız kaldığını ya da baskı uygulayanları bir şekilde haklı bulduğunu söyler. Kohut Viyana'nın bir yarı açık cezaevi ve fütursuz bir işkencehaneye dönüşmesi ile ayılır. Yoğun çaresizlik, sıkıntı ve öfke içindedir. Babası birkaç sene önce ölmüştür ve annesiyle beraber yaşamaktadır. Ellerindeki her şey çok düşük paralarla istimlak edilir. Tıp mezuniyeti sınavına çok zor girebilir ve hiç ummadığı halde mezun edilir. Daha sonra, annesi ve kendisi ayrı ayrı ABD'ye, Şikago'ya kaçabilirler. Else Kohut biriktirdiği paraları gizlice yurtdışına kaçırabilmiştir. Viyana'da uğradığı zulümle ayılan ve Yahudi/Musevi kimliğini acı bir şekilde hatırlayan Kohut, Amerika yıllarında bu kimliği gene toprak altına gömer. Amerika'daki arkadaşlarına da ısrarla annesinin bir Katolik olduğunu söyler (Strozier, 2001). Annesinin de diniyle ilişkisi sorunludur. Else yaşamı boyunca birkaç kez din değiştirmiştir. Bir kez Museviliği bıraktıktan sonra, bağlandığı Hristiyan kiliselerini değiştirmeye başlamıştır. Kohut'un annesiyle ilişkisi çok zor bir ilişkidir. Kohut'un Musevilikle ilişkisinin annesi ile ilişkisiyle paralellikler taşıdığını düşünüyorum. Musevilik anneden geçen bir dindir.

Kohut'un annesi tek çocuğu ile sınırlara dikkat etmediği bir ilişki kurar. "Bay Z.'nin İki Analizi" makalesi bu ilişkinin patolojik unsurlarını göz önüne serer. Else Kohut oğlunun gereksinim-

lerini görmeyen, onu kendi gereksinimlerini karşılayacak bir uzantı olarak gören bir annedir. Kohut yıllarca onun kıskançlıkları, şüpheleri, saldırganlığı ile uğraşmak zorunda kalmıştır. Yaşamına giren kadınlar içinde, annesiyle ilk ve tek tanıştırdığı kadın eşidir. Ondan önceki ilişkilerini annesine açmamıştır. Kız arkadaşlarına da annesinden pek söz etmemiştir. Else yaşlandıkça Kohut için daha büyük bir sıkıntı haline gelmeye başlamıştır. Kohut, iyice dağılan ve ağır paranoid özellikler gösteren kadını öldüğü güne kadar büyük sadakat ve sabırla taşımıştır. Ancak belli bir yaştan –ve analizinden– sonra bu sadakat ve sabrın yanında, anne tarafından yutulma tehlikesine karşı gerekli ve yeterli önlemler de oluşmuştur (Goldberg, kişisel iletişim).

Kohut ve Eşcinsellik

1940'lı yılların Şikago'sunda mesleki çevrede Heinz Kohut'un eşcinsel olabileceğine dair bir kanı vardır. Evli değildir. Kız arkadaşı yoktur. Sürekli olarak, Siegmund Levarie ve Robert Wadsworth adlı erkek arkadaşları ile beraberdir. Özellikle Wadsworth'un efemine oluşu bu kanıyı güçlendirmektedir. Kohut'un nezaketi, güler yüzlülüğü ve inceliği de o yılların eril kültürünün gözünde zaman zaman efeminelik gibi görülmektedir. Kohut'un eğitim almak için kapısını çaldığı Şikago Psikanaliz Enstitüsü'ne ilk başvurusunda kabul edilmemesinin olası sebebinin bu eşcinsellik şüphesi olduğu düşünülür.

Yıllar sonra yayınlanan otobiyografik "Bay Z.'nin İki Analizi" makalesi, olası eşcinsellikle ilgili düşüncelere bir perspektif katmıştır. Kohut'un ergenlik yıllarındaki anne tarafından işgal edilişine karşın yaşadığı baba ve idealize ebeveyn imagosu eksikliğini kendisinden büyük bir erkek figürle kurduğu ilişkiyle kapa-

maya çalıştığını görürüz. Bu ilişki idealizasyonun tüm unsurlarını içermektedir. Ve bu durumu Kohut'un ortaya koyduğu şekli ile okuduğumuz zaman fark ederiz ki, içinde bir cinsel taraf ve hatta bir ergenin kötüye kullanılma yönü olsa bile, bu ilişki Kohut'a iyi gelmiştir. Kohut kendilik psikolojisi tezlerinin hep işaret ettiği şekliyle, cinselliğe birinci derecede önem vermeden, kendilik gelişimi güdülenmesinin yaşam üzerindeki belirleyiciliğine ağırlık verir. Bu güdülenme zaman zaman seksüalize olabilir veya saldırganlıkla ilgili bir renge bürünebilir fakat bunlar ikincildirler.

Kohut'un Eissler'le olan analizinin onun cinsel kimliği ile ilgili belirsizliği ortadan kaldırdığını söyleyebiliriz. Belki de epey uzun süren bir ergenlik bitmiş, ergenliğin biseksüel karakteri yerini heteroseksüel kimliğin ağır bastığı bir yapıya bırakmıştır. Bu dönemde Kohut'un annesine daha fazla set çekmeye başladığı, onunla arasındaki mesafeyi arttırdığı görülür. Kohut kız arkadaşlar edinmeye başlar. Onları annesi ile tanıştırmamaktadır. Kız arkadaşları da annesiyle ilgili çok az şey bilirler. Mütevazı bir kadın olan ve sahnede olmayı çok sevmeyen Elizabeth Kohut, onun yaşamına girdiği andan itibaren, Kohut'un kişiliğine bir düzen ve huzur geldiği görülmüştür.

Freud'la ve Klasik Psikanalizle İlişkisi

Heinz Kohut'un, Sigmund Freud, klasik psikanaliz ve psikanalizin Freud tarafından kurulan uluslararası örgütü IPA ile ilişkileri ilginç özellikler gösterir. Kohut Viyana'da yaşadığı yıllarda Freud'a ilgisizdir. Freud'un ünlü ofisinin önünden defalarca geçmiştir ancak o günlerde –ve bugünlerde– dünyanın dört bir yanındaki tüm analistlerin ezbere bildiği o adresin farkında değil-

dir. Aslında, bir tıp fakültesi öğrencisi olan bu genç adamın yaşamında psikanaliz vardır. O, ünlü analist Aichorn'un analizinden geçmektedir. Aichorn da Freud'un divanından geçmiştir. Kohut'un sonraki yıllarda "çok empati, az nötralite" (Ernest Wolf, kişisel iletişim) diye nitelediği bu analiz Kohut'a çok yardımcı olmuştur. Ancak Kohut'un psikanalist olmak gibi bir niyeti görünmemektedir. Genç Kohut müziğe, felsefeye, edebiyata ve genel anlamda sanata düşkündür. Bir kitap kurdu ve sadık bir konser dinleyicisidir. Felsefe ve sanat tartışmalarının yapıldığı Viyana kafelerinin müdavimidir. Ancak bu zengin ve geniş ilgi alanlarının içinde psikanaliz dikkat çekici bir yere sahip değildir (Strozier, 2001). 19. yüzyılın sonunda Viyana'da olmak, bir tıp öğrencisi olmak, Musevi olmak ve psikanaliz divanında, bir Freud öğrencisinin hastası olmak ve tüm bunların yanında, psikanalize belirgin bir ilgi duymamak. Bu durum gerçekten çok alışılmış değildir.

Bir başka ilginç durum Viyana'da aynı anda yaşadıkları onca yıl boyunca, genç Kohut'un Freud'u bir kez görmüş olmasıdır. Belki daha fazla görmüşse de farkında değildir. Bu tek ve son görüş, ironik bir şekilde, Freud'un Viyana'daki son gününde ve Viyana'yı terk ettiği noktada, yani gardadır. 1939'da Aichorn bir seans sırasında Kohut'a Freud'un Viyana'yı terk edeceğini söyler. Ancak bu bilgi etrafa fazla yayılması istenmeyen niteliktedir. Dostları Freud'un sessiz sedasız ve herhangi bir provokasyona meydan vermeyecek şekilde ayrılmasını istemektedirler. Genç Kohut o gün gara gider, sessizce bir köşeye siner ve Freud ailesinin birkaç yakın dostla birlikte trene binişini izler. Tren kalkmadan vagona yaklaşır. Pencereye bakar. Freud'la göz göze gelirler. Tren hareket eder. Kohut elini sallar. Freud onu selamlar. İlk ve son görüşme budur.

Viyana'daki baskı ortamından bunalan Kohut önce Birleşik Krallık, arkasından Amerika Birleşik Devletleri'ne, Şikago'ya kaçar. Annesi de birkaç ay sonra onu izleyerek, Şikago'ya gelir. Artık yeni bir yaşam başlamaktadır. Bu yaşamda Kohut'un kariyerinin alacağı şekil henüz belirsizdir. Kohut'un ilk başta nörolojiye yöneldiğini görürüz. Kariyer açısından Freud ile bu benzerlik şaşırtıcıdır. İnsan davranışının fizyolojik ve organik temellerini keşfetmeye tutkulu bir bağlılık içindedir. Nöroloji alanındaki bilgi ve yeteneği ile bir yükselme öyküsü yazmaya başlar. Artık parlak kliniklerde yüksek mevkiler hayal değildir. Ondan beklenti içinde olanları şaşırtan ani bir dönüşle psikanalize yönelir. Her şey bilinçdışı bir Freud özdeşleşmesi midir? (Strozier, 2001).

Kohut, Berlin Psikanaliz Enstitüsü model alınarak kurulan ve ağır eğitimi ile tanınan Şikago Psikanaliz Enstitüsü'ne 1942 yılında başvurur. İlk başvurusunda reddedilir. Aichorn'la yaptığı analiz kabul edilmez çünkü Kohut Viyana'yı terk ettiği için bu analiz yarım kalmıştır. Ona yeni bir analize başlaması öğütlenir. Ünlü psikanalist Kurt Eissler'in eşi Ruth Eissler ile eğitim analizine başlar. Dört sene süren bu analiz sırasında kendisini hiçbir zaman tam anlamıyla anlaşılmış hissetmez. Dostları "Bay Z.'nin İki Analizi"ndeki ilk analizin Eissler'le yapılan olduğunu düşünmektedirler. 1946 yılında Eissler'in cesaretlendirmesi ile enstitüye ikinci kez başvurur. Yine kabul edilmez ancak ret de edilmemiştir. Aichorn'a "beni daha iyi tanımaları gerekiyormuş" diye yazar. Komite kuramsal dersleri almaya başlamasını kabul eder; ancak divanda hasta görmek için ileride komite ile bir görüşme daha yapmasını şart koşar.

Kohut parlak zekası, kuramsal hakimiyeti, konuşma ve sunum becerileri ile hocaları kısa sürede etkiler. Bir süre sonra ilk

eğitim hastalarını alır. 1950'de psikanalist, 1953'te eğitim analisti olur. Kohut 1950'lerin ikinci yarısından itibaren Şikago'nun önde gelen analistlerinden biri olmaya başlamıştır. Enstitüde verdiği Freud dersleri büyük ilgi toplamaktadır. Kuvvetle Freud'a bağlıdır. Çevresi onun Freud'a olan hayranlığının bir idealizasyona kadar genişlediğini fark etmiştir. Derslerinde Freud'a yönelik eleştirileri hoş karşılamaz. Bu tür eleştirilerin Freud'u iyi okumamaktan ve dolayısıyla bilmemekten kaynaklandığını düşünür. Şikago Enstitüsü'nün müfredatını düzenleyen kurula girer ve eğitimi sıkı Freudcu bir çizgiye oturtur. Standartlar konusunda çok hassas ve titizdir. Şikago'da ona "Bay Psikanaliz" ismi takılmıştır. Ünü Şikago ile sınırlı kalmayıp, tüm Kuzey Amerika'ya yayılır. Amerika'daki psikanaliz çevreleri Şikago'daki bu ustayı tanımaya başlamışlardır. Bunun sonucunda 1964-65 yıllarında Amerikan Psikanaliz Birliği başkanlığını yapar. Çalışkanlığı ve örgütsel başarıları sebebiyle sevilmiş ve popülaritesi daha da artmıştır. Ancak aşırı yoğun bürokrasi onu yıldırır. Bir daha böyle bir göreve talip olmamaya karar verir. Bu görevi sırasında sadece Amerika'nın değil, dünyanın önde gelen psikanalistleri ile tanışmış ve dost olmuştur. Anna Freud ve Heinz Hartmann bu isimler içinde en çok önem verdikleridir (Strozier, 2001).

Anna Freud bu parlak psikanalisti çok beğenmekte ve onu, psikanalizin emin ellerde olması arzusunun gelecekteki sigortası olarak görmektedir. Şikago'yu ziyaretlerinde Kohut'ların evinde kalır. Kohut'un karısı ve oğlu ile ilişkilerinde ailenin bir akrabası gibidir. 1967 yılı Kohut açısından, Anna Freud, IPA ve klasik psikanalizle ilişkisi için dönüm noktası olan bir yıl olur. Anna Freud 1968 yılında yapılacak IPA başkanlığı seçimi için Kohut'u uygun görür. Seçime girerek, epey kuvvetlenmiş Kleincı analistlere karşı koyabilecek ve psikanalizin geleceğinin kur-

tarılmasını sağlayacak kişinin Kohut olduğunu düşünür. Kohut APA başkanlığının tatsız anılarından sonra idari-bürokratik bir iş istememektedir. Yazmayı düşündüğü kitaplar üzerine iyice yoğunlaşmıştır ve daha fazla zamana gereksinimi vardır. Ayrıca IPA başkanlığının nasıl bir iğneli fıçı olduğunu da çok iyi bilmektedir. Ancak Anna Freud'u kırmayı da istememektedir. Ayrıca böyle bir konum onun gururunu da okşayacaktır. Sonunda ikna olur ve hazırlıklarını yapmaya başlar. Bu tür bir adaylığın gerektirdiği lobi etkinliklerine yavaş yavaş girişmeye başlamış, artık neredeyse kesinleşen adaylığını bazı psikanalistlere çıtlatmıştır. Ancak kesin adaylığını henüz koymamıştır. Anna Freud'dan gelecek son işareti beklemektedir. Ne var ki, nedenini hiçbir zaman öğrenemediği bir şey olur. Anna Freud'dan bir mektup alır. Mektupta Anna Freud adaylık fikrinden vazgeçmesini öğütlemektedir. Çok kırılır. Bir süre çevresine küser. Büyük bir ihtimalle bir ihanete uğrama duygusu yaşamıştır çünkü aklında böyle bir fikir yokken ve hırsları böyle bir yöne doğru uyarılmamışken, Anna Freud tarafından baştan çıkarılmış ve daha sonra da ortada bırakılmıştır (David Solomon, kişisel iletişim).

Kohut'un yaşamının bu noktadan ölümüne kadar giden on üç senelik son bölümünde, kanser olduğunu öğrenmesi, kendilik psikolojisini yaratan kitap ve makaleleri yazması ve bu yeni ekolün örgütlenmesini kurması yer alır. 1968 seçimleri arifesinde yaşanan bu büyük hayal kırıklığının hastalığa ve/veya yeni bir ekol yaratmasına sebep olduğu söylenebilir mi? Kuşkusuz böyle bir iddia aşırı olacaktır. Özellikle yeni bir ekol yaratmasının ipuçlarını onda çok önceleri görmek mümkündür. Bu ipuçları onun "Bay Psikanaliz" olduğu günlerde de mevcuttur. Ancak onlar her zaman birbirinden ayrı duran un, yağ ve şeker olarak kalmış, hiçbir zaman helva olup çevresi tarafından tam olarak

fark edilmemişlerdir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bana, aday gösterilmemesinin küskünlüğü ile Freud ailesine ve IPA'ya düşman olmak, yeterli ve geçerli bir nedensellik olarak görünmemektedir. Ancak bu olguların aralarında hiçbir bağlantı olmadığını da düşünmüyorum. Kohut'un klasik psikanalizle ilişkisinde, Eissler'le analizinde olduğu gibi açık etmediği tatminsizliklerin mevcut olduğunu düşünüyorum. Hem gücünü kaybetmemek arzusu, hem de aforoz edilme kaygısı yüzünden açıkça dile getirip, tartışmaya açmadığı bu tatminsizliklerini, önce küskünlüğü ve bence daha önemlisi onu ölüme götürdüğünü bildiği hastalığını öğrenmesi ile su yüzüne çıkartma cesareti göstermiştir. Onun için, psikanaliz camiasından, elde ettiği konumdan, bu konumun getirdiği manevi kazançlardan mahrum kalmanın ölüm kadar acı olduğunu varsayıyorum. O Viyana'da tüm sahip olduklarını, şehrini, anılarını, parasını, onurunu, vatandaşlığını, evini bir anda kaybetmiş bir insandı ve bu acıyı sürekli içinde taşıyarak kendisine ve ailesine Şikago'da bir gelecek yaratmıştı. Tüm bunları bir kez daha kaybetmenin son derece yıkıcı olduğunu düşünüyorum. Güzel bir Türk deyişi vardır: "İki göç bir ölüm".

Peki o zaman Kohut 1970'lerde ne yapıyordu? Yaptığını yukarıdaki sözlerin mantığı ile okumak bizi bir çelişkiye götürmez mi? Ben bu öyküyü ilk duyduğum andan itibaren, üzerine hiç düşünmeden iç dünyamda –başka türlüsü zaten olamazdı gibi hissettiğim– bir açıklama buldum. Bence, Kohut ölüme meydan okumaya karar vermişti. Kanser ve onun getireceği ölümle amansız bir savaşa girişirken, doğru bildiklerini cesur bir şekilde söylemeye başlayarak, soyut bir ölüm olan "dışlanma"yı da yarattı ve onun üstüne gitti. Böylece onu güçlü tutacak ve hayata bağlayacak bir "meydan okuma" sahnesi kurdu. Burada kısa-

ca değinmek gerekir ki, Kohut'un meydan okuduğu psikanaliz, bugünün klasik psikanalizi değildi; 1950 ve 1960'larda –özellikle ABD'de– kendi kendisinin bir karikatürü haline gelen, biçim ve içeriğin çarpıcı bir şekilde yer değiştirdiği, kurum-içi acımasızlık, elitizm ve kibrin boğucu hale geldiği bir kültür, öğreti ve uygulamayı ifade ediyordu. Kohut yakın çevresiyle konuşmalarında, onu klasik psikanalizden soğutan şeylerin başında, Amerikan Psikanaliz Birliği başkanlığı yaptığı sırada yaşadıklarının olduğunu söylerdi.

Bu meydan okuma tabii ki tek taraflı sonuçlara sebep olmadı. Enstitüdeki eğitim kuruluna bir daha seçilmedi. Eski dostları aramaz sormaz oldu. Kongrelerde ona yer açmakta isteksiz davrandılar. Psikanaliz camiasında kısa sürede *persona non grata* (istenmeyen adam) oldu. Belirtmek gerekir ki, Kohut ne Şikago Psikanaliz Enstitüsü'nden, ne Amerikan Psikanaliz Birliği'nden, ne de IPA'dan çıkarılmadı. Ancak psikolojik ve sosyal yalıtılma gerçekten ağırdı. Kendini 1930'ların yalıtılmış Viyana'sındaki gettolardaymış gibi hisseden Kohut, genç analistlerden bir grup kurdu ve bugünün kendilik psikolojisi hareketinin örgütsel temelini attı.

Kohut'un Freud ile ilişkisi artık ikircikliydi. Kendi yorumladığı hali ile Freud'a bağlılığını sürdürüyor ve böylece Sezar'ın hakkını Sezar'a veriyor ancak klasik psikanaliz çevrelerinin üstüne saldığı "Freudculuk" ile de mücadele ediyordu. Bazen karşı tarafla yaşadığı gerginliğin sonucunda kantarın topuzunu gerçekten kaçırıyordu. 1978 yılına ait bir video kasette onu enstitüde dersinde dinlemiştim. Ders gerçekten muhteşemdi. Zekası, bilgisi, hitabet yeteneği, esprileri beni çok etkiledi. Ancak bir şeyi çok yadırgadım. Psikanalizin yaratılış sürecini anlatırken, tüm onuru Breuer'e verdi. Ona göre, Freud, Breuer'in yarattıklarına sonradan bazı ekler yaparak, onu geliştirmişti. Breuer'in psikanaliz ca-

miasında hak ettiği takdiri elde edememiş olması iddia edilebilir bir savdır ancak tüm psikanalizi aslında onun yarattığını iddia etmek, yorum farkı olmayı aşıp, ciddi bir bilgi yanlışlığının sınırlarına girmektedir. Bu, psikanaliz tarihini ve Freud'u, psikanaliz camiasındaki çoğu insandan şüphesiz daha fazla bilen Kohut'un yapması asla beklenemeyecek bir yanlışlıktır. Bu yanlışlık düşünsel ve bilişsel bir tabanda açıklanamaz. Konuşmayı dinlerken fark ettim ki, sonradan, enstitüde de büyük infial yarattığını öğrendiğim bu sözleri sarf ederken, Kohut konuşmasının geri kalan kısmındaki rahatlık, selimlik, esenlik havasında değildi. O ana hakim olan hava canı yanan birisinin can yakmayı istemesiydi. Rahatsız, kinli ve kızgındı. Bakışlarını kaçırıyordu.

Kohut ve Winnicott

Britanyalı psikanalistlerle ne zaman konuşsam, onların Heinz Kohut'u ya hiç bilmediklerini, ya da çok az bildiklerini ve okuduklarını görmüşümdür. "Bizim Kohut'a gereksinimimiz yok; bizim Winnicott'ımız var", derler. Bu sözlerin altında geçerli olduğunu düşündüğüm bir olgu yatmaktadır. Psikanalizle kuramsal ve teknik olarak ilgilenen kime sorsanız, bu iki ismin klasik psikanaliz karşısında duruşları ile birbirlerine çağrışım yapan bir ilişkileri vardır. Bu iki psikanalist, klasik psikanalizin merkezde olduğu bir iktidar yapısının, çevresel muhalefetidirler. Çağrışım yollarımızı biraz açarsak, bu muhalefet grubuna, Ferenczi, Balint, Guntrip, Fairbairn ve Masud Khan'ı da rahatça ekleyebiliriz. Aslında Kohut'un bu düşünsel akrabalarının bütününe gerekli ilgiyi göstermediğini söyleyebiliriz.

Ancak, Kohut'un Winnicott'a ilgisizliği şaşırtıcı boyutlardadır. Şikago'lu analistler bunu her zaman, o yıllarda Britanyalıları fazla

okumadıklarını söyleyerek açıklarlar. Aynı dili konuşan iki psikanaliz camiasının birbirlerini hiç merak etmediklerine dair bu açıklama, doğrusu bana hiçbir zaman tatmin edici gelmemiştir.

Kohut ilk kitabında Winnicott'a sadece bir referans vermiştir. Kitap yayınlandıktan sonra, bir İngiliz psikanalist olan Martin James, Kohut'un bu kitapla "bilinçdışı plejiyarizm" yaptığını iddia eder. James'e göre, fikirleri çalınan Winnicott'tır. Çok sinirlenen Kohut durumu Anna Freud ve Joseph Sandler'e şikayet eder. Anna Freud onu yatıştırmaya çalışır ve bu durumu James'in Winnicott'a aşırı hayranlığına bağlar. Kohut ikinci kitabında Winnicott'a verdiği referansları arttırır. Ölümünden sonra yayınlanan son kitabında referans sayısı gene bire düşer.

Tabii ki mesele sadece referans sayısı ile ilgili bir basitliğe dönüşmemelidir. Kohut'un çalışmalarında tek bir Winnicott referansı da olabilirdi, ancak bu referansa dayalı fikir geliştirmeler ve derinlemesine tartışmalar, psikanalizin ortak alanlarında çalışan bu iki büyük düşünürü birbirlerine daha da yakınlaştırabilirdi. Onların düetleri ve dansları psikanalize çok şeyler katabilirdi. "Winnicott bunu niye yapmadı? Niye tek yönlü olarak Kohut'a sorumluluk yükleniyor?", diye sorulabilir. Winnicott Kohut'tan on sene önce, yani 1971'de yaşama gözlerini yummuştu. Ve üstüne üstlük, onun yaşamda olmadığı bu on sene, Kohut'un Winnicott'ı çağrıştıran eserlerini yazdığı zaman dilimiydi.

Son yıllarda, adeta bu eksik kalan parçayı yerine koymak istercesine, okyanusun iki yakası arasında bir yakınlaşma çabası ortaya çıkmıştır. Amerika'daki kendilik psikologları ve Britanya'da Winnicott tarafından kurulan "Orta Grup" birbirleriyle temasa geçip, yazışmaya, ortak seminer ve vaka toplantıları yapmaya başlamışlardır (Lachmann, 2000).

Kohut ve Narsizmi

Kohut'u tanımış olan herkes onun ne kadar empatik, saygılı, duyarlı bir insan olduğunu anlatır. Meslektaşı, hastası veya süpervizyon öğrencisi olanlar, bu asil ruhlu adamın etkisine girmişlerdir. Kohut'un kişiliği ve ilişkisel etkisi, kuramında ortaya koyduklarıyla uyum halindedir. O, kuramında iddia ettiklerini yaşamında uyguluyor gibidir. Ancak, bu son cümleyi sadece tek yönlü okuduğumuz zaman, bir şeyleri eksik anlıyor ve insanın doğasının diyalektik yönünü kaçırıyor olabiliriz. Evet, Kohut yazdıklarını yaşamından almaktadır veya yazdıklarını yaşamına vermektedir, ancak bu aldıkları/verdikleri sadece olumlu klinik müdahale, sağlıklı kendilik gelişimi, empatik insani çevre ile ilgili olanlar değildir. Aynı zamanda, kibir, büyüklenmecilik, dağılma, parçalanma ile de ilgilidirler.

Kendilik psikolojisi camiası, patolojik bir hale bürünebilecek idealizasyona karşı bir tepki veya bir refleks olarak görülebilecek bir şekilde, Kohut'un kişiliğinin tüm yönlerini, yani diyalektiğin iki kutbunu da konuşmakta ve tartışmaktadır. Arnold Goldberg (kişisel iletişim) onun kişiliğinde zaman zaman derinleşen bir dikey yarık olduğunu söyler. Bu dikey yarığın iki tarafı birbirine kayıtsızdır. Ona en yakın çevre, bu dikey yarığın daha fazla farkındadır. En yakın çemberdekiler onun tüm olumlu yönlerinin yanında pek çok liderde var olan kibirli, manipüle edici, nesneleştiren, dinlemeyen, duymayan tavırlarını da görürler. O, bu kayıtsız zamanlarında çevresindekilerin mahremiyet ve özel yaşamlarına saygı duymaz hale gelebilir. Goldberg onun uzun konuşmalar yapmak için ettiği telefonları anlatır. O uzun konuşmalar, Kohut'un zamanına göre ayarlanmıştır. Karşı tarafın ne durumda olduğuna dikkat etmez. Bazen bütün aile, tam dışarı

çıkacaklarken gelen bir telefonla kapıda kalmakta ve "baba ile Heinz Amca"nın uzun konuşmasının bitmesini beklemektedirler. Ancak, Kohut kendi yaşamına böyle bir şekilde girilmesini asla istemez. Günlük düzenini bozma ihtimali olan telefonlara eşi Elizabeth'i baktırır ve kendisi için "yok" dedirtir. Ernest Wolf'un (kişisel iletişim) anlattığı bir anekdot ilginçtir. Wolf yetmişli yıllarda o günler için teknolojik olarak ileri bir telefon cihazı almıştır. Bu telefon en çok aranan numaraları belleğine alabilmektedir. Her bir kişi için bir numarayı çevirmek yeterli olacaktır. Bir teknik sebepten ötürü, bu kod numaraları "2"den başlamaktadırlar; "1" rakamı bulunmamaktadır. Wolf Kohut'a "2" numaranın eşi, "3" numaranın ofisi, "4" numaranın bir arkadaşı, vs. olduğunu söyler. Gecenin bir vaktinde yapılan bu telefon konuşması bittikten yarım saat sonra, Wolf'un telefonu çalar. Telefondaki Kohut'tur ve Wolf'a sormaktadır: "Bir numara kim?"

Kohut kendi görüş ve fikirlerine çok güvenmektedir, başkalarınınkine fazla itibar etmez. Yazdıklarını tartışmaya açmak ve diğer insanların eleştirileriyle onları geliştirmek gibi bir olguya yatkın değildir. Bu yüzden ilk yıllarda kitaplarının redaksiyonunu kendisi yapmakta, başkalarına güvenmemektedir. Süreli yayınların uzun hakem değerlendirme süreçlerinin kaçınılmaz olduğu makaleleri ile kitaplarının dili ve ifadesi arasındaki fark bundan dolayıdır. Uzun ve karmaşık cümleler, gereksiz yan yollara fazla girmeler, nedenselliklerin belirsiz hale geldiği ifade kaymaları Kohut'un anlatmak istediklerini iletmesini engellemiş ve kitapların yapmaları beklenenden daha az veya daha farklı bir etki yaratmasına sebep olmuşlardır. Yakın çevresinin bu konudaki ikna çabaları da Kohut'un büyüklenmeci tavrına toslamıştır.

Ailenin tek çocuğu olan Thomas babasının bu zor yönünü

kabul etmekte ve bu yönün ilişkilerinde yarattığı zorluklara değinmektedir. Kohut oğlunu çok düşünen, onun iyi yetişmesi için elinden geleni ardına koymayan bir babadır. Ancak bu çabalar, narsistik babalık projesi haline geldiği zamanlar, fikri ve seçimleri sorulmayan Thomas bunalmaya başlamıştır. Özellikle 1960'lı yılların sonundaki başkaldırı kültürü ile Thomas'ın babasının narsistik projesine itirazı üst üste gelince, Kohut ciddi bir babalık ve narsizm sınavından geçmiştir. Kendisini kabul eden ve ona yeni bir kimlik ve gelecek sunan bu ülkeye kayıtsız şartsız bağlılık içinde olan Kohut'un muhafazakarlığı ile Amerika'nın Vietnam'daki politikasını, üniversitelerdeki eğitim sistemini, cinsel sınırlamaları, mülkiyetçiliği protesto ederek yollarda yürüyen Thomas'ın özgürlükçülüğü aile içinde çatışmaya sebep olmuştur. Kohut belli bir süre sonra bu çatışmada geri adım atmış ve oğlunun kendi seçim hakkına saygı duymuştur. Thomas ileriki yıllarda kariyerini ve yaşamını kendi istediği gibi ve kendi düşünceleri etrafında şekillendirmiştir.

Thomas'a göre, Kohut kendi narsist özelliklerinin farkındaydı ve sürekli onlarla uğraşmaktaydı. Ve kuramını da, Freudcu bir şekilde, yaşadığı zorluğun ona neyi işaret ettiğine dikkat ederek şekillendirdi.[5] Kendisine zorluk yaratan narsist özelliklerini habis olarak görüp, onlardan bir an önce kurtulmak, onları karanlığa itmek yerine, o özelliklerin ne söylemeye çalıştığını, hangi doyurulmamış gereksinimlerin ifadesi olduğunu anlamaya çalıştı. Bu onun hastalarının narsizmlerini de ele alış tarzıydı. Thomas babasının evde bir arada oldukları zamanlarda sürekli ken-

5) Burada sözü edilen şey Freud'un kuramını oluştururken ve tekniğini uygularken takıldığı noktaları yeni gelişimler için bir ipucu olarak görmesidir. Örneğin, başlangıçta "aktarım" (transference) olgusunu, uygulamaya çalıştığı tedavi yöntemini engelleyen bir olumsuzluk olarak görürken, sonrasında onu tedavi için en kuvvetli yardımcı olarak değerlendirmiştir.

disinden bahsetmeye ve karşı tarafı dinlememeye başladığı zamanlarda annesi ile birbirlerine bakıp gülümsediklerini, Kohut'un bunu fark edip, "tamam tamam, yine başladım değil mi?", deyip durduğunu anlatır.

Adil bir değerlendirme yapmak için unutmamak gerekir ki, Kohut'un yakın çevresinin onun kibirli tarafı ile ilgili söyledikleri, bu çevrenin onunla ilişkisinin arttığı yetmişli yıllarla ilgilidir. Mesleki çevrenin uyguladığı yalıtma onu bu genç meslektaşlar çevresi ile baş başa bırakmıştır. Bu gençler onu idealize etmektedirler. Ancak bir taraftan da bu idealizasyonu yıkmak istemektedirler. Bu, idealize edilen lider konumundaki kişi için hiç de kolay bir ilişki tipi değildir. On seneyi aşan bu süreci Kohut'un gayet iyi götürdüğü söylenebilir. Onlarla ilişkisinde onların yaratma ve üretme özgürlüklerine pranga vurmamış, ancak aynı zamanda kendilerini geliştirmelerini sağlayan besinleri de vermiştir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Arnold Goldberg, Marian ve Paul Tolpin, Anna ve Paul Ornstein, Michael Franz Basch, Ernest Wolf'tan oluşan grupta, Kohut'la çatışan ve ayrılan John Gedo dışında bir kopma yaşanmamıştır. Halen beraber çalışan, haberleşen ve üreten bu insanlar Kohut'u asla eleştirilemez bir idol olarak görmemişlerdir (Strozier, 2001).

Ayrıca gene adil bir değerlendirme yapmak adına hatırlanmalıdır ki, bu çevrenin yakından tanıdığı yetmişlerin Kohut'u bir kanser hastasıdır. Tahammül gücü günden güne düşmektedir. Beklentilerinin karşılanması konusunda hoşgörüsüz olabilmekte, çevresindekilerin önceliklerine çok dikkat etmemektedir. Son on senede ara ara yattığı hastanelerdeki hemşirelerin ifadeleri, onun iyice gerilediğini ve nerdeyse meme isteyen bir çocuk gibi davrandığını söylemektedir.

Kohut ve Değişim

Heinz Kohut'un kuramındaki yenilikçiliği uygulamalarına nasıl yansıyordu? Bu sorunun yanıtı onun kuramsal yeniliklerine örnek olarak verdiği vaka çalışmaları aracılığıyla yeterince anlaşılabilir mi? Bu örneklerin, kuramın çerçevesi içinde kaldıkları için hâlâ yeterince somut ve açık olmadıklarını düşünüyorum. Kohut'un uygulamada nasıl olduğunu en iyi şekilde ortaya koyacak olguların onun hastaları tarafından anlatılan analiz veya terapi öyküleri olduğu fikrindeyim. Bunlara onun süpervizyonu altında olanların raporlarını da ekleyebiliriz. Bu seçkide yer alan Miller'ın "Kohut İşbaşında" adlı makalesi ve kitabın sonunda yer alan Allen Siegel'la söyleşi, bu kapsamda bilgi veren kaynaklardır.

Yukarıdaki kaynaklar, Strozier'ın biyografisi ve tanışıklıklarımda edindiğim izlenimleri hep birlikte bu gözle incelediğimiz zaman, bu konumda olan kişilerin Kohut uygulamaları hakkında yaptıkları değerlendirmelerin üç ana grupta toplandığını görürüz. İlk gruptaki değerlendirmeler Kohut'u psikanalitik ilkeler, teknik uygulamalar ve yorumların içeriği açısından "klasik bir psikanalist" olarak tanımlamaktadırlar. İkinci gruptaki değerlendirmelere göre ise, Kohut yaptığı yenilikleri günlük uygulamasına yorumların içeriği olarak yansıtan, ancak teknik uygulamalar ve psikanalitik ilkelerde klasik tavrı sürdüren bir analisttir. Üçüncü gruptaki değerlendirmelere göre ise, Kohut yorumların içeriği, teknik uygulamalar ve psikanalitik ilkelerde yenilikçi bir analisttir. Eklemek gerekir ki, bu üçüncü grup değerlendirmelerin bir kısmına göre, Kohut'un özellikle psikanalitik ilkelerdeki yenilikçiliği çarpıcı boyutlarda olmuştur.

Bu değerlendirmelerin ışığında, yenilikçilerin veya devrimci-

lerin kimlikleri ile ilgili şunu söylemek mümkündür: Yenilikçi/devrimci, değişim getiren kişi olmasına karşın, kendisi bir yönüyle hâlâ eskinin insanıdır. Bu eski-yeni çatışmasının Kohut'un benliğinde yaşam boyu sürmüş olduğunu söyleyebiliriz. Onun kişiliğindeki bu çatışmanın kendisi ile sınırlı kalmayıp, yarattığı ekole de yansıdığını düşünüyorum. Heinz Kohut'un psikanaliz kuramı içindeki yerini anlamak için, onun yapıtının etkilerini, ölümünün üzerinden yirmi yıldan fazla süre geçtikten sonra değerlendirmemiz gerekir.

Aslında Kohut'un ürettiklerini, Ferenczi'den bu yana "merkeze eleştiri veya alternatif" olarak dile getirilenlerin devamı, onların söylediklerinin bir özeti veya bir sentezi olarak görmek mümkündür. Kohut'un yarattığı etki ile camia-içi iki kutuplu bir gerginlik doğmuş, bu gerginlik psikanalize canlılık katmıştır. Bu gerginliğin ortaya çıkışından bu yana geçen otuz senede, Kohut'un kuramına karşı olanların bile ondan etkilendiğini söylemek mümkündür. Kendilik psikolojisinin temsil ettiği "çevredeki psikanaliz" ve merkezdeki klasik ağırlıklı "anayol psikanaliz" arasındaki gerginliğin ve tartışmanın sonuçlarını değerlendirirken, anayol psikanalizin de eskisi kadar tutucu ve dogmatik olmadığını görmekteyiz. Aynı iki yönlü etkileşimin sonucu olarak, kendilik psikolojisi içinde de, psikanalizin temel ilkelerinden önemli ölçüde uzaklaşan ve onların yerine oldukça radikal özellikte ilkeler koyanların yanında –veya karşısında– anayol psikanalize daha yakın olan "tutucu" kendilik psikologları belirmiştir. İlginçtir ki, kendilik psikolojisi içindeki bu iki kutbun üyeleri de, durdukları konumu savunmak için Kohut'un eserlerinden ve uygulamalarından referanslar vermektedirler. Kohut'un yazdıkları ve yaptıkları –tabii ki kronolojik anlamda ondaki değişimle de bağlantılı olarak– bu iki farklı görüşe de destek verir niteliktedir.

III

Kohut ile ilgili söyleyeceklerime son vermeden önce, psikanalizin kökeni ve doğumu ile ilgili bir tartışma açmak isterim. Bunu neden yaptığımı son paragrafta anlayacağınızı umuyorum.

Psikanaliz öğretisi Sigmund Freud'un bireysel analiz serüveninin bir ürünüdür. O, kendi iç dünyasının sırlarını çözmeye gayret ederken, insanlığa bu öğretiyi sunmuştur. Psikanalizin doğumu ile ilgili bu gerçek, Freud'un kendini çözümlemesinin tamamlandığı gibi bir varsayıma dayanmaktadır. Bu varsayımın psikanalitik gelenek içindeki geçerliliğini, uygulama yapma durumundaki psikanalistlerin analizlerini tamamlama zorunluluklarından çıkarıyoruz. Kendi analizinden sonraki ilk uygulamayı yapan Sigmund Freud'du. Freud kendini çözümleyebildiği için ötekileri çözümleyebilme ehliyeti ve yeteneğine sahipti. Aynı zamanda, kendini çözümlerken kuramının temelini de yaratmıştı. Ötekileri çözümlemenin ilerleyen sürecinde bu kuramsal temelin üzerine diğer kuramsal katları çıkacaktı. Kendisinden sonraki analistlerden de beklenen buydu. Kendi analizlerini tamamlamak ve bu ehliyetle ötekilerin analizlerine başlamak. Ötekilerin kuşaktan kuşağa devam eden analizleri kuramın da yeni katmanları olacaktı.

Bir kişinin psikanalizi bütünü ile tamamlanabilir mi? Freud için psikanalizin yaratım sürecinin kendi rüyalarını çözümleme süreci ile bağlantılı olduğunu (Freud, 1900) hatırlatarak soralım: Bir kişinin herhangi bir rüyası bütünü ile çözümlenebilir mi? Freud'un psikanalizi yaratım sürecinde bir "hamilelik" veya "doğum sancısı" (Anzieu, 2003) olarak yorumlanabilecek "Irma'nın Enjeksiyonu" rüyasını ele alırsak görürüz ki, –Freud bu rüyanın çözümlemesini tamamladığını düşünürken ve bu ta-

mamlama onun psikanalize yön veren düşüncelerini doğurmuş kabul edilirken– bu rüya üzerine çalışma, yüz seneyi aşkın bir süredir, Freud'un iç dünyasının derin katmanlarına doğru devam etmektedir. Anzieu'nün dediği gibi, belki bu derece derinlemesine yorumlanan, bu kadar çeşitli açıklamaları bulunan bir rüya daha yoktur.

Rüya ve aktarım arasındaki derin bağlantıyı anımsayarak bir daha soralım: Bir kişinin psikanalistine aktarımı bütünüyle çözümlenebilir mi? Rüyaları bütünüyle çözümlenemeyen bir kişinin aktarımının da bütünüyle çözülemeyeceğini düşünüyorum. Rüyaların ya da aktarımın bütünüyle çözümlenmemesi ne demektir? Kısaca şöyle yanıt verilebilir: O kişinin iç dünyasındaki –yatay olsun, dikey olsun– çatışmaların devam ediyor olmasıdır. Peki o zaman bir mantıksal çelişkiyle mi karşı karşıyayız? Psikanalizin yaratımı ve uygulanması için, kuramcı ve uygulamacı adayının kendini (rüyalarını, geçmişini, bugününü ve en önemlisi aktarımını) bütünüyle çözmesi ve dolayısıyla çatışmalarından kurtulması gerekiyorsa ve de yukarıdaki satırlardan bunun hiçbir zaman böyle olmadığını, olamadığını görüyorsak, psikanaliz nasıl oluyor da vardır ve de uygulanmaktadır? Bu soruyu hem bugünün psikanalistleri için, hem de psikanalizin yaratıcısı Sigmund Freud için soruyorum.

Amacım, bu sorunun olası yanıtlarından yola çıkarak, sonu gelmez tartışmalar yaratmak ve karşısında tartıştığımı (gölgemi?) köşeye sıkıştırmak değil, psikanalizle ilgili her şeyi siyah-beyaz ayrımındaki bir dogmatizmle görmeye ve göstermeye kalkanların yürüdükleri yolun bir çıkmaz sokak olduğunu anlatmaya çalışmaktır. Bu tür sertlikler ve dogmatizmlerin temelindeki mantık, biraz derinleşen bir sorgulama sonucunda kendi kendisiyle çelişmeye başlamaktadır. Psikanalizin bilgisi, uygulaması ve sü-

recin diğer özellikleri kartezyen bir düşüncenin dar sınırları ötesinde anlaşılmayı hak eden yapıda ve içeriktedir. Psikanalizin son yirmi senedir Heidegger'e ve onun takipçilerine yönelmesi (Orange, Atwood ve Stolorow, 1997), Levinas'ı (Chetrit, 2003) ve Rosenzweig'ı (Santner, 2001) bir dayanak noktası görmesi, yüz küsur yaşındaki bu öğretinin girdiği bu çıkmaz sokaktan bir an önce çıkma isteğinin sonucudur. Ancak bu yolla, psikanalizin aynı anda hem henüz yaratılmamış olduğunu, hem de doğduğunu ve yüz yaşını aştığını; merkezindeki bilim adamı ve uygulamacı olan psikanalistin hem hiçbir şey bilmezken, hem de her şeyi bilen bir adam olduğunu; psikanalizin hem bir bilim, hem de meslek olduğunu söyleyebilir ve bunu etik bir tartışmanın ekseninden geçirebiliriz.

Kohut da, Freud gibi, bir yaratım sürecini, yoğun çatışmaları ve eksikliklerinin ateşiyle pişirmeye çalıştı. Aynı Freud'da olduğu gibi, en yetersiz ve çaresiz olduğu alanlarda insanlığa onu aşkınlaştıracak bilgiyi sunmaya çalıştı. Mitolojideki *Chiron* gibi, tanrıların cezası olarak onda açılan iyileşmez yarasıyla ömür boyu uğraşırken bir yara uzmanı oldu. O oldukça derin ve acılı bir yarayla uğraşırken ve onu hiçbir zaman tam anlamıyla iyileştiremezken, bir sürü yaraya şifa umudu oldu.

Yavuz Erten

KAYNAKÇA

Anzieu, D. (2003). *Freud'un Otoanalizi ve Psikanalizin Keşfi*. Türkçeye Çeviren Nesrin Tuna, Istanbul: Metis Yayınevi.

Cocks, G.(Ed.) (1994). *The Curve of Life. Correspondence of Heinz Kohut 1923-1981*. Şikago: The University of Şikago Press.

Chetrit, V. (2003). *The Matricial Space or Analyst as a Person*. Psikanaliz ve Psikanalitik Psikoterapiler Derneği'nin Etkinlikleri Kapsamında Istanbul'da Verilen bir Konferans.

Fosshage, J. L. (1995). Self Psychology and Its Contributions to Psychoanalysis, *International Forum Of Psychoanalysis*, 2: 9-12, pp. 1-9.

Freud, S. (1900). The Interpretation of Dreams. *Standart Edition*, 5: 509-622. London: Hogarth Press, 1953.

Freud, S. (1914). On Narcissism: An Introduction. *Standart Edition*, 14: 1-66.

Freud, S. (1917). Mourning and Melancholia. *Standart Edition*, 14: 239-258.

Kohut, H. (1971). *The Analysis of the Self*. Connecticut: International Universities Press.

Kohut, H. (1977). *The restoration of the self*. Connecticut: International Universities Press.

Kohut, H. (1984). *How Does Analysis Cure?*.Eds. A. Goldberg and P. Stepansky. Şikago and London: University of Şikago Press.

Lachmann, F. M. (2000). *Transforming Aggression. Psychotherapy with the Difficult to-Treat Patient. London: Aronson.*

Orange, D.M., Atwood, G.E., Stolorow, R. D. (1997). *Working Intersubjectively. Contextualism in Psychoanalytic Practice*. Hillsdale, New Jersey: The Analytic Press.

Santner, E.L. (2001). *Psychotheology of Everyday Life. Reflections on Freud and Rosenzweig*. Şikago: University of Şikago Press.

Stolorow, R. D. ve Lachmann, F. M. (1980). *Psychoanalysis of developmental arrests*. New York: International Universities Press.

Strozier, C.B. (2001). *Heinz Kohut. The Making of a Psychoanalyst. New York:* Farrar, Straus and Giroux.

Towarnicki, F. (2002). *Anılar ve Günlükler, Martin Heidegger,*Türkçeye çeviren Zeynep Durukal, Istanbul: YKY.

I
Kendi Kaleminden

Bu bölümde Heinz Kohut'un kariyerinde kilometre taşı olarak görülebilecek makaleler kronolojik sırası ile yer almaktadır. Bu makalelerin içeriği dikkatlice incelendiğinde onun klasik kuramdan nasıl ayrılıp yeni bir bilgi ve deneyim alanı tanımlamaya başladığı görülecektir. Bu bölümün sonunda yer alan "Empati Üzerine", ölümünden birkaç gün önce yaptığı bir konuşmanın çözülmüş halidir. Bu konuşması sırasında yaşamının son günlerini yaşadığının bilincindedir ve onu izleyenlerle vedalaşırken, kurduğu yeni ekolün bilgisini en kısa şekilde özetlemeye çalışmaktadır.

İÇEBAKIŞ, EMPATİ VE PSİKANALİZ

Gözlem Tarzı ile Kuram Arasındaki İlişkiye Dair Bir İnceleme

HEINZ KOHUT[6]

İnsanlar ve hayvanlar çevrelerini duyu organlarının yardımı ile araştırırlar; dinlerler, koklarlar, seyrederler ve çevrelerine dokunurlar; çevrelerinin bütünsel bir izlenimini oluşturur, bu izlenimleri hatırlar, birbiriyle karşılaştırır ve geçmiş izlenimler temelinde beklentiler geliştirirler. Duyu organlarının olanakları, aletler aracılığıyla (teleskop, mikroskop) arttırıldığında, insanoğlunun araştırmaları daha tutarlı ve sistemli hale gelir, gözlemlenen olgular, (kendileri gözlemlenemeyen) kavramsal düşünce köprülerinin yardımıyla daha geniş birimler halinde (kuramlar) birleştirilir; ve böylece, dışsal dünyanın bilimsel incelenmesi fark edilmeyen adımlarla, yavaş yavaş, gelişir.

---

6) Kohut, H. (1959). Introspection, empathy, and psychoanalysis: An examination of the relationship between mode of observation and theory. *Journal of the American Psychoanalytic Association,* 7, 459-483.
Tekrar basımı: Kohut, H. (1978). Introspection, empathy, and psychoanalysis: An examination of the relationship between mode of observation and theory. In P. Ornstein (Ed.), *The search for the self,* Vol. 1 (pp. 205-232). New York: International Universities Press.

İçsel dünya duyu organlarımız yardımıyla gözlemlenemez. Düşüncelerimiz, arzularımız, duygularımız ve düşlemlerimiz, görülebilir, koklanabilir, duyulabilir ya da dokunulabilir değildirler. Fiziksel uzamda bir varlıkları yoktur ama yine de gerçektirler ve zaman içinde ortaya çıktıkça onları gözlemleyebiliriz: Kendimizde içebakış, diğerlerinde ise empati (dolaylı içebakış) yoluyla.

Fakat, az önceki ayrım doğru bir ayrım mıdır? Gerçekten de düşüncelerin, arzuların, duyguların ve düşlemlerin fiziksel bir varlıkları yok mu? Bir yandan düşünceler, duygular, düşlemler ve arzular olarak deneyimlenebilirken, diğer yandan, ileri derecede rafine fiziksel araçlarla ölçülebilen temel süreçler yok mu? Bu, eski ve tanıdık bir problem ve zihin-beden ikiliği ya da tekliği seçenekleri biçiminde ortaya konduğu müddetçe çözümlenemez. Tek verimli tanım operasyonel tanım. Gözlem yöntemlerimizin asıl bileşeni duyularımızı içerdiğinde fiziksel olgulardan, içebakış ve empatiyi içerdiğinde ise psikolojik olgulardan söz etmiş oluyoruz.

Tabii ki önceki tanımlama, belirli bir zamanda meydana gelen gerçek bir operasyon şeklindeki dar anlamıyla değil, gözlemcinin inceleme altındaki olguya dair genel tutumu şeklindeki en geniş anlamıyla anlaşılmalıdır. Henüz görülmemiş olan gezegenler doğrudan gözlem altındaki gezegenlerin hareketlerini etkiliyor ve böylece gökbilimciler henüz teleskoplarında belirmemiş olan gökcisimlerinin hareketleri, hacimleri ve kadir sınıfları (yani parlaklık dereceleri) üzerine kafa yorabiliyor ve pek çok yıl sonra gözlem alanlarına girecek olan kuyruklu yıldızların fiziksel niteliklerini düşünmeye devam edebiliyorlar. Psikoloji alanı için de benzer düşüncelere başvurulabilir. Mesela psikanalizde bilinçöncesi ve bilinçdışını, sadece onlara içebakış niyetiyle yak-

laştığımız ya da sonuçta içebakış yoluyla onlara ulaşabileceğimiz için değil, aynı zamanda onları içebakış yoluyla görülmüş ya da görülebilir deneyimler çerçevesinde addettiğimiz için de psikolojik yapılar olarak düşünüyoruz.

Gözleme dayalı verilerimiz organize oldukça ve gözlemlerimiz bilimsel açıdan sistemli hale geldikçe, gözlemlenen olgulardan daha uzak mesafedeki birtakım kavramlarla uğraşmaya başlarız. Bu kavramların bazıları soyutlamaları ya da genellemeleri oluştururlar ve böylece hâlâ, az çok doğrudan bir şekilde gözlemlenebilir olgularla bağlantılıdırlar. Örneğin zoolojik bir kavram olan "memeli", farklı türlerdeki hayvanların ayrı ayrı somut gözlemlenmelerinden türemiştir; ne var ki kendi başına memeli gözlemlenemez. Psikolojide de durum buna benzer. Örneğin psikanalizdeki dürtü kavramı da bu biçimde, daha sonra gösterileceği gibi, içebakışla incelenmiş sayısız deneyimden türetilmiştir; ne var ki, kendi başına dürtü gözlemlenemez. Fiziksel bilimlerdeki ivme ya da psikanalizdeki bastırma gibi başka kavramlar da doğrudan gözlemsel olguya göndermede bulunmazlar. Bununla beraber böyle kavramlar net bir şekilde kendilerine özel bilimlerin genel çerçevesi dahilinde yer alırlar, çünkü gözlemsel veriler arasındaki ilişkilere işaret ederler. Bizler uzaydaki fiziksel cisimleri gözlemliyoruz, bir zaman ekseni boyunca fiziksel konumlarını kaydediyoruz ve böylece ivme kavramına ulaşıyoruz. İçebakış yoluyla düşünce ve düşlemleri gözlemliyoruz, ortadan kayboluş ya da ortaya çıkış koşullarını gözlemliyoruz ve böylece bastırma kavramına ulaşıyoruz.

Peki, içebakış ve empati gerçekten her zaman her psikolojik gözlemin temel bileşenleri midir? Dış dünyayı içebakış dışında yollarla gözlemleyerek ulaşabileceğimiz psikolojik olgular yok mu? Basit bir örnek düşünelim. Alışılmadık derecede uzun boy-

lu bir insan görüyoruz. Kuşkusuz bu kişinin alışılmadık ölçüleri psikolojik değerlendirmemiz için önemli bir bilgidir – ne var ki içebakış ve empati olmaksızın bu adamın boyu sadece fiziksel bir özellik olarak kalır. Ancak kendimizi onun yerine koyduğumuzda, ancak dolaylı içebakış yoluyla, onun alışılmadık ölçülerini kendimizinmiş gibi hissetmeye başladığımızda ve böylelikle alışılmadık veya dikkat çekici olduğumuz zamanlara dair içsel deneyimleri canlandırdığımızda, alışılmadık ölçülerin bu kişi için ne anlama geldiğini anlamaya başlarız ve psikolojik bir olguyu gözlemlemiş oluruz. Psikolojik bir kavram olan eylem için de benzer düşüncelere başvurulabilir. Eğer içebakış ve empati olmadan, sadece fiziksel taraflarını gözlemlersek, psikolojik eylem olgusunu değil, yalnızca fiziksel hareket olgusunu gözlemlemiş oluruz. Göz üzerindeki derinin yukarı doğru hareketini milimetrik hassasiyetle ölçebiliriz, fakat kaşın kalkışındaki şaşkınlık ve kınama anlamlarının ince farklarını ancak içebakış ve empati yoluyla anlayabiliriz. Yine de bir eylem, empatinin yardımı olmaksızın, yalnızca görülebilir seyri ya da görülebilir sonuçları ele alınarak anlaşılamaz mı? Cevap yine olumsuz. Bir hareket örüntüsünün belirli bir sonuç yarattığını görüyor olmamız gerçeği, tek başına, psikolojik bir eylemi tanımlamaz. Gevşek bir taşın bir çatıdan düşüp bir adamı öldürmesi türünden bir olay, empati kurabileceğimiz bir niyet ya da güdülenmenin yokluğu nedeniyle, psikolojik bir eylem değildir. Pek çok tesadüfi olayda bilinçdışı belirleyiciler olduğunu kabul etmemize rağmen, eylemlerimizin tesadüfi sonuçları ile niyetli davranışlarımızı doğru bir şekilde birbirinden ayırırız. Adamın biri elindeki taşı bırakır, taş düşer ve başka bir adamı öldürür. Eğer empati duyabileceğimiz bilinçli ya da bilinçdışı bir niyet varsa psikolojik bir eylemden bahsedebiliriz; şayet böyle bir niyet yoksa, fiziksel

olayların sebep-sonuç zincirinden bahsederiz. Diğer yandan, eğer A'nın söylediği bazı sözcüklerin ses dalgalarının, B'nin beynindeki bazı elektrokimyasal örüntüleri nasıl harekete geçirdiğini fizik ve biyokimya terimleriyle tasvir etme imkanı olsaydı, bu tasvir hâlâ A'nın B'yi kızdırdığı ifadesinin belirttiği gibi bir psikolojik gerçeği içermiyor olurdu. Yalnızca, içebakışla ya da bir diğerinin içebakışı ile empati kurarak gözlemleme girişiminde bulunabileceğimiz bir olgu, psikolojik diye adlandırılabilir. Eğer gözlem yöntemlerimiz ağırlıklı olarak içebakış ve empatiyi içermiyorsa, olgu, "somatik", "davranışsal" ya da "sosyal"dir.

Sonuç olarak önceki tanımlamayı açık bir ifade şeklinde tekrarlayabiliriz: Eğer gözlem tarzımız *temel bileşenler olarak* içebakış ve empatiyi içeriyorsa olguları zihinsel, psişik veya psikolojik olarak adlandırırız. Bu bağlamda "temel" terimi içebakış ve empatinin psikolojik gözlemde asla noksan olamayacağını ve hatta tek başına da var olabileceğini ifade ediyor. Daha önceki noktalar az önceki ifadenin ilk yarısını açıklığa kavuşturdu. İkinci yarıyı (yani içebakış ve empatinin psikolojik malzemenin gözlemlenmesinde tek başına yer alabileceğini) göstermek içinse psikanalize dönebiliriz. Burada ilk olarak kimileri tarafından öne sürülebilecek bir itiraz üzerinde durmamız gerekiyor: Psikanalitik gözlemin asıl aracı içebakış değil, analistin hastanın belli türden bir davranışını incelemesidir: serbest çağrışımı. Ne var ki klinik gerçeklerin büyük bir kısmı kendi kendini analiz yoluyla keşfedildi ve bu verilerden de, Freud'un *Rüyaların Yorumu* kitabında olduğu gibi, bir kuramsal soyutlamalar sistemi geliştirildi. Olağan analitik durumda da, analistin tanıklık ettiği, analizanın içebakış yoluyla kendi kendini gözlemlemesidir. Şurası bir gerçek ki, analistin psikolojik içgörüleri, sıklıkla analizanın kendini anlayışının ilerisindedir. Ancak bu psikolojik içgörüler, ana-

listin içebakışın empati diye adlandırılan uzantısını (dolaylı içebakışı) kullandığı, eğitilmiş içebakış becerisinin sonucudurlar.

Şüphe yok ki bu tartışmalar, içebakış ve empatinin psikanalitik gözlemin yegane bileşenleri olduğunu ima etmez. Diğer tüm psikolojik gözlemlerde olduğu gibi psikanalizde de, gözlemin asıl unsurları olan içebakış ve empati genellikle diğer gözlem yöntemleriyle bağlantılı ve kaynaşmış haldedirler. Bununla birlikte nihai ve sonucu belirleyici gözlemsel eylem, içebakış ya da empati yoluyla olandır. Buna ek olarak, kendi kendini analiz durumunda içebakışın tek başına var olduğunu da gösterebiliriz.

Bu noktada, empatinin bilimsel psikoloji dışındaki kullanılışını incelemek verimli olabilir. Günlük hayatta tutumlarımız bilimsel açıdan sistemli değildir ve gözlem nesnemizle az ya da çok empati kurabilmemize bağlı olarak, olguları az ya da çok psikolojik ya da zihinsel olarak görme eğilimindeyizdir. Psikolojik bir kavrayışa en kolay kendi kültürel yaşantımızdan olan insanları gözlemlediğimizde ulaşabiliriz. Hareketleri, sözel davranışları, arzuları ve duyarlılıkları bizimkilere benzer ve farklı bir ortamdan gelen insanlara önemsiz gelebilecek ipuçları temelinde onlarla empati kurabilmemiz mümkündür. Yine de, deneyimleri bizimkine benzemeyen farklı bir kültürden gelen insanları gözlemlediğimizde bile, empati kurabileceğimiz bazı ortak deneyimlerin keşfiyle, onları psikolojik olarak anlayabileceğimize inanırız. Hayvanlarla da bu böyledir: Bir köpek ayrılık sonrasında sahibini karşıladığında biliriz ki, sevilen bir "sen"le ayrılık sonrasında, onun deneyimledikleri ile kendi deneyimlerimiz arasında ortak paydalar mevcuttur ve insanla hayvan deneyimleri arasında büyük farklar olduğunu vurgulama eğiliminde olmamıza rağmen, psikoloji terimleriyle düşünmeye başlayabiliriz.

Ne var ki, bitki psikolojisinden pek kimse söz etmez. Doğru, çiçeklerin kimi hevesli gözlemcileri, bitkilerin güneşe ve sıcağa doğru dönmelerini, makul bir biçimde, empati kurabileceğimiz bir şey, içsel bir gayret, özlem ya da arzu olarak görebilirler ancak bu daha çok simgesel ya da şiirsel manada olacaktır çünkü bitkilere (bazı hayvanlara yaptığımız gibi) ilkel bir kendinin farkında olma becerisi atfedemeyiz. Ne var ki daha ileri durumlar da mevcut. En kısa rotayı arayarak ve engellerden kaçınarak bir tepeden aşağı doğru koşan[7] suyu gözlemliyoruz ve hatta bu olguları insanbiçimci (andropomorfik) terimlerle tanımlıyoruz (koşmak, aramak, kaçınmak); ve yine de, bırakın bitkilerin psikolojisini, cansız varlıkların psikolojisinden de söz etmiyoruz.[8]

Sonuç olarak içebakış ve empati *tüm* psikolojik kavrayışımızda rol oynamaktadır; bununla beraber içebakış ve empatinin *bilimsel olarak* kullanımının eşsiz öncüleri Breuer ve Freud'du. İçebakışın geliştirilen özel, inceltilmiş biçimlerine yapılan vurgu (yani serbest çağrışım ve direnç analizi), yalnızca bu özel içebakış tekniklerinin yardımıyla ortaya çıkarılabilen, o zamana değin bilinmeyen bir içsel deneyim türünün çığır açan keşfi (yani bilinçdışının keşfi), normal ve anormal psikolojik olgulara dair açılan yeni anlayış alanımızın genişliği, şu gerçeği gizlemeye yöneldi: İlk adım, içebakış ve empatinin, yeni bilimin gözlem araçları olarak tutarlı bir şekilde kullanılmaya başlanmasıydı. Psikanalizin başlıca teknikleri olan serbest çağrışım ve direnç analizi, içebakışla gözlemi, önceden farkında olunmayan çarpıtmalardan (ussallaştırmalardan) azat etti. Bu nedenle serbest çağrışım ve direnç analizinin kullanılmaya başlaması hiç kuşkusuz, (etkin bir bilinçdışının çarpıtıcı etkilerinin kabul edilmesine yol açmasıyla) psika-

7) Ingilizce'de "run", koşmak anlamının yanı sıra, akmak anlamında da kullanılmaktadır. (M. T.)
8) Freud (1915c, s. 169) benzer düşünceler dile getirdi.

nalitik gözlemin değerini özellikle belirlemektedir. Yine de bu önemin bilinmesi, içebakış ve empati yoluyla gözlem yönteminin hizmetinde başvurulan serbest çağrışım ve direnç analizinin, yardımcı araçlar olarak düşünülmesi gereği ile zıtlık teşkil etmez.

Bu giriş gözlemlerinin sonucunda şimdi, bu çalışmanın ana gövdesine dönmeye hazırız. Aşağıdaki inceleme esas olarak, ne analizan ve analistin çeşitli psikolojik deneyimleriyle ilgili, ne de içebakış ve empatiyi dinamik ve genetik bakış açılarından açıklığa kavuşturmayı hedefliyor. Buradan itibaren, içebakış ve empatiyi psikanalitik bilgi toplamanın temel bileşenleri olarak kabul edeceğiz ve bu gözlem yönteminin, gözlemlenen alanın içeriğini ve sınırlarını nasıl tanımladığını göstermeye çalışacağız. Alanın içerik ve sınırları sonradan deneysel bilimin kuramlarını belirleyeceği için, bu çalışmadaki bir başka amacımız da, içebakış ile psikanalitik kuram arasındaki bağlantıyı, özellikle de bu bağlantıya karşı kayıtsızlığın yanlışlara, ihmallere ve hatalara götürdüğü alanlarda göstermek olacak.

İçebakışa Karşı Dirençler

Serbest çağrışıma karşı dirençleri, zihnin savunma işlevinin sonucu olarak ele almak uygundur. Hasta bilinçdışı içerikten ve türevlerinden korktuğu için serbest çağrışıma karşı çıkar ve kafası yasak mastürbasyon düşlemleri, saldırganlıklar ve benzeri şeylerin anlamları ile meşgul olduğu için, analiz sürecine direnç gösterilir. Ancak, psikanalitik yönteme karşı daha genel, kendini son derece akılcı yollarla ifade eden bir direnç var gibi görünüyor: içebakışa karşı direnç. Belki de, gözlem tarzımız olarak samimiyetle kabul etmekteki isteksizliğimiz yüzünden, içebakışın (ve empatinin) bilimsel kullanımını incelemeyi ihmal ettik,

onunla deney yapmayı ya da onu inceltmeyi beceremedik. Öyle görünüyor ki ondan utandık ve doğrudan doğruya bahsetmek istemedik ama yine de o – tüm eksikleriyle – büyük keşiflere giden yolu açtı. İçebakışla ilgili tereddüdümüzün sosyokültürel olarak belirlenmiş (mistik, yoga, oryantal, Batılı olmayan gibi bazı sloganlarda örneği verilen) sebeplerini bir yana bırakırsak, hâlâ, böyle sonuçlar vermiş olan gözlem yöntemini onaylamaya karşı önyargımızın altında yatan sebebi tanımlamamız gerekiyor. İçebakışın psikanalitik bilgi toplamada çok önemli bir faktör olduğu gerçeğinin savunmacı bir biçimde ihmal edilmesine yol açan dehşet, belki de gerilimin artmasından doğan çaresizliğin korkusudur. Bizler gerilimin eylem yoluyla devamlı boşaltımına alışığız ve düşünceyi sadece eylemin aracısı, ertelenmiş bir eylem, bir eylem denemesi ya da planlama olarak görmeyi istiyoruz. İçebakış, gerilimden kurtulmamızı sağlayan akıntıya karşı gider göründüğü için, bastırılmış içeriğin ortaya çıkmasının çok yakınlarda olmasının yarattığı daha belirli korkulara, pasifliğe ve gerilim artışına dair genel dehşeti ekliyor olabilir. Psikanalizdeki serbest çağrışımın bu anlamda bizim olağan düşünce süreçlerimize tekabül etmediği doğru. Genel olarak söylenecek olursa, düşünme, "nispeten küçük yatırım (cathexis) parçalarının eşlik ettiği deneysel türde bir eylemdir" (Freud, 1911a, s. 221). *Bütün olarak* psikanalitik terapinin, eyleme hazır duruma getirdiği (eylem özgürlüğünü verdiği) söylenebilir; ancak tek başına serbest çağrışım, eyleme değil, artan gerilim toleransı yoluyla yapısal yeniden düzenlemelere hazırlanmayı sağlar.

Hastalar, genellikle terapinin en erken safhalarında, tedavinin gerektirdiği zamandan ve paradan fedakarlığı sebep göstererek, analizin uzunluğu ve seansların sıklığı ile ilgili yakınmaları-

nı dile getirirler. Ama insan, en azından bazı durumlarda, bu şikayetlerin artmakta olan gerilime karşı daha derindeki bir eylemsizlik dehşetini, diğer bir deyişle, içebakış yoluyla enerji akışının uzun süre tersine çevrilmesinden duyulan korkuyu gizlediği izlenimine kapılıyor. Belki analitik yöntemle deneylerimizde bizleri uzun içebakış sürelerinin sonuçlarını, örneğin, uzatılmış analiz seanslarının etkinliğini araştırmaktan alıkoyan da, analistlerce duyulan benzer bir rahatsızlıktır.

İçebakış hiç şüphesiz gerçeklikten kaçış yolu da olabilir. Şizofrenlerin bazı otistik gündüz düşlerindeki gibi en patolojik biçimlerinde, içebakış haz ilkesine yenik düşer ve düşlemlerin pasif bir kabulüne dönüşür. Egonun içe bakan kısmının daha çok kontrolünde, ama yine de haz ilkesinin etkisi altında ise, mistik tarikatların ve sözde-bilimsel mistik psikolojinin ussallaştırılmış içebakış biçimleri yer alır. Ne var ki, içebakışın kötüye kullanılabileceği gerçeği, onun bilimsel bir araç olarak değeri konusunda bizi yanıltmamalı. Şurası da unutulmamalıdır ki, eğer bir bilim adamı bilimsel etkinliği patolojik amaçlarla kullanacak olursa, içebakışçı olmayan fiziksel bilimler de eşit derecede, dönüştürülmemiş haz ilkesinin hizmetine girebilir. Psikanalizdeki içebakış, pasif bir gerçeklikten kaçış değildir; olsa olsa aktiftir, araştırır ve girişimcidir. Daha çok, başlıca fizik bilimlerinde olduğu gibi, bilgi sahamızı derinleştirme ve genişletme tutkusuyla harekete geçer.

Erken Zihinsel Örgütlenmeler

İçebakış konusunda sadece irrasyonel dirençlerle değil aynı zamanda gerçekçi sınırlamalarla da karşı karşıyayız. Örneğin, bazı yazarların tanımlarının ya da kuramlarının, insanbiçimci, yetişkinbiçimci ve benzeri olduklarına dair eleştirel ifadeler du-

yuyoruz. Sözü edilen konuların diliyle söylenecek olursa, bu eleştirel ifadeler, ya gözlemcinin empatik süreçlerinin ihtiyatla ele alınmadığını, ya da söz konusu yazarın yanlış biçimde empati kurduğunu ima etmektedirler. Gözlemci gözlenenden ne kadar farklıysa empatinin güvenilirliğinin o kadar azalacağına kuşku yok. Psikanaliz genetik (gelişim) yönelimlidir ve insan deneyimini değişen karmaşıklıkta, değişen olgunlukta vs. zihinsel örgütlenmelerin uzun dönemli sürekliliği olarak görür. Böylelikle zihinsel gelişimin erken safhaları da, kendi kendimizle, yani kendi geçmiş zihinsel örgütlenmelerimizle empati kurabilme becerimize karşı özel bir meydan okuma şeklini alır. (Tabii bu düşünceler, sadece uzun dönemli yaklaşıma değil, aynı zamanda örneğin psikolojik derinlikten ve uyku, nevroz, yorgunluk, stres ve benzeri durumlardaki psikolojik gerilemeden [regression] söz ettiğimiz zamanki enine-kesitsel yaklaşıma da uygundur.) Ilkel, erken dönem veya derin psikolojik süreçleri anlatırken ne tür bir kavramdan yararlanmalıyız? Örneğin, Freud'un *aktüel nevroz* sendromunda devamlı içebakışın (serbest çağrışım ve direnç analizi şeklinde bile olsa) *kaygı nevrozunda* kaygıdan, *nevrasteni-de* ise yorgunluk ve ağrılardan öte bir psikolojik içerik ortaya koyamaması, operasyonel anlamda belirleyici oldu (Freud, 1898). Freud, ara sıra karşılaştığı çeşitli düşlemleri bu semptomlara ikincil (onların ussallaştırmaları) olarak görmüş olmalı. Psikolojik bulgu eksikliği Freud'u, aktüel nevrozu organik bir rahatsızlığın –diğer bir deyişle, içebakış dışında araştırma yöntemleriyle, örneğin biyokimyasal araçlarla, incelemenin daha verimli bir açıklama sunmayı vaat ettiği bir durumun– doğrudan ifadesi olarak anlatmaya sevk etti. *Nevrotik rahatsızlık*,[9] *vejetatif nevroz*

9) Freud (1910b) nevrotik rahatsızlıkları psikojenik rahatsızlıklar, yani aşağı yukarı psikonevrotik semptomlarla karşılaştırdı.

(Alexander, 1943) veya *organ nevrozu* (Fenichel, 1945) gibi bazı psikopatolojik oluşumlar ve zihinsel gelişimin *birincil işlevsel safhasını* ayırt etme aygıtı için de aynı düşünceler geçerlidir. Benzer şekilde, biz de zihinsel gelişimin en erken safhalarının psikolojik içeriğini tam olarak anladığımızı iddia etmemeli, bu devrelerden söz ederken, daha sonraki deneyimlerin benzer görüngülerine göndermede bulunan kavramlardan kaçınmalıyız. Yani, belli belirsiz empatik tahminlerle yetinmeli ve mesela arzu yerine gerilimden, arzu doyumu yerine gerilimin azalmasından ve problem çözümü yerine de yoğunlaşma ve uzlaşım oluşturmadan söz etmeliyiz. Bu terminolojik hatalardan daha güç fark edilen şey ise, erken dönem psikolojik durumların tartışmasında bazen görülen kullanım kaymaları. Başlangıçtaki zihinsel duruma yönelik ilkel bir empatik içebakış geliştirmeye çalışmaktansa sosyal bir durumun, örneğin anne ve çocuk arasındaki ilişkinin, tanımlanması öneriliyor. Anne ve çocuğun erken dönemdeki etkileşimlerinin araştırılması ve tanımlanması hiç kuşkusuz elzemdir; ne var ki o vakit, bir tür sosyal psikoloji ile uğraştığımız ve bu yüzden de içebakışçı psikolojinin sonuçları ile karşılaştırılması ama onunla eş tutulmaması gereken bir bakış açısına doğru kaydığımız da unutulmamalıdır.

O halde içebakış yönteminin yardımıyla gerçekleştirilen gözlemler üzerine kurulan kuramlarla, örneğin sosyal psikolog ya da biyoloğun gözlem yöntemi üzerine kurulu kuramları, birbirine ya da birbiriyle karıştırmamaya dikkat etmeliyiz. Dere, yolu üzerindeki kayalardan kaçınarak, yokuş aşağı, en kısa yolu bularak ırmağa doğru akar – ve böylece su ile çevresi arasındaki uyum problemi çözülmüş olur. Eşine ihanet etme isteğiyle ilgili çatışması olan evli bir kadın histerik körlük geliştirir

– ve yine adaptasyon probleminin çözülmüş olduğu söylenebilir. Benzer şartlardaki bir başka kadın daha fazla baştan çıkarılmak istemediğine karar verir; o da baştan çıkarıcı adamı görmek istemez ve alelacele eve dönmeye karar verir – yine bir uyum problemi çözülmüştür. Sosyal psikolog, ödevlerin farklı karmaşıklık düzeylerini, biyolog ise bunların çözümünde kullanılan araçların farklı karmaşıklık düzeylerini karşılaştırarak bu uyum süreçlerini birbirinden ayırmaya kalkışabilir ki, bunlar, çağımızın elektronik "beyinleri" (hesaplama makineleri) göz önünde tutulduğunda, kolay ayrımlar değildirler. Bir sosyal psikoloğun ya da biyoloğun çözümü her ne olursa olsun, bu mekanizmaları, içebakış ve empatiyi kullanarak birbirinden ayıran psikanalistin çözümüyle net bir şekilde tezat oluşturur. Psikanalist bu mekanizmaları, ne etkinlikleri ya da etkisizlikleri, ne de karmaşıklık ya da basitlikleri ile değil, diğerinin deneyimine empati kurarak, çeşitli zihinsel etkinliklerin içe bakan kendiliğe olan göreli uzaklıklarını tahmin ederek birbirinden ayırır. Bazı psikolojik süreçler (yeni doğanın gerilimi ya da gerilimi boşaltması) neredeyse empati sınırlarının dışındadır ve gerçekleşen uyumun, kayalar ve yer çekimi ile etkileşim halindeki suyun hareketine daha yakın olduğu söylenebilir. Başka süreçler, empatik gözlemciye, az önce anlatılanlardan biraz daha yakın olsalar da, kendini gözlemleyen egodan yine epeyce uzaktırlar: uzlaşım oluşturmalar, yoğunlaştırmalar, yer değiştirmeler, birincil süreç diye adlandırdığımız aşırı belirlenim (örneğin psikonevrotik semptom oluşturma); ve nihayet içebakış ve empatimize daha yakın olan psikolojik süreçler: mantıklı düşünme, problem çözme ve niyetli eylemin –seçim ve karar becerisi– ikincil süreçleri.

Endopsişik ve Kişilerarası Çatışma

Bu noktada, özellikle psikanalizin "yeterince kişilerarası" olmadığına ya da sosyal matris yerine tek kişilik bir bakış açısı kullandığına dair sıklıkla ifade edilen kanıları göz önüne alarak, endopsişik ve kişilerarası çatışma kavramlarının durumlarını psikanalitik kuram çerçevesinde inceleyeceğiz. Bu türden görüşler psikanalitik gözlemin asıl bileşeninin içebakış olduğunu gözden kaçırırlar. Bu yüzden, kişilerarası teriminin psikanalitik anlamını, içebakış yoluyla kendini gözlemlemeye açık bir kişilerarası deneyim manasında tanımlamalıyız; böylece sosyal psikologların ve diğerlerinin kullandığı kişilerarası ilişki, etkileşim, işlem (transaction) vs. gibi terimlerin anlamlarından ayrışmış olur.

Freud'un erken dönem araştırmaları psikonevrozun içebakış ve empati yoluyla incelenmesine yönelikti. Çabaları iki büyük keşifle ödüllendirildi: bilinçdışı ve aktarım olgusu, yani bilinçdışının, psişenin içebakışla daha ulaşılabilir olan kısmına yaptığı özel etki. Aktarım nevrozunda devamlı içebakış, çocuksu arzularla bu arzulara karşıt içsel güçler arasındaki içsel çatışmanın, yani yapısal çatışmanın farkına varılmasını sağlar. Analist bir aktarım figürü olduğu ölçüde, kişilerarası ilişki çerçevesinde değil, analizanın bilinçdışı endopsişik yapılarının (bilinçdışı anılarının)[10] taşıyıcısı olarak deneyimlenir. Mesela hasta, neşeli bir şekilde, seansa gelirken otobüs ücretini ödemeden geçmeyi başardığını anlatır. Kendisini karşıladığında da analistinin yüzünün alışılmadık ölçüde sert olduğunu "fark etmiştir". Bir aktarım figürü olarak analist (direnç analizinin devamlı içebakışla ortaya koyduğu şekliyle), analizandaki bilinçdışı süperego güçlerinin (bilinçdışı baba imagosunun) bir ifadesidir.

10) *Bellek iz*inin yapısal bir kavram olarak kabulü için Glover'a (1947) bakınız.

Ne var ki, psikanalitik incelemenin kapsamı yavaş yavaş genişledi ve kısa zamanda psikozu da içine aldı. Böylece analist yeni bir görevle karşı karşıya kaldı: Artık, ilkel zihinsel örgütlenmelerin, yapılanma öncesi psişenin deneyimleriyle empati kurmak durumundaydı. Psikozlar alanında daha önceki iki büyük, erken yapılan keşif, Freud'un (1914b) psikotik hipokondriyanın anlamını kavraması ve Tausk'un (1919), empati ya da içebakış yoluyla, şizofreniğin bir makine tarafından etkilendiği sanrısını, kendiliğin erken döneme ait bir biçiminin canlanması ve "sen" deneyimi ile bağlantının kopmasından sonraki acılı ve kaygılı beden deneyimlerine gerileme olarak tanımasıydı. Narsistik bozukluklar ve sınır durumlardaki sürekli içebakış da, aynı şekilde, arkaik bir nesneyle bağını sürdürmeye ya da ondan zayıf bir ayrışmayı sürdürmeye çalışan, yapılanmamış psişeyi anlamayı sağladı[11]. Analist burada, içsel yapıların yansıtıldığı bir ekran değil (aktarım), sağlam psikolojik yapılar oluşturmak için fazlaca uzak, reddedici ya da güvenilmez olan erken dönem gerçekliğin doğrudan bir devamıdır. Böylece analist, içebakış yoluyla, ilkel bir kişilerarası ilişki çerçevesinden deneyimlenir. Analist, analizanın bağını sürdürmeye, kendi kimliğini ayırmaya ya da bir parçacık içsel yapı türetmeye giriştiği eski nesne*dir*. Mesela şizofren bir hasta seansa soğuk ve çekingen bir halde gelir. Bir önceki gece gördüğü rüyada, karla kaplı çorak bir alanda bir kadın ona memesini vermiştir ama o, bu memenin lastik olduğunu

11) Psikozda ve sınır durumlarda marjinal nesne ile savaşımın içebakışla deneyimlenmesi, kişilerarası ilişkilerin gözlemlenmesiyle aynı şey değildir. Bu iki kuramsal yaklaşımdan oluşan bir birleşimin sonuçlarının inceler mesi öğretici olacaktır ki bu, örneğin, "katılımcı gözlemci" gibi köprü oluşturucu bir kavramla başarılabilir. Bu kavram, nevrozlarda yapısal bir kavram olan aktarım nesnesi ile narsistik bozukluklardaki ilkel kişilerarası nesne arasındaki verimli ayrımı ortadan kaldırır. Sonuç mantıklı ve içsel olarak tutarlı bir psikopatoloji kavramının doğuşudur, ama bunda, çok farklı klinik olgulara şizofreninin farklı tür ve dereceleri gözüyle bakılabilir (Sullivan, 1940).

fark etmiştir. Bu hastanın duygusal soğukluğunun ve rüyasının, analistin onu görünüşte küçücük ama gerçekte çok önemli olacak şekilde reddedişine gösterdiği tepki olduğu anlaşılır. Analist tarafından gerçekçi bir reddedilişe duyulan tepkiler kuşkusuz aktarım nevrozlarının analizinde de görülür ve tanınıp ortaya konmaları taktik önem taşır. Ne var ki, psikozlarla sınır durumların analizlerindeki arkaik kişilerarası çatışmalar, psikonevrozlardaki yapısal çatışmaya tekabül eden, stratejik önemdeki merkezi bir konumu işgal eder. Aynı düşünceler, *mutatis mutandis*,[12] psikozlarda karşılaşılan yapısal çatışmalara da uygulanabilir.

Aktarım üzerine birkaç kısa yorum daha yapmadan endopsişik ve kişilerarası çatışma başlığını terk edemeyiz. Freud'un temel aktarım tanımı (1900a) belirsizlik barındırmayan bir kavram oluşumunun sonucuydu: Aktarım, bilinçdışının, (çoğunlukla zayıflamış olsa da) var olan bastırma bariyerini aşarak, bilinçöncesi üzerinde yaptığı etkidir. Rüyalar, semptomlar ve analizanın analisti algılayış halleri, aktarımın en önemli görünümleridir. Aktarım ve karşıaktarım kavramlarının (genellikle sosyal psikolojideki belirli kişilerarası ilişkileri işaret eden) şimdiki kafa karıştırıcı kullanımları, kuramsal çerçevenin dayanması gereken çalışma tarzı ile ilgili kasıtsız bir tutarsızlıktan doğmaktadır. Eğer önceki aktarım kavramını 1923'teki yapısal şema içine oturtur ve ek olarak da aktarımı egonun özerkliği (Hartmann, 1939) ile ilgili şekilde tanımlarsak, Freud'un 1900'de üzerine çalıştığı ham zihin modelinin engellemesine maruz kalmadan, çalışma tarzımızı muhafaza etme avantajına sahip olabiliriz. Böylece nesneye yönelik bastırılmış çocuksu arzuların, analistin (şimdiki gerçeklikte önemsiz olan) özellikleriyle bir karışımı olması dolayısıyla, terapötik durumdaki nesneyle aktarım deneyi-

12) Gerekli değişiklikler yapıldığında (N. M.)

mi, orijinal anlamını korumuş olur. Bu, iki başka deneyimden net bir biçimde ayırt edilmelidir: nesneye yönelik, derinlerden doğan ama bastırma bariyerini geçemeyen yönelişlerden (karş. Freud'un "Ego ve Id"deki şeması: Bastırma bariyeri egonun yalnızca küçük bir parçasını idden ayırır) ve egonun, ilk haliyle aktarım olan, ancak daha sonra bastırılmış olanla bağını koparark özerk nesne seçimi haline gelen, nesne yönelişlerinden. Her iki örnekte de nesne seçiminin kısmen geçmişten kaynaklandığını, yani sonraki nesne seçiminin çocukluktaki modelleri taklit ettiğini kabul etmek önem taşımaktadır. Ancak her aktarımın tekrar olduğu doğruysa da, her tekrar aktarım değildir.

İçebakışa dayanmayan tarihsel yaklaşımla, geçmişin zihinsel aygıtın gelişimini belirleyen etkileriyle, geçmişten kalıp hâlâ varlığını sürdüren bir şeyin, yani bastırılmış bilinçdışının, bugünkü etkilerini ayırt etmek mümkün değildir. Ne var ki sürekli bilimsel içebakış yoluyla, çocukluktaki modelleri taklit eden aktarımsal olmayan nesne seçimlerini (örneğin sık düşülen bir hatayla olumlu "aktarım" diye nitelendirilenlerin bir kısmı), gerçek aktarımdan ayırt etmemiz mümkün. İkincisi, sürekli içebakışla yavaş yavaş yok olurken, ilki, yapısal çatışma alanının dışında yer alır ve psikanalitik içebakıştan doğrudan etkilenmez.

Bağımlılık

Psikanalizin kullandığı bazı kavramlar, içebakışla gözlem ya da empatik içebakışla oluşturulmuş soyutlamalar olmayıp, diğer gözlem yöntemleriyle elde edilmiş verilerden türetilmişlerdir. Psikanalitik gözleme dayalı kuramsal soyutlamalarla karşılaştırılmaları gerekse de, bu kavramlar diğerleriyle aynı değildir.

Örneğin, genel olarak çocukluk cinselliğinin ve özel olarak

da oidipus kompleksinin öneminin, insan yavrusunun uzun süreli ve biyolojik olarak zorunlu bağımlılığına bağlı veya bu bağımlılığın bir parçası olduğu hipotezini ele alalım. Bu psikanalitik bir hipotez midir? Cevap genel anlamda hiç kuşkusuz olumlu, çünkü söz konusu hipotez, fallik, anal ve oral-erotik deneyimin içebakış yoluyla keşfinden ve aktarımdaki oidipal tutkuların açığa çıkarılmasından evvel formüle edilemezdi bile. Yine de daha keskin bir bakış, bu hipotezde kullanılan kavramların tamamının, değişiklikler yapılmaksızın, içebakışçı ya da empatik gözlemlerden çıkmış gibi kabul edilemeyeceğini gösterecektir. Dürtüler ve cinsellik konusu daha sonra ele alınacak, bağımlılık kavramı ise tam bu noktada incelenecek.

Bağımlılık kavramı, her zaman değilse de çoğu zaman kafa karışıklığı yaratacak biçimde birbirine bağlı iki ayrı anlamı ifade etmek için kullanılabilir. İlk anlamı, iki organizma (biyoloji) ya da iki sosyal birim (sosyoloji) arasındaki ilişkiyi ifade eder. Biyoloji ile ilgili gözlemci, çeşitli memeli yeni doğanların (hayatta kalmak için) aynı türün annelik bakımı veren yetişkinlerinden aldıkları bakıma bağımlı olduklarını doğrulayacaktır. Yetişkin insanlar arasındaki ilişkiler için de bağımlılıkla ilgili benzer yargılara varılabilir. Karmaşık ve son derece uzmanlaşmış uygarlığımızda, toplumun her bir üyesi, yalnızca belirli birkaç beceri geliştirir ve böylece hem bildiği kadarıyla varlığı, hem de muhtemelen biyolojik olarak hayatta kalmak için, toplumun tamamına (diğerlerinin becerilerinin tümüne) bağımlıdır. Bağımlılık teriminin biyolojik ve sosyolojik anlamları bir yana, aynı adı taşıyan ve psikodinamik formülasyonlarımızda büyük ölçüde kullandığımız psikolojik bir kavramla karşı karşıyayız. Bazı hastaların bağımlılık problemleri olduğunu ya da bunu psikanaliz sırasında geliştirdiklerini söylüyoruz. Veya oral-bağımlı kişilikler-

den söz ediyor ve oral-bağımlılıklarının, analistle ilişkiyi devam ettirme arzularına tartışmasız biçimde katkıda bulunduğu sonucuna varıyoruz. Bizler burada psikanalitik bağımlılık kavramıyla uğraştığımız için, bu kavramı hastaların psikanalitik gözlemlenmesinden çıkardığımız ve bu kavramın analizanın zihinsel durumuyla ilgili bazı genellemeler ve soyutlamalar oluşturduğu kabul edilmeli. Mesela hastanın bağımlılıkla ilgili bir çatışma yaşadığını söylediğimizde veya bunu bastırıyor olduğu gibi yapısal bir formülasyonda, gerçekten de genellikle yaptığımız açıkça budur. Bu türden bir formülasyona itiraz edilemez görünür, çünkü biz sadece denenip kanıtlanmış olan bastırma kavramını kullanıyor gibiyizdir. Ancak buna ek olarak, deminki formülasyonun doğruluğunu incelemeden önce tek başına ele almak durumunda olduğumuz, üstü kapalı bir varsayımda bulunmuş olduk. Psikanalitik bir kavram olarak gerileme, daha önceki bir psikolojik duruma geri dönüşü ifade eder. Bu nedenle problemimiz, bebeğin (biyolojik ve sosyolojik anlamda) annesine bağımlı oluşu gibi doğruluğundan şüphe edilemeyecek bir gerçekle değil, bebeğin zihinsel durumunun yaklaşık olarak yetişkin bir analizanda ortaya çıkardığımız bastırılmış bağımlılık yönelişlerine tekabül edip etmediğine dair kafa karıştırıcı soruyla ilgilidir. Bu türden gayretlerin güvenilmezliğini göstermek için karşıt hipotez üzerine kafa yorabilir ve meme emen sağlıklı bebeğin olgunlaşmamış kendilik-farkındalığını, kendisi için en önemli etkinliğe tamamen dalmış olan bir yetişkinin, örneğin yüz metre koşusunun són metrelerindeki bir atletin, kadansın zirvelerinde bir virtüözün, ya da cinsel birleşmenin doruk noktasında bir aşığın duygusal durumu ile karşılaştırmamız gerektiğini öne sürebiliriz. Yetişkindeki bağımlılık durumlarının analizle daha fazla indirgenemeyecek olan en eski psikolojik gestalta geri dönüş ol-

duğu varsayımı, böylelikle sağlıklı çocuklardan empati yoluyla öğrendiklerimizle karşıtlık halindedir.

Elbette ne gözlemlemesi gerektiği konusundaki beklentilerini yönlendirebilmek için biyolojik bulgu ya da ilkelerden ipucu almak, bir psikolog için faydalı olabilir. Yine de nihai sınama, psikolojik gözlemin bizzat kendisidir ve belirli bir zihinsel durumun yorumlanmasını biyolojik ilkelere dayanarak tahmin etmek, hele de psikolojik bulgularımızla çelişiyorsa, hatalıdır. Bu yüzden, bazı yetişkin hastalarda karşılaştığımız ürkek ve ısrarlı yapışma, tutunma ve bırakma karşısında direnç, psikolojik gelişimin normal bir evresinin tekrarı, yani makul ölçüde normal anne-babaların makul ölçüde normal çocuklarının zihinsel durumuna doğru bir gerileme değildir. Şayet çocukluk durumuna gerileme iseler, yetişkinlerdeki yapışkan bağımlılık tepkileri, gelişimin normal oral evresine değil, genellikle çocukluğun daha sonraki evrelerindeki çocukluk patolojisine geri dönüşü ifade ederler. Örneğin bunlar, belirli reddedilme deneyimlerine, yani öfke ve misilleme korkusunun karışımına yönelik tepkilerdir. Veya, yansıtılmış narsistik düşlemlerin tümgüçlü ve iyi huylu taşıyıcısı haline gelmiş olan terapiste yapışma suretiyle hastayı (mesela gizli yapısal çatışma ile bağlantılı suçluluk ve kaygının ortaya çıkmasına karşı) korurlar.

O halde psikolojik bağımlılığı neredeyse yalnızca oraliteye atfetme eğilimine de itiraz etmeliyiz. Hiç şüphesiz bazı durumlarda böyle bir bağlantı söz konusudur. Yine de biyolojik beklentiler tarafından kösteklenmeyen empatik gözlem, pek çok dürtünün, özellikle de neredeyse doyurulmamış bir halde tutulurlarsa (yarım kalmış psikanalitik perhiz – ne zaman tamamlanır ki?), terapiste yönelik bir Hörigkeit (yani kölelik) durumunun yaratılmasını sağlayabileceğini onaylamaya açık olacaktır.

Bu nedenle de bu, söz konusu psikolojik durumu niteleyen özel bir dürtüye bağlı bir durum değil, ısrarcı bir yapışmadır.

Belki de bu durumlardan bazılarının açıklanmasında hatırlanacak en genel psikolojik ilke değişime dirençtir ("libidonun yapışkanlığı"), fakat muhtemelen bu en genel açıklamaya, ancak diğer olasılıklar elendikten sonra, ya da özel bir vakada bu etkene dair doğrudan psikolojik delil olduğunda dönülmelidir. Otuz beş yaşında bir adamın geçenlerde bana anlattığı olay, belki bu terimlerle açıklanabilir. Bir toplama kampından sağ kurtulan otuz kişiden biriydi ve onun tutuklu kaldığı dönem boyunca o kampta yüz bin insan öldürülmüştü. Rusların ilerleyişi tehlikeli hale gelince, Nazi muhafızlar kampı terk etmişti ve otuz mahkum serbest kalmıştı. Fiziksel durumları fena olmamasına rağmen, hemen hemen dört upuzun gün süresince kampı terk etmeye gönülleri razı olmamıştı.

Yetersiz psikolojik yapıdaki analizanlarda bağımlılık olgusu, daha da farklı addedilmelidir. Örneğin kimi bağımlılar kendilerini yatıştırma ya da uykuya dalma yetisini edinmemişlerdir; önceki yatıştırılma ya da uyutulma deneyimlerini endopsişik bir yeteneğe (yapıya) dönüştürememişlerdir. Dolayısıyla bu bağımlılar, nesne ilişkilerinin ikamesi olarak değil, psikolojik bir yapının ikamesi olarak ilaçlara bel bağlamak durumunda kalırlar. Eğer psikoterapideyseler, bu tür hastaların psikoterapiste ya da psikoterapötik sürece bağımlı hale geldikleri söylenebilir. Ne var ki onların bağımlılıkları aktarımla karıştırılmamalıdır: Terapist, var olan psikolojik yapının yansıtıldığı ekran değil, bu yapının psikolojik ikamesidir. Bu psikolojik yapıya ihtiyaç duyduğu için, hasta artık bu desteğe, terapistin sakinleştirmesine ihtiyaç duyar. Bağımlılığı analiz edilemez ya da içgörü ile azaltılamaz; farkına varılmalı ve kabul edilmelidir. Gerçekten de klinik dene-

yimle sabittir ki, böyle durumlardaki en önemli psikanalitik vazife, gerçek ihtiyacı inkarın analizidir; hasta önce sosyal yalnızlığı sayesinde muhafaza edebildiği bir dizi bilinçdışı büyüklenmeci düşlemin yerine, kendisi için acı verici olan, bağımlı olduğu gerçeğini koymayı öğrenmelidir.

Cinsellik, Saldırganlık, Dürtüler

Psikanalitik cinsellik kavramı, çok fazla kafa karışıklığına ve tartışmaya yol açtı. Bir deneyimin cinsel niteliği ne o deneyimin içeriği ile ne de beden bölgeleriyle (erotojenik bölgeler) yeterli ölçüde tanımlanabilir. Bir ergenin tıp çizimlerine bakışı, cinsel bir deneyim olabilir; ama tıp öğrencisi için öyle değildir. Psikolojik cinsellik kavramını belirli biyokimyasal maddelere (hormonlara) göre de uygun biçimde tanımlayamayız. Eğer bir biyokimyager, örneğin, belli seks hormonlarının aşırı üretiminin belli kötü huylu tümörlerin büyümesine yol açtığını gösterebilseydi, bu tümörlerin, illa ki hastanın bilinçöncesi ya da bilinçdışı cinsel arzularının sonucu olduğu söylenemezdi. Yine de psikolog, bazı biyokimyasal bulgulardan ipuçları yakalayabilir. Mesela eğer genellikle hamilelikte salgılanan hormonların, kanserin etiolojisinde de bulunduğu keşfedilecek olursa, psikolojik araştırmamız, bazı insanların kronik doyurulmamış hamilelik özlemleri olup olmadığı sorusuyla birlikte bilinçöncesi kişiliğe dönebilir. Bu türden arzuların gerçekten var olduğuna dair nihai psikolojik kanıt, yine içebakış ve empati yoluyla keşfedilmeleri olurdu. Biyokimyagerin derinlik psikolojisinden çıkarabileceği ipuçları için de hiç kuşkusuz aynı düşünceler, *mutatis mutandis*, geçerlidir.

Analistler bir deneyimin cinsel niteliğinin daha fazla tanımlanamayacağını yeterince vurgulamamışlardır. Analistlerin, "cinsel-

lık"le, genital cinsellikten daha fazlasını kastettiğimizi ve genital-öncesi cinsel deneyimin, cinsel düşünme süreçlerini, cinsel hareketi ve benzerlerini içerdiğini düşündükleri doğrudur. Yine de Freud'un (1916-1917) "cinsel olan uygunsuz olandır" eşitlemesi ile ilgili yarı şaka yarı ciddi sözlerini ve yine yarı şaka şu sözünü düşünmek öğreticidir: "Gerçekten düşünmeye başladığımızda insanların neyi cinsel diye adlandırdıkları bizi genellikle çok da şaşırtmıyor" (Freud, s. 304). O halde, çocukluğun genital-öncesi cinsel deneyiminin ve yetişkin cinsel deneyiminin (ön sevişme, sapkınlıklar ya da cinsel birleşme olsun), doğrudan deneyimle ya da uzun süreli, ısrarlı içebakışla ve içebakışa karşı içsel engellerin ortadan kaldırılması sayesinde (direnç analizi) daha öte tanımlanamaz, cinsel olarak bildiğimiz, ortak bir niteliği var.

Böylece, bebek ve çocuğun pek çok deneyiminin, yetişkinlerin kendi cinsel hayatlarından aşina oldukları niteliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz; yani cinsel hayatlarımız bize psikolojik gelişimimizin başlangıcında çok daha yaygın olan bir deneyimden arta kalanları sunuyor. Freud'a göre (1921, s. 91) bu terim, *"a potiori"*, yani bu deneyimlerin en iyi bilinenleri arasından seçilmiştir – diğer bir deyişle öyle bir isim ki, bizde şüpheye yer bırakmayacak biçimde doğru anlamı uyandıracak. Şayet anlamı biyolojik olsaydı, "cinsel" terimi üzerinde ısrar etmek için fazla bir sebep kalmazdı. Freud'un bu terimden vazgeçmeyi reddetmesi, psikolojik anlamının özünü muhafaza etmenin biricik yoluydu. "Yaşamsal güç" ve "zihinsel enerji" gibi kavramlar, reddedilmiş birincil bir deneyim biçimini aynı açıklıkla dile getirmiyorlar.[13]

Benzer şekilde, eğer psikanalitik "dürtü" teriminin de içsel

13) Cinsellik için ele alınanlara paralel düşünceler, içebakışla algılanan diğer deneyim hattı, yani düşmanlık-saldırganlık için de geçerlidirler.

deneyimin içebakışla araştırılmasından elde edildiğini kabul edersek, daha fazla netlik kazanmış oluruz. Deneyimler, değişen derecelerde dürtü niteliğine (istemek, arzulamak, yönelmek) sahip olabilirler. Öyleyse bir dürtü, sayısız içsel deneyimle varılmış bir soyutlamadır; içebakışla daha fazla analiz edilemeyecek psikolojik bir niteliği çağrıştırır; cinsel ve saldırgan yönelimlerin ortak paydasıdır.

Freud'un birincil narsizm ve birincil mazoşizm hipotezleri de içebakışçı psikolojinin kuramsal çerçevesi dahilinde yer alır. Freud, klinik narsizm ve mazoşizm olgularını gözlemledi ve bunların cinsel ve saldırgan (potansiyel) deneyimlerin (kuramsal) erken dönem hallerinin yeniden canlanışı olduğu önermesinde bulundu; sonraki görünümleri (klinik narsizm ve klinik mazoşizm), çevresel strese tepki olarak önceki görünümlerine dönüş yapıyordu. Ne var ki, birincil narsizm ve birincil mazoşizm kuramlarına paralel, yaşam ve ölüm içgüdüleri varsayımı, tamamıyla farklı türden bir kuram oluşumudur. Eros ve Thanatos kavramları, içebakış ve empati gibi gözlemsel yöntemler üzerine kurulu bir psikolojik kurama değil, farklı gözlem yöntemlerini temel almış olması gereken biyolojik kurama aittirler. Elbette bir biyolog psikolojide bulabileceği her işe yarar ipucunu almakta özgürdür, ama yine de kuramları, biyolojik gözlemlere ve biyolojik kanıtlara dayanmalıdır (Hartmann ve ark., 1949). Diğer yandan içebakışçı psikolojinin yöntemlerinin, örneğin teleolojik biyolojide[14] olduğu gibi, tüm canlı varlıklara uygulanması, bilimdışıdır. Dolayısıyla, Freud'un biyolojik spekülasyonunun gözü pekliğini takdir etsek de, Eros ve Thanatos kavramlarının psikanalitik psikoloji çerçevesi dışında kaldığını kabul

14) Thalassa (Ferenczi, 1924), içebakışçı ve empatik yöntemin aşırı genişletilmesine çarpıcı bir örnektir.

etmemiz gerekir.

Freud, oldukça makul görünse bile içebakışçı psikanalitik gözlemle elde ettiği bulgularla destekleyemediği zamanlarda, biyolojik spekülasyonla yönlendirilmeyi genellikle reddetti. Bu deneyciliğin örnekleri, kadın cinselliği üzerine yazdığı makalelerinde mevcuttur. Freud'un, kadın cinselliğinin gelişimindeki fallik yönelimlerin önemini vurgulamasıyla kanıtlanan sözde kadın karşıtı tarafgirliği için oldukça çok şey söylendi. Apaçık biyolojik gerçek ise, dişinin birincil dişil eğilimlere sahip olması gerektiği ve dişilliğin muhtemelen, hüsrana uğramış bir erillikten geri çekilme olarak açıklanamayacağı yönünde görünüyor. Freud'un, gözlem güçlerini kısıtlayan, sınırlı bir kör nokta yüzünden böyle düşünüyor olması muhtemel değil. Büyük ihtimalle, psikanalitik gözlem yoluyla edindiği klinik kanıtlara – o dönemde ulaşabildiği kadarıyla– dayanması sebebiyle kadın cinselliği ile ilgili görüşlerini değiştirmeyi reddediyordu ve dolayısıyla mantıklı bir biyolojik spekülasyonu psikolojik bir olgu olarak kabul etmeyi de reddetmişti. Hastalarının dişil tutum ve duygularının ötesinde, düzenli olarak fallik yönelimlerle ilgili çatışmalar buldu ve *biyolojik biseksüelliği kabul etmesine rağmen*, psikolojik bir kanıtı olmadığı için, ondan önce gelen psikolojik bir dişillik evresi önermesini kabul etmedi.

Freud'un kadın cinselliğinin gelişimiyle ilgili tutumu, içebakışçı ve empatik gözlem yöntemine olan inançlı bağlılığının pek çok örneğinden yalnızca biridir. Ancak psikanalitik gözleme olan bildik sadakatine rağmen, kavramlarının bazıları hakkında kaçamak davranmayı ve bu kavramları, biyoloji ve psikoloji arasındaki tarafsız bölgede tutmayı tercih ettiğini kabul etmek gerekir. Ne var ki, operasyonel duruş benimsendiğinde bu sınır bölgenin varlığı son bulur. Bu açıdan bakıldığında, hormonal ya

da biyokimyasal (yani operasyonel anlamda biyolojik) dürtü kavramıyla birlikte dinamik bakış açısı üzerine düşünmek, anatomik bir süperego kavramıyla beraber yapısal bir bakış açısını düşünmekten daha savunulabilir değildir.

Özgür İrade ve İçebakışın Sınırları

Psikoloji ve özellikle de psikanaliz (Knight, 1946; Lipton, 1955) son zamanlarda, din, felsefe ve hukukun başına çeşitli şekillerde bela olmuş bir paradoksun yeni sürümüyle karşı karşıya geldi: Bir seçim yapma veya bir karara varma yeteneğimiz, psişik determinizm yasasıyla nasıl uyum içinde olabilir? Psikanaliz, ilk olarak, ancak ussallaştırabildiğimiz irrasyonel güçlerin bizi nasıl sürüklediğini ve ikinci olarak da, psişik işlevlerimize narsistik bir aşırı değer verme eğiliminde olduğumuzu, böylece de, pek değer verdiğimiz yüksek zihinsel etkinliklerimizle ilgili olarak büyüklenmecilikle kandığımız bir özgürlük hissi taşıdığımızı göstererek, ilk bakışta özgür seçimin varlığına karşı fikirlere ağırlık verir gibi görünüyor. Ne var ki daha yakın bir araştırma, seçimin ve kararın varlığına dair psikanalitik tutumların, hem karmaşık hem de çelişkili olduğunu gösteriyor. Freud'un kendi çelişkili durumu belki de en iyi şu şekilde anlatılabilir: O her zaman, satır aralarında ve kişisel fikri olarak, insan psikolojisinde özgürlük, seçim ve karar alanlarının varlığına inandı, ancak diğer yandan, bu fikri samimiyetle kendi biliminin kuramsal çerçevesine katmakta uzun bir süre son derece isteksiz davrandı. Psikanalitik psikoterapinin hedefine dair en çok alıntı yapılan sözlerinin bir dipnota indirgenmesi bu kararsızlığın bir ifadesidir. "Ego ve Id"de (Freud, 1923) psikanalizin amacının, "hastanın egosuna yollardan birini ya da diğerini seçme *özgürlü-*

gü vermek", olduğunu söylemektedir (s. 50; italikler Freud'a ait). Freud'un daha önceki kuramsal formülasyonları, mutlak psişik determinizme yönelikti ve bu kuramsal sistemde egonun "...karar verme özgürlüğüne" pek de yer verilmemiş gibi görünüyordu. *Ichtriebe* (ego dürtüleri, ego içgüdüleri) kavramı, egonun idden türediği, ya da gerçeklik ilkesinin sadece değişikliğe uğramış haz ilkesi olduğu gibi ifadeleri, bu bakış açısının örnekleridir. Oysa daha sonraki kuramsal formülasyonları, egonun bir derece özgür ya da bağımsız olduğuna dair önceki inançlarına, kabul etmek gerekir ki çoğu zaman üstü kapalı biçimde, ancak daha sık yer vermeye başladı. Bir psişik yapı olarak egoya yapılan vurgu ve "Ego ve Id"deki sözlerine ek olarak, egonun bağımsız kökenine dair, "Sonlandırılabilir ve Sonlandırılamaz Analiz"deki (Freud, 1937) ifadeleri, onun kuramsal bakış açısındaki ufak değişimin örnekleridir ve belki de şimdi Hartmann'la (1939) genellikle egonun özerkliği olarak adlandırdığımız şeyin öncülleridir.

Probleme tekrar, kuramsal soyutlamalarımız için gereken ham malzemeyi elde etmemizi sağlayan gözlem yöntemini net bir biçimde tanımlayarak yaklaşırsak, belki kafa karışıklığının birazı giderilebilir. Gözlemsel malzemesini içebakış ve empati yoluyla elde eden bir bilim için, şöyle bir soru sorulabilir: Seçim yapma ve karar verme becerisini kendimizde gözlemleyebiliyoruz – peki daha fazla içebakış (direnç analizi) bu beceriyi altta yatan bileşenlerine ayrıştırabilir mi? Tam karşıtı olan psikolojik yapılanmalar, yani zorlanma, (mesela obsesyonel) kararsızlık ve şüphe deneyimleri, genellikle içebakış sayesinde bileşenlerine ayrılabilirler. Bu olguları, güdülerini saptama yoluyla psikanalitik olarak başarıyla çözümleyebildikçe, aynı anda, özgür seçimi ve kararı yeniden kurmaya doğru yol alıyoruz. Aynı şeyi içeba-

kışla gözlemlenen seçim yapabilme becerisine de uygulayabilir miyiz? İçebakış yoluyla, seçim yapma deneyimini zorlantı ve narsizm bileşenlerine ayrıştırabilir miyiz? Psikanalizin bilinçdışı güdülenme ve ussallaştırmaya verdiği öneme rağmen, cevap hayırdır; uygun koşullarda, bilinçdışı güdülenmelerin ve ussallaştırmaların ısrarla açığa çıkarılmalarının tek sonucu, daha kapsamlı ve daha canlı bir özgürlük deneyimidir.

Her bilim dalının, aşağı yukarı temel gözlem aracının sınırlamaları ile belirlenmiş olan, doğal sınırları vardır. Bir fizik bilimci, tüm kuramların, nedensellik yasalarının ötesinde kalan bazı açıklanamaz olgularla, mesela evrendeki enerjinin varlığıyla, işe başlamak zorunda olduğunu itiraf eder. Fizik bilimi değiştikçe ya da ilerledikçe, açıklanamayan değişkenlerin (elementler, ısı, elektrik ve benzerleri) yerine başkaları geçebilir, ya da sayıları azalabilir. Ancak böyle birincil unsurların sayılarının sıfıra kadar düşürülmesi düşünülemez. Tek bir unsura indirgeme de, çeşitli doğal görüngüleri açıklamak zorunda olan bir bilimin pek işine yaramaz. Böylece her bilim optimal sayıda birkaç temel kavrama ulaşır. Psikanalizin sınırları, potansiyel içebakış ve empatinin sınırlarıyla belirlidir. Gözlemlenen alanda psişik determinizmin yasaları egemendir, ki bu yasalar serbest çağrışım ve direnç analizi biçimindeki içebakışın, arzu, karar, seçim ve eylemlerimizin güdülenmelerini ortaya çıkarmaya potansiyel olarak muktedir olduğu varsayımını içerir. Ne var ki içebakışçı bilim, gözlem aracının aşamadığı sınırlar olduğunu ve halihazırda belli deneyimlerin eldeki yöntemle daha fazla çözülemediğini kabul etmek durumundadır. Arzuların ve diğer zorlayıcı içsel faktörlerin farkına varabiliriz ve içebakışla indirgenemez bu gözlemsel gerçeği, "dürtü" ya da cinsel ve saldırgan dürtüler kavramlarıyla ifade edebiliriz. Diğer yandan etkin bir "ben"in deneyimini gözlemle-

yebiliriz: kendi kendini gözlemde dürtüyle bağı kopmuş olarak, arzu deneyimi olarak boşalmamış dürtüyle iç içe bir halde, ya da eylem olarak, motor boşalma örüntüleriyle kaynaşmış halde. Seçim yapma özgürlüğü, karar verme ve benzeri deneyimlerimiz, ben-deneyimi ve etkinliklerin bu deneyimden çıkan çekirdeğinin, içebakış yöntemiyle şu an için daha fazla bileşene ayrıştırılamayacağı gerçeğinin birer ifadesidir. Bu nedenle de bunlar güdülenme yasasının, yani psişik determinizm yasasının ötesindedirler.

Çeviren: Sinem Öztep

KENDİLİK BOZUKLUKLARI VE TEDAVİLERİ: ANA HATLAR

HEINZ KOHUT ve ERNEST S. WOLF[15]

Bu taramanın amacı psikanalitik kendilik psikolojisinin kavram ve kuramları ile onlarla bağıntılı (tanısal ve terapötik) klinik formülasyonların özetini sunmaktır. Her ne kadar kapsamlı olmak ve konunun karmaşıklığı hakkında bir fikir vermek istediysek de, sunumumuzu olabildiğince kısa tutmaya çalıştık. Bu amaç mazeret gerektirmez, fakat bir uyarı gerektirebilir. Tanımlarımızı özlü, formülasyonlarımızı kısa tutmamız gerektiği gerçeğine dayanarak, nitelendirici ifadeler sunma lüksüyle kendimizi şımartamadık. Taslak özetlemenin iskeletinde olması gerektiğini düşündüğümüz de budur. Yalnız şu da vurgulanmalı ki, cümleleri değiştirme ve kısıtlamanın kıtlığı, bizim kendi adımıza, bitmiş ve kesin bir düşünce sistemi sunduğumuza kanaat getirdiğimiz anlamına gelmez. Aksine, bu tarama, psikanalizin evriminde zaten yolun çok başında olan bir adımın şu anki hali hakkında bir gelişim raporu olarak görülmelidir.

O zaman bu kadar erken bir noktada böyle bir özet neden?

---

15) Kohut, H. & Wolf, E. S. (1978). The disorders of the self and their treatment: An outline. *International Journal of Psycho-Analysis,* 59, 413-425.

Bu sorunun cevabı basit. Tam da yeni bir gelişim hareketi sürecindeki bilimsel bilginin durumundaki oturmamışlık, klinik bulguların ve oluşan kuramsal yapıların tarafsızca envanterini tutmayı, bunları basit ve açık olarak dile getirmeyi önerilir kılıyor. Fakat bu envanter tutma, kanaatimizin kemikleşmesine yol açmamalı. Daha ziyade sapı samandan ayırmamıza –araştırmalarımızın başarılı olduğu ve başarısız olduğu alanları ayırt edebilmemize– yardımcı olmalı. Ama şimdi meselenin özüne inelim ve yeni kendilik psikolojisinin nasıl meydana geldiğine bakalım.

I

Kendilik Psikolojisinin Ortaya Çıkışı

Son yıllarda, sıkça karşılaşılan bazı hastaların psikanalitik olarak incelenmesi, başta psikonevroz ve nevrotik karakter bozukluğu ile ilgili duran, tanımlanabilir bir sendromun farkına varmamıza yol açtı. Başlangıçtan beri açıktı ki, bu hastaları tanımlayan belirli bir zayıf noktaları vardı: Kendilerine saygıları alışılmadık şekilde oynaktı ve özellikle de, başarısızlıklara, hayal kırıklıklarına ve önemsenmemeye karşı aşırı derecede hassastılar. Yine de, bu hastaların rahatsızlığının doğasını aydınlatan şey, belirtilerin ince elenip sık dokunması değil, tedavi süreciydi. Bu hastaların psişik çatışmalarının analizi, ızdırabın beklendiği gibi iyileşmesi ya da arzu edilmeyen davranışın umulduğu gibi ortadan kalkmasıyla sonuçlanmadı; bununla birlikte, bu hastaların psikanalitik ortamda bazı narsistik gereksinimlerini tekrar ortaya çıkardıklarının, yani 'narsistik aktarımlar' kurduklarının keşfedilmesi, etkin psikanalitik tedaviyi mümkün kıldı. Bu hastaların yaşadığı psikopatolojik sendrom, *narsistik kişilik*

bozukluğu olarak adlandırıldı. Bu sendrom için patolojinin belirleyici koşulu olan narsistik aktarımlar iki alt bölüme ayrılıyordu: (1) çocuklukta yetersiz ya da yanlış yanıtlanmış, kabul edici-onaylayıcı bir 'aynalanma' kaynağına duyulan ihtiyacın, tedavi ortamında yeniden canlandırılması olan *ayna aktarımı* ve (2) 'idealize edilmiş' bir güç ve sükunet kaynağıyla kaynaşma ihtiyacının benzer şekilde canlandırılması olan *idealizasyon aktarımı*. Belirti kümesinin, çekirdek psikopatolojinin daha iyi anlaşılmasıyla ve özellikle narsistik aktarımların incelenmesi yoluyla, narsistik kişilik bozukluklarının tedavisi ilerledikçe, bu hastaların çektikleri rahatsızlığın özünün klasik dürtü-ve-savunma psikolojisi çerçevesinde yeterince açıklanamadığı anlaşıldı. Bozukluğun merkezinde zayıflamış ya da kusurlu kendiliğin yattığı gerçeği göz önünde bulundurulursa, bu hastaların libidinal ya da saldırgan itkileriyle ilgili çatışmalara odaklanan açıklamalar, ne psikopatolojiyi ne de tedavi sürecini aydınlatabilirdi. Klasik libido kuramı genişletilerek ve klasik saldırganlık kuramı revize edilerek biraz ilerleme kaydedildi. Özellikle, kendiliğin zayıflığı libidinalizasyon azlığıyla kavramsallaştırılıyordu –yani Freudcu metapsikoloji anlamında konuşulursa, bu yatırımsal bir eksiklikti. Narsistik kişilik bozukluğunda karşılaşılan yoğun saldırganlık, kırılgan kendiliğin çeşitli yaralanmalara verdiği tepki olarak görülüyordu. Bu bozuklukların anlaşılmasında belirleyici adımlar, ancak kendiliknesnesi kavramının alana girişiyle ve kendiliğin, derinlik-psikolojisi terimleriyle anlaşılmasının artmasıyla atıldı. *Kendiliknesneleri*, kendiliğimizin bir parçası olarak deneyimlediğimiz nesnelerdir; bundan dolayı, onlar üstünde sahip olunması beklenen kontrol, yetişkinin başkaları üzerindekinden çok, kendi bedeni ve zihni üzerinde sahip olmayı umduğu kontrole yakındır. İki çeşit kendiliknesnesi vardır: çocuğun

doğuştan gelen kuvvet, büyüklük ve mükemmellik hissine yanıt verenler ve bunları onaylayanlar; ve çocuğun hayranlık duyup, sükunet, yanılmazlık ve tümgüçlülük imgesi olarak kendileriyle kaynaşabilecekleri. Birinci tip aynalayan kendiliknesnesi, ikinci tip idealize edilmiş ebeveyn imagosu olarak adlandırılır. *Kendiliğin*, yani kişiliğimizin çekirdeğinin, en erken çocukluk çevremizde, kendiliknesnesi olarak deneyimlediğimiz insanlarla etkileşim sırasında edindiğimiz çeşitli bileşenleri vardır. Çocuk ve kendiliknesneleri arasındaki optimal etkileşimler sonucunda oluşan sağlam bir kendilik, üç ana bileşenden oluşur: (1) güç ve başarıya yönelik temel gayretlerin çıktığı bir kutup; (2) idealize edilen temel amaçları barındıran bir başka kutup; ve (3) kendini hırslar ve idealler arasında kuran gerginlik-yayının harekete geçirdiği, temel yetenek ve becerilerin yer aldığı bir ara alan.

Çocuk ve kendiliknesneleri arasındaki kusurlu bir etkileşim, hasar görmüş kendilikle sonuçlanır. Ortaya ya yaygın hasarlı bir kendilik, ya da bileşenlerinden herhangi biri ciddi anlamda hasarlı bir kendilik çıkar. Eğer kendiliği hasar görmüş bir hasta psikanalitik tedaviye girerse, hayatının ilk yıllarında oluşmaya başlayan kendiliği ile kendiliknesneleri arasındaki belirli bir kusurlu etkileşiminin yanıtsız bıraktığı bazı gereksinimlerini tekrar canlandırır –kendiliknesnesi aktarımı oluşur.

Çocuklukta kendilik ve kendiliknesneleri arasındaki etkileşimin niteliğine bağlı olarak, kendilik ya sağlam ve sağlıklı bir yapı olarak ya da az çok ciddi biçimde hasarlı bir yapı olarak ortaya çıkar. Dolayısıyla yetişkin kendilik, bütünsellikten dağılmaya kadar değişen bütünlük derecelerinde; dinçlikten halsizliğe kadar değişen canlılık derecelerinde; düzenden kaosa kadar değişen işlevsel uyum derecelerinde var olur. Bütünlüğü, kuvveti ya da uyumu yakalamaktaki önemli bir başarısızlığın, ya da bu ni-

telikler daha yeni kurulmuşken bunlarda yaşanan önemli bir kaybın, bir *kendilik bozukluğu* durumu oluşturduğu söylenebilir. Psikanalitik ortam, hasarlı kendiliğin bütünlük, kuvvet ve iç uyuma ulaşmak için çabalamaya başladığı şartları yaratır.

Bir kere kendilik kalıtımsal ve çevresel etkenlerin etkileşiminde billurlaştığı zaman, kendi özel eylem programını gerçekleştirmeyi amaçlar –bu, bileşenleri olan hırsların, amaçların, yeteneklerin ve becerilerin belirli içrek örüntüleri ile bu bileşenler arasında ortaya çıkan gerginlikler tarafından belirlenen bir programdır. Hırs, beceri ve amaç örüntüleri; bunlar arasındaki gerginlikler; bunların yarattığı eylem programı; ve bu programı gerçekleştirme çabasındaki eylemler, hep zamanda ve mekanda süreğen olarak deneyimlenirler –onlar, bağımsız bir inisiyatif merkezi, bağımsız bir izlenim alıcısı olan kendiliktirler.

II

İkincil ve Birincil Kendilik Bozuklukları

İkincil kendilik bozukluklarının yaşantısal ve davranışsal tezahürleri, yapısal olarak hasar görmemiş kendiliğin hayatın iniş çıkışlarına karşı tepkileridir. Güçlü bir kendilik, zafer ya da yenilgi, başarı ya da başarısızlık karşısında kendimize saygımızın bir uçtan bir uca savrulmasına bile tahammül edebilmemizi sağlar. Ve çeşitli duygular –zafer, sevinç, ümitsizlik, hiddet– kendiliğin durumundaki bu değişikliklere eşlik eder. Eğer kendiliğimiz sağlam bir biçimde kurulmuşsa, ne bir başarısızlığı izleyebilecek moral bozukluğundan korkarız, ne de başarıyı izleyebilecek genişlemeci düşlemlerden –bunlar, kendiliği daha zayıf bir biçimde kurulmuş kişileri tehlikeye atabilecek tepkilerdir.

İkincil bozukluklar arasında kendiliğin fiziksel hastalığa ya da yapısal nevrozun acizliklerine tepkileri de vardır. Buna örnek olarak, tedavi edilemez kas felci ya da kronik nevrotik kaygı, kişinin kendilik-geliştirici ana amaçlarının peşinden gitmesini engellediğinde yaşanan moral bozukluğu ya da öfkeyi gösterebiliriz. Ve hatta kendiliğin nispeten hasarsız katmanlarının, kendi birincil bozukluklarının sonuçlarına verdiği bazı tepkiler de –örneğin, hasarlı kendiliğin kırılganlığının sosyal yalıtıma yol açmasının yarattığı moral bozukluğu– ikincil kendilik rahatsızlıkları arasında sayılabilir.

Birincil kendilik bozuklukları, rahatsızlığın kapsamına, şiddetine, niteliğine ve dağılımına bağlı olarak birkaç alt gruba ayrılabilir. Eğer kendilikteki ciddi hasar kalıcı ya da uzamışsa ve eğer savunucu yapılar kusuru kapamıyorsa, yaşantısal ve davranışsal tezahürler geleneksel olarak *psikoz* olarak adlandırılanlardır. Ya doğuştan gelen bir biyolojik eğilimden ötürü; ya hayatın erken dönemlerinde bütünlüğü ve sürekliliği, minimal düzeyde etkin aynalamayla bile yanıtlanmamış olmaktan ötürü; ya da biyolojik ve çevresel faktörlerin arasındaki etkileşim ya da çakışmadan ötürü, çekirdek kendilik bütünleşmemiş halde (şizofreni) kalmış olabilir. Bir dereceye kadar bütünlük elde etmiş olabilir, ama doğuştan gelen organik faktörler ile varlığına ve kendini ortaya koymasına sevinçli yanıtların ciddi anlamdaki noksanlığının etkileşimi yüzünden, kendine saygısı ve canlılığı büyük ölçüde tükenmiş olacaktır ('boş' depresyon). Oluşumunun can alıcı dönemlerinde, idealize edilen bir yetişkinin sükunetine tekrar tekrar katılma (yani, idealize edilmiş bir kendiliknesnesi ile kaynaşma) deneyiminin yararlı etkisinden neredeyse tamamen yoksun kalmış olabilir ve sonuç olarak, yine doğuştan gelen biyolojik faktörlerin belirleyici etkisiyle, gerçekçi olmayan, yükselmiş bir

kendini kabul (mani) ya da kendini ret ve kendini suçlamanın ('suçluluk' depresyonu) yayılmasına doğru dizginlenmemiş bir eğilim, organizasyonunda ciddi bir zayıf nokta olarak kalır.

Birincil kendilik bozukluklarının ikinci bir alt grubu *sınır durumlar*dır. Çekirdek kendiliğin kırılması, zayıflaması ya da işlevsel kaosu burada da kalıcıdır veya uzamıştır, fakat, psikozlardan farklı olarak, temel kusurun yaşantısal ve davranışsal tezahürleri karmaşık savunmalar tarafından örtülmüştür. Terapistin bu savunma gereçlerine dokunması genelde pek önerilmese de, hem ana kırılganlığın hem de kronik karakter savunmasının ortaya çıkışının yeniden yapılandırılmasıyla, hastanın onları kullanımını esnetmek bazen mümkündür. Örneğin, çocukken özerk bir kendilik oluşturma ihtiyacı ebeveyn kendiliknesnesinin müdahaleleriyle kösteklenen hasta için, sayısız kez tekrarlanmış olan olayların akışını anlamak yararlı olabilir. Başka bir deyişle, tam bu noktada, çocuğun oluşmaya başlayan kendiliği bağımsızlığının kabul görerek aynalanmasına ihtiyaç duyarken, kendiliknesnesi, kendi tamamlanmamışlığı ve dağılma korkuları yüzünden, arkaik bir kaynaşmayı sürdürmekte ısrar etmiştir.[16]

16) Dr. Nathaniel J. London makalemizin "yazım stili"ni sorguladı. Ona gore, kullandığımız dil, tıpkı "ego"nun insanbiçimcileştirildiği gibi, sıklıkla "kendilik" kavramının insanbiçimcileştirildiğini akla getiriyor. Görüşünü örneklemek için, bu dipnota gönderme yapan sayıdan önceki iki cümleyi yeniden yazdı. İşte onun yazdığı şekli:
"Örneğin, çocukken özerk bir kendilik oluşturma ihtiyacı müdahaleci bir anne tarafından kösteklenen hasta için, sayısız defalar tekrarlanan olayların akışını anlamak yararlı olabilir. Başka bir deyişle, tam bu noktada, çocuk oluşmaya başlayan kendiliğinin biçimlenmesi için bağımsızlığının kabul görerek aynalanmasına ihtiyaç duyarken, annesi, kendi tamamlanmamışlığı ve dağılma korkuları yüzünden, ısrarla arkaik bir kaynaşmaya ulaşmaya çalışmıştır. Anne, çocuk için kullanılabilir bir kendiliknesnesi kaynağı olarak işlev görmek yerine, başedilemez ve zorba bir kendiliknesnesi sunmuştur. Bu da, gelişim için diğer olumsuz etkilerinin yanında, çocuğu bütün ve tam hissetmesini sağlayacak bir şeye karşı duyulan doyurulamaz bir arzuyla baş başa bırakmıştır –kendisi için tanımlamaya ancak terapi ortamının müdahaleci olmayan atmosferinde başlayabildiği bir şeye."
Dr. London'ın eleştirisinin ruhuyla tamamen hemfikiriz –Schafer'inkine (1973) benziyor– ve gereksiz üslup karmaşası yaratmadan böyle bir kavramsal kesinliğe
➡

Her ne kadar sergiledikleri belirtiler –mesela sapkın, suça yönelik veya bağımlı davranış– onları vahim fiziksel ve sosyal tehlikelerle karşı karşıya getirebilse de, çok daha esnek bir kendiliği bir sonraki alt grupta, *narsistik davranış bozukluklarında* buluruz. Altta yatan bozukluk, kendiliğin kırılması, zayıflaması veya ciddi şekilde çarpıtılmış olması, bu vakalarda geçicidir; semptomatik davranışlarının genetik kökenlerine ve dinamik amaçlarına dair içgörülerinin artmasının sağladığı destekle, bunları bırakabilir ve yerlerine, özsaygıları için daha olgun ve gerçekçi destekler koyabilirler.

Kendiliğin kırılmasının, zayıflamasının veya ciddi şekilde çarpıtılmasının yine geçici olduğu, ama belirtilerin –mesela hipokondri, depresyon, küçük şeylere aşırı duyarlılık, keyifsizlik– bireyin öncelikle eylemleri ve etkileşimleriyle değil, daha ziyade psikolojik durumuyla ilgili olduğu *narsistik kişilik bozuklukları*, narsistik davranış bozukluklarıyla yakından bağlantılıdır.

Kendilik bozukluklarından muzdarip hastalardan, sadece narsistik davranış ve kişilik bozukluğu olanlar, analizdeki derinlemesine çalışma sürecinin kendilerini maruz bıraktığı, kırılgan kendiliklerinin narsistik gereksinimlerinin tekrar canlanmasının yarattığı hüsrana, kendilikte uzun süreli parçalanma veya tükenme olmadan tahammül edebilme kapasitesine sahiptirler. Başka bir deyişle, bütün birincil kendilik bozuklukları arasında, sadece narsistik davranış ve kişilik bozuklukları analiz edilebilir.

---

bağlı kalınabilecek her durumda, hatta ağırlıklı olarak klinik iletişimlerde bile, uygulanması gerektiğine inanıyoruz. Ancak neye mâl olursa olsun, yüzyılımızda en ünlü savunucusu Karl Kraus olan (bkz. Janik ve Toulmin, 1973, özellikle s. 67-91) malum düşünce-ve-dil-saflığı ahlakının bir türünün ifadesi olarak değil. Dr. London ne kastettiğimizi bu kadar kolaylıkla kavrayıp, daha kesin, bilimsel bir dile tercüme edebildiğine gore, başkalarının da dilimizdeki şeyleştirmelerin (reification) kavramsal kafa karışıklığının bir tezahürü olmayıp, çağrışımlar uyandırma ve özlü ifade amaçlarına hizmet ettiğini fark edeceklerine güveniyoruz.

III

Kendilik Patolojisinin Etiolojisi

Kendilik bozukluklarının genellikle kendiliğin normal gelişimindeki düşüklerin sonucu olduğunu göz önünde bulundurarak, öncelikle kendiliğin normal gelişiminin taslağını sunacağız. Bebeğin ya da küçük çocuğun tam hangi yaşta bir kendilik edindiğini saptamak güç. Başlangıç için, yeni doğanın henüz tam anlamıyla bir kendiliğinin olmadığını söylemek, güvenli bir varsayım gibi görünüyor. Yeni doğmuş çocuk, dışında sağ kalamayacağı belirli bir fiziksel çevreye –oksijenin, gıdanın ve belli bir ısı aralığının varlığı– fizyolojik olarak önceden uyum sağlamış halde dünyaya gelir. Bunun gibi, psikolojik olarak sağ kalmak da belirli bir psikolojik çevreyi –yanıtlayıcı-empatik kendiliknesnelerinin varlığını– gerektirir. Çocuğun *çekirdek kendiliği*, belirli bir kendiliknesnesi çevresi matrisinde, *dönüştürmeli içselleştirme (transmuting internalization)* diye adlandırılan belirli bir psikolojik yapı oluşumu sürecinde kristalize olur. Bu yapı inşa sürecinin detaylarına girmeden, onun için özetle diyebiliriz ki (1) bu süreç, bir önceki dönemde çocuğun aynalanma ve idealize etme gereksinimleri yeterli düzeyde yanıtlanmadan ortaya çıkmaz; (2) aynalayan ve idealize edilen kendiliknesnelerinin yanıtlarındaki küçük, travmatik olmayan başarısızlıkların sonucunda gerçekleşir; ve (3) bu başarısızlıklar kademeli olarak kendiliknesnelerinin ve onların işlevlerinin yerine, bir kendilik ve onun işlevlerinin geçmesine yol açar. Ve şu da eklenmelidir ki, kendiliknesneleri ve onların işlevleriyle kaba özdeşleşmeler geçici ve geçişli olarak ortaya çıkabilirken, eninde sonunda sıhhatli sonuç, yani özerk kendilik, kendiliknesnesinin bir kopyası değildir. Yabancı

proteinin, kendi proteinini oluşturmak için içe alınması benzetmesi –hatta sindirilmiş materyalin parçalanıp tekrar düzenlenmesi detayı söz konusu olduğunda bile– burada çok işe yarar.

Kendiliğin yaratılma süreçlerini aklımızda tutarsak, çekirdek kendiliğin, yetişkinin kendiliğiyle karşılaştırıldığında ne kadar ilkel kalsa da, anne-babanın, özellikle de annenin zihninde, doğacak çocukla ilgili belirli umut, düş ve beklentilerinin oluşmasıyla sanal olarak başlamış bir gelişimsel sürecin son noktası olup, daha başlangıçtan itibaren karmaşık bir yapı olduğunu anlarız. Bebek doğduğunda, çocuğun gerçek yapısal ve işlevsel biyolojik donanımıyla karşılaşmak, elbette, anne-babanın bebeğin gelecek kişiliği hakkındaki imgelemini etkileyecektir. Ama anne-babanın beklentileri, doğumdan başlayarak, bebeğin gelişen kendiliğini önemli ölçüde etkileyecektir. Dolayısıyla kendilik, yeni doğanın doğuştan gelen donanımı ve kendiliknesnelerinin bazı potansiyellerinin gelişimini cesaretlendirip bazılarınınkini cesaretsiz bırakma, hatta aktif olarak bazılarınınkinin cesaretini kırma şeklindeki seçici tepkileri arasındaki etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkar. Bu seçici süreçten, muhtemelen hayatın ikinci yılında, daha önce belirtildiği gibi şu sıralar iki uçlu bir yapı olarak kavramlaştırılan çekirdek kendilik ortaya çıkar; arkaik çekirdek hırslar bir kutbu, arkaik çekirdek idealler diğer kutbu oluşturur. Bu iki kutup arasındaki gerginlik yayı, çocuğun çekirdek beceri ve yeteneklerinin gelişimini ilerletir –temel beceri ve yetenekler, yavaş yavaş yetişkinin kendi olgun kendiliğinin üretkenliği ve yaratıcılığının hizmetinde kullandıklarına dönüşür.

Bu üç ana bileşenin kuvveti, belirli içeriklerinin seçilmesi, ilişkilerinin doğası –örneğin, bunlardan hangisinin en sonunda baskın olacağı– ve olgunluğa ve yaratıcı eylemler aracılığıyla po-

tansiyel doyuma doğru ilerlemeleri, kendiliknesnelerinin çocuk yetiştirme felsefeleri ile şekillenen tepkilerinden çok, kendi çekirdek kendiliklerinin durumunu ifade eden tepkilerinden etkilenecektir. Başka bir deyişle, anne-babanın ne *yaptığından* çok, *ne olduğu* çocuğun kendiliğinin karakterini etkileyecektir. Eğer anne-baba kendi parlayan ihtiyaçlarıyla ve bu ihtiyaçların gerçekçi olarak doyurulabileceği derecedeki başarılarıyla barışıksa, başka bir deyişle, eğer anne-babanın kendine güveni emniyetteyse, o zaman çocuklarının tomurcuklanan kendiliğinin gururla sergilenmesi, kabul gösteren bir tepkiyle yanıtlanacaktır. Çocuğun büyüklenmeciliği yaşamın gerçekliği tarafından ne kadar ciddi yenilgilere uğratılırsa uğratılsın, anne-babanın gururlu gülümsemesi, sağlıklı insanı hayatı boyunca destekleyecek olan kendi değerine dair kendine güveninin ve içsel güvenliğinin çekirdeği olarak saklanmak üzere, ilk tümgüçlülüğün birazını canlı tutacaktır. Aynısı ideallerimiz için de geçerlidir. Hayatımızın erken dönemlerinin idealize edilmiş kendiliknesnelerinin zayıflıklarını ve sınırlılıklarını keşfettikçe ne kadar büyük hayal kırıklığı yaşarsak yaşayalım, bebekliğimizde bizi taşırken gösterdikleri güven –sakin sesleri veya onların kucağında, gevşemiş bedenlerine yakınlığımız yoluyla– kaygılı kendiliklerimizi onlardaki sükunetle kaynaştırmamıza izin verirken yarattıkları güvenlik, bizim tarafımızdan, yol gösteren ideallerimizin gücünün ve hayatımızı iç hedeflerimizin rehberliğinde yaşarken deneyimlediğimiz sükunetin çekirdeği olarak korunacaktır.

Ancak çocukluktaki kendiliknesnelerinin kişiliklerinin, kendiliğin gelişimine yaptıkları hayati etkiyi takdir etmemizin ışığında, kendilik bozukluklarının genetik kökenlerine inebiliriz. Psikanalitik vaka hikayeleri, bazı dramatik hadiselerin, bazı büyük çapta travmatik olayların –çocuğun "ilk sahne"ye şahit ol-

mesandan çocuklukta anne ya da baba kaybına kadar– üstünde durmayı yeğlemiştir. Ama biz bu tarz travmatik olayların gerçekten patolojiye neden olan etkenlere, yani çocuğun kendiliğinin geliştiği yıllarda maruz kaldığı sağlıksız atmosfere, işaret eden ipuçlarından başka bir şey olmadıkları düşüncesine meyletmekteyiz. Başka bir deyişle, oluşum sürecindeki henüz kırılgan kendilik bile, sağlıklı olarak destekleyici bir ortam içinde bulunduğunda, ciddi travmalarla baş edebildiğine göre, kendi başlarına alındıklarında bu olaylar, kendiliknesnelerinin derinlere kök salmış tutumlarının yarattığı kronik ortamın bıraktığı kadar ciddi bir rahatsızlık bırakmazlar. Gelişen kendilik için sağlıklı matrisin özü, çocuğun değişen gereksinimlerine hassas, olgun, bütünsel ebeveyn kendiliğidir. Böyle bir kendilik, bir dakika önce paylaşılan bir hazzın pırıltısıyla çocuğun büyüklenmeci gösterisini aynalayabilirken, belki bir dakika sonra, çocuk kendi teşhirciliğinden aşırı uyarılır ve kaygılanırsa, çocuğun sınırları karşısında gerçekçi bir tutum takınarak bu gösteriyi durdurabilir. Çocuğun aynalanma ve idealize edilen bir kendiliknesnesiyle kaynaşma gereksinimlerinin, optimal doyumlar yanında, böyle optimal engellenmelere uğratılması, kendilik gelişimini kolaylaştırıcı uygun matrisi yaratır.

Bununla birlikte, bazı anne-babalar, çocuğun gereksinimlerine duyarlı olmak yerine, kendi güvensiz kurulmuş kendiliklerinin gereksinimlerine yanıt vereceklerdir. Aşağıda, patolojiye neden olan kendiliknesnesi başarısızlıklarının iki karakteristik örneği var. Bunlar, narsistik kişilik bozukluğu olan hastaların analizinde, geçmişte kendiliğin normal gelişimini engelleyen çocukluk deneyimlerinin aktarımsal tekrarları sırasında sıklıkla ortaya çıkan, tipik olaylardır. Burada eklemeliyiz ki, aşağıdaki kısa hikayelerde yansıtılan bölümler ancak kendiliknesnesinin *kronik*

tutumunun bir parçasını oluşturuyorlarsa, çocuklukta patolojiye neden olan bir çevreye işaret ederler. Başka bir deyişle, anne ya da babanın kaçınılmaz, *ara sıra olan* bir başarısızlığının sonucu olarak meydana geldilerse, kendiliknesnesi aktarımının hayati önemdeki anlarında ortaya çıkmayacaklardır.

Birinci örnek: Küçük bir kız annesine büyük bir başarısını anlatmak için hevesli bir şekilde okuldan eve geliyor. Ama annesi, gururla dinlemek yerine, konuşmayı çocuktan kendine saptırıyor ve küçük kızınınkileri gölgede bırakan kendi başarıları hakkında konuşmaya başlıyor.

İkinci örnek: Küçük bir erkek çocuk, babasını idealize etmeye hevesli, babasının hayatında giriştiği ve kazandığı savaşları ona anlatmasını istiyor. Ancak baba, çocuğun ihtiyacıyla uyumlu bir coşku göstermek yerine, bu taleple mahcup oluyor. Kendini yorgun ve bıkkın hissedip, evden çıkıp, meyhanede içerek ve arkadaşlarıyla karşılıklı destekleyici konuşmalarla, zayıflamış kendiliği için geçici bir canlılık kaynağı buluyor.

IV

Psikopatoloji ve Semptomatoloji

Aşağıda, önceki bölümde tarif edilen gelişimsel başarısızlıkların sonucu olarak ortaya çıkan bazı kendilik patolojisi sendromlarını sunacağız. Şurası açık ki, karşımıza çıkacak hastaların çoğunluğunda olmasa da birçoğunda, aşağıdaki sınıflandırmada birbirinden ayırdığımız çeşitli kendilik bozukluğu biçimlerini net olarak teşhis etmek mümkün olmayacak. Değişik tipler için karakteristik olan deneyimlerin karışımları sıklıkla karşımıza çıkacak ve hatta daha da sık olarak, aynı hasta kendiliğin patolo-

pek hallerinden birini ya da bir başkasını değişen zamanlarda, hatta art arda yaşayacaktır. Aşağıdaki tarifler yine de klinik anlamda yardımcı olacaklardır, çünkü sık oluşan deneyim kümelerine işaret etmektedirler.

Az uyarılmış kendilik. Bu kronik veya tekrarlanan bir kendilik halidir; çocukluktaki kendiliknesnelerinin uyarıcı yanıtlayıcılığının uzun süreli noksanlığı sonucunda ortaya çıkan eğilimdir. Böyle kişilikler canlılıktan yoksundurlar. Kendilerini can sıkıcı ve duygusal olarak donuk görürler ve başkaları tarafından da aynı şekilde görülürler. Oluşmaya başlayan kendilikleri yetersiz derecede yanıtlanmış kişiler, onları ele geçiren acı verici ölüm duygusunu savuşturmak adına, sahte bir heyecan yaratmak için mevcut bütün uyaranları kullanacaklardır. Çocuklar, gelişimsel dönemlerine uygun kaynakları kullanırlar –yeni yürümeye başlayan çocukların kafa sallamaları, daha geç çocuklukta zorlantılı mastürbasyon, ergenlikte gözü pek eylemler gibi. Yetişkinlerin kendilerini uyarmak için hizmetlerinde daha da geniş bir cephanelikleri vardır –özellikle cinsellik alanında, rastgele cinsel ilişki kurmaya bağımlılık ve çeşitli sapkınlıklar ve cinsel olmayan alanda, kumar, uyuşturucu ve alkol sayesinde uyarılma ve aşırı sosyallikle tanımlanan bir yaşam stili. Eğer analist bu eylemlerle sunulan savunucu cephenin altına nüfuz edebilirse, değişmez bir şekilde boş depresyonu bulacaktır. 'Aynalanmamış', yalnız çocukların zorlantılı mastürbasyonu prototipiktir. Sonsuz kez tekrarlanan mastürbasyona sebep olan sağlıklı dürtü baskısı değil, *bütün* kendiliğin sergilenmesinin sağlayacağı keyfin mevcut olmaması durumunda, bunun yerine bedenin *parça*larında (erojen bölgeler) zevkli duyumları yaratma girişimidir.

Parçalanan kendilik. Bu kronik veya tekrarlanan bir kendilik halidir; çocukluktaki kendiliknesnelerinin, oluşmaya başlayan

kendiliğin bütününe verdiği birleştirici tepkilerin eksikliği sonucunda ortaya çıkan eğilimdir. Ara sıra meydana gelen küçük ve kısa süreli parçalanma durumlarıyla her an, her yerde karşılaşılabilir. Bunlar, kendimize saygımız uzun dönemler boyunca zorlandığında ve bunu tazeleyecek bir destek kendini sunmadığında, hepimizde ortaya çıkar. Kendimize saygımızı sarsan bir dizi başarısızlıkla karşılaştığımız bir günden sonra, hepimiz eve içimiz allak bullak yürüyebiliriz. Böyle zamanlarda yürüyüşümüz ve duruşumuz zarif olmayabilir, hareketlerimiz hantal olma eğilimi gösterir ve hatta zihinsel işlevlerimiz düzensizlik işaretleri gösterir. Narsistik kişilik bozukluğu olan hastalarımız, küçük hayal kırıklıklarına bile böyle parçalanma belirtileriyle tepki göstermeye daha yatkın olmakla kalmayacaklar, belirtileri de daha ağır olmaya meyilli olacaktır. Eğer normalde zevkli giyinen bir hasta ofisimize üstü başı darmadağınık gelmişse, eğer kravatı kıyafetine hiç uymuyorsa ve çoraplarının rengi ayakkabılarınınkiyle tutmuyorsa, hafızamızı tarayıp, bir önceki seans empatik olup olmadığımızı, narsistik bir gereksinimi atlayıp atlamadığımızı sorgulamaya başlarsak, genellikle yanlış yapmış olmayız. En ağır düzeyde narsistik kişilik bozukluğu hastaların psikanalitik tedavisinde, daha da ciddi derecede parçalanmaya rastlanacaktır. Burada bir hasta analistten gelen ya da günlük hayatındaki küçük tersliklere, kendiliğinin zamanda süreklilik ve mekanda bütünlük hissinin derin kaybıyla tepki verebilir – bu, derin kaygı üreten bir psişik durumdur. Özellikle, çeşitli beden parçalarının artık güçlü, sağlıklı bir beden-kendiliğinin bütününün farkındalığıyla bir arada tutulmamaya başladığı hissi, hasta tarafından sağlığı hakkında hipokondriyel endişe olarak ifade edilen, vücudunun parçalarıyla ilgili derin, evhamlı düşüncelere neden olur. Yine de, narsistik kişilik bozukluklarında, bazı psi-

kozlarda rastlanan kronik hipokondriyel tasalardan farklı olarak, bunlarla benzeşen en ağır ve yarı-sanrılı kaygılar bile, bazı belirli, tanımlanabilir narsistik yaralanmaların doğrudan sonucudurlar ve genellikle, anlayışlı bir kendiliknesnesi ile empati köprüsü kurulur kurulmaz, şaşırtıcı bir hızla kaybolurlar. Ayna aktarımı kurmuş hastaların analizi sırasında sıklıkla ortaya çıkan bir olaylar dizgesi, bu noktayı gözler önüne serecektir. Ayna aktarımı dengede olduğunda, hasta, analistin empatik dikkatini sezip, kendisini bütün ve kendini-kabul-edici hisseder. Ama hatalı bir yorumdan sonra –mesela hasta (örneğin tedavide biraz ilerlemeden, ya da dışsal bir başarıdan sonra) aslında *bütün* kendiliğini onay için sunarken, analistin, hastanın psişik hayatının bir *detay*ına yöneldiği bir seansı takiben– hastanın aktarımla ayakta tutulan bütünlük hissi kaybolur. Analist, kendiliknesnesine empatik bağı, bunun kopmasına yol açan olaylar dizgesini doğru biçimde yorumlayarak tamir edince, bütünlük hissi tekrar kurulur.

Aşırı uyarılmış kendilik. Kendiliğin aşırı uyarıldığı, tekrarlanan durumlara doğru eğilimdir; çocukluktaki kendiliknesnelerinin, ya çocuğun oluşmaya başlayan kendiliğinin büyüklenmeci-teşhirci kutbunun eylemlerine, ya yol gösterici idealleri barındıran kutba, ya da her ikisine karşı, empatik olmayan aşırı tepkileri veya döneme uygun olmayan tepkilerinin sonucu olarak ortaya çıkar.

Eğer çocuklukta empatik olmayan aşırı uyarılmaya maruz kalan, kişinin kendiliğinin büyüklenmeci-teşhirci kutbuysa, hazzın sağlıklı pırıltısı dışsal bir başarıdan elde edilemez. Tersine, bu insanlar acı veren gerginlik ve kaygı üreten, gerçekçi olmayan, arkaik büyüklenmeci düşlemleri tarafından boğulduklarından için, dikkatin odağı olabilecekleri durumlardan kaçınmaya ça-

lışacaklardır. Bu kişilerden bazılarında, doğrudan ya da dolaylı olarak *beden-kendiliğinin* sergilenmesi söz konusu olmadıkça, yaratıcılık bozulmadan kalmış olabilir. Yine de çoğunluğunda yaratıcı-üretken potansiyel azalmış olacaktır, çünkü dönüştürülmemiş büyüklenmeci düşlemlere bağlı kalmış olan yoğun hırsları onları korkutacaktır. Dahası, kendiliknesnelerinin tepkilerinin, zamanından önce ve gerçekçilikten uzak bir biçimde, düşlemlenen performansa veya kendiliğin düşlemlenen ürünlerine odaklanmış, ama performansın kaynağı ve ürünlerin şekillendiricisi olarak, çocuğun oluşmaya başlayan çekirdek kendiliğinin teşhirciliğine uygun biçimde yanıt verememiş oldukları da göz önünde bulundurulursa, kendilik, hayat boyunca kendi eylemlerinden kopuk ve onlara nazaran zayıf olarak deneyimlenecektir. Böyle insanlar kendilerini yaratıcı eylemlere vermekten çekinme eğiliminde olacaklardır, çünkü kendilikleri, kendi performansının ya da şekillendirdiği ürünün içine çekilerek yıkılma tehlikesindedir.

Eğer ağırlıklı olarak, idealleri barındıran kutup –örneğin hayranlık duyulma ihtiyacında olan anne ya da baba kendiliknesnesinin, empatik olmayan, yoğun ve uzun süreli gösterisiyle– aşırı uyarılmışsa, o zaman kendiliğin dengesini, dışsal bir idealle kaynaşmaya duyulan ısrarlı ve yoğun gereksinim tehdit eder. İdealize edilen kendiliknesnesiyle temas, bu nedenle tehlikeli ve kaçınılması gereken bir şey olarak deneyimlendiği için, sağlıklı şevk duyma kapasitesi kaybolacaktır. Bu, sağlam bir kendiliği olan kişilerin, kendilerine rehber ve örnek olan, hayranlık duydukları büyükler karşısında ve kovaladıkları idealize hedefle ilgili olarak deneyimledikleri, amaçlar ve ideallere yönelik şevktir.

Aşırı yüklenilmiş kendilik, aşırı uyarılmış kendilikle yakından ilgilidir. Ama aşırı uyarılmış kendilik, *toplamda* kendiliğe yeterli

duygu gösterilmeden, sadece hırsları ve idealleri empatik olmayan bir biçimde yanıtlanmış bir kendilikken, aşırı yüklenilmiş kendilik tümgüçlü bir kendiliknesnesinin sakinliği ile kaynaşma fırsatı tanınmamış bir kendiliktir. Başka bir deyişle, aşırı yüklenilmiş kendilik, duygu paylaşımı olmamasının travmasından muzdarip bir kendiliktir. Kendiliknesnesi tarafından bu belirli empatik başarısızlığın sonucu, normal bireyi duygularının, özellikle kaygının yayılmasının travmatik bir hal almasından koruyan, kendini yatıştırma kapasitesinin yokluğudur. Böyle yatıştıran kendiliknesnelerinden yoksun bir dünya, düşman, tehlikeli bir dünyadır. Tabii ki, o zaman, yatıştırıcı kendiliknesnelerinin yoksunluğunda, erken yaşamında "aşırı yüklenilmişlik" durumuna maruz kalan kendilik, bazı şartlar altında çevresini düşman olarak deneyimleyecektir. Yetişkinlikteki "aşırı yüklenilmişlik" durumlarında – mesela terapist empatik olmadığında, özellikle hastasına duygusal durumu hakkında doğru yorumu vermeyi başaramadığında veya yeni bir anlayışın emiliminin hastayı aşırı bir görevle karşı karşıya bıraktığı gerçeğine kayıtsız kalarak, bir seferde içine çok fazla içgörü akıttığında– hasta rüyasında zehirli bir atmosferde yaşadığını ya da etrafının tehlikeli eşekarısı sürüleri tarafından çevrildiğini görebilir; ve uyanık farkındalığında, başka türlü zar zor seçilebilen uyaranlara, sanki hassasiyetlerine yönelik saldırılarmış gibi tepki verme eğiliminde olabilir. Mesela, terapistin ofisindeki gürültüden, hoş olmayan kokulardan vs. şikayet edebilir. Zaman zaman, narsistik kişilik bozukluğu olan hastaların bu tepkileri, özellikle genelde sinirli ve şüpheci bir tutum içerdiklerinde, psikozlarda, tabii ki özellikle paranoyada karşılaştıklarımıza korkutucu düzeyde benzerlikleriyle bizi şaşırtabilir. Ancak paranoyağın az çok sistematik, kronik şüpheciliği ve karşı-düşmanlığından farklı olarak,

kendiliğin aşırı yüklenilmiş halinin bu tezahürleri, kendilik-dağılması durumlarındaki benzer hipokondriyel tasalar gibi, her zaman belirli bir narsistik yaralanmanın, bir kendiliknesnesinin empatik olmayan, aşırı yükleyici tepkisinin doğrudan sonucu olarak ortaya çıkarlar. Kendiliknesnesiyle empatik bir bağ tekrar kurulduğunda, yani terapide, doğru yorum yapıldığında, çabucak ortadan kaybolurlar.

V

Davranışsal Kalıplar ve Yaralı Kendilik

Psikanalist, sık oluşan belirli yüzeysel tezahür kategorileri ile bunların altında yatan dinamik kümelenmeleri veya belirli genetik deneyim odaklarını bağıntılasa da, davranışın bir tipolojisini sunmakta oldukça isteksizdir. Geçmişteki en iyi çabalar –Freud'un (1908, 1910, 1916, 1931); Abraham'ın (1921, 1924, 1925)– belirli görünen davranış kalıplarının, evrensel psikolojik şartlarla, ki bunlar mecburen böyle bir tipolojinin parçasını oluştururlar, basitleştirilmiş bağıntısının, uzun vadede bilimsel ilerlemeyi engelleyeceği kuralına istisna değildirler. Öyleyse neden karakterolojiler tasarlama çabamızda ısrarlıyız? Yanıt şu: böyle sınıflandırmalar, her ne kadar sonunda düşüncelerimizi kısıtlayabilecekleri ve bize ayak bağı olabilecekleri gerçeğini hesaba katmak zorunda olsak da, psikolojinin henüz aşina olmadığımız topraklarında bir süreliğine değerli rehberlerimiz olabilirler. Mesela, Abraham'ın 1921'de çok güzel bir biçimde ortaya koyduğu düşünce kalıplarına sıkı sıkıya bağlı olan bir analistin, bazı hastalarını anlayabilmesi zorlaşacaktır. Bay W.'nin pantolon cebindekileri 'takıntılı bir biçimde' tarif etmesi (Kohut, 1977, s.

164-9), sorgusuz sualsiz 'anal karakter'inin göstergesi olarak gömülseydi, davranışının tehlikedeki kendiliğini korumaya yönelik hayati önemi anlaşılmayacaktı ve önemli genetik veriler açığa çıkmayacaktı. Ama bu, Abraham bize tipolojisini hiç vermeseydi analiz için daha iyi olurdu mu demek oluyor? Kesinlikle hayır. Bu tipolojinin nesiller boyunca analistlere büyük yardımı oldu ve biz uygulanabilirliğinin sınırlarının farkında oldukça, bugün bile, sınırlı da olsa, işe yaramaya devam ediyor.

Bunlardan dolayı tipolojiler kurulmasının haklılığına inansak da, bu durum bizim bu türden her çabanın içerdiği kusurlar hakkında açık olmamızı gerektiriyor. Mesela, Abraham'ın 'anal karakter'inin dürtü-psikolojisi çerçevesinde yararlı olduğu gibi, birazdan taslağı sunulacak olan 'aynaya-aç kişilik' kavramının da, kendilik psikolojisi çerçevesinde yol gösterici bir araç olarak yararlı olacağına şüphemiz yok. Ama hemen söylemeliyiz ki, bazı aynaya-aç insanların kişilik yapıları, bizim dinamik yorumumuza dayanarak, aynaya-aç davranışlarıyla bağıntılandırdığımızdan farklıdır. Farklıdır, çünkü bunlar bizim genetik yeniden yapılandırmalarımıza göre sorumlu etken olan, çocukluktaki belirli travmalar sonucu oluşmamıştır. Bay X.'in davranışı (Kohut, 1977, s. 199-219) pekala aynaya-aç bir kişiliğin davranışı olarak tanımlanabilir. Ancak dikkat ve övgü için ısrarcı talepleri, kibirli üstünlük duygusu, aynaya-aç kişi tanımımıza dayanarak karşılaşmayı bekleyeceğimiz –çocukluktaki aynalayıcı ilginin yetersizliğine bağlı basit eksikliklerle tanımlanan– belirli kişilik yapısının tezahürleri değildiler. Onun aynaya-aç davranışı, çok daha karmaşık bir şekilde örgütlenmiş, patolojik bir kişilikte gömülüydü. Onun davranışı, kişiliğinin, çekirdek kendiliğinden 'dikey yarık'la ayrılmış bir kesiminin tezahürüydü –bu yarık, çocukluktaki aynalayıcı dikkatin ***noksan***lığından değil, annesinin

epkilerindeki belirli bir *yanlıştan* kaynaklanıyordu. Daha kesin ir dille ifade etmek gerekirse, annenin çocuğa onayı aslında aşı- olmuşken, aynalamasının odağı, *çocuğun* gereksinimlerine yani, bağımsız ve kuvvetli bir kendilik geliştirmek– göre değil, *nnenin* gereksinimlerine –yani kendi zayıf kendiliğini sağlam- ıştırmak için çocuğu kendine bağımlı kılmak, hatta çocuğu endi kişilik örgütlenmesi içinde tutmak– göre seçilmişti.

Yine de kısa 'aynaya-aç kişilik' açıklamamızın doğruya daha akın olduğu vakalar çoktur. Mesela Bayan F. (Kohut, 1971, s. 83-93) gerçekten 'aynaya-aç' hale gelmişti –yani kendini haklı örerek özel bir ilgi ve rahatlatıcı övgü bekliyordu– çünkü geli- im dönemine uygun aynalanma gereksinimleri, kendine-dönük nnesi tarafından karşılanmamıştı. Ama bu vakalarda bile hasta- ların talepkarlığı sadece geçmişte uygun biçimde yanıtlanmadı- ı için sürmüş, çocukluğun normal, kendini ortaya koymaya yö- elik ihtiyaçlarının güncel ifadesi değildir. Bu ihtiyaçların yo- unluğu yüzünden ve *tam da* bu hastaların anlayışlı bir empati ankısı bulamayacaklarına inançları yüzünden, ihtiyaçlar derin tanç uyandırırlar; bu utanç da ihtiyaçların, çökkün ve umutsuz eri çekilişle kendini gösteren, bilinçli olarak bastırılmalarına ol açar –bu geri çekilme, özellikle narsistik davranış bozuklık- ırında, yapılan yanlışın düzeltilmesi için öfkeyle ifade edilen, ma etkin olarak peşine düşülmeyen taleplerle zaman zaman yer eğiştirebilir.

Yukarıdaki satırlarda genelde psikanalitik karakterolojiler le- ine ve aleyhine savların bazılarına, özelde de kendilik bozuk- ıkları alanındaki davranışsal sendromların sınıflandırılmasın- aki bazı artılara ve eksilere değindikten sonra, artık tedbiri el- en bırakıp, sık rastlanan bazı narsistik kişilik tiplerinin ana hat- ırını çizeceğiz.

Aynaya-aç kişilikler, onay ve hayranlık belirten tepkileri fakirleşmiş kendiliklerini besleyecek olan kendiliknesnelerine açtırlar. İçten gelen değersizlik ve kendine saygı yoksunluğu hislerini, çekingen bir şekilde de olsa, önlemeye çalışırken, kendilerini sergilemeye ve başkalarının dikkatini çekmeye itilirler. Bazıları güvenilir aynalayan ötekilerle kendilerini uzun süre destekleyecek ilişkiler kurabilirler. Ama çoğunluğu, samimi olarak kabul edici yanıtlardan bile uzun süre beslenemeyeceklerdir. Dolayısıyla, kendilerini gösterme ihtiyaçlarından duydukları rahatsızlığa ve bazen ciddi boyutlara varan sahne korkularına ve utançlarına rağmen, ilgilerini ve takdirlerini kazanmaya çalışacakları yeni kendiliknesneleri aramaya devam etmek zorundadırlar.

İdeale-aç kişilikler sürekli prestijleri, güçleri, güzellikleri, zekaları veya ahlaki duruşları için hayranlık duyabilecekleri ötekilerin arayışındadırlar. Kendilerini, ancak örnek alabilecekleri kendiliknesneleri ile ilişki içinde oldukları sürece değerli hissedebilirler. Yine bazı örneklerde, bu ilişkiler, ilişkideki iki kişiye de gerçekten destek sağlayarak uzun sürer. Çoğu durumda ise, iç boşluk bu yollarla sonsuza kadar doldurulamaz. İdeale-aç insan, yapısal kusurun sürdüğünü hisseder ve bu farkındalığın sonucu olarak tanrısında gerçekçi kusurlar aramaya –ve tabii ki kaçınılmaz olarak bulmaya– başlar. İdeale-aç kişinin yeni idealize edilebilir kendiliknesnesi arayışları, bir sonraki bağlanacağı büyük figürün kendisini hayal kırıklığına uğratmayacağı umuduyla sürer.

Alter-egoya-aç kişilikler, kendiliğin görünüşüne, fikirlerine ve değerlerine uyum göstererek, kendiliğin varlığını, gerçekliğini onaylayan bir kendiliknesnesiyle ilişki ihtiyacındadırlar. Bazı zamanlarda *alter-egoya-aç* kişiler de kalıcı arkadaşlıklar, partner-

lerden her birinin öbürünün hislerini kendisi tarafından deneyimleniyormuş gibi deneyimlediği ilişkiler yaşayabilirler. 'Sen kederlenirsen, o ağlar; sen uyanırsan, o uyuyamaz; böylece kalbindeki her yastan bir parçayı seninle beraber taşır' (Shakespeare, *The Passionate Pilgrim*). Ama yine, çoğu örnekte, iç boşluk ikizlikle kalıcı bir biçimde doldurulamaz. Alter-egoya-aç kişi ötekinin kendisi olmadığını keşfeder ve bu keşfin sonucu olarak, ötekine yabancılaşmış hisseder. Bunun için bu ilişkilerin çoğunun özelliği kısa ömürlü olmalarıdır. Aynaya-aç ve ideale-aç kişiler gibi, alter-egoya-aç kişiler de, huzursuzca, birinin yerine koyacak başka birini arama eğilimindedirler.

Narsistik alandaki bu üç kişilik tipine günlük hayatta sıkça rastlanılır ve genelde, psikopatolojinin formları olarak değil, değerleri ve kusurlarıyla normal insan kişiliğinin çeşitleri olarak görülmelidirler. Daha deneyimden uzak terimlerle ifade edilirse, bu bireylerin tipik tutum ve davranışlarını belirleyen, gereksinimin yoğunluğu değil, kendiliklerindeki sınırlı zayıflığı kapatma çabasında ilerledikleri belirli yöndür. Bu bireylerin karakteristik duruşunu oluşturan kendilik kusurunun boyutu değil, yeridir. Aşağıdaki satırlardaki iki tip ise, bunun aksine, kendilik kusurunun yerinden çok boyutuyla karakterize edilir. Genelde, patolojik narsizm spektrumunda yer aldıkları kabul edilmelidir.

Kaynaşmaya-aç kişilikler yapı ihtiyaçlarını canlandırarak, kendiliknesnelerini kontrol etme gereksinimleri ile göze çarparlar. Burada, daha önce tarif edilen tiplerin tersine, resme hakim olan kaynaşma ihtiyacıdır. Kaynaşmanın hangi türden olduğu ise –aynalayan ya da idealize edilmiş kendiliknesnesi veya alter-ego ile– bireyin davranışını belirlemede daha az önemlidir. Bu bireylerin kendilikleri ciddi olarak kusurlu veya zayıflamış olduğu için, kendilik yapısı yerine kendiliknesnelerine ihtiyaç duyar-

lar. Dolayısıyla, görünen kişilik özelliklerine ve davranışlarına, kendileri ile ötekiler arasındaki sınırların akışkanlığının, kendi düşüncelerini, arzularını ve niyetlerini kendiliknesnesininkilerden ayırt edebilme yeteneklerini kesintiye uğratması hakimdir. Ötekini kendi kendilikleri gibi deneyimledikleri için, ötekinin bağımsızlığına tahammül edemezler: Ötekinden ayrılmaya karşı çok hassastırlar ve kendiliknesnesinin sürekli varlığını talep eder, hatta sorgusuz sualsiz öyle olmasını beklerler.

Temastan-kaçınan kişilikler, yukarda tanımlanan kaynaşmaya-aç kişiliklerin tersidirler. Malum nedenlerle en az dikkati çekseler de, en yaygın narsistik karakter tipi olmaları kuvvetle muhtemeldir. Bu bireyler başkalarına ilgisiz oldukları için değil, tersine onlara ihtiyaçları çok yoğun olduğu için sosyal temastan kaçınırlar ve yalnız kalırlar. Gereksinimlerinin yoğunluğu sadece reddedilmeye karşı –acı biçimde farkında oldukları– büyük bir duyarlılığa yol açmakla kalmaz, aynı zamanda, daha derin ve bilinçdışı düzeylerde, çekirdek kendiliklerinin kalıntılarının arzulanmış olan, her şeyi içine alan birleşme tarafından yutulup yıkılacağı korkusuna da sebep olur.

VI

Narsistik Davranış ve Kişilik Bozukluklarının Tedavisi

Derinlik-psikolojisinin esas terapötik amacı, ne kadar iyi niyetle uygulanırsa uygulansın, belirtilerin ikna veya eğitimle bastırılması değil, merkezi rahatsızlığın kapsamlı olarak düzelmesi ya da tedavi edilmesidir. Narsistik davranış ve kişilik bozukluklarındaki merkezi patoloji kendiliğin kusurlu veya zayıflamış durumu olduğuna göre, terapinin amacı bu yapının onarılması-

dır. Dışardan bakınca, bir tarafta narsistik davranış bozukluğunu, diğer tarafta narsistik kişilik bozukluğunu karakterize eden belirti kümeleri ve kişilik özelliklerinin tamamen farklı olduğu doğrudur: Birinci grubun kendini ortaya koyma talepleri fazla güçlü görünür, ikincininkiler yeterince güçlü görünmez. Ama derinlik-psikolojisi araştırması iki bozukluğun da psikopatolojik temelinin –kendiliğin hastalığının– özünde aynı olduğunu ortaya koyar.

Bir terapist kendilik patolojisi olan hastalardan narsistik davranış bozukluğu olanları, narsistik hak iddialarını fazla yüksek sesle ifade edenleri ve davranışları fazlaca kendini ortaya koyar şekilde olanları, taleplerini azaltmaya ve yetişkin hayatın dayattığı sınırlara çekilmeye ikna etmek arzusunu duyabilir. Ama bunu yapmak, yapısal bir nevrozdan muzdarip hastayı fobisinden, histerik felcinden, zorlantılı ayinlerinden vazgeçmeye ikna etmeye çalışmak gibidir. Bu hastaların açıkça ifade edilen narsistik talepleri ve açıkça sergilenir gibi görünen aşırı kendini ortaya koymaları, karakterolojik anlamda içe işlemiş belirtilerdir –yaşamın erken döneminde uysallaştırılmamış arkaik bir narsizmin tezahürleri olup, şimdi gecikmiş olarak uysallaştırılmaları gereken olgular değildirler. Aksine, bu hastaların rahatsızlıklarının özü, onların çocukluk narsizmlerine ulaşımın engellenmiş olmasıdır. Temasta olmayı, kabul etmeyi, ifade etmeyi öğrenmeleri gereken çocukluktaki doyurulmamış narsistik gereksinimleri, bir utanç ve kırılganlık duvarıyla korunmuş olarak, haykıran iddiacılıklarının altında derinlere gömülmüş olarak yatarlar. Eğer terapist, terapötik olgunluk veya gerçeklik-ahlakı temeline dayanarak, hastanın görünen narsizmini eleştirmeye odaklanırsa, bastırılmış narsistik gereksinimleri daha derin bastırmalara iter –ya da psişenin, yanıtlanmamış özerk kendiliği taşıyan bö-

lümü ile, kendini gürültülü bir biçimde ortaya koyan, özerklikten yoksun bölümünü birbirinden ayıran, kişilikteki yarığın derinliğini arttırır– ve narsistik aktarımın açığa çıkmasını engeller. Hastanın açık narsistik talepleri ister sessiz ve süregelen baskıyla, ister kırıcı narsistik hiddet nöbetleriyle, isterse de bu iki uç arasında yer alan duygusal araçlarla ifade edilsin, bu değerlendirmeler geçerlidir. Hepimiz, başarılı bir performanslarıyla ilgili lehte yorumlarımızı bize defalarca tekrarlatarak bizi sıkan insanlar tanırız. Ve yine hepimiz, yaşamları boyunca bir bencilce talepkar öfke nöbetinden diğerine geçen, taleplerinin muhataplarının hak ve duygularına kayıtsız görünen başkalarını da tanırız. Eğer analist bu taleplere gerçeklik ve duygusal olgunluğu teşvik eden yanıtlar verirse veya daha da kötüsü, onları suçlayıcı bir tavırla, uysallaştırılması gereken doyurulamaz oral dürtülerinin veya etkisizleştirilmesi ve saldırganlığı zapteden psişik yapılarla gem vurulması gereken birincil yıkıcılıklarının ifadesi olarak yorumlarsa, o zaman, daha önce söylediğimiz gibi, narsistik aktarımın gelişimi engellenmiş olur. Ama eğer övgü talep eden hastaya, içindeki aynalanmamış çocuğun umutsuz gereksinimi yatıştırılmamış kaldığı için, ortalama dışsal tepkilerin elde edilebilirliğine rağmen iltifat için "olta atmaya" devam etmek zorunda kaldığını gösterebilirse ve hiddetlenen hastaya, hiddetinin altında yatan çaresizlik ve umutsuzluğu gösterebilirse ve de hiddetinin aslında taleplerini etkin olarak ortaya koyamıyor olmasının doğrudan sonucu olduğunu gösterebilirse, o zaman hasta kendine karşı daha empatik hale gelir ve eski gereksinimler kendilerini yavaş yavaş, daha açık göstermeye başlarlar. Ve böylece sonuçta bastırmalar terk edildiğinde –ya da inkarla ayrık tutulan yarık üzerinden bir köprü kurulduğunda– ve çocukluğun narsistik talepleri çekingen bir biçimde belirmeye başladıklarında

tehlike, şimdi aşırıya kaçmaları değil, ilk ters cevap veya empatik olmayan tepkide yine gizlenecek olmalarıdır. Başka bir deyişle, deneyim bize, terapistin asıl çabasının eski gereksinimleri canlı tutmak görevine odaklaşması gerektiğini öğretir. Eğer bunu başarırsa, o zaman bu gereksinimler yavaş yavaş –ve kendiliğinden– normal kendini ifade etmeye ve ideallere normal adanmaya dönüşür.

Yukarıdaki sonuçlar, kendilik patolojisi olan bireyler, narsistik kişilik bozukluğu olanlar, açıkça utangaç olup kendini ortaya koyamadığı ve sosyal olarak yalıtılmış olduğu halde, bilinçli ve bilinçöncesi düşlemleri –'Walter Mitty'nin Gizli Hayatı'– büyüklenmeci olanlar için de geçerlidir. Eğer terapist hastanın ürkekliği, çekingenliği ve sosyal yalıtımının, arkaik yanılsamalarının sürmesinden kaynaklandığına, özellikle büyüklenmeci düşlemler şeklinde tezahür eden uysallaştırılmamış çocukluk büyüklenmeciliğinin sürmesinden kaynaklandığına inanıyorsa, eğitimsel ve ahlaki baskı uygulayarak hastayı bu düşlemleri terk etmeye ikna etme çabasında haklı olduğunu düşünecektir. Ama hastanın ne düşlemleri, ne de sosyal yalıtımı hastalığının sebebi değildir. Aksine, onlar beraberce, koruyucu bir aygıt olarak, hastanın nazik şekilde kurulmuş kendiliğini ters cevaplara ve alaya tehlikeli biçimde maruz kalmaktan korumak yoluyla ayakta tutmaya çalışan, psikolojik bir birim oluştururlar. Eğer terapist analitik olmaktan ziyade öğreticiyse, eğer yaklaşımını, hastayı düşlemlediği büyüklenmeyi bırakmaya ikna etme çabasıyla kısıtlarsa, bir yanda hastanın kusurlu kendiliği ile diğer yanda hastanın narsistik gereksinimlerine empatik yanıtlar vermesi umulan terapist arasındaki mesafe artacak ve hassasiyet ve şüphe duvarındaki ilk kayda değer gediğin açılması yönünde kendiliğinden ortaya çıkan hareket, yani narsistik aktarımın kurul-

ması, durdurulacaktır. Ama eğer terapist büyüklenmeci düşlemlerin ve sosyal yalıtımın koruyucu işlevini kınamadan açıklayabilir, böylece de hastanın çözülme kaygısı ve nazikçe kurulmuş kendiliğiyle ilgili utancıyla hassas ayarda olduğunu gösterebilirse, eski narsistik gereksinimlerin aktarımda kendiliğinden harekete geçmesini kesintiye uğratmayacaktır. Çözülme korkuları ve utanca rağmen hasta, başta tedbirli olarak, sonraları gitgide daha açıkça, kendiliknesnesinin çocukluk büyüklenmeciliğini sevinçle kabulüne ve tümgüçlü bir çevreye duyduğu ihtiyacı yeniden deneyimleyebilecektir –bunlar hayatın erken dönemlerinde karşılanmamış, sağlıklı gereksinimlerdir. Ve yine narsistik davranış bozukluklarında olduğu gibi, tekrar canlanmış gereksinimler yavaş yavaş –ve kendiliğinden– normal kendini ifade etmeye ve ideallere normal adanmaya dönüşür.

Yukarda, sözünü ettiğimiz terapötik ilkelerin ve onlarla bağıntılı terapi stratejisinin, kendiliğin analiz edilebilir bozukluklarının merkezi psikopatolojisinin anlaşılmasına dayandığını ve amaçlarının bu merkezi psikopatolojinin düzeltilmesi ve tedavi edilmesi olduğunu gösterdik. Analiz edilebilir bozuklukların iki ana tipinin psikopatolojisi de aynı olduğuna göre, farklı belirti tablolarına rağmen –narsistik davranış bozukluklarında, gürültülü talepler ve sosyal alanda yoğun eylem; narsistik kişilik bozukluğunda utanç ve sosyal yalıtılma– tedavi süreci de özünde aynıdır. Ve tabii ki, aynı şey tedavi sonunda elde edilen bütünsel sonucun tabiatı için de geçerlidir: hem hastanın kendine güvenle tutulan hırslarını taşıyan kutupta, hem de hastanın idealize edilmiş amaçlarını taşıyan kutupta, daha önceden zayıf olan kendiliğin sağlamlaşması. Sadece şunu eklemek gerekir ki, ister narsistik davranış bozukluğundan, ister narsistik kişilik bozukluğundan muzdarip olsun, hastanın tekrar canlanmış kendine

güveni ve amaçları için hevesi, çekirdek hırsları ve idealleri arasında bir yay kuran enerji alanında yer alan, eyleme hazır programın tekrar peşine düşmesini ve doyurucu, yaratıcı-üretken bir hayat sürmesini sonunda mümkün kılar.

Kendiliğin psikolojisinin terapötik ortama uygulanmasından çıkan bazı klinik derslerle ilgili biraz önceki sözlerle, kendiliğin psikolojisiyle ilgili taramamız sona eriyor. Kendisi zaten özünde önceki araştırmaların sonuçlarının bir özeti olan bir denemeyi özetlemeye kalkışmak anlamlı olmayacağına göre, son söz olarak, sunumumuzun kısalığının, tamamlanmış bir düşünce sisteminin taslağını sunduğumuz kanaatinde olduğumuz anlamına gelmediğini bir kere daha vurgulamakla yetineceğiz. Biz sadece psikanalizdeki yeni bir gelişmenin şu anki durumunu kısaca tarif etmeyi denedik –şu da eklenmeli ki, bu gelişme hiçbir şekilde sonuna gelmiş olmamakla kalmayıp, tam tersine, ilk ivmesinden hiçbir şey kaybetmemiş görünüyor. Bu nedenle bu sayfalar kendiliğin psikanalitik psikolojisinin şimdiki durumunun gözden geçirilmesi olarak kabul edilmelidir –bu gözden geçirme, henüz tam olarak keşfedilmemiş psikolojik bir alanın bundan sonraki araştırılmasının planlanmasında bize yardımcı olacaktır.

Çeviren: Gonca Budan

KAYNAKÇA

ABRAHAM, K. (1921). Contributions to the theory of anal character. In *Selected Papers.* London: Hogarth
Press, 1927.
ABRAHAM, K. (1924). The influence of oral erotism on character formation. In *Selected Papers.* London:
Hogarth Press, 1927.
ABRAHAM, K. (1925). Character-formation on the genital level of the libido. In *Selected Papers.* London: Hogarth Press, 1927.
FREUD, S. (1908). Character and anal erotism. *S. E.* **9.**
FREUD, S. (1910). A special type of choice of object made by men. *S. E.***11**
FREUD, S. (1916). Some character-types met with in psychoanalytic work. *S. E.* **14.**
FREUD, S. (1931). Libidinal Types. *S. E.* **21.**
JANIK, A. & TOULMIN, S. (1973). *Wittgenstein's Vienna.* New York: Simon & Schuster.
KOHUT, H. (1971). *The Analysis of the Self.* New York: Int. Universities Press.
KOHUT, H. (1972). Thoughts on narcissism and narcissistic rage. *Psychoanalytic Study Child* **27.**
KOHUT, H. (1977). *The Restoration of the Self.* New York: Int. Universities Press.
SCHAFER, R. (1973). Concepts of self and identity and the experience of separation-individuation in adolescence. *Psychoanalytic Q.* **42,** 42-59.
WOLF, E. S. (1976). Ambience and abstinence. *Ann. Psychoanal.* **4.**

BAY Z.'NİN İKİ ANALİZİ

HEINZ KOHUT,[17] ŞİKAGO

Giriş

Psikanalitik kendilik psikolojisi, her ne kadar on iki yılı aşkın bir süredir var olsa da, gelişimindeki bu noktada ulaştığımız kuramsal sonuçları özetlemeli ve bu sonuçların klinik çalışmalardaki yararlarını tanıtmalıyız. Bu hem kendilik psikolojisini derinden anlayan ve bu yeni kavramları klinik çalışmalarda ve araştırmalarda uygulayanların, hem de bu yeni adım hakkında daha fazla bilgiye sahip olup mantıklı bir yargıda bulunmak isteyenlerin yararına olacaktır. Birincisinin, yani kuramsal içgörülerimizin şimdiki durumunun özeti kısa bir süre önce bu dergide özetleyici bir beyanatta sunulmuştur (Kohut & Wolf, 1978). İkincisine, yani bu yeni bakış açısının klinik yararlılığının tanıtılmasına *Kendilik Psikolojisi, Bir Vaka Kitabı* (Goldberg, 1978) adlı kitabın yayımlanmasıyla girişilmiştir. Bu makaledeki olgu çalışması, elbette ikinci alana ait; yeni psikanalitik içgörülerin klinik alanla ilgisini göstermeyi hedefliyor.

---

17) Kohut, H. (1979). The two analyses of Mr Z. *International Journal of Psychoanalysis*, 60, 3-27.

Yukarıda ana hatları belirlenmiş bağlamda özellikle bu olguyu seçmemin iki sebebi vardır: Birincisi, Bay Z.'nin kişilik yapısı kendilik psikolojisinin açıklayıcı gücünü çok açık bir biçimde örnekliyor. İkincisi, Bay Z.'nin analizinin iki bölümden oluşmuş olması, bu amaca daha açık bir biçimde ulaşılmasını kolaylaştırıyor. İki analiz de haftada beş kez ve dört yıla yakın sürmüştür. Beş buçuk senelik bir arayla birbirlerinden ayrılırlar. Birinci analizde, analitik malzemeye tümüyle klasik analiz bakış açısı ile bakıyordum. Fakat ikinci analiz, ben "Narsizmin Biçimleri ve Dönüşümleri"ni (1966) yazarken başladı ve *Kendiliğin Çözümlenmesi*'ni (1971) yazmaya derin bir şekilde dalmışken sona erdi. Yani ikinci analiz, yeni bir görüş çerçevesinin geçerliliğini test etme sürecime denk geliyor. Bu yeni görüş, kısaca belirtmem gerekirse, daha evvel bilinçli bir şekilde algılamamış olduğum anlamları, ya da anlamların önemini algılamama izin verdi. Bu yüzden bu olgu, zaman içerisinde kuramsal görüşümde meydana gelen değişikliklerin Bay Z.'nin psikopatolojisini algılamamdaki odak noktamı kesin bir biçimde nasıl etkilediğini ve hastanın yararına olacak şekilde, tedavisinin birinci bölümünde kişiliğinin ulaşılmamış bazı kesimlerine nasıl ulaşmamı sağladığını gösteriyor.

Klinik Veriler

Bay Z. bana analiz için başvurduğunda yirmili yaşların ortalarında bir lisansüstü öğrencisi idi. Yakışıklı, yapılı ve kaslı bir adamdı. Atletik yapısı ile solgun ve hassas çehresinin suratında oluşturduğu hayalci ve düşünür ifade çok açık bir karşıtlık yaratıyordu. Yumuşak bir ses tonuyla duraksayarak konuşuyordu.

Bay Z. dul annesi ile birlikte maddi açıdan çok rahat bir ya-

şam sürüyordu. Bay Z.'nin dört sene evvel ölmüş olan babası oldukça başarılı bir yönetici olduğu gibi yüklü bir mirasın da varisi idi. Bay Z.'nin başka kardeşi yoktu.

Başlangıçta hastanın çare aradığı rahatsızlıkları belirsiz görünüyordu. Çarpıntı, avuç içlerinde terleme, midede doluluk hissi ve kabızlık ya da ishal dönemleri gibi hafif somatik semptomlardan şikayetçi idi. Ayrıca kızlarla hiçbir ilişki kuramadığı için, kendini sosyal olarak yalıtılmış hissettiğinden bahsetmişti. Akademik çalışması, notlarının ve öğretmenlerinin tepkilerinin gösterdiği kadarı ile iyi olmasına rağmen, Bay Z. kapasitesinin altında çalıştığını düşünüyordu. Yalnızlığını kitap okuyarak, sinema, tiyatro ve konserlere giderek gidermeye çalışıyordu. Bu etkinliklere ya tek başına ya da ortaokuldan beri yakın olduğu ve kadınlarla ilişkilerde kendi gibi bazı güçlükler yaşamış olduğu görünen bekar bir arkadaşı ile katılıyordu. Resim yapmak ve şiir yazmak gibi çeşitli sanatsal ilgileri olan hastanın annesi de sık sık onlara eşlik ediyordu. Benim görüşüm, bu zeki ve yakışıklı genç adam ne kadar patolojik ve onu tatmin etmeyen bir hayat sürse de, annesi ve arkadaşı ile ilişkisi sayesinde kurduğu dengenin onu kendi ketlenmeleri ile yüzleşmenin getireceği etkinin bütününden koruduğu idi. Onun terapiye o anda başvurmasını tetikleyen belirli bir olayı merak ettim. Sonradan öğrendiğime göre, gerçekten de, savunmacı bir şekilde kurulmuş üçlünün sağladığı dengeyi bozan bir olay olmuştu: Hasta bana başvurmadan birkaç ay önce, arkadaşı kendinden çok büyük bir kadına bağlanmıştı. Bay Z.'yi bu kadınla kurduğu ilişkiden soyutladığı gibi –Bay Z. bu kadınla tanışmamıştı, hatta adını bile bilmiyordu– Bay Z. ile görüşmek konusunda ilgisini de yitirmişti. Bay Z.'nin annesinin de yer aldığı sosyal ve kültürel etkinliklere katılmak istemiyordu. Fakat ikisiyle de arada bir telefon aracılığı ile irti-

bat kuruyordu.

Bay Z.'nin problemleri ile ilgili detayları açığa vurması başta utancın güdülediği dirence karşı çok yavaş bir biçimde ilerledi. Hasta için, özellikle, sadece sık sık mastürbasyon yaptığından değil de bu mastürbasyon düşlemlerinin mazoşist olduğundan bahsetmek çok zordu. Hiçbir zaman gerçekleştirmeye çalışmamış olduğu düşlemlerinde, otoriter bir kadına hizmet etmek amacıyla ona boyun eğerek köleye yakışır, aşağılık görevler yerine getiriyordu. Her defasında cinsel doruğa kuvvetli, talepkar ve doyumsuz olarak hayal ettiği bir kadın tarafından çeşitli cinsel davranışları yerine getirmeye zorlandığı konusunda bir öykü uydurarak ulaşabiliyordu. Boşalma anında, kendini kadının komutlarına uyacak şekilde davranmaya zorladığı hissini yaşıyordu. Bu hissi, kendi gücünü aşan bir yükü çekmeye çalışan ve sürücüsünün kamçısıyla içindeki son güç damlasını veren bir ata, ya da bir deniz savaşı sırasında denetçileri tarafından kamçılanan Romalı kürek mahkumlarına benzetiyordu.

Analizin ilk kısmında elde edilen kökensel veriler iki kısımda toplanabilir: Bay Z.'nin çocukluk döneminden gelen malzeme ve ergenlik öncesi ve erken ergenlik döneminden malzemeler.

Dışsal kanıtlar ve Bay Z.'nin kişiliğinin genel yapısı, hatırlanmayan en erken yılların, yani bir-bir buçuk yaş arasının, mutlu yıllar olduğu doğrultusundaydı. Aslında, sonradan anlatılacağı üzere, annenin kişiliğinde her ne kadar ciddi bozukluklar olsa da, hasta dünyaya geldiğinde annesi oldukça gençti. Annenin erkek bebeği ile olan kuvvetli ilişkisi, bebek küçükken ve anneyle birbirlerine karışmaları bebeğin gelişimsel evresine uygun olduğu sürece, annenin sağlıklı tutumlarını ortaya çıkarmış olabilirdi. Her neyse, bütün görünüşe göre, Bay Z., annesinin bir tanesiydi ve babası da Bay Z.'den memnun görünüyordu. Bu sonu-

ca, bebek defterindeki verilerden ve genç çift tarafından çekilmiş resim ve ev filmlerinden varabiliriz. Annesinin ya da arada sırada babasının kucağında olduğu resimlerde yüz ifadesi ve genel tavrıyla mutlu ve sağlıklı bir bebek görüntüsü veriyordu. Tahmin edilebileceği gibi, ikinci analizde çocuklukla ilgili verilerin önemine daha farklı bir bakış açısından bakmamıza rağmen, Bay Z.'nin hayatının erken yılları ile ilgili fikrimiz hep aynı kaldı: Onun kişiliğinde, sonradan bozulmalara uğramış olsa da erken yıllardan arda kalan bir canlılık, oyuncu bir zindelik ve girişimcilik çekirdeği vardı.

Bay Z. üç buçuk yaşlarında iken birçok şeyi etkileyen önemli olaylar gerçekleşti. Bay Z.'nin babası ciddi şekilde hastalandı ve birkaç aylığına hastaneye kaldırıldı. Şüphesiz babasının hastalığı Bay Z. için tek başına rahatsız edici ve üzücü olurdu. Fakat bundan da önemlisi; babasının hastaneye kaldırılması sırasında kendine bakan hemşireye aşık olması ve iyileştikten sonra kendi evine dönmemeye karar vererek hemşirenin evine yerleşmesi idi. Bir buçuk seneye yakın süren ilişkisi boyunca, babası aileyi çok ender ziyaret etti. Buna rağmen, boşanma olmadı. Bay Z.'nin annesinin anlattığına göre, hasta beş yaşında iken, baba hemşireden ayrıldı ve eve geri döndü. Aile dıştan tekrar kurulmuş gözükse de, bundan sonra Bay Z.'nin anne-babasının evliliğinin mutsuz olduğu şüphe götürmez. (Bay Z.'nin babasının hayatının son yıllarında nükseden hastalığı sırasında, Bay Z.'nin annesinin ona bakmasıyla, aralarında az da olsa bir sevgi ve şefkat duygusu tekrar alevlenmişti.)

Bay Z.'nin analizinin ilk yılında göze çarpan tema, gerilemeci bir anne aktarımı idi. Bu özellikle hastanın narsizmi ile ilgili idi. Yani, o zaman gördüğümüz hali ile, hastanın gerçekçi olmayan ve sanrılı bir büyüklenmeciliği vardı. Ayrıca psikanalizin,

kontrolün sadece onda olduğu, hayran olunma ve üstüne titreyen bir anne tarafından hizmet edilme gibi taleplerinin tekrar karşılandığı bir durum olması konusunda istekleri vardı. Hastayı bu yeniden yapılandırma ile defalarca yüzleştirdim: Bu anne, çocukluğunun önemli bir devresinde, oidipal-öncesi rakipleri teşkil edebilecek kardeşlerin ve oidipal rakip olacak babanın yokluğunda, bütün ilgisini hastaya adamıştı. Uzun bir zaman boyunca, hasta bu yorumlara güçlü dirençlerle karşı çıktı. Bana karşı defalarca öfke patlamalarında bulundu. Gerçeği söylemek gerekirse, hastanın analizinin ilk bir buçuk yılında sunduğu tabloya hiddeti egemen olmuştu. Bu krizler, ya narsistik talepleri ve kibirli 'kendine hak görme' duyguları ile ilgili yaptığım yorumlara cevaben, ya da hafta sonu kesintileri, randevularda ara sıra meydana gelen aksaklıklar veya en önemlisi, tatillerimin yaratığı kaçınılmaz engellenmeler sonucunda ortaya çıkıyordu. Eklemeliyim ki, son bahsettiğim durumlara, hasta hipokondriyak saplantıların ve çabuk geçen intihar düşüncelerinin eşlik ettiği bir depresyonla da tepki gösterdi. Bir buçuk yıl sonra, hasta birdenbire sakinleşti. Onu anlamamam karşısında duyduğu kızgınlık konusunda haklı olduğuna ilişkin yaptığı yorumlar görünür bir biçimde azaldı. Bu değişimi onaylayan ifadelerde bulunup, narsist sanrılarını derinlemesine çalışmamızın şimdi meyvesini vermeye başladığını söylediğimde, hasta bu açıklamayı arkadaşça ve sakin bir biçimde reddetti. Değişikliğin ana sebebinin kendi içindeki bir değişimden değil de *benim* yapmış olduğum bir şeyden kaynaklandığını söyledi. Onun doymak bilmeyen narsist istekleri karşısında yaptığım yorumlardan birini şöyle bir cümleyle öne sürmüştüm: "Hakkı olduğunu düşündüğü şeyler verilmeyince insan elbette acı çekiyor". Bu yaptığım yorumun önemini o zaman anlamadım –en azından bilinçli olarak– ve hasta-

nın narsist taleplerinden vazgeçtiğine ve narsizmi ile ilgili yaptığımız derinlemesine çalışma sürecinin toplu bir sonucu olarak öfkesinin ve depresyonunun azaldığına inandım. Ve kendi kendime, hastanın görünüşü kurtarmak için, değişimi bana zararsız ve önemsiz gelen bir cümleyle öne sürdüğüm yoruma bağladığını düşündüm. Yorumumun etkisini görmezden gelerek, narsist taleplerinin sanrısal yapısını tümüyle kabul etmeye karşı son bir direnç gösterdiğini de hastaya işaret etmeyi düşündüğümü hatırlıyorum. Geçmişe bakınca, iyi ki böyle bir şey yapmamışım. O zamanlar bunun yeni yönlere ve hastanın psikopatolojisinin merkezine doğru ilerlemekte olan analizin gidişatını sarsacağını düşünmüştüm.

Bundan sonra analitik sahnenin merkezini bir yandan aktarım fenomenleri ve o zaman gördüğüm haliyle, hastanın çocuksu cinsellik ve saldırganlık alanlarındaki patojenik çatışmaları ile ilgili anıları –oidipus karmaşası, iğdiş edilme kaygısı, çocukluk mastürbasyonu, fallik kadın düşlemi ve özellikle, birincil sahne ile ilgili uğraşları– diğer yandan da, 11 yaşından itibaren, anne-babası tarafından gönderildiği yaz kampının kıdemli rehber danışmanı ve yönetici yardımcısı olan 30 yaşında bir lise öğretmeni ile yaklaşık iki yıl süren eşcinsel ilişkisini açıklaması doldurdu.

İlk bahsettiğim temalar tamamen psikanalize klasik bakışla uyumlu olduğu için bunlarla ilgili algılarımı daha fazla açıklamama gerek yok. Hastanın ana dirençleri olarak savunmacı narsizmini ve inkar mekanizmasını gördüm. Hastaya dört buçuk-beş yaşlarında iken babasının eve döndüğü gerçeğini çok eskiden beri reddettiğini işaret ettim. Aktarımda da tekrarlandığı gibi, oidipal rakibi olmadığı ve babasının dönüşünde de annesine oidipal dönem öncesinde olduğu gibi sahip olduğu konusunda-

ki ısrarının bir sanrı olduğunu göstermeye çalıştım. Başka bir deyişle, savunmacı narsizminin devam etmesini şöyle yorumladım: Bu savunma onu, annesine cinsel açıdan sahip olan güçlü rakibinin acı veren farkındalığından ve rakibine karşı duyduğu rekabetçi ve saldırgan duygulara karşılık hissedeceği iğdiş edilme kaygısından koruyordu.

Bu yorumlara karşılık iki anı kümesi ortaya çıktı: Birinci küme, ilk başta rüyalarda bildirildiği hali ile, anne-babasının cinsel birleşmesini gözlemesi ile ilgiliydi. İkinci küme çocukluk mastürbasyonu ve buna eşlik eden ayrıntılı düşlemlerle ilgiliydi. Bu noktada yıllar sonra, Bay Z.'nin ikinci analizi sırasında anlaşılır hale gelen bir gerçeği eklemek istiyorum. Bay Z.'nin çocukluk mastürbasyonu gizil dönemde dinmemiş, sadece rehber danışmanla olan ilişkisi sırasında bir süre için durmuş ve bundan sonra da devam etmişti. Mastürbasyona eşlik eden düşlemlerin belirli içeriği aynı kalmasa da, özü çocukluktan yetişkinlik dönemine kadar değişmemişti. Bu düşlemler ilk analizin ikinci yarısında kayboldu.

Bay Z. anne-babasının cinsel ilişkisine beş yaşından sekiz yaşına kadar şüphesiz tanık olmuştu. Yaklaşık sekiz yaşındayken ona başka bir oda tahsis edilmişti. Babasının dönüşüne kadar babasının yatağında annesinin yanında uyumuştu. Bundan sonra, ebeveyn odasına bir divan taşınmıştı. Divan anne-babanın yatağının ayakucuna çapraz olarak öyle bir şekilde yerleştirilmişti ki, doğrulmadıkça, yüksek olduğu anlaşılan tahtalardan anne-babasını görmesine imkan yoktu. Fakat divan yatağa o kadar yakındı ki, ebeveyn yatağının titreşimleri doğrudan divana iletiliyordu.

Bu deneyimlerin onun üzerinde yaratmış olması gereken etkilerden epeyce konuştuk: korkutucu ses ve endişe veren cinsel

uyarılma. Özellikle, anne-babasının sık sık yaşadığı ciddi tartışmalara tanık olduğu anıları ile birincil sahneyle ilgili çağrışımlarının çoğunun zamansal olarak aynı sekansta ortaya çıktığının üstünde durduk. Bu, hastanın cinsel birleşmeyi sevişmek olarak değil de, bir kavga olarak yaşadığına dair bir yeniden yapılandırmaya izin veriyordu.

Kendi cinsel faaliyeti, yani çocukluk mastürbasyonu, hatırladığı kadarı ile babası eve döndüğü zaman başlamıştı. Kendine oda tahsis edildikten sonra devam etmiş ve şiddeti artmıştı. Çocukluktaki mastürbasyon düşlemleri, hatırlayabildiği en eski zamana değin, mazoşistti. Bu düşlemlerden iğdiş edilme kaygısının güdülediği savunmacı bir geri çekilmeyi gösterebilecek, erilgirişken ve rekabetçi içerikle ilgili herhangi bir ipucu çıkaramadık. Birbirini tamamlayan gerileme ve saplanma serileri olarak tanımlanan mastürbasyon faaliyetleri (Freud, 1933, s.126), gerileme değil de oidipal ve genital dönem öncesi saplanmalardan (oral ve anal dürtü öğelerinin bir karışımı ve ağır basan edilgenlik) kaynaklanıyor gibi görünüyordu. Anılarına göre mastürbasyon faaliyeti babasının eve dönmesiyle başlamasına rağmen, içeriğinin temeli baştan beri oidipal öncesi ve genital öncesi dönemde, annesinin tek sahibi olduğu zamanda atılmıştı. Hatırlayabildiği kadarıyla, mastürbasyon düşlemleri *Tom Amcanın Kulübesi* kitabından alınan temaların aşağı yukarı daha ayrıntılı halleriydi. Bay Z.'nin annesi bu kitabı Bay Z.'nin erken çocukluk yıllarında, o yatmadan önce ya da hasta iken, yüksek sesle birçok kez okumuştu. Beş ile on bir yaş arasındaki değişmeyen düşlemlerinde kendinin bir köle olduğunu hayal etmişti. Sığırlar gibi, kendi inisiyatifi ya da hür iradesi olmayan bir nesne gibi, kadınlar tarafından kullanılmak üzere kadınlar tarafından alınıp satılıyordu. Kendisine emirler yağdırılıyor, çok sert muame-

le görüyor, sahibesinin dışkı ve idrarıyla ilgilenmesi gerekiyordu. Sık tekrarlanan belirli bir düşleminde kadın onun ağzına işiyor, yani onu kendisine klozet gibi cansız bir kap olarak hizmet etmeye zorluyordu.

Yorumlayıcı-tekrar yapılandırıcı çabalarımda iki yönde ilerledim: Genitallik öncesi saplantılarla ilgili öğelerin oidipus öncesi anneyle olan çocuksu cinsel bağlarını az çok başarılı bir şekilde ele almaya çalıştım; ve gittikçe artan bir şekilde, fakat az bir başarı ile, onun genitallik öncesi dürtü hedeflerine yapışmasındaki –hatta bunlara gerilemesindeki– güdüleri, yani babasının karşısında rekabetçi bir tutum içine girme korkusunun onu daha erken bir gelişimsel düzeye dönmeye zorladığını, ya da en azından iğdiş edilme kaygısının onu ileriye doğru belirleyici adımı atmaktan alıkoyduğunu gösterip yorumlamaya çalıştım.

Sonuç olarak, Bay Z.'nin analizde harekete geçen psikopatolojisine yaklaşımımın tümüyle psikanalizin klasik kuramları ile uyum içinde olduğu söylenebilir. Özellikle mazoşizmini, annesine oidipal öncesi dönemde sahip olması ve bilinçdışı oidipal rekabetiyle ilgili duyduğu suçluluğu cinselleştirmesiyle açıkladım. Hükmedici fallik kadınla ilgili yarattığı imgelem sayesinde iğdiş edilme kaygısı ile iki şekilde mücadele ediyordu: birincisinde, penisi olmayan, yani penisini kaybetmiş insanların varlığını düşlem olarak inkarı ile; ikincisinde, annesinin babasından daha güçlü olduğu, yani babasından iğdiş edici olarak korkmasına gerek olmayıp, annesinin daha güçlü bir penise sahip olduğu için babasından daha güçlü olduğu ve onu babasından etkili bir biçimde koruyabileceği iddiasıyla.

Bay Z.'nin ergenlik öncesi yaşadığı eşcinsel ilişkiyi de elbette araştırdık. Terapinin başından beri ara sıra bahsetmesine rağmen, bu temayla ilgili anıları özellikle analizin son zamanların-

da daha ön plandaydı. Hasta bu yılları son derece mutlu yıllar olarak tanımladı. Hatta bu yıllara annesine çatışmasız olarak sahip olduğu erken yıllar dışında yaşadığı en mutlu zamanlar da diyebiliriz. Hastanın rehber danışmanla olan ilişkisi kesinlikle çok tatmin edici olmuştu. Zaman zaman aralarında açıkça cinsel temas olsa da –önce sadece öpüşüp sarılmışlar, daha sonraları çıplak olarak yakınlaşmışlar, birbirlerinin cinsel organlarını elleriyle ve dudaklarıyla, şefkatle okşamışlardı– bu ilişkide ön planda olan cinsellik değildi. Bu sevgi ve şefkat dolu bir ilişkiydi. Oğlan arkadaşını idealize etmişti. Rehber danışman kampta, yaz boyunca, sadece sorumluluğu altındakilere çeşitli beceriler öğreten uzman bir açık hava adamı işleviyle değil, doğaya olan derin, neredeyse dinsel sevgisini küçük erkek çocuklarına aşılayan ruhani bir lider olarak da hastada hayranlık uyandırmıştı. Daha sonra bu ikisi şehirde temaslarını sürdürdüklerinde, hastanın hayranlığı devam etmiş, fakat şimdi de arkadaşının ahlaki ve sosyal felsefesine ve edebiyat, sanat ve müzikle ilgili bilgi ve sevgisine kaymıştı. O zamanki genel düşüncem, bu ilişkinin Bay Z.'nin oidipal ve genital dönem öncesi idealize ettiği annesi ile olan ilişkisindeki eksiksiz mutluluğu tekrar harekete geçirmiş olmasıydı. Buna özellikle bu zaman içinde, hastanın dış görünüşe göre hayatında ilk kez duygusal açıdan annesinden kopmasının ışığında karar verdim. Rehber danışmanla olan arkadaşlığı Bay Z. erinlik çağına girince sona ermişti. Bay Z.'nin sesi değişmiş, bıyığı çıkmaya başlamış, vücudunda kıllanma olmuş ve cinsel organı erginleşmişti. İlişkinin son ayları açıkçası en kötü zamanlarıydı. Hızla gelişen ergenlikle ilgili değişimler arkadaşlıklarının psikolojik temelini ortadan kaldırmıştı. En azından biz ilişkinin sonlanması için başka bir sebep bulamadık. Aralarındaki sevgi ve şefkat bağı çözülürken devreye ilk kez net bir cinsel-

lik girmişti. Bir kere rehber danışman anal olarak hastaya girmeye çalışmış ve başaramamıştı. Bir kere de –iki yıllık arkadaşlıkları boyunca ilk ve son kez– hasta onun penisini okşarken danışman boşalmıştı. Bu olayların hemen ardından görüşmemeye başladılar.

Bay Z. arkadaşına hiç kızmamıştı. Analiz boyunca ne zaman adı geçse ondan sıcak bir şekilde bahsetmişti. Aralarındaki sevgi ve şefkatin samimi olduğuna ve arkadaşlıklarının iki tarafı da zenginleştirdiğine inanıyordu. Ayrılıktan sonra hemen hemen hiç görüşmeseler de, şimdiye kadar irtibatlarını hiç kaybetmemişlerdi. (Eklemek gerekirse, adamın şu an görünüşe göre mutlu bir evliliği ve çocukları var. Ayrıca işinde de başarılı.)

Bu iki senelik nispeten mutlu dönemden sonra, Bay Z.'nin var oluşu sorunlu ve tatmin etmeyen bir hale büründü. Ergenlik onda kızlara karşı içten bir ilgi ortaya çıkarmadı. Bunun yerine, gittikçe artan sosyal bir yalıtım hissine kapıldı. Yavaş yavaş yine annesine daha bağlı olmaya başladı. Birinci analizinden öğrendiğimiz kadarı ile, babası onun için hep uzak bir figür olarak kaldı. Görünüşe göre, Bay Z.'nin rehber danışmana bağlanmasından önce annesi kendine ait bir sosyal hayatla meşgul olmaya başlamıştı. Evli bir erkek olan bir aile dostuyla yoğun bir yakınlığı vardı. Bay Z.'nin babasının bu ilişkiye hiçbir itirazı yokmuş gibi göründüğünü de eklemeliyim.

Hastanın eşcinsel arkadaşlığının bitiminden sonraki cinsel hayatı sık sık, bağımlı olarak devam ettiği mastürbasyonla sınırlıydı. Mastürbasyona her zaman kadınlarla yaşanan mazoşist ilişkilerle ilgili düşlemler eşlik ediyordu. Düşlemlerin hiçbir eşcinsel öğesi yoktu. Eşcinsel eğilimlere karşı tetikte olmama rağmen, analizin sonundaki bir kaygı rüyası dışında, Bay Z.'de alışılmamış herhangi bir eşcinsel eğilime rastlamadım. Ayrıca, eş-

cinsel uyarılmaya karşı da ne birinci, ne ikinci analizde savunmacı tutumlar gözlemlemedim.

Birinci analizdeki semptomatik ve davranışsal sonuçları kısaca özetlemem gerekirse: Bay Z.'nin mazoşist saplantıları analizin ikinci yarısında yavaş yavaş kayboldu. Analizin sonuna doğru yok gibiydi. Dahası, annesinin evinden kendi dairesine taşınarak olgunlaşmaya dair belirleyici bir adım attı. Son olarak, sadece flört etmekle kalmayıp kendi yaşlarında, kendi kültürel geçmişine ve eğitim seviyesine uygun birkaç kızla aktif cinselliğin yaşandığı kısa ilişkileri oldu. Analizinin son yılında, bir araştırma projesini sürdürürken, kendinden bir yaş büyük meslekten bir kadınla tanıştı. Araştırmasının kendi alanında olmayıp kadının uzmanlık alanına giren bazı yönleri konusunda ona danıştı. Kadının aktif olarak peşine düştü ve tatmin edici cinsel ilişkileri oldu. Analizin sonlanma safhasında, henüz bu adımla ilgili bir karara varmış olmasa da, onunla evlenmeyi düşünmeye başladı.

Tedavinin etkinliğini değerlendirirken, bu ilerlemeler görünür şekilde büyük olmasına rağmen bana daha önemli gelen, bunların hepsinin doğrudan Bay Z.'nin çekirdek çatışmalarının harekete geçirilmesi ve derinlemesine çalışılması sonucunda ortaya çıkmış olduğunu düşünmemdi. Analizin ilk zamanlarında Bay Z.'nin büyüklenmeciliği ve narsist talepleri, hem oidipal dönem öncesi annesine sahip olma saplantısının sürmesi, hem de oidipal rekabetçilik ve iğdiş edilme korkusu karşısında sarılınan dirençler olarak ele alınıp derinlemesine çalışılmıştı. Bu temalar elbette bir anda kaybolmadı. Fakat sıklıkları ve şiddetleri azaldı. Benim için analitik sürecin sonlanmasının gerçekliği konusunda en önemli belirti, böyle bir gelişmenin öncesinde, hastanın ağırlıklı olarak uğraştığı temaların değişmiş olmasıydı. Bay Z.'nin oidipal dönem öncesi anne bağlılığı ile ilgili çağrışımları azalırken,

bastırılmış bir oidipal çatışmanın harekete geçtiği ile ilgili imalar çoğalmaya başladı. Ben analizin son yıllarında, ısrarla ve sürekli artan bir katılıkla, narsist tutumlarının, beklentilerinin ve taleplerinin tekrar harekete geçmesini, bunların eril girişkenlik ve erkeklerle rekabet ile ilgili daha derin ve şiddetli korkularla yüzleşmeye karşı dirençler olduğunu söyleyerek yorumluyordum. Hasta benim istikrarlı ve kuvvetli bir biçimde koruduğum tutumuma olumlu yanıt verir gibi göründü: Narsist özellikler seyreldi, hastanın talep ve beklentileri daha gerçekçi bir hal aldı ve kariyerine yönelik faaliyetlerde ve kadınlarla daha girişken olmaya başladı. Aktarımda da, bana karşı saldırgan düşünceleri olduğunu belirtti ve cinsel hayatım da dahil olmak üzere, özel hayatımla ilgili biraz merak gösterdi.

O zaman inandığım haliyle en derin çatışmalarıyla yüzleşmede ilerlemesinin en önemli işareti, sonlanmadan yaklaşık altı ay evvel gördüğü bir rüyaydı. Bu rüyayla ilgili çağrışımları açıkça babasının aileye tekrar katıldığı zamana işaret ediyordu. Rüyada, *bir evdeydi, hafifçe aralık bir kapının iç tarafındaydı. Dışarıda babası vardı. Hediye paketlerini yüklenmiş, içeri girmeyi bekliyordu. Hasta çok korkmuştu ve babasını dışarıda bırakmak için kapıyı kapamaya çalışmıştı.* Bu rüya üstünde epey çalıştık. Hasta aktarım da dahil olmak üzere şimdiki yaşantıları ile ilgili ve geçmişe gönderme yapan birçok çağrışımda bulundu. Bunun babasına yönelik karşıt duygular beslemesiyle ilgili olduğu sonucuna vardık. Kişiliği ve psikopatolojisinin yapısı hakkında oluşturduğum genel görüşün ışığında, yorumlarımda ve yeniden yapılandırmalarımda, geri dönen babasına karşı duyduğu saldırganlığı, güçlü yetişkin erkek karşısında iğdiş edilme korkusunu vurguladım. Ayrıca, rekabet ve eril girişkenlikten kaçınmak için, ya annesiyle olan oidipal dönem öncesi eski bağlılığa dönmeye ya

da babasına karşı savunmacı, boyun eğen ve edilgen eşcinsel bir tutum takınmaya eğilimli olduğunu işaret ettim.

Bu yeniden yapılandırmaların mantıksal uyumu kusursuz görünüyordu. İyi düzenlenmiş bir analizde, analizanın çatışmalarının ortaya çıkması ve bu çatışmaların mutlak çözümlenmesi yolunda, o zamanlar bende tartışılmaz ana hatlar olarak sağlam bir şekilde yerleşmiş olan önceliklerle de tamamen aynı çizgideydi. Bu yüzden Bay Z.'deki büyük ilerlemenin geçmişte bilinçdışında olan çatışmaların bilinç düzeyine getirilmesi sonucundaki yapısal değişime bağlı olduğu konusunda şüphem yoktu. Freud tarafından betimlenen konfigürasyonları algılamak konusunda eğitilmiş analitik gözüme göre her şey yerli yerine oturmuştu. Oidipal çatışmaya ulaşmıştık. Oidipal babaya karşı daha önce bilinçdışı olan karşıt duygular ön plana çıkmıştı. Hasta beklenen şekilde geçici olarak daha kötü hale gelen oidipal öncesi çatışmalardan gerilemeci bir biçimde kurtulmak için teşebbüslerde bulundu. Eninde sonunda analist ve analistle olan ilişkisi için tahmin edildiği gibi bir yas tutma süreci oldu. Bu süreç güven ve işbirliği bağının çözülmesinin iyice yakın plana gelmesiyle sona doğru hafifledi. Özellikle hastanın rahatsızlığının bütün esas alanlarındaki ilerlemenin tartışılmaz gözüken kanıtının ışığında, her şey yolunda görünüyordu.

O zaman neyin yolunda olmadığını betimlemek, yolunda görüneni anlatmaktan çok daha zor. Yine de, hastanın ve benim, sonlanma safhası ile ilgili önemli bir özelliği önbilincimizde biliyor olmamız gerektiği halde, tanıyamamış ve yüzleşememiş olduğumuza inanıyorum. Açıkça söylemek gerekirse yolunda gitmeyen, bütün son safhanın, çarpıcı içeriğinin tersine, bir alan dışında duygusal açıdan sığ ve heyecandan yoksun olmasıydı. Bu önemli bir ayrıntıydı çünkü hastanın takıntılı (obssessive) bir ki-

şiliği yoktu, düşünce ve duygulanımı bölerek ayırma eğilimi yoktu. Aksine, kuvvetli duyguları her zaman yaşamış ve ifade edebilmişti. Utanç ve hiddeti şiddetli bir biçimde hissederdi. Çoğu zaman özsaygısı (self-esteem) ile ilgili yenilgiler ve yaralanmalar sonucunda derin üzüntü duyardı. Elde ettikleri ve başarıları özsaygısını arttırınca da, kor gibi parlayan zafer ve tatmin hissiyle karşılık verirdi. Kesin karşılaştırmalar yaparsak, son safhada ne gerçek yaşamda, ne de analitik seanslarda yaşadığı hiçbir şey, analizin ilk evrelerinde oidipal dönem öncesi annesine duyduğu idealizasyon ve rehber danışmana duyduğu hayranlıktan bahsederkenki duygusal derinliğin yakınından bile geçmiyordu. Sadece analistinden ayrılması konusundaki duygularının gerçek bir derinliği olduğu görünüyordu. Analitik ilişkiden vazgeçişini eninde sonunda kabul etmesi zor olmuştu ve bunda samimiydi.

Analiz, sıcak bir el sıkış ve onun minnettarlığını ifade etmesi ve benim ona ileriki hayatı için iyi dileklerde bulunmamla sona erdi. Bay Z.'den beş yıl boyunca hemen hemen hiçbir haber almadım. Son seansımızdan üç hafta sonra son ödemesiyle birlikte kısa bir mektup elime geçti. Bu mektupta yine minnettarlığından bahsetmiş ve ilişkimizin bitişinin onun için duygusal anlamda zor olmasına rağmen, üstesinden geldiğini belirtmişti. Ayrıca geçen yıl boyunca görüştüğü kadınla evlenmemeye karar vermişti. Şansını başka yerde arayacaktı. Ben hastayla tesadüfen iki kere karşılaştım. Birinde tiyatroda, birinde konserdeydim. Iki durumda da yanında farklı bir genç bayan vardı. Onları benle tanıştırdı. Her seferinde kısa fakat arkadaşça sohbet ettik. Bu konuşmalardan anladığım kadarı ile mesleğinde çok iyi durumdaydı. Çok hayat dolu olmasa da, depresif görünmüyordu.

Bay Z. analizinin bitiminden dört buçuk yıl kadar sonra tekrar zorluklar yaşadığını bildirdiğinde şaşırmıştım. Bu mesajı o

zamanlar atandığım mesleki bir pozisyonu kutlamak için yolladığını yazdığı Noel kartının içine eklemişti. (Sonradan bunu bir gazeteden yaklaşık altı ay evvel öğrenmesine rağmen o dönemde bana yazmadığını öğrendim). Mektubu bana iyi tatiller dileyerek bitirmişti. Son zamanlarda kendisini eskisi gibi iyi hissetmediği ve yakın gelecekte benle irtibat kurabileceği ile ilgili önemli bilgiyi sanki sonradan aklına gelmiş gibi eklemişti. Karta karşılık verirken gereksinim hissetmeye devam ederse beni arayabileceğini söyledim. Bundan kısa bir süre sonra benden randevu aldı.

Geldiğindeki ilk izlenimim bir sıkıntısı olduğu idi. Ama aradan geçen yıllarda olanları anlatırken ve irtibat kurmasının sebeplerini açıklarken rahat ve açık bir biçimde konuşuyordu. Hayatında gözle görülür çok az değişiklik olmuştu. Hâlâ kendine ait olan dairesinde tek başına yaşıyordu. Yakın zamana kadar birbirini takip eden ilişkileri olmasına rağmen şu an herhangi bir kıza bağlı değildi. Her zaman cinsel açıdan iktidarlıydı. Kısa bir süre önce erken boşalmaya hafif bir eğilim geliştirmiş olması ciddi herhangi bir sorun yaratmamıştı. Fakat gittikçe ilişkilerinin duygusal açıdan sığ olduğunun ve cinsel hayatının ona hiçbir tatmin getirmediğinin farkına varmıştı. Hemen ardından –örtülü bir nedensel ilişkiye işaret ettiğini düşündüğüm açık bir *non sequitur*[18]– mazoşist düşlemlerin olduğu eski mastürbasyon bağımlılığının tekrar ortaya çıkmadığından ve mesleğinde dışarıdan bakınca çok başarılı olmasına rağmen, yaptığı işten zevk almadığından, işini gerekli bir rutin, bir yük ve görev olarak gördüğünden bahsetti. Cinsel mazoşizminin tekrar ortaya çıkmadığını belirtmesi ve işinin bir yük olması konusundaki şikayetini yan yana koymasına dayanarak, umduğumun aksine, birinci

18) Öncülsüz önerme; bir öncekiyle mantık bağı olmayan söz. (N. M.)

analizin mazoşist eğilimi yapısal bir değişimle tedavi etmediği, bu eğilimlerin sadece bilinçli olarak bastırılmış (suppressed) ve şimdi de işine ve hayatının geneline kaydırılmış oldukları konusunda hemen şüphelendiğimi hatırlıyorum. Bu izlenim, eklemeliyim ki, ikinci analiz sırasında elimize geçen bilgiler doğrultusunda oldukça desteklendi.

Sonra mazoşist düşlemlerinin aslında hiçbir zaman tümüyle kaybolmadığını söyledi. Kız arkadaşları ile cinsel birleşme sırasında aktif olarak bunlara başvurmuştu. Bunu erken boşalmaya karşı panzehir olarak ve cinselliği daha şiddetli yaşamak için yapıyordu. Son olarak, son birkaç aydır, son kız arkadaşından ayrılmasıyla artan sosyal yalıtım hissi onu dehşete düşürmüştü. Özellikle şimdiye kadar direndiği pornografik kitaplar alıp mazoşist düşlemlerle mastürbasyon yapma isteği onu korkutmuştu. Bağımlılığına yenilme korkusunun tehdit ettiği eski bir bağımlı gibi davranıyordu.

Bay Z.'nin o zamanlar ellili yaşlarının ortasında olan annesinin kişiliğinde bir buçuk yıl önce ciddi değişiklikler meydana gelmişti. Bunun Bay Z.'nin terapiye dönüşündeki önemini o zaman yanlış yorumlasam da, iki görüşmeden ilkinde bana verdiği en önemli ayrıntının annesiyle ilgili olduğunu az çok anlamıştım. Beş yıl kadar önce Bay Z.'nin evden ayrılmasıyla annesi gitgide yalnızlaşmış, gittikçe daha az evden çıkmaya başlamış ve sonunda yaklaşık iki yıl önce artık şüphe'ye yer bırakmayacak derecede, belirli alanda sınırlanmış paranoid sanrılar geliştirmişti. Hemen annesinin ciddi duygusal rahatsızlığının bir şekilde Bay Z.'nin durumunun kötüleşmesine ve bana yardım için dönmesine sebep olup olmadığını düşündüm. Hâlâ vazgeçemediği çocukluğunun arzu nesnesini kaybetmekle mi yüz yüze gelmişti? Ya da onu terk etmekle onun hastalığına sebep olduğu konusun-

da hissettiği suçluluk duygusuyla mı yüzleşiyordu? Bay Z. de bu ihtimaller üstünde düşünmüştü ve gerçekten de bir miktar kayıp ve suçluluk duygusunun farkındaydı. Ancak annesinin ciddi duygusal rahatsızlığının, paradoksal biçimde, aslında kendisini eski hastalığına geri çeken yıkıcı bir güç değil, daha sonra açıklanacağı gibi, onu sağlığa yönelten yararlı bir güç olduğunu fark etmemişti. Bu şaşırtıcı içgörüye ikinci analiz sırasında vardık.

Bay Z.'nin daha analize gereksinimi olduğu baştan gözükse de, benim için o zaman başlamak çok zor olacaktı. İkinci görüşmede benimle ilk temas kurmasından bu yana kendini daha iyi hissettiğini söylemişti. Sahiden, görünüşü ve davranışlarındaki değişim çarpıcıydı. Başta gergin ve solgun olan yüzü rahatlamış, rengi yerine gelmişti. Kendini daha dik tutuyordu. Bütün hareketleri ve konuşması daha canlıydı. İleriki bir analizi altı ay kadar erteleme önerimi hiç düşünmeden kabul etti. Randevu alma gereksinimi duyduğu takdirde onu arada bir görebileceğim konusundaki önerimi de kabul etti. Baştaki ziyaretlerinden sonra Bay Z. başka randevu almadı, ancak bekleme süresinin neredeyse ortasında, kararlaştırdığımız tarihte başlayacağımıza dair beklentisini teyit eden ve o sıralar kendini fena hissetmediğini belirten bir mektup yazdı. Bu noktada şunu da ekleyebilirim ki, beni gördükten sonra kendisini daha iyi hissetmesinin aktarımın bir parçası olduğundan şüphelendim ve iyiye gitmesinin, yaşamının çok daha erken yıllarında, annesinden rehber danışmana döndüğü zamanki iyilik haline paralel olup olmadığını merak ettim. Başka bir deyişle, ilk analizde üstünde durmadığım bir hipotezi, hastanın bana karşı idealize eden bir aktarım oluşturduğunu düşünmeye başladım.

Planladığımız gibi ikinci analize başladığımızda, bu hipotez hastanın ilk seanstan bir gün önce gördüğü bir rüyayla desteklendi. Basit, görünür içeriğin bazı yönlerinin anlamı hemen anlaşılı-

yordu. Fakat anlamın tüm derinliği ancak çok sonra anlaşılır hale geldi. Rüyada hiçbir hareket ya da söz yoktu. *Tepelerin, dağların ve ırmakların olduğu kırsal bir alanda koyu renk saçlı bir adam imgesi vardı. Adam sessiz bir rahatlık içinde ayakta durmasına rağmen, kuvvetli ve güven uyandırıcı görünüyordu. Karmaşık ama uyumlu şehir kıyafetleri giymişti. Hasta onun bir yüzüğü olduğunu, mendilinin göğüs cebinden sarktığını ve iki elinde de bir şey tuttuğunu görmüştü. Muhtemelen bir elinde şemsiye, diğerinde bir çift eldiven vardı. Adamın figürü üç boyutlu, görüntüden fırlar gibiydi. Arka planın bulanık olduğu ve nesnenin net bir biçimde odak noktasında olduğu fotoğraflardaki gibi.* Çağrışımlar figürün (a) rehber danışmanın (doğanın bazı özellikleri yaz kampının yapıldığı yere gönderme yapıyordu); (b) babasının (saç) ve (c) analistin (şemsiye, eldivenler, mendil ve yüzük) bir yoğunlaşması olduğunu gösterdi. Adamın etkileyici görüntüsü ve gururlu tavrı ile hastanın onu anlatışındaki hayranlık, idealize edilen bir nesneyle ilişkiyi ve idealizasyon aktarımının kurulduğunu gösteriyordu. O zaman figürün özellikle adamın giyimiyle betimlenmiş çok yönlü zenginliğinin anlamını fark etmemiştim. Ancak hastanın çağrışımlarında babası ile ilgili rüyasını, onun paketlerle yüklü olduğunu ve eve girmeye çalıştığını kısaca hatırlaması, birinci analizin son evresi ile bağlantı kurdu. Sonradan gördüğüm kadarı ile, bu ikinci analizin birincinin devamı olacağının ve tam da birinci analizin en başarısız olduğu noktadan devam edeceğinin habercisi idi.

Bay Z. tipindeki olgulara özgü bir biçimde, idealizasyonun ilk evresi kısa sürdü. O zamanlar, *in statu nascendi*[19] narsistik aktarım karşısında analistin doğru tutumu ile ilgili yeni vardığım içgörülerle uyumlu olarak (krş. Kohut, 1971, s. 262-4), hastanın beni idealize etmesinin ortaya çıkışına karışmadım. Buna rağ-

19) Doğuş halinde; yeni oluşmakta olan. (N. M.)

men yaklaşık iki hafta sonra bu azalmaya başladı. Yerini endopsişik faktörlerin –yani hastanın kişilik yapısı ve psikopatolojisinin– belirlediği kendi kendine açılan aktarım dizileriyle uyumlu olarak kaynaşma tipi ayna aktarımına bıraktı (krş. Kohut, 1971, s. 137-42). İdealize ettiği analistin sağladığı ortamda olmanın sonucunda hissettiği iyilik ve içsel güvenlik duygusunun parıltısı söndü. Hasta bencil ve talepkar bir hale büründü. Mükemmel empati bekliyordu. Psikolojik haliyle en ufak bir uyumsuzluğa ve iletişimlerinin az da olsa yanlış anlaşılmasına hiddetle yanıt verme eğilimi vardı. İkinci analizdeki bu evre birinci analizde buna karşılık gelen evreye çok benziyordu. Ancak farklı olan, hastanın davranışının psikolojik önemini nasıl değerlendirdiğimdi. Birinci analizde buna esasen savunmacı olarak bakmıştım. Başta kaçınılmaz olduğu için katlanmış, sonra gittikçe buna karşı tavır almıştım. Şimdi bunun üstüne önemli analitik malzemenin karşısında analistin takındığı saygılı ciddiyetle eğiliyordum. Bunu analizde canlandırılmış olan çocukluk şartlarının analiz bakımından değerli bir kopyası olarak görüyordum. Duruşumdaki bu değişikliğin iki yararlı sonucu oldu. Analizi, bir zamanlar direncinin analiz edilmesinde kaçınılmaz olduğunu düşündüğüm yatrojenik bir yan ürünün, bana karşı verimsiz hiddet tepkileri ve sürüp giden mücadelesinin yükünden kurtardı. Ve analiz –doğru yönde ilerlediğimizin güvenilir bir belirtisi olarak– hastanın kişiliğinin daha evvel keşfedilmemiş bir bölümünün derinliklerine girip, burayı aydınlatmaya başladı.

Erken nesne ilişkilerinin geleneksel terimleriyle formüle edecek olursak, analizin bu safhasının, hastanın çocukluk çağının erken zamanlarında annesi ile yalnız olduğu ve annesinin ona narsist doyurulmanın mutluluğunu her zaman sunmaya hazır olduğu dönemdeki koşulları tekrar canlandırdığını söyleyebili-

riz. Başka bir deyişle aktarımın bu aşamasını, hastanın annesi tarafından şımartıldığı, aşırı doyurulmanın baskın olmasının saplanmaya neden olduğu ve bunun da ileriki gelişmeyi engellediği, erken bir durumun canlandırılması olarak görebiliriz.. Ama bu geleneksel açıklamalar örüntüsü, Bay Z.'nin kişiliği ile ilgili, analizin bu evresinde bile fark ettiğim iki önemli yönün hakkını vererek açıklayamamaktadır: talepkarlığının kibri ile çoğu zaman yan yana varlığı hissedilen ve altta yatan kronik bir ümitsizlik; ve bunun en iyi örneği, tekrar beliren, ilgi görmek konusundaki, kendini üstün gören hak iddialarıyla ciddi bir tezat oluşturan, cinsel mazoşizm.

Ikinci analizde Bay Z.'nin annesiyle olan erken ilişkisinin tabloya hakim olduğu bu evre ile, birinci analizde buna tekabül eden evre arasındaki, gözle görülmeyen, ince ama belirleyici farkları betimlemek kolay değil. Değişimin bütün diğer yönleri için temel oluşturan şey, Bay Z.'nin birinci ve ikinci analizi arasında kuramsal görüşümde kaymalar olmuş olmasıydı. Eskiden bilinçli olarak algılamadığım anlamları ya da anlamların önemini artık algılayabiliyordum. Ama genişlemiş olan algılayışımdan da önemlisi, kuramsal görüşümün Bay Z.'ye karşı davranışlarımda yarattığı belli belirsiz etkiydi. Her ne kadar günlük dilde sabır, insani iyilikseverlik, ya da nezaket olarak adlandırılabilecek, soyut terimlerle ifade edilirse de, yapısal değişimlerin sadece büyük miktarda derinlemesine çalışma ile ortaya çıktığı gerçeğine gösterdiğim saygılı dikkatin bir uzantısı olan hassasiyetle yumuşatılmış da olsa, birinci analizde hastayı esasen bağımsız inisiyatifin merkezi olarak görmüş, bu nedenle de, yolunu daha net görmesini sağlayacak analitik içgörülerin yardımı ile narsist taleplerinden vazgeçmesini ve büyümesini beklemiştim. Ama ikinci analizde vurguladığım nokta değişmişti. Olgunlaşma he-

defi karşısında daha serin kanlı bir tutum edinmiştim ve artık gelişmenin kendi kendini halledeceğini farz ederek, hedefe yönelik terapötik sonuçlara ulaşma tutkusunu, öncekinden daha samimi bir şekilde, bir kenara bırakabiliyordum. Başka bir deyişle, beni eskiden güdülemiş olan sağlık ve olgunluk ahlakından vazgeçtim ve kendimi sadece hastanın yaşantısının erken evrelerini, özellikle annesinin patolojik kişiliği ile iç içe geçtiği zamanları yeniden yapılandırmayla kısıtladım. Hastanın kendiliğinin aktarımda ortaya çıkan, gelişmemiş halini düşündüğümüzde, çocukça tatminlerden vazgeçmemek için değişime direndiğini veya olgunlaşmaya karşı olduğunu değil de, tersine, çaresiz –ve çoğunlukla ümitsiz– bir şekilde kendini zehirli kendiliknesnesinden kurtarıp, sınırlandırıp, büyüyüp, bağımsız olmaya çalıştığını görmeye başladık.

Bay Z.'nin annesinin son psikozunun önem ve etkisini Bay Z.'nin zayıf kendiliğinin kendini tanımlama çabalarına odaklandığımızda anladık. Birinci analizde, hastanın annesiyle kurduğu ısrarlı bağı, kırmaya razı olmadığı libidinal bir bağ olarak görmüştüm. Birinci analizde hâlâ açık izleri olan annesini idealize edişinin, annesine duyduğu bilinçdışı, ensest yönelimli aşkın bilinç düzeyindeki tezahürü ve eşlikçisi olduğunu düşünmüştüm. Ama şimdi Bay Z.'nin annesinin kişiliğini ve onunla olan ilişkisinin niteliğini çok farklı bir ışıkta görüyorduk. Bay Z.'nin birinci analizde bana annesiyle ilgili çizdiği tablo, annenin aile dışındakilere başarılı bir şekilde çizdiği tabloydu. Onunla yakın ilişkide olanlar, tabii özellikle hasta ve babası, onun böyle olmadığını bilmelerine rağmen bu bilgiyi farkındalık düzeyine çıkarıp birbirleriyle paylaşamamışlardı. Annenin şiddetli, sarsılmayan inançlarının olduğunu ve bunların, yakınlarını duygusal olarak tutsak eden ve bağımsız varlıklarını köstekleyen tutum ve dav-

tanışlara dönüştüklerini biliyorlardı. Gerçi Bay Z. birinci analizde annesinin ona doyurucu bir zevkle yaklaştığını söylediğinde onu yanlış tanıtmamıştı. Söylediklerinde eksik kalan önemli nokta, annenin ona ihsan ettiği duygusal armağanların değişmez ve ödünsüz tek bir şarta bağlı olduğuydu: annesinin mutlak hakimiyetine boyun eğmesi. Kendine, özellikle başka insanlarla olan önemli ilişkilerde, hiçbir şekilde bağımsızlık tanımamalıydı. Bay Z.'nin annesi şiddetli ve patolojik derecede kıskançtı. Eklemeliyim ki, sadece hasta ve babası değil, evdeki hizmetliler de onun sert hakimiyetinin altındaydı.

Bay Z.'nin sonunda fark ettiği, babasının hemşireye bağlanması ve evden ayrı yaşama kararının anneden bir kaçış olduğuydu. Hasta babasının bu davranışını çocukken önbilincinde kendi terk edilişi olarak da yaşamış olmalıydı. Hasta ancak ikinci analizde bu duyguyu bilinçli olarak kabul edebildi. Hasta bunu şöyle görmüştü: Baba kendini kurtarmaya çalışmıştı ve bunu yaparken oğlunu feda etmişti.

Bay Z.'nin anneyle ilişkisinin betimlenmesi, ikinci analizin birçok saatini kapladı. Annesinin kişiliğindeki, ilişkilerinin niteliğini belirleyen ciddi çarpıtmanın farkına varmasının ötesinde, anılarının ortaya çıkmasına, özellikle de annesi ile olan ilişkisinin özü ile ilgili gittikçe derinleşen içgörülere ulaşmasına büyük bir kaygı eşlik ediyor, sıklıkla ciddi dirençlere sebep oluyordu. Keşiflerinin akışı bu noktada yarıda kesiliyordu. Analitik görevi gerçekleştirmeye çalışmaktan vazgeçip, anılarının gerçekliği ve bana takdim ettiklerini çarpıtıp çarpıtmadığı konusunda ciddi şüpheleri olduğunu gündeme getiriyordu. Bu arada, o olmasa ilerlememizin bir noktada durmasının kaçınılmaz olacağı, dinamik açıdan son derece önemli bir içgörüye ulaştık: Hastanın korkuları annesini arkaik bir kendiliknesnesi olarak kaybetmek-

le ilgiliydi. Annesiyle olan arkaik kaynaşmanın hatırlanmasının ve derinlemesine çalışılmasının bu safhasında, bu kayıp onu kendi çözülmesiyle tehdit ediyordu. Bu anlarda, ki bunlar sadece anlar değildi, sahip olduğunu düşündüğü tek kendiliğini de kaybetmekten korkuyordu. Şüpheleri, farkına vardığı ve açığa vurduklarını geri alma eğilimi, anılarının geçici olarak bastırılmasıyla ilgiliydi. Ya da daha doğrusu, birçok durumda, şiddetli çözülme kaygısı onu çocukluktan başlayarak yaşadıklarını ve bildiklerini tamamen kabul etmekten alıkoyan reddetme düzeneğinin hakimiyetini tekrar ortaya çıkarıyordu.

Burada Bay Z.'nin analizinin bu evresinin, diğer bütün benzer olgularda da bulduğum bir özelliğine dikkat çekmek istiyorum: Çocukluk yaşantılarının analizde tekrar harekete geçirilmesi, analistin görüntüsünde kalıcı aktarım çarpıtmalarına yol açmadı. Aktarım çarpıtmaları tabii ki gerçekleşti. Fakat neredeyse her zaman analistle ilgili gerçek bir algının çekirdeğinin bir ayrıntısı olarak, yani analistin bir tutum ya da eylemini, doğru olarak fakat fazla hassas bir biçimde, patolojik annesininkilere benzer olarak algıladığında. Fakat bunlar genellikle çabuk yok oluyor ve yerini anneyle ilgili çocukluk anılarına bırakıyordu. Benim görüşüme göre, bu olgulardaki aktarım bozukluklarının nispeten az vurgulanması savunmacı bir manevra değil, aksine ilerlemeye hizmet ediyor. Hastanın çocukluktaki kendiliknesnesinin ciddi patolojisini algılayabilmesi için, şimdiki kendiliknesnesinin, yani analistin, onu erken yaşamındaki patolojik çevreye tekrar maruz bırakmayacağından emin olması gerekiyor.

Şimdi annenin davranışları ile ilgili bazı somut ayrıntılara geçeyim ve hastayla olan ilişkilerinin patolojik yapısını anlamamıza yardımcı olacak verilerden bahsedeyim. Bay Z.'nin anıları burada doğrudan açığa çıkmadı. Ancak annesiyle ilişkisinin bazı

boyutlarını tekrar gözden geçirdikten sonra hatırlandı. Bunlar annesinin ona kitap okuması, onunla oynaması, konuşması ve onun geleceği ile ilgili hayaller kurması gibi ilk analizde betimlediği şeylerdi. O zamanlar annesinin ona karşı tutumunun bu yönlerini, onun hâlâ annesini idealize etmesinin ışığında görmüştük ve bunu annesinin ona olan sevgisinin bir göstergesi olarak almıştık. Fakat şimdi analisti tarafından desteklendiğini hissederek, daha evvel sorgulanamaz olanı sorgulamaya başladı. Annesinin ilişkilerinin dokunulmaz kutsiyeti konusunda beyin yıkamasından kurtulmaya başladıkça, annesinin son derece normal ve bütünleyici görünen etkinliklerinde bile bir gariplik olduğunu sezmeye başladı. Mesela Bay Z.'nin annesi hiçbir şekilde Bay Z.'nin ileriki gücü ve bağımsız inisiyatifi için, kendiliğinin öngörülü bir yankılanmaya duyduğu gereksinimle, empatik bir bağ kurmamıştı. Onu yetişkin bir adam olarak hayal ettiğinde, başarıları ne kadar büyük olursa olsun, ilişkilerinin hiçbir zaman değişmeyeceği ve hastanın onu hiçbir zaman bırakmayacağı konusunda bir şüphesi olmamıştı.

Yavaş ve acı verici, annesiyle ilişkisini idealize eden bakışından kurtulma süreci bir müddet devam ettikten ve bu sayede ilk defa, kendiliğinin çocukluktan beri anneyle kaynaşmış kalan bölümünün ne kendiliğinin tamamı, ne de merkezi olduğunu fark edebilmeye başladıktan sonra, duraksayarak ve çözülme kaygısının güdülediği şiddetli direnç dalgalarıyla boğuşarak, annesinin çocukluğunda ve ergenlik çağında gösterdiği, anormal olduğu daha açık davranışlardan bahsetmeye başladı. Bay Z.'nin erken yaşamında annesinin hareketlerinden üç örnek, onun Bay Z.'ye karşı tutumunu temsil ediyor. Bunlar, annenin hastanın dışkısına olan ilgisi, sahip olduklarına karışması ve hastanın cildindeki küçük lekelere olan saplantısıydı. Bu tutumu, gittikçe

daha açık gördüğümüz şekilde, annesinin onu sonsuza kadar kendiliknesnesi olarak tutmak için yok olmayan ve değişmeyen gereksiniminin tezahürüydü.

Analizde Bay Z.'nin tuvalet eğitimi ile doğrudan ilgili anılar ortaya çıkmadı. Hayatının ikinci yılının oldukça başlarında gerçekleşmiş ve ciddi bir sorun yaratmamış ve güvenilir büzgen (sphincter) kontrolü ile sonuçlanmış görünüyordu. Dışkı tutamama sorunu olmamıştı. Sadece bir kere alışılmamış bir altını ıslatma olmuştu. Bu da ebeveyn odasından kendi odasına taşındığı zaman gerçekleşmişti. Bu alandaki gelişimi olaysız gözükse de, Bay Z.'nin anıları ve çağrışımları, annesinin kişiliğini tekrar değerlendirmek için gösterdiği genel çaba bağlamında, bizi annesinin davranışındaki belirli bir anormalliğe yöneltti. Hasta annesinin onun dışkısına olan şiddetli ilgisini hatırladı. Bu konu özellikle ikinci analizin erken kısımlarında çok canlıydı. Yaklaşık altı yaşına kadar her seferinde hastanın dışkısını teftiş etmekte ısrar etmişti. Bu noktada teftişleri bir anda sona erdirmiş ve neredeyse aynı anda hastanın cildiyle, özellikle yüzünün derisiyle meşgul olmaya başlamıştı.

Hastanın çocukluğuyla ilgili bu çarpıcı yönün birinci analizde hiç öne çıkan bir konu olmaması dikkate değer bir noktadır. Bu birkaç kere kısaca ortaya çıkmıştı, fakat hiçbir zaman bunun annesinin ciddi kişilik bozukluğunun önemli bir göstergesi olduğunu fark etmemiştik. O zamanlar bunu hastanın savunmacı bir şekilde narsizmine yapışması bağlamında görmüştük. Başka bir deyişle, annenin davranışının hastanın kendi "ürünlerine" –sosyal sohbetlerde ve analiste söyledikleri, okul ödevlerinde yazdıkları, vb.– fazlasıyla değer verme eğilimini açıkladığını düşünmüştük. Bay Z.'ye annesinin onun fiziksel ve zihinsel "salgılarının" ayrıntılarına olan ilgisinin, Bay Z.'nin bunlarla ilgili çocuksu bir guru-

ra saplanmasına sebep olduğunu, bunun da kendisi ve ürettiklerindeki her türlü eksikliğe karşı şu anki aşırı hassasiyetine ve sonuçta eleştiriye, hatta sadece övgünün yokluğuna bile depresyon ya da hiddetle tepki gösterme eğiliminde olmasına yol açtığını söylerken, çocuksu büyüklenmeciliğini yenmesine yardım etmesi niyetiyle sesime verdiğim hafif alaycı tonu hâlâ hatırlıyorum.

Birinci analizin tam tersine, ikincisi annesinin tutumunun onda yarattığı depresyon ve çaresizlik üstünde yoğunlaştı. Annesi *onunla* ilgili değildi. Annesini sadece onun dışkıları ve kendisinin bunları teftişi, onun bağırsak hareketleri ve kendisinin bunlar üzerindeki kontrolü büyülüyordu. Annesinin şiddetli, kendini üstün gören, kesin tutumu ve kararlı adanmışlığı hiçbir itiraz kabul etmiyor ve neredeyse mutlak boyun eğme yaratıyordu.

Daha evvel belirttiğim gibi, annesinin dışkılarına olan ilgisi, hasta altı yaşlarındayken, görünüşe göre birdenbire kesilmişti. Bundan sonra annesinin hastanın cildine olan ilgisi bağırsağıyla olduğu kadar saplantılı bir hale geldi. Her cumartesi öğledensonra, annesi yüzünü en küçük ayrıntısına kadar, özellikle –ve ergenliğe yaklaştıkça artan bir şekilde– gelişmekte olan siyah noktaları bulmaya çalışarak inceliyordu. Bu işlem, dışkı teftişi gibi, değiştirilemez bir ritüel halini almıştı.

Bay Z. cilt teftişi ritüelinden, dışkı teftişlerinden sonra bahsetti. Ama şimdi geç çocukluk ve ergenlikteki olaylarla uğraşıyor olmasına rağmen, hayatının hangi devresinde ne olduğunu net bir şekilde betimlemekte daha fazla zorlanıyordu. Olaylar iç içe girmiş, kronolojik sıra bulanıklaşmıştı. Şimdi geriye dönüp değerlendirdiğimde, zamansal ilişkilerin bulanıklaşmasının bir yere kadar savunmacı olduğunu düşünüyorum. Annesinin patolojik etkisinin nispeten yakın zamana, geç ergenlik çağına kadar onu eline geçirmiş olmasının farkına varmak, onun için özellik-

le zor olmuş olabilir.

Her neyse, ritüelin tamamı iki safhadan oluşuyordu. Bay Z. için duygusal anlamda en yorucu olan birinci safhada, annesi gördüklerini onaylamaz bir tonla, ayrıntılı olarak anlatıyordu. İkinci safha, en olgun siyah noktanın çoğu zaman oldukça acı veren yok edilmesiyle son buluyordu. Annenin gurur duyduğu uzun ve sert tırnakları vardı. Anne oğluna çıkarma işlemini anlatıyor ve çıkan yağdan tıkacı memnuniyetle gösteriyordu. Parça minyatür bir dışkı kütlesi gibiydi. Bundan sonra anne tatmin olmuş gözüküyor ve Bay Z. de geçici bir rahatlama yaşıyordu. En kötü durumlar olgun siyah nokta bulunmadığı ya da siyah nokta çıkarma çabası başarısızlıkla sonuçlandığı zamanlardı.

İkinci analizin ilk zamanlarında ortaya çıkan bir başka çağrışım ve anı grubu, annesinin mobilyalarına ve toplayıp evde sergilediği sanat eserleri ve biblolarına duyduğu yoğun ilgi konusundaydı. Annesinin mallarına olan ilgisi takıntılı bir karakter özelliği ve anal saplantıların sonucu olarak açıklanabilir. Elbette aynı tanısal başlık altında, siyah nokta yok etme ritüeli seansları da anal-sadistik dürtü hedeflerinin yer değiştirmesi olarak açıklanabilir. Fakat takıntılı nevroz tanısının, yani dürtü kriterlerini temel alan bir tanının, yanlış olmasa da, konu dışı olacağı konusunda pek şüphem yok. Bunu sadece hasta kendisinden uzaklaştıktan sonra paranoid psikoz geliştirdiği için de söylemiyorum. Anne özünde bir "sınır vakası" (borderline case) idi. (Bu tanısal kategorinin tanımı için, bkz. Kohut, 1977, s. 192.) Psikotik çekirdek, kişiliğinin merkezindeki pikolojik-öncesi kaos ve kendiliğinin merkezindeki boşluk, kendiliğin çökmemesi için desteğine ihtiyaç duyulan kendiliknesnelerine sıkıca tutunularak ve bunlar kontrol altında tutularak kapatılıyordu. Kendisini yüzeysel olarak tanıyanlara karşı normal bir duygusallık tablosu çizse

de, yabancılar bile bu normallik görüntüsünün altındaki cansızlığı kısa zamanda hissedebiliyorlardı. Dolayısıyla Bay Z.'nin hiçbir okul arkadaşı ya da tanıdığı, ne ilkokulda ne de sonrasında, evine gelmeyi sevmezdi. Bunun onun sosyal yalıtımında bir payı vardı. Sonunda ona bir oda verildiyse de, hiçbir mahremiyeti yoktu. Annesi kapısının her zaman açık olmasında ısrarlıydı. Birden ve umulmadık bir anda odaya dalıyor ve hasta ile gelen bir arkadaşı arasında gelişen sohbet ya da başka bir faaliyeti, dondurucu bir kınama bakışıyla bölüyordu (krş. Bay B.'nin annesinin benzer davranışının betimlenmesi, Kohut, 1971, s. 81-2).

Bu önemli malzemenin neden Bay Z.'nin birinci analizinde ortaya çıkmadığı sorusuyla yine karşı karşıyayız. Tabii ki aslında ortaya çıkmıştı, ama daha da anlaşılmaz olan, ilgimizi çekmemişti. Bu bulmacanın çözümüne ancak birinci analizde aktarımın önemli bir parçasının farkına varmadığımızı söylemekle yaklaşmış oluruz. En kısa ve açık biçimi ile: Kuramsal inançlarım, yani hastanın sunduğu malzemeyi çocuksu dürtüler ve bunlarla ilgili çatışmalar ve birbiriyle çatışan ya da işbirliği halinde olan zihinsel aygıtın temsilcileri olarak gören klasik analist inançlarım, hasta için annesinin saklı psikozunun, hastanın çocukluğundan beri uyum sağladığı ve gerçek olarak kabul ettiği, dünyaya çarpıtılmış bakışın bir kopyası olmuştu. Bu itaatkar ve kabullenici tutumu, bu sefer bana ve benim sarsılmaz görünen inançlarıma karşı takınmıştı.

Buna göre birinci analizin sonucunda elde edilen ilerleme özünde bir aktarım başarısı olarak kabul edilmelidir. Analitik ortamda, hasta benim inançlarıma uygun oidipal sorunlar getirerek itaat etmişti. Analitik ortam dışında, beklentilerime, semptomlarını bilinçli olarak bastırarak (mazoşist düşlemler) ve davranışlarını değiştirerek yanıt vermişti. Davranışları, o zamanlar

taraftar olduğum olgunluk ahlakının tanımladığı normal görünümü kazanmıştı (narsizmden nesne sevgisine geçmiş, yani kızlarla çıkmaya başlamıştı).

İkinci analizin başarısı da benzer bir mekanizmaya mı bağlıydı diye sorulabilir. Başka bir deyişle, sadece itaatini benim şimdilerde taraftarı olduğum yeni inançlara mı kaydırmıştı? Sanmıyorum. Sadece itaat etmeye olan gereksinimi –özellikle de boyun eğmemeye karşı duyduğu korkuları– kapsamlı şekilde incelenip ve derinlemesine çalışılmakla kalmamış, harekete geçirilmiş olan sorunlarıyla mücadelesine eşlik eden şiddetli duygular ve sonunda hayata doğru dönüşündeki şevk de, birinci tedavide eksik olan bir derinlik ve samimiyet kazanmıştı.

Ama daha belirli bir şekilde ifade edeyim. Bay Z.'nin annesinin psikopatolojisi konusunda artan farkındalığı ve bu patojenik etkinin kendi üzerindeki etkisini anlaması, duygusal anlamda epey zorlanmadan sağlanamazdı. Bu malzemenin ortaya çıkması ve analitik olarak aydınlatılması, adı konmamış bir korkunun güdülediği, çeşitli şekillerdeki şüphelerin yarattığı ciddi dirençlerle defalarca yarıda kesilmişti. Bu korkuya 'dağılma kaygısı' adını verdim (Kohut, 1977, s. 104). Hangi gerçeklik gerçekti? Annesinin gerçekliği mi? İlk analizin temsil etmiş olduğu gerçeklik mi? Yoksa şimdiki mi? Defalarca bu sorularla boğuştu. Birçok kere de, özellikle analizin bu safhasının başlarında, emin olmak için şimdi annesinin bir dizi sanrı geliştirmiş olduğu gerçeğine döndü; ki bu da annenin bakışının çarpıtılmış olduğunun, şüpheye yer bırakmayan kanıtıydı. Ve tekrar tekrar, annesinin zihinsel olarak rahatsız olduğunu ve sanrılarının olduğunu tümüyle farkına vardığındaki tepkisini hatırladı. İlk tepkisi o zaman kendisi için oldukça kafa karıştırıcı olmasına rağmen sonradan anlaşılır hale geldi. İçinde, sessizce deneyimlediği, şiddet-

li bir haz duymuştu. Bu şimdi, en azından potansiyel olarak, tanıkları[20] olduğunu bilmenin verdiği mutlak ferahlamanın ifadesiydi. Annesinin dünyayı görüş biçiminin ve elbette özellikle çocukluğunda kendisine karşı olan davranışlarının patolojik olduğunu tek bilen kendisi değildi.

En önemli ilerlemeler, ancak bu tip direnç dalgalarının üstesinden gelindiğinde gerçekleşiyor, yani annesi ile iç içe geçişinden kurtulup özgürlüğe doğru bir adım daha atabiliyordu. Bu süreç tüm meyvelerini analizin çok sonralarında verdiyse de, annesiyle kaynaşmış-karışmışlığının üstündeki gücünün azalması çocukluğundaki iki yaşantı setine yeni bir bakışla bakabilmemizi sağladı. Birinci analizde bunları, genitallik öncesi dürtülerin doyurulmasıyla çocuksu tarzda haz almaya saplanmanın ve/veya gerilemenin göstergeleri olarak yorumlamıştım. Şimdi çocukluktaki mastürbasyonun önemini, yani kendi iradesini zorla ve koşulsuz kabul ettirmeye çalışan ve ona iradesi olmayan cansız bir nesne gibi davranan bir kadına köle olma düşlemini ve birincil sahneyle (primal scene) olan ilişkisini –başka bir deyişle, birinci analizde derinlemesine çalışılan malzemeyi (ki bunun sağaltıma yol açtığını düşünmüştük)– tamamen farklı bir ışıkta görmeye başladık. Daha evvel haz elde etme, dürtü talebi ve dürtü doyurulması dizgesi olarak gördüğümüz şeyin, şimdi, kendini sınırlayıp, ortaya koymak isterken, kendiliknesnesinin psişik örgütlenmesinde ümitsizce yakalanmış bulan kendiliğin depresyonu olduğunu anladık. Sadece ne mastürbasyonunun ne de birincil sahneye olan ilgisinin zevkli olmadığını fark etmekle

20) Burada sadece Bay Z.'nin en önemli içsel yaşantıları üstünde duruyorum. Şimdiki bağlamda Bay Z.'nin aslında gerçek şahitleri olmuş olmasının o kadar önemi yok: Bay Z.'nin, annesi bir keresinde, sanrısal inançları sonucunda, çok kötü pratik sonuçlar doğurabilecek bir adım atmaya niyetlendiğinde yardımına baş vurduğu, ruh sağlığı alanında çalışan bir akraba.

kalmadık, bütün çocukluğuna depresif ve karamsar bir ruh halinin hakim olduğunu da gördük. Düşlemlerinde bile gelişen kendilik sınırlarının ve bağımsızlığının keyif veren mutluluğunu yaşayamadığı için, kendini uyararak minimum bir haz almaya çalışıyordu –yenik bir kendiliğin neşesiz hazzı. Bir başka deyişle, mastürbasyon dürtü-güdümlü değildi. Sağlıklı bir çocuğun haz arayan, sağlam kendiliğinin enerjik eylemi değildi. Vücudunun en hassas bölgelerini uyararak, var olduğuna ve canlı olduğuna dair olan şüphelerini geçici olarak giderme çabasıydı.[21]

Bay Z.'nin analizin bu safhasında birbiriyle bağlantılı iki anıyı hatırladığı zamanı özellikle hatırlıyorum. Birincisinde, çocukluk ve gizil dönemde, zevksiz geçen günlere katlanabilmek için, sıklıkla kendine akşamın geleceğini ve yatağında mastürbasyon yapabileceğini söylediğini hatırladı. Sağlıklı çocukların sahip olduğu, neşe dolu büyüme ve bağımsız olma hissinden neredeyse tamamen yoksun, tek tesellisi, yalnız bedenini sonu gelmeyecekmiş gibi uzattığı mastürbasyon etkinlikleri ile uyarabileceği düşüncesi olan, ama o zaman bile, eşlik eden mazoşistik düşlemlerin gösterdiği gibi, kendilik sınırı yoksunluğunun farkındalığından kurtulamayan bir çocuğun varlığının mutlak kasvetini acı bir biçimde gözler önüne seren bu anıyı kuşatan duygusallığı tasvir etmeye kalkışmayacağım. İkinci anı, bu dönemde meydana çı-

21) Burada Bay Z.'nin mastürbasyon etkinlikleri konusundaki ikincil çatışmalarının hiçbir zaman çok büyük olmadığı belirtilmeli. Bu görece çatışma eksikliğine, Bay Z. ile benzer kişilik yapıları olan kişilerde sık sık rastlanıyor. Eskiden suçluluk hissinin nispeten eksik olmasının gerçek olmaktan ziyade görüntüden ibaret olduğunu düşünürdüm. Analizin dirençleri ortadan kaldırarak, analizanın çatışmaları ile yüzleşip başa çıkmasını sağlaması gerektiğine inanırdım. Çatışmalara ve suçluluğa ulaşmak için yaptığım birçok başarısız denemeden sonra görüşümü değiştirdim. Bence suçluluğun olmaması, patojenik ebeveynin, yani kendi kendiliknesnesi gereksinimleri için çocuğu köle eden baba ya da annenin, çocuğun cinsel etkinliğini, kırılamayan kaynaşma karşısındaki depresyonunun bir parçası olduğu sürece tamamen görmezden geldiği gerçeğine uyuyor. Ancak çocuğun cinsel etkinlikleri bağımsızlığını ilan etmekle ilgili olduğunda, ebeveyn çocuğun üzerinde suçluluk baskısı oluşturmaya başlıyor.

kardığımız bilinçdışının en derin tabakasına aitti. Sadece mazoşist düşlem sistemini kurmadan önce kısa bir süre için anal mastürbasyona başvurduğunu hatırlamakla kalmadı, dışkısını kokladığını, hatta tattığını da olabilecek en şiddetli utanç duygusuyla hatırladı. Söylediğim gibi, bu anıların hatırlanması başta son derece acı vericiydi ve çocukluğundaki üzüntü ve utancın tekrar ortaya çıkmasının şiddeti bazen kaldırılamayacak kadar ağırdı. Yine de hatırlamanın meydana geldiği bağlamda, Bay Z.'nin yaşadıkları katlanabilecek sınırlar içinde gerçekleşmişti. Çünkü hayatında ilk defa, başka bir insanla empatik uyum içinde, çocukluk etkinliklerinin kötü ya da iğrenç değil de, kendine canlılık hissi vermek için giriştiği zayıf çabalar, şu anda nihayet sağlam sınırlar oluşturma sürecinde olan gelişmemiş kendiliğin canlılığının hayatta kalan kalıntısının göstergeleri olduklarını anlıyordu. Başka bir deyişle, anneden ayrılmanın kötü ya da tehlikeli değil de, sağlıklı olmanın uygun ifadesi olduğunu anladı.

Birincil sahne deneyimlerini de tekrar değerlendirdik. Onların asıl önemini, ancak onları çocukluğu boyunca devam etmiş depresyonun bir parçası olarak gördüğümüzde nihayet kavradık. Bir başka deyişle, birincil sahneye olan ilgisi sağlam bir şekilde bütünleşmiş, araştırmacı bir kendiliğin sağlıklı cinsel merakı, yani aşk-nefret duyulan ensest nesnelerinden gelen yasaklar ve onlardan duyulan korku, çocuğun çözemediği ve bu yüzden bastırdığı çatışmalar yaratırsa felakete uğrayabilecek, sağlıklı bir merak değildi. Bay Z. için birincil sahne *ab initio*[22] empatisi olmayan, aşırı uyarıcı bir deneyimdi ve annenin etkinlikleri tarafından emilme talebi olarak algılanıyordu. O da bu talebe, bağımsızlığını mazoşist bir şekilde cinselleştirerek terk etmekle boyun eğmişti.

İkinci analizin ikinci safhası elbette birincisinden kesin çizgi-

22) Başından (N. M.)

lerle ayrılamaz, fakat bütüne bakıldığında duygusal tonu birincisinden farklıydı. Depresif yönler geri çekildi. Aktif özlemler, şiddetle hissedilen ve enerjik bir biçimde ifade edilen talepler ve gittikçe dikkati çeken bir canlılık, neşe ve umut fark ediliyordu. Aynı zamanda, hastanın iletişimlerinin içeriği değişti. Eskiden zihni neredeyse tümüyle annesiyle meşgulken, şimdi düşünceleri babasına kaydı.

Mesela hâlâ anne-babasının cinsel ilişkilerinden bahsediyordu. Fakat daha önceki evrede babasının katılımını hiç göz önünde bulundurmazken –ve benim anne *ve* babasının cinsel birleşmede bulunduklarını vurgulama çabalarım onda önemli bir tepki yaratmamışken– şimdi çağrışımları (doğrudan anıları ve ara sıra analistin cinsel hayatı ile ilgili aktarım düşlemleri) gittikçe kendiliğinden babasının rolüne doğru kaymaya başlamıştı. Başta, bu alanda yapılan analitik çalışmaya eşlik eden duygulanım yine depresyon ve çaresizlikti –başka bir deyişle, birinci evrede hüküm süren ruh haliyle aynıydı. Ama bu seferki çaresizliği eskisi kadar yaygın değildi. Gittikçe belli bir tasada yoğunlaşıyordu: Babası güçsüzdü ve annesi ona hükmetmiş ve ona boyun eğdirmişti. Bu noktada, kısa bir süre için, kendisinden ve annesinden uzaklaşarak kendisinde psişik bir dengesizlik yaratan ve böylelikle onu başlangıçta analitik yardım almaya yönelten eski okul arkadaşını hatırladı. Arkadaşıyla olan ilişkiden aldığı desteğin onun için önemini ve bunun niteliğini zorlanmadan anlamamıza rağmen –esasen karşılıklı olarak destekleyici bir ikizlikti– bu tema uzun bir süre aktif kalmadi ve bu noktada ortaya çıkmasının önemi tam olarak anlaşılmadı.[23] Bunun yerini, benim

23) Analizin daha sonraki süreci ile ilgili bilgim doğrultusunda şimdi, bu temanın Bay Z.'nin ortaya çıkmak üzere olan, babası ile ilgili esas anılar karmaşasına bir anıştırma olarak ortaya çıktığını düşünüyorum. Buradaki çağrışımları esasen şunu söylüyor: Annemden başka bir kadına yönelerek beni terk eden bir adamı düşünüyorum.

hakkımda daha çok şey bilme gereksinimi biçiminde, yoğun bir aktarım ilgisi aldı. Başka bir deyişle, birincil sahneyle ilgili devam eden göndermelerinin ve babasının zayıflığı ve kendisine karşı ilgisizliği ile ilgili şikayetlerinin yanında, benimle ilgili yoğun merak ifade etmeye başladı. Benim geçmişimi merak etmeye başladı, özellikle hayatımın ilk yıllarını, ilgi alanlarımı, eğitimimi; ailemi merak etmeye başladı, eşimle olan ilişkimin niteliğini, çocuklarımın olup olmadığını. Sorularını ne zaman çocuksu merakının canlanması olarak ele alsam ve anne-babasının cinsel hayatıyla çağrışımsal bağlantısına işaret etsem, depresifleşti ve bana onu anlamadığımı söyledi. Fakat ciddi bir analitik tıkanma yaşanmadı. Benimle ilgili belirli konularda bilgi alma taleplerine razı olmayıp, beni tanımak istemesinin kökünde eski bir gereksinim ya da isteğin olduğunu söylesem de, onu daha fazla dinleyip tepkilerini izledikçe kullandığım merak teriminin doğru olmadığı konusunda onunla hemfikir olduğuma karar verdim. Şimdiki deneyimi çocukluktaki cinsel röntgenciliğinin uyanmasından değil, başka bir gereksinimden kaynaklanıyordu. Ve sonunda sorularının arkasında güçlü bir babaya gereksinimi olduğu, benim de zayıf olup olmadığımı, eşimle ilişkide boyun eğip eğmediğimi, bir oğlun idealize edebileceği duygusal destek olup olamayacağımı bilmek istediği tahmininde bulunmaya cüret ettim. Yorumsal yaklaşımımdaki bu değişikliğin sonucunda depresyonu ve çaresizliğinde büyük azalma oldu. Ona benimle ilgili bilgi sağlamam konusundaki taleplerinden vazgeçti. Aslında sonunda, taleplerine razı olmayı reddedişimdeki arkadaşça fakat kararlı tutumu kişiliğimin bir erdemi ve kuvvetimin bir işareti olarak gördü. Benimle ilgili tesadüfen ya da çıkarımlarla elde ettiği bilgilerle yetindi –mesela sanat ve edebiyata olan ilgim– ve en azından benim örneğimde, zihnin dünyasına duyu-

lan sevginin gerçek dünyada rekabet edememenin güdülediği bir geri çekilme ile değil, erillik ve cesaret ile bağdaştığı izleniminden bahsetti.

Kampın rehber danışmanından birinci analizdeki gibi şefkat ve saygı ile bahsetti. Eşcinsel faaliyetleri ile ilgili hiçbir pişmanlık dile getirmedi. Bu ilişkiyi kuvvetli ve hayranlık duyduğu bir adamla yaşanan, ona katkısı olmuş bir arkadaşlık olarak gördü. Genel olarak, Bay Z.'nin değerlendirmesi ile aynı fikirde idim. Hastaya birinci analizde arkadaşlığının fallik anneye olan bir gerilemeyi temsil ettiği anlayışını ifade etmiştim. Şimdi birinci analizden farklı olarak, bu arkadaşın hasreti çekilen güçlü, babacan erkek figürü, belki de hiçbir zaman sahip olmadığı hayranlık duyulacak ağabey olduğu konusunda onunla hemfikirdim. Fakat bu ilişkinin cinsel yönünün zararsızlığına katılmıyordum (bu görüşü genişletmedim ve bundan sadece bir kez kısaca bahsettim). Başka bir deyişle, yakınlıklarına cinsel temas karışmasaydı, Bay Z.'nin, değerlendirebildiğim kadarıyla gerçekten dikkate değer bir kişi olan bu adamla arkadaşlığından, daha uzun süren faydalar elde edebileceğini düşünüyordum –hâlâ da böyle düşünme eğilimindeyim.[24] (Eklemeliyim ki, bu ilişkinin aktarımda tekrar canlanması sırasında hiçbir eşcinsel çatışmanın harekete geçmemesi, hastanın haklı, benim haksız olduğumun bir kanıtı olarak alınabilir.)

Her neyse, bu sırada analiz farklı bir noktaya ulaştı: İlk defa doğrudan Bay Z.'nin babası üzerinde yoğunlaştı. Bay Z.'nin ba-

24) Bu bakış açısı doğru mu, yoksa burada hâlâ gereksiz yere klasik dürtü yüceltmesi kuramından mı etkileniyorum, hiç emin değilim. Burada karşı karşıya kaldığımız sorunun, başka bir deyişle, kendilik ve kendiliknesnesi arasında oluşan cinsel etkinliklerin yapı oluşumunu engelleyip engellemeyeceğinin, hâlâ ampirik araştırma gerektirdiği düşünülmelidir. Ne de olsa en önemli yapı oluşumu çocuklukta gerçekleşir ve kendiliknesneleriyle, pekala yetişkinlerin sevişmesine tekabül edebilecek, canlı ve duyuları uyaran temas, yapı oluşumuna engel olmadığı gibi, aksine bunu geliştirir görünüyor.

bası şimdiye kadar, o zamanlar hastanın narsist sanrılarını güçlü bir oidipal rakibin farkındalığından koruduğuna inandığım dirençleri kırmak için birinci analizde gösterdiğim yorumsal çabalara rağmen, silik bir karakter olarak kalmıştı. Şimdi ilk defa Bay Z. –hem de bir mutluluk ve tatmin parıltısıyla– babasının kişiliğinin olumlu yönlerinden bahsetmeye başlamıştı.

Geriye dönüp bakıldığında anlaşılabileceği gibi, bu tedavideki can alıcı andı –denebilir ki, ruhsal sağlığa doğru giden yola saptığı noktaydı. Fakat bu kolay bir yol değildi. Analiz bir sonraki durağa doğru ilerledikçe, ana temanın –kuvvetli babanın yeniden bulunması– ortaya çıkışı, tekrar eden, şiddetli kaygı ataklarıyla kesintiye uğruyordu. Bunların arasında, çözüldüğünü hissettiği ve şiddetli hipokondriyak kaygılara kapıldığı birkaç korkutucu psikotik benzeri deneyim de vardı. Böyle zamanlarda, rüyalarında ıssız kır manzaraları, yanmış şehirler ve en rahatsız edici olanı, televizyonda gördüğü toplama kampı görüntülerine benzeyen, üst üste yığılmış insan bedenleri görüyordu. Bu son imge özellikle dehşet vericiydi, çünkü söylediğine göre bu bedenlerin ceset mi yoksa hâlâ güçbela canlı olan insanlara mı ait olduğundan emin olamıyordu. Şu da eklenmeli ki, analizin bu safhasında ne hasta ne de analist, geriye dönüşsüz ya da uzun süreli bir çözülme konusunda, birçok seansın korkunç içeriğine bakılarak beklenebileceği derecede kaygılanmadılar. Bu rahatsız edici malzemeye tahammül etmemizin esasen bunun anlam ve önemini gittikçe daha derinden anlamamızla bağlantılı olduğundan şüphe yok: Artık Bay Z., eskiden sahip olduğu tek kendilik olduğuna inandığı (kendiliknesnesi anneye bağlı) arkaik kendiliğinden vazgeçiyor, şimdiye kadar bilinmeyen, (kendiliknesnesi babayla şimdiye kadar fark edilmemiş ilişkinin etrafında kristalize olan) bağımsız çekirdek kendiliğinin ortaya çıkmasına ha-

zırlanıyordu.

Bu rüyalarda anne sadece bir kere göründü. Rüyanın görsel içeriği basit ve zararsız olmasına rağmen –annenin ayakta, ona sırtı dönük, keskin hatlı imgesi– şimdiye kadar yaşadığı en derin kaygı ile doluydu. Birkaç seans boyunca yürüttüğümüz çalışmamız rüyayı hatırı sayılır bir derinliğe kadar aydınlattı. En ulaşılabilir düzeyde şöyle basit bir anlam vardı: Anne ona sırt çeviriyordu; babasına yaklaştığı için onu terk edecekti. Çağrışımlarının ayrıntılarına girmeden eklemeliyim ki, rüyanın ben yönlendirmeden hastanın öne sürdüğü bu yorumuna bağlı olarak Bay Z., bağımsızlığa, özellikle bağımsız erkekliğe adım atmaya kalkıştığında annesinin soğuk bir biçimde uzaklaşmasına –çocukluğu ve sonrası ile ilgili anılardan– birçok örnek verdi. Eski zamanlarda hasta bu sinyale hep annesine duygusal açıdan geri dönerek yanıt vermişti.

Rüyanın daha derin olan anlamı ise, gözükmeyen kısmında idi: Annenin görünmeyen, görülemeyen ön tarafıyla ilgili idi. Bunu düşünmeye, ne göreceğini hayal etmeye çalıştığında yoğun kaygı yaşadı ve hiçbir zaman görebileceklerini anlatacak kelime bulamadı. Çocukların iğdiş edilme korkusu, kayıp dış genitalin görünüşü, menstrüel kan ve vulva görüntülerini birleştirip yarattığı kan ve bedenin zarar görmesi düşlemlerini ona söylediğimde, hasta bunları bir kenara attı. Bedenin zarar görmesi, iğdiş edilme ve kan ile ilgili imgelemin adı konmamış korkusuyla ilgisi olduğunu kabul etse de, bunların korkunun ana kaynağı olmadığına emindi. Korkusunu hiçbir zaman somut bir biçimde formüle edemese de, annesinin penisini değil de, yüzünü kaybetmiş olabileceğini önermeme karşı çıkmadı. Buna uzun bir sessizlik ve bu sessizliğin sonunda ortaya çıkan bariz biçimde daha rahat bir ruh hali ile karşılık verdi. Dolayısıyla, maruz kal-

dığı arkaik korkunun sözelleştirilmeye gelmediğine inansam da, bunu tanımlama çabamın, deneyiminin psişik gerçekliğine, ona bir derece hakimiyet sağlayacak kadar yakın düşmüş olduğuna inanıyorum. Daha nesnel terimlerle ifade etmek gerekirse, en sonunda vardığımız sonuç, rüyada annenin görünmeyen tarafının, onun bozuk kişiliğini ve dünya ve hastayla ilgili patolojik görüşünü temsil ettiğiydi. Bunlar annenin, hastanın sadece görmesinin yasaklanmış olduğu değil, fark edilmeleri hastanın bildiği kendilik yapısını da tehlikeye düşürecek olan yönleri idi. Rüya, bizzat annesinin güç ve kuvvetine olan inancının bir sanrı olduğunun farkına varmasının sonucunda hissettiği kaygıyı ifade ediyordu. Kişiliğinin annesi ile birbirine girmiş bir kesiti bu inanca dayanıyordu.

Gereksiz karmaşadan kaçınmak ve açıklık adına, şimdi Bay Z.'nin babasıyla çocukluk ilişkisini analiz sırasında yeniden kurma sürecini, daha evvel bahsedilen kaygının ve harekete geçirilen dirençlerin derinlemesine çalışılmasının bittiği noktada, açıkça tanımlanabilen bir başlangıç noktası varmış gibi anlatacağım. Elbette gerçekte Bay Z.'nin babasına doğru ilerlemesi ve onunla ilgili anılarını hatırlaması adım adım gerçekleşti. Her adımın öncesinde ve sonrasında yenilenmiş ve şiddeti artmış korkular ve dirençler vardı. Aktarım analizi ve genetik verinin hatırlanması arasındaki ilişkinin de malum olduğunu göz önünde bulundurursak, bu dönemde var olan, sınırlı anlamı ile aktarım fenomenlerinin ayrıntılarını da betimlemeye gerek yok. Şu kadarını söyleyeyim: Hasta, babası ile ilgili belirleyici ve olumlu çocukluk anılarının ortaya çıkmasının öncesinde ve bu süreç boyunca, beni ve tahmin edilebileceği gibi, mesleki becerimi idealize ediyordu. Bu bağlamda yine şaşırtıcı olmayan, Bay Z.'nin analist olma arzusunu ifade etmesiydi. Eklemeliyim ki, bu

arzu kısa zamanda kendiliğinden yok oldu.

Şimdi ortaya çıkan anılarda, özellikle dokuz yaşlarında iken babasıyla iki haftalığına Colorado'daki bir tatil yerine kayak yapmaya gittiği zaman üstünde duruyordu (muhtemelen annesi o sıralarda kendi annesinin ölümcül hastalığı ile ilgileniyor olduğu için). Bu anıların belirleyici bir önemi vardı, çünkü can alıcı öneme sahip iki konu ile ilgili idi: zayıf ve silik görünen babasının aslında bazı oldukça etkileyici yönlerini kapsayan, iyi tanımlanmış bir kişiliğinin olduğunu keşfetmesi ve çocukluğundan beri babası hakkında bir şey öğrenmeye, aklını karıştıran belirli bir sırrı açıklığa kavuşturmaya duyduğu şiddetli gereksinimi gittikçe daha fazla fark etmesi.

Şimdi gittikçe artan bir sevinç parıltısı ile bahsettiği, babasının olumlu tarafları ile ilgili şu söylenmeli: Değerlendirebildiğim kadarıyla, Bay Z. babası hakkında hiçbir olağanüstü özellikten bahsetmemişti ve Bay Z.'nin ortaya çıkan şevki ile nesnel gerçeklerin arasında biraz uyuşmazlık olduğu aşikardı. Fakat görünüşe göre Bay Z.'nin babası gerçekten de iyi bir kayakçıydı ve ayrıca görmüş geçirmiş bir adamdı. Garsonlar ve hizmetçilerle kolaylıkla iletişim kurabiliyor, kısa zamanda hikayelerinden büyülenen ve ona hayranlık duyan bir taraftar çemberiyle kuşatılıyordu. Hasta, babasının telefon konuşmalarından ve gazeteleri okuduğunda yaptığı yorumlardan, onun iş etkinlikleri hakkında da bir izlenim edinmiş; bu alandaki azmine, sezgilerine ve becerisine hayranlık duymuştu. Ancak analizin bu evresindeki psikolojik esas, hastanın babası hakkında küçüklüğünde keşfettiği ya da geriye bakınca değerlendirdiği şaşırtıcı özelliklerde değil, babasının annesinden bağımsız bir hayatı olan bağımsız bir adam olduğuna –babasının kişiliğinin, eksiklikleri ne olursa olsun, asla çok daha güçlü olan annesininki kadar çarpık olmadığına dair yoğun olarak de-

neyimlediği farkındalığı yeniden bulmasındaydı. Eklemeliyim ki, bu evrede hem idealize aktarımla, hem de babasının olumlu yönlerini yeniden bulmasıyla ilgili yorumlarım, bu iki deneyim kümesinin hasta için ne ifade ettiğine odaklandı. Onu ne benim ne de babasının eksikliklerimizin gerçekliği ile yüzleştirmedim. Çocuklukta ve şimdi aktarımda tekrar canlanan haliyle, örnek alabileceği ve kendisiyle gurur duyabileceği, idealize edilen bir adama duyduğu gereksinimi anladığımı ifade etmekle yetindim.

Analizin bu evresinin içeriği (Bay Z.'nin annesinden koparak babasına yönelmesi) ve özellikle karşımıza çıkan kaygının ve direncin şiddeti, beklenmedik düzeydeydi. Ancak bunu izleyen şeyler beni daha da hayrete düşürdü. Yine kısaca, ağırlıklı olarak rüyalarıyla ilgili çağrışımlarda, beş-altı yaşlarındaki birincil sahne yaşantılarından bahsettikten sonra, babası hakkında ne kadar az şey bildiğinden şikayet etmeye başladı. Kısa bir süre aktarım düşlemlerinden konuştuktan sonra, bir anda babasının bir bayan arkadaşı olduğundan ve onun Colorado tatilinde yanlarında olduğundan şüphelendiğini ifade etti. Bu şüphenin doğruluğu konusunda hiçbir zaman kuşkunun ötesinde bir şey tespit edemediysek de, ben kanıtların bunu gerçekten de desteklediğine inanıyordum ve Bay Z. de benle aynı fikirdeydi. Hastanın babasının bağlı olabileceği herhangi bir kadınla ilgili, bir istisna hariç, hiçbir anısı yoktu. Bu istisna küçük ama dikkate değer bir olayla ilgiliydi. Bu anının ortaya çıkmasına karşı bir direnci gösteren açık bir belirti yoktu. Fakat bunun ancak Colorado ile ilgili tüm anılar iletildikten sonra belirmesi tabii ki anlamlı. Hastanın hatırladığı kadarı ile, otelde kaldıkları son günün akşamında babası onu ilk ve son defa olarak bara götürmüştü. Babası genelde çok içmemesine rağmen, bu sefer alkolden biraz etkilenmiş gibiydi. Bir noktada küçük orkestraya katılmış ve her za-

manki erkek şarkıcının yerini almıştı. Hasta babasının bu yaramazlığından biraz utanmasına rağmen onunla gurur duymuştu. Diğer müşteriler babasını alkışlamış ve onu tebrik etmişlerdi. Özellikle tebrik edenlerden bir kadın masalarına kadar gelmiş ve çocukla kısaca sohbet etmişti. Bay Z. şimdi bu kadının babasıyla özel bir ilişkisi olmuş olabileceğini düşünüyordu. Hatta bu kadının kendisi küçük bir çocukken babasını aileden koparan hemşire olabileceğini bile düşündü.

Her neyse, hasta döndükten sonra annesinin tatil ile ilgili sorularına yanıt verirken bu olaydan hiç söz etmemişti. Babası hiçbir zaman ondan bu olayı saklamasını açık olarak istemediyse de, aralarında bunun gizli tutulması gerektiği ile ilgili sessiz bir anlaşma olduğunu hissetmişti. Barda gördüğü kadının önemi ile ilgili kuşkusunun sadece endopsişik bir çarpıtmaya bağlı olmadığının, bu kadının gerçekten babasının hayatındaki "öteki kadın" olduğunun en açık ve belki de tek olumlu kanıtı, birinci analizindeki birkaç rüyada şöyle bir görünen belirli bir imgeyi şimdi hatırlamasıydı. Bu rüyalar yeni bir önem kazanmış ve daha anlaşılır hale gelmişlerdi. Bunların tek ortak noktası, bilinmeyen bir kadın imgesini içermeleriydi. Bay Z. birinci analizde bu rüyaları anlatırken, bu figürün –Colorado'daki kadın gibi– zayıf olduğu ve –Colorado'daki kadının tersine– işçi sınıfından bir kız gibi giyinmiş olduğu, kendi sosyal sınıflarının dışından olduğunun haricinde, aydınlatıcı bir çağrışım üretememişti. Birinci analiz sırasında benim çıkardığım sonuç, bu kadının hastanın annesinin alçaltılmış bir imgesini temsil ettiği idi. Hasta ensest yönelimli cinsel düşlemlerin en yakınına geldiği zaman, annesinin aşağılanmış bir imgesini üretiyordu. Bu aşağı yukarı Freud'un 1912'de tanımladığı, erkeğin aşka dair tutkularının bölünerek ayrılmasına tekabül ediyordu.

Analizin bu dönemi ile ilgili söylenmesi gereken başka pek bir

şey yok. Bu dönemin bitişi analizin sonlanma döneminin başlangıcını belirliyordu. Fakat şu görüşümü vurgulamamın yanlış olmayacağını düşünüyorum: Tatilde olan olay sırasında Bay Z. dokuz yaşında olmasına rağmen –dürtü psikolojisine göre gizil dönem– bu malzeme onun kişiliğinin yapısı dahilinde bastırılanın en derin tabakasıydı. Görüşümü dayandırdığım temel, daha evvel bahsettiğim gibi bunun Bay Z.'nin analiz süresince ulaştığı en son anı kümesi olması, karşılaştığımız aşılması en zor dirençlerin üstesinden geldikten sonra buna ulaşılması ve bunun hatırlanması ve derinlemesine çalışılması sürecinin sonunun, analizin sonlanma evresinin işaretini vermesi. Şüphesiz bazıları bu anıların sadece türevler olduklarını savunabilirler: Oidipal döneme ait daha derindeki bilinçdışı malzemeler için bir örtü olduklarını, dokuz yaşındaki üçgenin, dört yıl önce yaşanan üçgenin nispeten zararsız bir kopyasından başka bir şey olmadığını söyleyebilirler. Tabii ki bu olasılığı da değerlendirdim. Ancak vardığım sonuç, başka benzer vakalardaki birçok paralel durumda da olduğu gibi, hiçbir patojenik oidipal çatışmanın saklı kalmadığı idi. Yapısal nevrozlarda oidipal yaşantıların tekrar harekete geçirilmesiyle ortaya çıkan duygu tonundan farklı olarak, Bay Z.'nin anılarına babasıyla çaresiz bir rekabet duygusu değil, onunla duyduğu gurur eşlik ediyordu. Dahası, çocuğun yetişkin erkek tarafından yenilgiye uğratılmasından kaynaklanan bir depresyon ve aşağılık hissi yoktu. Bunun yerine, sonunda eril bir kuvvet imgesi bulmanın sevinç parlaması ve canlandırıcı hissi vardı. Bu, kendiliğinin yapısını güçlendirmek için ve güç ve inisiyatifin bağımsız merkezi olmak için geçici olarak kaynaşacağı bir imgeydi. Bu gibi durumlarda olağan olduğu gibi, analiz boyunca Bay Z.'nin çocukluğuna dair erken oidipal malzeme ortaya çıkmadı ve oluşan rekabetçi düşlemler de babayla değil analistle ilgiliydi. Bunlara eşlik

eden de çaresizlik ve kaygı değil, iyimserlik ve canlılık hissiydi. Analist-baba güçlü ve eril olarak deneyimlenmişti, analizan-oğul da şimdi kendini böyle deneyimliyordu.

Sonlanma evresinin gerçek başlangıcını belirleyen, hastanın bir önceki analizdeki benzer ana, yani birinci analizi sonlanmaya yönelten süreçleri harekete geçiren rüyaya, babasının hasta için almış olduğu hediye paketlerini yüklenip eve döndüğü ve hastanın babasının baskısı karşısında çaresizce mücadele edip kapıyı kapamaya çalıştığı rüyaya geri dönmesi idi. Şimdi hasta rüyanın anlamını tamamen farklı bir şekilde aydınlatan çağrışımlar getirip beni şaşırtıyordu. Önceki analizde, hatırlanacağı gibi, bu rüyada annesine neredeyse mutlak sahip oluşunu sona erdireceğinden ve kendisini yok edeceğinden korktuğu oidipal rakibe –*Timeo Danaos et dona ferentes*[25]– beslediği karşıt hislerin açık göstergelerinin olduğunu düşünmüştük. Bu sefer bu eski rüyanın anısı bize bir derinlemesine çalışma dönemini *başlatmak* için değil, başarıyla yürütülmüş bir derinlemesine çalışmanın *sonucu* olarak ortaya çıkmıştı. Ortaya çıkışı, deyim yerindeyse, bir ikramiyeydi: Geçen yıl boyunca üstünde çalıştığımız malzemenin gerçekten de can alıcı bir önemi olduğunu tasdik eden bir kanıttı. Rüyanın tekrar analiz edildiği sürecin açılmasının pek de çağrışımlara bağlı olmaması ve dirençler tarafından yavaşlatılmaması da bu görüşü destekliyor. İkinci analizde, bu rüyaya geri döndüğü seansta çağrışımlar sunduğu doğruydu. Bunu izleyen seanslarda da, arasına bu rüyayla ilgili başka düşünceler serpiştirilmiş halde, bana, yani daha kesin bir ifadeyle, analist imgesine yönelik geçici aktarım korkuları ile ilgili –yakın zamanda gördüğü parça parça rüyalar da dahil olmak üzere– çağrışımlar vardı. Ama bunun dışın-

25) "Hediyeler getirdiklerinde bile, Yunanlılar'dan korkarım." Rahip Laokoon'un Truva atı karşısındaki uyarısı; Vergilius, *Aeneis*, II, 49. (N. M.)

da bütün bu malzeme hemen hemen muhalefetsiz ortaya çıkmıştı. Adeta şimdiki önemli içgörülere zemin hazırlayan tüm kayda değer çalışma zaten yapılmıştı ve bu yüzden çağrışımlar yeni içgörülere giden yolda atlama taşları değil, önbilinçte zaten yerleşmiş yeni bir açıklama için destekleyici kanıtlardı.

Hastanın çağrışımlarıyla aydınlattığı haliyle rüyanın yeni anlamı, onun mesajını benim kelimelerime dökersek, çocuğun yetişkin bir erkeğe karşı duyduğu saldırganlık itkisi ve buna eşlik eden iğdiş edilme korkusunu değil, çok uzun zamandır babasız kalmış bir oğlanın, babanın meziyetlerini ve eksikliklerini sayısız kereler gözlemleyerek, bağımsız,eril bir kendiliğin çekirdeğini yavaş yavaş inşa etmek için kullanacağı psikolojik özden mahrum kalmış bir oğlanın ruh halini betimliyordu. Babası tekrar ailedeki yerine almak için geri döndüğünde, hasta gerçekten korkutucu bir duruma maruz kalmıştı. Ancak maruz kaldığı tehlike bedeniyle değil, ruhuyla ilgiliydi. Rüyanın sadece uysal bir kopyasını sunduğu, çocuğun fiziksel değil psikolojik varlığını tehdit eden, travmatik bir durum oluşmuştu. Erkek kendilik-nesnesi yoluyla, erkek bir kendiliğin evreye uygun olarak edinildiği ve sağlamlaştırıldığı bir zamanda babasız kalan çocuğun, babasına ve eril psikolojik öze çok büyük gereksinimi vardı. Yavaş yavaş oluşmuş bağımsız bir kendiliği yoktu. İnşa etmeyi başardığı psikolojik varlığın kökleri annesi ile olan bağlılığına dayanıyordu. Esaretinde biraz dürtü hazzı elde edebiliyordu, ama bu, aktif ve bağımsız cinsel bir kendiliğin zinde neşesi değildi.

Babasının dönüşü onu bir anda temel psikolojik bir gereksinimin tatmin edilebilme olasılığına maruz bırakmıştı. Doğru fakat empatisi eksikliğiyle kapasiteyi zorlayan bir yorumun analizanı travmatik bir duruma maruz bırakabileceği gibi (bkz. Kohut, 1971, s. 232-235), o da gizli bir biçimde hasretini çektiği

ve gerçekten gereksinimini hissettiği bütün psikolojik hediyeler ona kaldıramayacağı kadar ani bir biçimde sunulunca, bunun bin katı kadar travmatik bir duruma maruz kalmıştı. Paketlerle yüklü babanın içeri girmeye çalışması, oğlun çaresizce kendini babanın içeriye girmesine karşı savunması –Bay Z.'nin bazı çağrışımları, özellikle ergenlik öncesi eşcinsel bağlılığa gelince, psikolojik malzemenin eşcinsel temalarla ilgili ara sistemlerine kısaca değinse de, bu rüya esasen eşcinsellikle, özellikle oidipal temelli, tepkisel edilgen eşcinsellikle değil, babasının derinden arzuladığı dönüşünün çocuğun psişesini maruz bıraktığı büyük derecedeki psiko-ekonomik dengesizlikle ilgili.

Travmatik durumlarda psişenin değişik cinselleştirme biçimleri ile tepki verme eğiliminden haberdar olduğum için –kapasiteyi zorlayan psikolojik ödevin cinselleştirilmesi eğilimi (bkz. Kohut, 1971, s. 69-73, özellikle s. 72n. ve s. 168)– Bay Z.'nin, babasının anal yolla onun içine girmesi, yani edilgen yollarla eril psikolojik özü elde etme konusunda arzu ve düşlemler geliştirmiş olabileceğine karşı tetikteydim. Fakat ne aktarımda, ne çocukluk ve ergenlikle ilgili anılarını hatırlaması yoluyla, bu düşlemlerin varlığı konusunda hiçbir kanıt elde edemedim. Rüyanın görünür içeriği –babasının yüklendiği hediyelerin çeşitliliği ve uzamsal dağılımı, daha evvel söylediğim gibi ikinci analizin birinci rüyasındaki baba figürünün aksesuarlarının zengin ayrıntılarla betimlenmesi ile bir karşılaştırmayı davet ediyor– ve danışmanla olan bedensel temasın gerçek biçimi –kucaklamak ve kucaklanmak, öpüşmek ve koklamak– bağımsız bir kendilik oturtma gereksiniminin, kendiliknesnesinin ağırlıklı olarak cilt ve daha az olarak solunum sistemi ve ağız yoluyla emilmesine odaklandığını gösteriyor. (Bundan bahsederken, eklemeliyim ki, eşcinsellerin analizinde, kendiliknesnesiyle ilişkinin niteliği, do-

layısıyla da aktarım tipi –ayna, ikizlik ya da idealizasyon– genellikle hastanın gerçekleştirdiği ya da arzuladığı eşcinsel pratikleri betimlemesinden kolaylıkla çıkarılabilir.)

Geri dönüp bakınca Bay Z.'nin psişik gelişiminin bu noktada nereye doğru gitmeye başlamış olduğunu görmek zor değil. Bağımsız bir kendilikten tamamen vazgeçmek istemeyip, bir yandan da yılların işini bir anda tamamlamak gibi imkansız bir görevle karşı karşıya kalınca, Bay Z. kendini iki farklı ve ayrı şekilde deneyimlemeye başlamıştı –kişiliği dikey bir yarık oluşturmuştu. Görünürde annesine bağlı kalmış, onunkiyle hâlâ iç içe bir kişilik sunmuş ve –kalabalık bir düşlem grubunu, muhtemelen anneye ait bir düşlemin kopyası olan tek bir tipik örnekle ifade etmek gerekirse– annenin fallusu olma rolüne teslim olmuştu. Kişiliğinin, annesi ve annesinin patolojisinin bir parçası olan bu bölümünün yanında –bu bölüm, annesinden ayrışmadığı müddetçe, annesi tarafından ona ihsan edilen büyüklenmeciliği açıkça gösteriyordu– bir ret (disavowal) duvarı ile ayrılmış başka bir bölüm vardı. Bu sessiz fakat çok önemli bölümde, babasıyla bağının sürmesini sağlayan idealizasyonları korumuş, bunların dayandığı, babasının gücü ile ilgili anıları saklamıştı. Başka bir deyişle, kendini annesinden ayırıp geç de olsa bağımsız bir erkek kendilik inşa etme çabalarının tümüyle başarısızlığa uğramaması sonucunda, geç çocuklukta elde edilen bu idealizasyonlar, tümüyle bastırılmıştı.

Bu noktada, Bay Z.'nin dokuz yaşındayken babasıyla nispeten başarılı karşılaşmasının, elbette bir kendiliknesnesi ile, kişiliğinin bu bölümünde kendilik yapısı oluşmasına yol açan ilk ilişki olmadığını vurgulamak, kuramsal açıdan önemli. Bunun gerçekten erken yaşlarda yaşadığı ilişkilerin en önemlisi olduğuna, başka bir deyişle, sadece daha erken yıllarda yaşanmış daha önemli bir

ilişkinin perdesi ya da türevi olmadığına dair her türlü gösterge olsa da, bağımsız bir kendiliğin ana hatları, hayatının çok daha erken dönemlerinde çizilmişti. Hayatının ilk yıllarında kararsız bir biçimde oluşmuş, tam olarak gelişmemiş kendiliğinin iniş çıkışları, Bay Z.'nin analizinde önemli bir rol oynamadı. Yine de, erken çocukluğuyla ilgi edindiğimiz bilgilerden, sadece babasının ve anne tarafından dedesinin değil, annesinin bile, özellikle o çok küçükken, kişiliğinin bölünerek ayrılmış bu kısmında bastırılmış, hareketsiz olarak yatan çekirdek kendiliğin şekillenmesine katkısı olduğunu çıkarabiliriz. Dokuz yaşındaki olay önemliydi, çünkü o zamanlar bağımsız kendiliğinin bu şekilde güçlendirilmesi, daha sonraları psikanalizle özgürleştirilmesini ve harekete geçirilmesini mümkün kılmaya yetmişti. Burada şu da eklenebilir ki, teleskoplanma (bkz. Kohut, 1971, s. 53) olaylarının çoğunda, benzer önemi taşıyan ve kendisinden önceki ve sonraki olayların temsilcisi haline gelen olay, sayesinde bir yapının neredeyse başarıyla inşaa edildiği, ancak henüz eylemlerle kendini ortaya koyacak kadar sağlam olmadığı bir olaydır.

Psişesinin yatay olarak bölünerek ayrılmış, yani bastırılmış tabakasında aktif olan gereksinimler ve bu gereksinimlerle ilgili deneyimlerin anıları, sadece iki kez ön plana çıkmıştı: ergenlik öncesinde Bay Z.'nin rehber danışmanla kurduğu, –bence cinselleştirildiği için– gerçekten yapı inşa edici, bütüncül sonuçlar getirmeyen ilişkide; ve ikinci analiz sırasında, idealizasyon aktarımının yoğun biçimde derinlemesine çalışılması yoluyla elde edilen dönüştürmeli içselleştirmeler, çocuklukta tamamlanmamış bir sürecin, umuyoruz ki kalıcı ve güvenilir bir biçimde tamamlanmasını sağlarken.

Analizin sonlanma evresi nispeten kısa ve sakin geçti. Bir sene evvel kesin olmayan bir biçimde bunun pekala analizin son

yılı olabileceği konusunda hemfikir olduysak da, yaz tatilinin başında çalışmamızı bitirmekle ilgili kesin kararımızı ancak üç ay öncesinde verdik. Uzun analizlerin sonunda ortaya çıkmasını bekler hale geldiğimiz büyük gerilemeler Bay Z. vakasında ortaya çıkmadı: Ne Bay Z.'nin eski belirtileri (özellikle cinsel mazoşizmi) geri döndü, ne de destekleyici varlığımı kaybetmekle ilgili ciddi bir kaygı yaşadı. Üç haftaya yakın kısa bir süre beni kaybedeceği için üzüldü. Buna, daha önce hiç tam olarak ifade etmediği, babası öldüğü, onunla sıcak bir ilişki kurma, babasının kendisiyle ve başarılarıyla gurur duymasını sağlama şansını yitirdiği için duyduğu esef eşlik ediyordu. Birkaç seans, çocukken babasının yaptığı gibi, ben de onu başta hayal kırıklığına uğrattığım için epey öfke de ifade etti. Bu yüzden, bu analiz gerekenden fazla zaman almıştı ve şimdi ulaştığı gelişim aşamasına göre olması gerekenden daha yaşlıydı. Bununla birlikte analizin son ayları tümüyle geriye dönük temalarla dolu değildi. Gelecekle ilgili düşünceler de –işle ve evlenip çocuk sahibi olma olasılığıyla ilgili planlar– vardı. Bu bağlamda bir oğulla kurabileceği ilişkinin hayali ağır basıyordu –nasıl bir eş bulmayı umduğundan ve onunla sürebileceği hayattan pek bahsetmedi.

Analizinin son birkaç haftasında anne-babasının eksikliklerine artan empatisi ve hoşgörülü tutumu beni etkiledi. Gelişimi üzerinde bu denli zedeleyici etkiler bırakan, annesinin kişiliğindeki çarpıtmalara bile bir nebze anlayışla, hatta merhametle bakabiliyordu. Annesinin kişiliğinin olumlu yönlerini de, birinci analizin başındaki idealizasyonların izi olmadan görebiliyordu. Kaynaşmaya eğilimi olmadan, ayrışmış olmasının ve erkek olmasının sağlam temelinde, annesinin ciddi psikopatolojisine rağmen, ona çok şeyler vermiş olduğunu kabul edebiliyordu. Erken bebeklik döneminde, çok sonraları yolunu kapatan ciddi engel-

lere rağmen duygusal sağlığa ulaşma çabasında ısrarlı olmasına izin veren canlılık çekirdeğini, aynalayıcı kabulüyle kendisine sağlamış olan iyi bir anne olmuş olabileceğini varsaymakla kalmıyor; çocukluğunun çok sonrasında kişiliğine işlenen, işinde yetkin ve hatta yaratıcı olabilmesini sağlayanlar dahil, en iyi niteliklerinden birçoğunun annesinden geldiğini de kabul ediyordu. Bu bağlamda annesinin –muhtemelen Bay Z.'nin babasıyla ilişkisinin kötüye gitmeye başlamasına tepki olarak– sessiz fakat habis bir kişilik değişiminden geçmiş olduğunu düşündük. Ancak Bay Z.'nin ikinci analizinde keşfettiğimize göre, annesi kişiliğindeki ciddi bozulmalara rağmen, sınırlanmış paranoid psikoz geliştirmesinden sonra bile, tüm hayatı boyunca, çarpıtılmış kişilerarası algılamaları dışındaki alanlarda, sadece sağlıklı ve canlı bir zihni değil, bir nebze istikrar, doğruluk ve gerçekçiliği de korumuştu.

Sonuç olarak, Bay Z.'nin kendilik yapısının analizin son haftalarında açıkça çizilen ana hatlarının, genetik olarak anne-babasının kişilikleri ile ilişkisini şimdi anladığıma inanıyorum. Analizdeki en önemli psikolojik başarısı, annesi ile derin kaynaşma bağlarını kırabilmesiydi. Bu kırılmaya rağmen, sadece onu mesleğinde usta yapan en önemli yeteneklerini ve becerilerini korumakla kalmadı, iş seçimini belirleyen ve işini duygusal açıdan anlamlı kılan amaçları ve ideallerinin belirli içeriğini de korudu. Üstelik bu yetenek, beceri, amaç ve idealler onun şimdi terk ettiği, anneyle kaynaşma ilişkisinin matrisinden ortaya çıkmıştı. Yani, ne önemli becerileri ve yetenekleri, ne de amaçları ve ideallerinin içeriği birincil olarak babasının kişiliğinden etkilenmişti. Buna rağmen kendiliğini meydana getiren üç şey analiz sırasında kesin olarak değişti. Benimle aktarım ilişkisinin derinlemesine çalışılması onun babasının erkekliği ve bağımsızlığı ile tekrar bağ kurmasını sağladı. Böylece içerikleri aynı kalmasına

rağmen amaçlarının, ideallerinin, temel yeteneklerinin ve becerilerinin duygusal çekirdeği kesin bir biçimde değişti. Ama artık kişiliğinin bu niteliklerini kendisinin bir parçası olarak görüyordu. Yaşamdaki hedeflerini –birinci analizi takip eden zamandaki gibi– mazoşist bir boyun eğme ile değil, bağımsız bir kendiliğin etkinlikleri olarak zevkle takip ediyordu.

Analiz sona erdiğinde, hasta sakin ve arkadaşça bir ruh haline sahipti. O sırada önemli bir ilişkisi yoktu. Aslında ikinci analiz boyunca birkaç kadınla ilişkiye girmiş ve doyurucu cinsel deneyimler yaşamışsa da, insanlarla kuvvetli ya da önemli hiçbir ilişkisi olmamıştı. Fakat bundan çok az bahsetti; özerk kendiliğinin kristalize olmasını sağlayan analitik çalışma onu tamamen içine almıştı. Elbette analiz yılları boyunca onun günlük yaşamı konusunda epeyce bilgi sahibi oldum. Fakat insanlarla olan ilişkisinden çok mesleki çalışmaları hakkında bilgi edindim. Analizin son yılında, üstlenmek istediği büyük bir çalışmayla ilgili planlarından ara sıra bahsetti. Daha sonra öğrendiğime göre planları gerçekleşmiş ve onu alanına umut vaat edecek biçimde katkıda bulunan bir kişi haline getirmişti. Dolayısıyla, analiz sona erdiğinde, kişilerarası ilişkiler alanının, çoğu insanın aksine, hayatında baskın bir rol oynamayacağını ve en doyurucu deneyimlerini sağlamayacağını düşündüysem de, doğuştan gelen özel yeteneğiyle kişiliğinin narsist-yaratıcı bölümünün yeteri kadar serbest bırakıldığını ve güvenli olarak kurulduğunu hissettim. Bu da tatmin edici ve keyifli bir hayat süreceğini güvenle ummamı haklı gösteriyordu.

Analizin sonlanmasından şimdiye birkaç sene geçti. Dostça birkaç Noel kartının dışında Bay Z.'nin kendisinden doğrudan hiç haber almadım. Analizin sonlanmasından yaklaşık bir buçuk yıl sonra elime geçen kartta evlendiğini; bundan birkaç yıl sonra yolladığı bir kartta da kızının doğduğunu haber veriyordu. Benimle halen

analizde olan ve Bay Z.'nin altında çalışan başka bir hastadan dolaylı olarak Bay Z. hakkında bilgi aldım. Bu genç adam, eklemeliyim ki, benim Bay Z.'nin analisti olduğumu bilmiyor, Bay Z.'ye büyük hayranlık duyuyor. Ama Bay Z. ile ilişkisi zaman zaman ikincil bir idealize aktarım oluşturduğundan, anlattıkları olduğu gibi alınamaz. Fakat bu kaynaktan öğrendiğime göre Bay Z.'nin çalışması kendi alanında olağanüstü görülüyor ve kendisi ilham veren bir öğretmen. Başka bir kaynaktan Bay Z.'nin evlendiği kadının kişiliği hakkında epey bir bilgi edindim. Bay Z.'nin annesinin paranoid keskinlik ve kontrol etme gereksiniminin izi bile olmayan, dengeli, sıcak kanlı, sosyal açıdan girişken bir kişiliğe sahip olduğu görülüyor. Bu hanım Bay Z.'nin alanında çalışmasına rağmen bir entelektüelden ziyade, açık hava insanı denebilecek türden. Bay Z.'nin, babasının en iyi yönlerini, bir dişilik matrisi içinde taşıyan bir eş bulduğu sonucunu çıkardım. Ve iyi bir seçim yaptığına karar verdim.

Özet

Başta belirttiğim gibi, biraz önceki rapor, yeni kendilik psikolojisinin klinik alanda yararlı olduğu, daha evvel algılamadığımız, en azından bilinçli olarak algılamadığımız anlamları ya da anlamların önemini algılamamıza izin verdiği iddiasını desteklemek için sunulmuştur. Bu, kendilik psikolojisinin kuramsal bir sunumu değildir. Gereken kuramsal bilgi başka bir yerden temin edilmelidir (bkz., özellikle, Kohut, 1971, 1972, 1977 ve Kohut ve Wolf, 1978). Okuyucuya yardımcı olmak için, Bay Z.'nin iki analizinde algıladığım şekliyle psikopatolojisinin şemasal bir özetini ekliyorum. Geri kalanlar için bu olgu raporunun kendisinin açıklayıcı olacağını ümit ediyorum.

Bay Z. Vakası - Psikopatolojisi ve Analizinin Seyri

İlk Analizde Klasik Dinamik-Yapısal Açıdan Görüldüğü Haliyle

İkinci Analizde, Dar Anlamıyla Kendilik Psikolojisi Açısından Görüldüğü Haliyle

Hayali oidipal zafere bağlı belirgin büyüklenmecilik ve kibir	(Savunucu olmayan bir biçimde) idealize edilen anneyle devam eden kaynaşma temelinde belirgin kibir ve 'üstünlük' içinde yalıtım. Hasta annenin uzantısı olarak kaldığı müddetçe, anne, hastanın babaya karşı üstünlüğünü onaylar.	1	D	Düşük kendilik saygısı, depresyon, mazoşizm, annenin (savunmacı bir biçimde) idealize edilmesi.
1 1 1		1	İ K E Y	2 2 2
BASTIRMA BARİYERİ		1		BASTIRMA BARİYERİ
Gerçek oidipal yenilgiye bağlı iğdiş edilme kaygısı ve depresyon.			Y A R I K	Babasının (savunmacı olmayan bir biçimde) idealize edilmesi; anneye yönelik hiddet; kendini ortaya koymaya yönelik eril cinsellik ve teşhircilik.

Analitik çalışma klasik dinamik-yapısal kavramlar temelinde, 1 1 1 ile gösterilen hat boyunca uygulanmıştır.

Analitik çalışma kendilik psikolojisi kavramları temelinde iki aşamada uygulanmıştır. İlk aşama, 1 1 1 ile gösterilen hatta gerçekleşmiştir: Bay Z., anneyle kaynaşmayı kaybetme ve böylece de bildiği haliyle kendiliğini yitirme korkusuyla yüzleşir. İkinci aşama, 2 2 2 ile gösterilen hatta gerçekleşmiştir: Bay Z., bağımsız kendiliğinin hiddeti, kendini ortaya koyması, cinselliği ve teşhirciliğinin bilincine vardıkça, travmatik bir biçimde aşırı uyarılma ve çözülme korkusuyla yüzleşir.

Çevirenler: Melis Tanık – Özden Terbaş

KAYNAKÇA

FREUD, S. (1912). On the universal tendency to debasement in the sphere of love. *S. E.* **11**.

FREUD, S. (1933). New introductory lectures on psycho-analysis. *S. E.* **22**.

GOLDBERG, A. (ed.) (1978). *The Psychology of the Self- A Casebook*. New York: Int. Univ. Press.

KOHUT, H. (1966). Forms and transformations of narcissism. *J. Am. Psychoanal. Ass. 14*, 243-272.

KOHUT, H. (1971). *The Analysis of the Self*. New York: Int. Univ. Press.

KOHUT, H. (1972). Thoughts on narcissism and narcissistic rage. *Psychoanal. Study of Child* **27**.

KOHUT, H. (1977). *The Restoration of the Self*. New York: Int. Univ. Press.

KOHUT, H. & WOLF, E.S. (1978). The disoders of the self and their treatment- an outline. *Int. J. Psycho-Ana.* **59**, 413-425.

İÇEBAKIŞ, EMPATİ VE AKIL SAĞLIĞININ YARIM ÇEMBERİ

HEINZ KOHUT[26]

Yirmi beş yıl önce, enstitümüzün yirmi beşinci kuruluş yıldönümünde bir konuşma yaptım. Bu kutlama sadece iki sunum içeriyordu ve sadece bir gün sürdü: Günün yarısı Therese Benedek'in (1960) bir makalesine ayrılmıştı – zannedersem psikosomatik bir konu üzerineydi ve alanla özellikle ilgili birçok analist tarafından tartışılmıştı. Günün diğer yarısında ben makalemi (1959) sundum –'İçebakış, Empati ve Psikanaliz'– ve makale Rudolph Loewenstein, Helen McLean, Maxwell Gitelson ve Franz Alexander tarafından tartışıldı.

Bugünkü konuşmamda orada bıraktığım yerden devam edeceğimi göz önüne alarak, kısaca o güne değineceğim. Tartışmacıların makaleme dair duyguları birbirinden çok farklıydı: Alexander'in yoğun, öfkeli, neredeyse saldırgan itirazlarından, Loewenstein'in sert ama saygılı eleştirisine, Gitelson'ın ortada ko-

26) Kohut, H. (1982). Introspection, empathy, and the semi-circle of mental health. *International Journal of Psycho-Analysis, 63*, 395-407.

numuna, son olarak da Helen McLean'in sıcak bir biçimde ifade ettiği kabul ve övgüsüne varıncaya kadar... Ancak o zaman sadece sezdiğim, o günden beri ise giderek daha büyük bir açıklıkla gördüğüm şuydu ki, ister övüyor ister yeriyor olsunlar, bütün tartışmacılar makalemin ana fikriyle ilgisi olmayan meselelere takılmışlardı. Makalenin içerdiği temel, basit ve açık bilimsel mesajı hepsi kaçırmıştı. Dolayısıyla bugün, anlayanlar kervanına daha fazla meslektaşımın katılmasını sağlayabileceğim umuduyla, bu mesajı bir kez daha dile getirmekle başlayacağım. Sonra da, yirmi beş yıl önce kurmuş olduğum güvenli temelden yola çıkarak, yeni bir yöne doğru bir adım atacağım.

Önerdiğim şey karşısında hiçbir tepki almamış olmam yüzünden yaşadığım hayal kırıklığından sonra, bugünkü sunumun yarısını adamaya karar verdiğim görevi çekingenlikle ele alacağımı düşünüyor olabilirsiniz. Ama böyle olmayacak. Hem duygularıma kapılmadan düşünme becerim, hem de espri anlayışım, geçen yirmi beş yıl boyunca bana güç verdi, şimdi de vermeye devam ediyor.

En sevdiğim romanlardan birinde, *Tristram Shandy*'de Laurence Sterne şu anki duruma uygun bir olay anlatıyor. Sterne'in sözleriyle aktarayım:

> 'Bu bişey değildi, –iki damla kanım bile akmadı– ... benim kazara yaptığıma binlercesi isteyerek katlanıyor. – Dr. *Slop* on kat abarttı...' 'Oda hizmetçisi yatağın altına _ _ _ _ [anlaşılan o ki, oturak] bırakmamıştı: – Tutamaz mısınız efendim, dedi *Susannah*. Konuşurken bir eliyle sürgülü pencereyi kaldırıyor, diğeriyle de pencere kenarındaki sedire çıkmama yardım ediyordu – hayatım, bir kerecik _? [son

> dört kelime belli ki 'camdan dışarı yapamaz mısın', altı harfli ilk kelimeyi, belirtili nesneyi, doldurmayı size bırakıyorum.]
>
> 'Beş yaşındaydım. – *Susannah* ailemizde hiçbir şeyin iyi sarkmadığını dikkate almamıştı,– böylece yıldırım gibi inmişti üzerimize sürgülü pencere: – Hiçbir şey kalmadı, – diye ağladı *Susannah* – hiçbir şey kalmadı elimde – memlekete kaçmaktan başka.' *'Toby* Amca'mın evi çok daha merhametli bir sığınaktı: Ve böylece *Susannah* oraya kaçtı!' (Cilt V, Bölüm XVII, s. 284.)

Söz konusu olaya yapılan, nefis bir biçimde sunulmuş bütün göndermelerden mahrum bırakmak durumundayım sizi –*Toby* Amca'nın suçluluğundan ve *Toby* onlara savaş oyunları için ihtiyaç duyduğundan, sürgülü pencerelerin ağırlıklarını ve makaralarını söken ortalıkçısı *Trim*'den; babanın, oğlu Yahudi mi, Mısırlı mı, Süryani mi, yoksa Fenikeli mi olmuş (ki bunlar sadece birkaç örnek) anlayabilmek için sünnet âdetlerini derinlemesine incelemesinden; ve Tristram'ın yaralı penisine pansuman yaparken *Susannah* ile doktorun ettiği kavgadan– ve doğrudan, bizim için çok önemli olan sonuca yönelmeliyim. Dr. *Slop* (Cilt VI, Bölüm XIV, s. 329) '*Susannah*'nın kazasından' abartarak bahsetmişti ve bir hafta içinde herkes 'Şu Zavallı Efendi Shandy tamamen [21 yıldız]', diyordu. Üç gün daha geçtiğinde dedikodu iyice yerleşmişti: 'Çocuk odasının penceresi [21 yıldız]la kalmamış, üstelik bir de [28 yıldız].' Bunun üzerine aile meclisi toplanmıştı. Şu özlü diyalogla son bulmuştu: 'Onu pazar meydanında bütün millete göstermeliyim, demişti *Toby* Amcam'. – 'Bi işe yaramaz, demişti babam.'

Ama şimdi, Tristram'ın babasının, halk güçlü bir inancı benimsedikten sonra, aksini gösteren en doğrudan ve açık kanıtın

bile bir etkisi olmayacağı yönündeki görüşünü göz ardı ederek, eski içebakış denememdeki ana mesajı bir kez daha pazar yerinde gözler önüne sereceğim: Tristram'ın penisi gibi, özünde sapasağlam ve zarar görmemiş.

1959 tarihli denemem neyi tartışmaya açıyordu, amacı neydi? Bu sorunun cevabı, başlığında dile getirilmişti. Amaçlanan, 'gözlem tarzı ile kuram arasındaki ilişkinin bir incelemesi'ydi. Empatiyi psişik bir eylem olarak ele almadım. Empatiyi belirli bir duyguyla, mesela özellikle şefkat ve sevgiyle ilişkili olarak ele almadım. Empati, düşmanca-yıkıcı amaçlar tarafından güdülenebilir ve bunların hizmetinde kullanılabilir. Empatiyi sezgiyle bağlantılı olarak ele almadım. Dışabakışta da olduğu gibi, yeri geldiğinde uzmanlar tarafından sezgisel olarak kullanılabilir: yani karmaşık konfigürasyonları bilinçöncesinde ve büyük bir hızla tanımlayan, gözleme dayalı zihinsel işlevler yoluyla. Ama empati çoğunlukla, psikanalizdeyse kesinlikle, sezgisel olmayan bir biçimde, tabir caizse zahmetle, deneme-yanılma yoluyla kullanılır. Empatinin her zaman doğru ve kesin olduğunu yazmadım. Dışabakış ve dış gerçeklikte olduğu gibi, içebakış ve empati de, ya yanlış beklentiler tarafından yönlendirildiğimiz, ya algımızı çarpıtan, yanıltıcı kuramları izlediğimiz, ya da gözlemlediğimiz alana kendimizi uzun sürelerle adamak konusunda yeterince vazifeşinas ve güçlü olmadığımız için, (daha veri toplama aşamasında) incelediğimiz psişik gerçekliği yanlış algılayabilir. Başka bir deyişle, belirsizliğe katlanabilmeli ve sonuçlar çıkarmayı erteleyebilmeliyiz.

Tabii ki bunu sürdürüp, orijinal denememde ele *almadığım* alanların listesini uzatabilirim, ama şimdi, olumsuzdan olumluya, size 1959'da ne dememiş olduğumu anlatmaktan, aslında ne demiş olduğumu anlatmaya döneceğim. Genel bir ifadeyle baş-

layacağımı söylemiştim. Betimleyici bir dille, hiçbir değer yargısı ima etmeden söylersek, bilimde iki yol vardır. Bunlara bilimdeki alt yol ve üst yol diyeyim. Alt yol, incelenen alan karşısındaki ampirik duruştur –veri toplama ve deneyime yakın kuramdır. Üst yol, epistemolojik duruştur. Halihazırda toplanmış olan veriler arasındaki ilişkiyi ve özellikle de mevcut, deneyime yakın kuramlar arasındaki ilişkiyi araştırır. Bu bilişsel manevralara dayanarak, geniş ve kapsayıcı, deneyimden uzak bir kuram oluşturur. Bilimin bu iki yolda birden ilerlemesi gerektiğine inanıyorum. Kuram üzerine kuram oluşturulan, alanın gözlemlenmesinin ihmal edildiği, tamamen spekülatif duruşa isyan ediyorum. Ama şunu da biliyorum ki, her bilim, deneyime yakın incelemelerine çerçeve sağlayan, deneyimden uzak kuramların farkında olmalıdır ve zaman zaman sarıldığı deneyimden uzak kuramları yeniden incelemelidir –artık bakış açısına, pek kuram olarak görülmeyecek derecede temel oluşturuyor görünenleri bile. Neyse ki içimizde, başta ne kadar kısık olarak algılarsak algılayalım ve mesajını kabullenmekte ne kadar isteksiz olursak olalım, temel kuramlarımızı sorgulamanın zamanının geldiğini bize söyleyecek bir ses vardır. Bu ses bizimle genelde, biz elde etmekte olduğumuz pragmatik sonuçlardan ısrarla ve giderek artan bir biçimde rahatsızlık duyduktan sonra konuşur. O zamandır ki, pragmatizmin alt yolundan epistemolojinin üst yoluna geçmemiz gerekir –sadece, şimdi edinmiş olabileceğimiz yeni bakış açısını denemek için birincisine geri dönmek üzere.

Karışıklığa mahal vermemek için, bugünkü sunumun ilk yarısında empatiden, ağırlıklı olarak 1959 tarihli makalemde ve şimdiye kadar neredeyse istisnasız olarak (istisnalar için bkz. Kohut, 1973a, b) kullandığım bağlamda bahsedeceğimi vurgulayayım. Başka bir deyişle, epistemolojik bağlamda empatiden

bahsedeceğim. Bu bağlamda, söylemeye bile gerek yok, empati değer yargılarından bağımsız bir gözlem tarzıdır; nasıl dışabakış dış dünyaya hassas-ayarlı (attuned) bir gözlem tarzıysa, empati de insanın içsel yaşamına hassas-ayarlı bir gözlem tarzıdır.

Ancak, daha önce de söylediğim gibi, ister gündelik hayatta, ister bilimsel amaçlarla kullanılsın, empatinin ampirik bir bağlamda zihinsel bir *eylem* olarak da incelenebileceği ve incelenmesinin gerektiği de bir gerçektir. Gerçekten de, çok yakın zamanda, empatiye bu açıdan bakmaya başladım –karmaşık, ama bu 'alt yolda', yani deneyime yakın bu yaklaşımda bile, iki düzeyin birbirinden ayrılması gerektiği akıldan çıkarılmazsa, yine de altından kalkılabilir bir iş: (a) bilgi toplama eylemi olarak empati ve (b) insanlar arasında güçlü, duygusal bir bağ olarak empati. Bu nedenle, 1959'da yaptığım gibi empatinin deneyime en uzak rolünü, epistemolojik anlamını ele almadan önce, empatinin deneyime daha yakın bu iki bağlamda incelenmesindeki özelliklere kısaca değineyim.

1971'den beri birçok kez vurguladığım gibi, bir bilgi toplama, veri derleme eylemi olarak empati, doğru ya da yanlış, merhametin ya da düşmanlığın hizmetinde olabilir, peşine yavaşça ve ağır adımlarla ya da içten geldiği gibi, yani büyük bir hızla düşülebilir. Bu anlamda empati hiçbir zaman kendi başına destekleyici ya da terapötik değildir. Ancak başarıyla destekleyici ve terapötik olabilmenin de kaçınılmaz ön koşuludur. Başka bir deyişle, bir annenin empatisi doğru ve keskin de olsa, amaçları sevgi dolu da olsa, çocuğunun kendiliknesnesi ihtiyaçlarını tatmin eden empatisi değildir. Bunu eylemleri, çocuğa verdiği tepkiler yapar. Yine de amaçlarına ulaşabilmeleri için, bu eylemlere ve tepkilere, doğru ve keskin empati rehberlik etmelidir. Yani empati, annenin çocuğun kendiliknesnesi olarak uygun biçimde

işlev görmesi için bir ön koşuldur. Anne ya da babanın çocuk *karşısındaki* kendiliknesnesi işlevine *bilgi sağlar*, ama kendi başına, çocuğun ihtiyaç duyduğu kendiliknesnesi işlevi değildir.

İnsan hayatında somut bir güç olarak empatiyi ele alışımı burada, şimdiye kadar söylediklerimle çelişir gibi görünen ve beni bilimsel sükuneti terk ederek mistisizmin ya da duygusallığın topraklarına dalma zannı altında bırakan adımı atmak zorunda kalmadan noktalayabilmeyi isterdim. Sizi temin ederim ki, bu adımı atmaktan kaçınmak isterdim ve beni şunu söylemek zorunda bırakan bilimsel tutarlılıktan yoksunluk değil, ona teslimiyettir: Her ne kadar empatiyi bir gözlem aracı ve destekleyici, terapötik ve psikanalitik eylemin (terapötik analizde bu eyleme yorum adı verilir) yol göstericisi olarak değerlendirdiğimiz sürece, şimdiye kadar söylediğim her şey tamamen geçerli kalsa da, ne yazık ki şimdi, *kendi başına* empatinin, empatinin sadece var olmasının bile, yararlı, geniş anlamda terapötik bir etkisi olduğunu eklemek durumundayım –hem klinik ortamda, hem de genelde insan yaşamında.

Öncelikle, *kendi başına* empatinin varlığının yararlı olduğu ifademin, belirsiz bir duygusallığın ya da mistisizmin uzantısı olmayıp, bilimsel bir hipotez olduğu iddiamı destekleyeyim. Böyledir, çünkü insanın psişik yaşamındaki, belirli gözlemlenebilir içerikler ve/veya olay dizgelerine dair bir açıklama önermektedir; umutların ya da temennilerin ve/veya açıkça benimsenen ya da az çok gizlenen bir ahlak anlayışının ifadesi değildir.

Bundan sonrasında, en azından sunumumun ilk kısmında, temelde bir gözlem tarzı olarak empati ile psikanalitik kuram arasındaki karşılıklı ilişki hakkında, deneyimden uzak, epistemolojik meselelerle uğraşacağımı göz önüne alarak, empatinin sadece varlığının yazılarımda değindiğim yararlı etkisine birkaç

somut örnek vermekle yetineceğim. Önce, ölüm korkusu ve psikoz korkusunun birçok örneğinin, kendiliğe tepki vererek onu *psikolojik anlamda* canlı tutan empatik çevreyi kaybetme korkusunun ifadesi olduğu hipotezinden söz edeceğim. İkinci olarak, Profesör Erich Heller'la yazışmalarımda anlattığım bir olayı,[27] uzay kapsülleri kontrolden çıkmış gibi görünen astronotların deneyimlerini yine kanıt olarak ileri süreceğim. Üçüncü olarak, tekrar Nazi toplama kamplarında hayatta kalanların deneyimlediği, kişisellikten uzak, insanlıktan çıkarılmış 'yok etme'yle karşılaşmış olmanın psikolojik bakımdan yıkıcı etkisine dikkat çekeceğim –bunun tersi, psikolojik bakımdan çok daha az yıkıcı olan, kavurucu bir öfkenin güdülediği cinayetlerle karşılaşma deneyimidir. Size empatinin tamamen yokluğuna maruz kalma deneyiminin sanatsal yorumlarını hatırlatırım (en başta, Kafka tarafından *Metamorphosis*'de (Dönüşüm); ayrıca O'Neill tarafından *Long Day's Journey into Night*'ta [Kohut, 1977, s. 287; Kohut, Ornstein editörlüğünde, 1978b, II, s. 680'den itibaren s. 743'e kadar, s. 780'den sonrası ve s. 872]). Ve son olarak, anneyle çocuk arasındaki, empatinin yol gösterdiği fiziksel temasın (yani annenin doğrudan, belirli "tepkileri" olmadan ortaya çıkan te-

27) Astronotlarımızın keşif gezilerinden biriyle ilgili, beni her zaman derinden etkilemiş olan bir hikaye var. Birkaç yıl önce gerçekleşen olayı, beni hafızamın ayrıntılarla ilgili keskinliğini sınama görevinden kurtaracak kadar iyi hatırlıyor olabilirsiniz. Ay yolculuklarından birinde bir göktaşının uzay kapsüllerinin bir bölümüne çarpıp aracın manevra kabiliyetine ciddi biçimde zarar vermesinin akabinde, sağ salim dünyaya indikten sonra astronotlar, en büyük tehlikeyi yaşadıkları saatlerde, her şeyin önüne geçen bir arzuları olduğunu anlattılar: Eğer öleceklerse, cesetlerini taşıyan kapsülün, yanıp kül olmuş da olsa dünyaya dönmesini istiyorlardı. Onlar için en büyük dehşet, kalıntılarının sonsuza kadar uzayda, akıl almaz derecede anlamsız yörüngelerde dönüp duracağı düşüncesi olmuştu. Duygularını çok iyi anlayabiliyorum. Bu üç insanoğlunun –şüphe yok ki onlar kendilerini her şeyden evvel modern bilimsel teknolojinin temsilcileri olarak göreceklerdir– nihai, en derin arzularının ifadesi olarak, dünyayla sembolik olarak yeniden bir araya gelmeyi taşıdıklarını bilmek bana güven veriyor: insan anlamının, insan sıcaklığının, insan temasının, insan deneyiminin sembolüyle.' (Kohut, 1978a).

mas) destekleyici etkisinden, annenin empatik tepkisinin kendisinin (çocuk uzaklaşıp, arkasını dönünce annesinin yüzünde çocuğun başarısından duyduğu gururun ifadesini gördüğü zamanki gibi) destekleyici etkisine geçişin, kendilik gelişimi açısından öneminden bahsedeceğim. Bununla dönüşümlü olarak, analistin 'anlayışının' sağladığı destekten, 'açıklayışının' belirlediği desteğe geçişin, biraz önce bahsedilen erken gelişimdeki geçişe benzer biçimde, daha düşük bir empati biçiminden daha yüksek bir empati biçimine geçiş olarak anlaşılabileceğine değineceğim.

Önceki düşünceleri hatırda tutarak, empati üzerine ilk denememin esas içeriğini bir kez daha dile getirmek için, şimdi bilimsel 'üst yol'a, bir gözlem tarzı olarak empatiye geri döneceğim. Özellikle, analistin gözlemsel tavrını epistemolojik olarak incelemeye girişmemin, psikanalizin içebakışçı-empatik tavrı benimsemek dışında seçeneği olmadığı, dolayısıyla psikoloji olmak zorunda olduğu sonucuna varmamın ve son olarak da, analizin dayandığı, operasyonel olarak tanımlanmış temelle ilgili yeni kuramın tutarlı olarak uygulanmasından doğan pragmatik sonuçları araştırmamın sebeplerini size anlatacağım.

Beni psikanalizin özüne dair epistemolojik bir araştırma yapmaya ne yöneltti? Başka bir deyişle, beni pek de zevkime hitap etmeyen temel kuramcılık macerasına iten neydi? Beni iten, psikanalizin özündeki en iyi tarafın öneminin modern analiz tarafından gittikçe arka plana itilmesi ve kimsenin bu süreçten haberdar görünmemesi ya da, en azından, bunun önemli sonuçlar doğurabilecek ve bence yıkıcı varlığını açıkça kabul etmemesinden duyduğum, giderek artan rahatsızlıktı. Psikanalizin biyolojiye ve sosyal psikolojiye uygulanması meşru olmanın ötesinde arzulanır bir gelişme olsa da, daha o zamanlar oldukça netlikle gördüğüm ve o zamandan beri benim için gittikçe daha da açık

hale geldiği gibi, temel kuramın ötesine uzanan bu ihraçlar bu şekilde kabul edilmedi. Bunun yerine, bu yeni gelişmelerin –bunların göze batan örneklerini hemen sunacağım– analizin kendisinin gerçek uzantıları oldukları varsayıldı.

Şimdi vereceğim örnekleri iki sebepten seçtim. Birincisi, önde gelen zihinler tarafından, cüretli bir doğrudanlıkla ifade edildikleri için ayırt edilmeleri kolay. İkincisi, geriye bakıp değerlendirebildiğim kadarıyla, analizin gösterdiği gelişmeden duyduğum genel, belirsiz hoşnutsuzluktan, 1959'daki denememde vücut bulan, belirleyici bilimsel eylemin gerçek tetikleyicileri bu örneklerdi.

Kanıt olarak şu üç örneği göstereceğim: Birincisi ve en önemlisi, Franz Alexander'ın psikanalizi biyolojiye uygulaması, özellikle de 'dürtüler'in vektörü temel kavramı yoluyla psikolojik açıdan derinlemesine araştırmak için seçtiği çeşitli tıbbi sendromları açıklaması. İkincisi, Alexander'ın psikanalizi sosyal psikolojiye uygulaması, özellikle de insanın oral-dürtü-tarafından-beslenen 'bağımlılık' eğilimi temel kavramıyla, insan davranışının büyük alanlarını açıklaması. Üçüncüsü, Heinz Hartmann'ın 'uyumcu bakış açısı' temel kavramını öne sürmesi –tekrar vurguluyorum, psikanalizin sosyal psikoloji alanına uygulanması olarak değil, psikanalizin bir uzantısı olarak.

Ama şimdi, beni deneyimden uzak kuramı araştırmaya girişmeye yönelten tetikleyicilerle ilgili bu kişisel bilgiyi sizinle paylaştıktan sonra, 1959'daki incelememi önemli ölçüde, özünde bilimsel temellere dayanarak meşru kılan etmenleri saymaya çalışacağım. 'Önemli ölçüde' sözünü kasıtlı olarak kullanıyorum. Çünkü 1959'daki düşüncelerimin, ister alayla, ister saygıdan olsun, sadece akademik bir ilginin ya da pürizmin beslemeyen meyvesi olarak bir kenara atılmasını önlemek için elimden gelen

her şeyi yapmak isterim (bkz. Kohut, 1980, s. 477 ve ilerisi). Dolayısıyla, Alexander'ın psiko-biyolojisinin ya da Alexander ve Hartmann'ın sosyo-psikolojisinin sadece analizin çerçevesine yeni kavramlar soktuğunu ve bunların başka bir bilimsel söylem dünyasına ait olmakla yabancı unsurlar olduklarını ve analize uydurulamayacaklarını düşünseydim, bunları yine de kendi başlarına bilime değerli ve etkileyici katkılar olarak sevinçle karşılama eğiliminde olurdum. Psikanalizin operasyonel olarak belirlenmiş sınırlarını çizerek bu bilimin özünü tanımlama ihtiyacı hissetmezdim.

Kuramsal kesinlik ve uyum ihtiyacı değilse, 1959'da beni epistemolojiye doğru bu gezintiye iten gerçekte neydi? Ve o zamandan sonraki işlerden daha az önemli olmasına rağmen, bu hedefin peşinde koşma isteğimi ayakta tutan neydi? (bkz. Kohut, 1977, Böl. 7) Bunu sağlayan, şüphem yok ki, analistin son derece önem taşıyan temel tutumundaki fark edilmeyen bu kaymanın, sadece kuramda değişikliklere yol açmakla kalmayıp, –benim için önemli olan mesele de budur– analistin uygulama alanında bir araştırmacı olarak işlevinde ve en önemlisi de, profesyonel bir uygulamacı olarak terapötik işlevindeki algılarının, gizlice ilerleyen, derece derece artan bir biçimde çarpılmasına yol açmış olmasıydı.

Bu seferlik psikanalistin edebiyat eleştirisi, tıp, antropoloji, sosyoloji ve özellikle de politika bilimi ve tarih gibi alanlar karşısındaki, asla ikincil önemde olmayan sorumluluğunu bir kenara bırakarak, doğrudan analistin önde gelen görevine yöneleceğim: terapötik analiz. Derinlik psikolojisindeki biraz önce belirtilen yabancı unsurlar –biyolojik olarak anlaşılan 'dürtü' kavramı, sosyo-psikolojik olarak anlaşılan 'bağımlılık' ve 'uyum gösterme' (adaptation) kavramları– analizin özünün nihai bir kay-

maya uğramasına, uzun vadede, psikiyatri tarafından yutulmak gibi açıkça yüzleşilip karşı koyulan dış tehditlerden daha manidar olmak üzere, analistin temel duruşunda değişikliğe –ki bence bunu yapmışlardır– nasıl yol açmışlardır?

Genel anlamda yanıt, bunu, fark edilmeyen ve sorgulanmayan bir değer sisteminin ve insanın ve hayatının özüne dair fark edilmeyen ve sorgulanmayan genel bir anlayışın, fark edilmeyen ve sorgulanmayan temeli haline gelerek yaptıklarıdır. Tersini iddia eden sayısız itiraza rağmen, biraz önce belirtilen kavramların etkisi altında analiz bir bilimden ziyade ahlaki bir sistem, aynı anda terapi olarak psikanaliz de dinamik ve genetik ilişkileri aydınlatmaya dayanan bilimsel bir yöntemden ziyade, hastanın yönlendirildiği ve aktarımının fark edilmeyen ve sorgulanmayan bir boyutuna dayanarak ulaşmaya çalıştığı, önceden belirlenmiş, dolayısıyla dışsal amaçları –ki bunlar da fark edilmezler ve sorgulanmazlar– hedefleyen bir eğitim yöntemi haline gelmiştir.

Geleneksel psikanalizin, analistin neye dikkat edeceğini, dolayısıyla ikincil olarak da, hem araştırmacı hem de terapist olarak hangi amaçları kovalayacağını belirlemiş olan bu değerleri nelerdir? Son yıllardaki yazılarıma aşina olan bir kimse, buna yanıtımı bilmiyor olamaz. Yanıtım, psikanalistin önde gelen değerlerinin bilgi değerleri ve bağımsızlık değerleri olduğu ve bunların, içinde yaşadığı psikolojik alanda kendisini seçici algı ve seçici eyleme yönelttiği gerçeğidir. Bu değerlere bir itirazım yok. Hatta bunları paylaşıyorum. Yine de, fark edilmeyen etkilerinin, derinlik psikolojisi bilimcisinin algısını çarpıttığına ve –burada etkileri daha da belirgin– fark edilmeyen varlıklarının, analizanın kendi çekirdek programı ve kaderi doğrultusunda gelişmesine analistin izin verme kabiliyetini sekteye uğrattığına inanıyorum.

Yukarıda sözü edilen ideallerin Batılı İnsan üzerindeki etkisinin farkındayım ve Batı kültürünün kökleri derinlere uzanan bir üyesi olarak, şahsen ben de bunlardan çok etkilendim. Bu temel ideallerin farkına dahi varmanın, dolayısıyla bunları inceleme konusu haline getirmenin bizim için ne kadar zor olduğunu biliyorum. Aslında belli sınırlar dahilinde, onları sorgulamıyorum da. Benim sorguladığım, bunların insanın değerler hiyerarşisi içindeki daimi önceliği –her zaman ve her şart altındaki öncelikleri. Batılı insan için önemleri ne kadar büyük olursa olsun, bunlar derinlik psikolojisi araştırmacısının insanı değerlendirmekte kullandığı nihai kılavuz ve derinlik psikolojisi terapistinin üzerine hedefleri işaretleyip psikanalitik tedavinin başarı ya da başarısızlık derecesini ölçtüğü ölçek vazifesini göremezler. Tersine, bence bu iki değer bizim kendiliğin ve dönüşümlerinin insanın psikolojik yapısında ve her şeyin ötesinde, günümüz insanıyla ve onun yaşadığı döneme bağlı olarak öne çıkan psikopatolojisiyle ilgili olarak taşıdığı büyük önemi fark etmemize engel olmuşlardır. Başka bir deyişle, kendiliğin en içindeki programın önemini ve kişinin kendini psikolojik olarak hasta mı sağlıklı mı hissedeceğini belirlemede bu programın potansiyelinin gerçekleştirilip gerçekleştirilmemesinin taşıdığı önemi fark etmemize engel olmuşlardır.

Burada, psikanaliz için kendilik psikolojisi biçiminde savunduğum gelişmelerin başka bilimlerdeki benzerleriyle ilgili bir dizi gerçeği sıralayarak tutumumu desteklemeye çalışmayacağım. Sadece şuna işaret edeceğim: Yirminci yüzyıl fiziği de, gözlemsel ve açıklayıcı çerçevesine şimdiye dek tamamen egemen olan, zaman, uzam ve nedensellik gibi belirli bileşenlerin önemini, belirli, sınırlı alanlara indirgeyerek kesin bir gelişme gösterdi. Derinlik psikolojisi için büyük önem taşıyan bir noktaya da dokun-

madan geçmeyeceğim: Modern fizik, araştırdığı belirli alanlarla ilgili olarak, yeni bir tür nesnellik ortaya attı: Özneli de içine alan bilimsel nesnellik.

Bunun yerine bu sunum çerçevesinde, 'İçebakış ve empati' denememin ilk tartışmacılarının niyetimi yanlış anlamasını zorlaştırmak için, sizinle yirmi beş yıl önceki kısmi başarısızlığıma katkıda bulunmuş olabilecek kişisel bir etkeni paylaşmanın uygun olacağına karar verdim. Açıklayamayacağım nedenler yüzünden, bildiğim kadarıyla çocukluğumdan beri, gerçeklik algılarımızın göreceliliği ile, gözlem ve açıklamalarımızı biçimlendiren düzenleyici kavramlar çerçevesinin göreceliliğine aşinaydım. Herkesin de bu bilgiye sahip olduğunu varsaymıştım her zaman. Hayatımın daha ileri yıllarında, ergenliğim sırasında, insan bilişinin büyük, klasik araştırmacılarının (Plato'dan Kant'a kadar) çalışmalarını inceler ve yazdıkları hakkında arkadaşlarımla konuşurken de, bunları anlamakta zorlanıyor görünmeleri beni şaşırtmıştı. Aynı şey, çok sonraları modern fiziğin –Einstein'ın ve en bariz olarak da Planck ve Heisenberg'in– bilimsel bakış açısına, en azından yüzeysel bir aşinalık kazanırken de geçerliydi. Görüşlerinin uygulanmasındaki karışıklık beni aşsa da, temel tavırlarını neredeyse doğal olarak kabul etmek benim için her zaman kolaydı.

Yirmi beş yıl önce, 'İçebakış, Empati ve Psikanaliz' hakkındaki makalemde, bu temel tavrın derinlik psikolojisi alanına uygulanmasını telaffuz ettim –yani nesnel bir gerçekliğin prensipte erişilmez olduğunu ve sadece belirli işlemlerin (operations) sonuçlarını bildirebileceğimizi. Bu temel tavrı bütün bilimsel meslektaşlarımla paylaştığımızı varsayıyordum ve bu nedenle de söyleyeceklerime tepkilerinde temel tavrın kendisini sorgulamayacaklarını, ancak bu temel ilkeyi ısrarla uygularken

çıkardığım ayrıntılı sonuçların bazılarını reddedeceklerini, onaylayacaklarını, ya da kısmen reddedip kısmen onaylayacaklarını bekliyordum. 'Operasyonalizmimi', *kendi başına* gerçekliğin ne içebakışla, ne de dışabakışla bilinemeyeceğine ve ne gördüğümüzü ancak bunu görmek için ne yaptığımızın çerçevesi içinde betimleyebileceğimize dair açıkça oturmuş bilgimi tanımlamam ya da savunmam gerekeceği gerçeğini asla ciddi olarak hesaba katmamıştım.

Safça, bütün meslektaşlarımın gerçekliğin bilinemezliğine –prensipte bilinemezliğine– dair bu bilgiyi paylaştığını varsaymam bana pahalıya mâl oldu. Meslektaşlarımın, kendilerine sunduğum meseleyi –tartışılabilir meseleyi– yanlış anlamalarına, kişisel olarak tamamen hazırlıksızdım. Tartışılan tek şeyin benim için mesele dahi olmamasına, neredeyse söylenmesi bile gereksiz bir şey olmasına tamamen hazırlıksızdım. Yine de, geriye dönüp baktığımda, muhtemelen o zaman fırtınayı önlemek için yapabileceğim hiçbir şey olmadığını anlıyorum. Aslında temel tavrımın, şu anda benim yaptığım ve gittikçe artan sayıdaki bu tavrı anlayan meslektaşlarımın yaptıkları gibi, adım adım açıklanmasının ve aydınlatılmasının, son kertede, psikanalizin kuram ve uygulamasında kendilik psikolojisinin önerdiği değişikliklerin üzerinde dikkatle durulmasını sağlayabilecek bilimsel derinlemesine çalışmanın bir evresini oluşturduğunu görmeye başladım.

Ama şimdi, nihayet sadede ve beni yirmi beş yıl önce, halen izlemeyi sürdürdüğüm bilimsel yola çıkaran somut meselelere gelelim. Şu andaki amacımıza uygun olarak tek bir meseleye odaklanacağım: Psikanalizdeki dürtü kavramı ve sonuçları. Ve hemen tekrar belirteyim ki, mesele kendi başına dürtü kavramının varlığı, beni bilimsel eyleme teşvik edebilecek muhteşem bir

psikoloji sistemine belirsiz ve yavan, biyolojik bir kavramın zorla girmesinin yalıtılmış tutarsızlığı değil. Bunlar sosyal psikolojiden ithal edilen 'bağımlılık', 'kimlik' ve 'özerklik' kavramları karşısındaki tutumum hakkında da aynen söylenebilir. Beni düşünmeye iten kuramsal tutarsızlık değil, sadece dürtü kavramının (ve demin adı geçen, derinlik psikolojisinin sosyolojik davetsiz misafirlerinin de) psikanaliz üzerinde önemli yıkıcı etkileri olduğuna inancımdı.

Normal şartlarda içebakış ve empati yoluyla, dürtülerle karşılaşmayız. Her zaman deneyimlediğimiz, daha fazla indirgenemeyecek psikolojik birim, seven bir kendilik, arzulu bir kendilik, kendini ortaya koyan bir kendilik, düşmanca-yıkıcı bir kendiliktir. Dürtüler deneyimsel öncelik kazanmışsa, dağılma (disintegration) ürünleriyle uğraşıyoruzdur: Eros'un dünyasında, ateşli bir şekilde yoğunlaşmış haz deneyiminin, haz veren erojen bir bölgenin hükmünün, dolayısıyla kendiliğin üzerine çıkan dürtünün kendi yerine geçmesini çaresizce izleyen, parçalanmakta olan kendilik; ya da Thanatos'un dünyasında, ateşli bir şekilde yoğunlaşmış hiddet deneyiminin, yıkıcı ve/veya özyıkımcı bir orjinin hükmünün, dolayısıyla yine kendiliğin üzerine çıkan dürtünün kendi yerine geçmesini çaresizce izleyen, parçalanmakta olan kendilik.

Şimdiye kadarki bütün çıkarsamalar 1959 tarihli denememde ifade edilmişti (ya da en azından açıkça ima edilmişti). O zaman, beni 'dürtü'nün psikoloji sistemine ait olmadığı gerçeğini vurgulamaya zorlayan belirli yıkıcı etkilerin neler olduğunu da göstermiştim. Özellikle, 'bağımsızlık', 'özerklik', 'özgür irade' ve şu anda kendiliknesnesi aktarımı adını verdiğimiz deneyim kümesi alanlarındaki psikolojik algımızdaki çarpılmaları göstermiştim.

Peki o zamandan beri bakış açımı desteklemek için neler söyledim ve bugün söylenecek ne kaldı? Aslında pek çok şey. Yalnız dün ve bugün hakkında değil, hepsinden öte, meslektaşlarım ve benim tarafımızdan başlatılan çalışmanın, kendilik psikolojisi yönelimli, genç bir psikanalist nesli tarafından sürdürülmesi gereken yarını hakkında.

Yine birçoğunuzun çalışmama aşina olduğunu varsaymak durumundayım. Gerçi, çoğunuz yazdıklarıma çabucak bir göz attıysanız da, çok azınızın bu işe onları gerçekten okudum diyebilecek kadar zaman ve enerji harcayarak içlerine daldığınızı pekala biliyorum. Ama son on yıl ya da daha fazlasında, yüzlerce sayfada söylediklerimi burada tekrar edemeyeceğim bariz olduğuna göre, bugün üzerinde geniş bir biçimde duramayacağım belirli önemli alanları, az çok kısaca saptamakla yetineceğim.

Bunlardan ilki olarak, bir tarafta dürtü psikolojisi ile, öbür tarafta geleneksel analizi karakterize eden gizli ahlak –gerçekle-cesaretle-yüzleşme ahlakı ve bağımsızlık ahlakı– arasındaki karşılıklı ilişkiye değineceğim. İkinci olarak da size, meslektaşlarımın geleneksel analizin benimsediği insan görüşünün, insanın, tabir caizse normal insanın temel doğası görüşünün farkına varmaları için gösterdiğim gayreti hatırlatacağım: haz ilkesi doğrultusunda yaşama arzusundan feragat etmekte isteksiz, doğuştan taşıdığı yıkıcılıktan vazgeçemeyen, evcilleşmesi yetersiz ve yarım kalmış bir hayvan olarak insan. Psikanalizin bu iki temel vasfından ikincisi, bugünkü sunumun ikinci ana konusunun başlangıç noktasını oluşturacağı için, size bugün için söz verdiğim, yeni topraklara atacağımız adıma hazırlık olarak, psikanalizin içinde doğduğu dönemin ruhundan devşirdiği insan görüşüyle –çoğu analistin doğalmışçasına katıldığı insan görüşüyle– ilgili düşüncelerimi ayrıntılandıracağım. Önce size, klasik analizin be-

nimsediği insanın psikolojik doğası kavramından '*Suçlu İnsan*' kavramı olarak bahsettiğimizi, kendilik psikolojisinde buna karşılık gelen görüşü ise '*Trajik İnsan*' terimiyle belirttiğimizi hatırlatacağım. İnsan doğasına dair bu iki görüşü tekrar tartışmayıp, sadece bildiğim kadarıyla şimdiye kadar yapmadığım bir yorum ekleyeceğim. Her ne kadar Freud psikanalizin konusunun *doğal insan* (*homo natura*) olduğunu, dolayısıyla içsel yaşamının araştırılmasının doğa bilimlerinin alanında, özellikle biyoloji ve tıpla mümkün olduğunca bütünleşmiş bir şekilde görülmesi gerektiğini öne sürdüyse de, yansız bir cihaz tarafından işlenen yarı-biyolojik dürtüler kavramı, aslında, biyolojik bir insan kavramını beraberinde getirmemiştir. Ortaya çıkan doğal insan, çevresiyle etkileşim içinde biyolojik bir birim değil, '*Suçlu İnsan*', psikolojik ve ahlaki bir insan görüşü, uyum sağlamasına engel olsa da eski haz amaçlarından vazgeçmekte isteksiz, böylece de terapötik analize 'direnen' bir insan anlayışıydı; saldırgan-yıkıcı amaçlarının evcilleştirilmesine razı olmayan, böylece de savaşlara giren ve/veya özyıkıma eğilimli bir insan anlayışı (Freud, 1933). Belirli kesin sınırlar dahilinde, '*Suçlu İnsan*'ın açıklayıcı çerçevesi çok yararlı olmuştur. Ancak, kendilik deneyimini insana dair psikolojik bir görüşün merkezine oturtabilen kendilik psikolojisi tarafından desteklenmedikçe ve ona tâbi olmadıkça, klasik bakış yanıltıcı olacaktır. Kendilik psikolojisi, geleneksel analiz tarafından benimsenen çarpıtılmış psikolojik insan görüşünden kurtulmuştur, çünkü alanı tanımlayan gözlem tavrı olan içebakış ve empatinin mutlak ve aslında aksiyomatik olduğu gerçeğini kabul ederek, kendine biyoloji ya da psiko-biyoloji süsü vermeden, kendini tepeden tırnağa psikoloji olarak kabul eder. Öte yandan geleneksel analiz, –zihinsel bir aygıt tarafından işlendiği düşünülen, yarı biyolojik birincil dürtüler anlayışıyla– biyoloji-

nin önünde eğilmek zorunda olmasının yükünü taşımak durumundaydı. Sonuç, önceden de söylediğim gibi, doğal insan değil, yanıltıcı olacak, çarpıtılmış bir psikolojik bakıştır, çünkü sık karşılaşılan bir patolojik olgular kümesinin 'normalliği' oluşturduğunu varsayar ve böylece terapi ortamındaki insan ve tarih sahnesindeki insan hakkında ciddi yanlış anlamalara yol açar.

Şimdi atacağım yeni adım, yani şimdiye kadar sadece üstü kapalı bir biçimde bahsettiğim bir yeniden formüle etme işi, insanın kuşaklar arası ilişkilerinin yeniden değerlendirilmesi ve tam da geleneksel analizin görüşüne göre çocukluktaki bazı hayati önemdeki normal gelişmelerin içine gömülü olduğu derinlik psikolojisi matrisinin yeniden değerlendirilmesinin bir örneğidir. Bahsedeceğim şey tabii ki oidipus karmaşası.

Klasik analizle karşılaştırınca, kendilik psikolojisi kuşaklar arası çatışmanın, özellikle de bunun belirli bir biçimi olan oidipus karmaşasının önemini nasıl değerlendirir? Özetle: (1) Neredeyse her yerde görüldüğü tahminiyle mutabıktır, varlığının en azından izlerinin, araştırılınca çok sıklıkla tespit edilebileceğiyle mutabıktır. Oidipus karmaşasının bir nedensel etkenler kümesinin öğesi olduğuyla ve zararlı eylemlere ya da nevrotik ızdıraba neden olan itici güce katkıda bulunduğuyla da mutabık olmakla beraber, bu mutabakat önemli bir değişikliğe dayanır: Oidipus karmaşası, nedensellik zincirinin sadece bir halkasıdır; en derinde olanı da değildir üstelik. (2) Ne var ki kendilik psikolojisi, insanın kuşaklar arası savaşının *önemi* konusunda, geleneksel analizle tamamen ters düşer. Geleneksel analiz özellikle insan '*Suçlu İnsan*' olarak görüldüğünde, insanın doğasının özünün kapsamlı bir şekilde tanımlandığına inanır, zira insan, *doğal insanın* biyolojik temelinden doğan dürtüler ile, süperegoda somutlaşan, sosyal çevreden yayılan uygarlaştırıcı etkiler arasında,

umutsuz bir çatışma içindedir. Kendilik psikolojisi, insan kendilik olarak görüldüğünde özünün tanımlandığına ve *psikolojik insanın* (*homo psychologicus*, bu terimi izninizle *homo natura* ile kontrast oluşturmak için kullanıyorum) en derin düzeyde '*Trajik İnsan*' olduğuna, hayatı boyunca derinliklerinde yatan programı gerçekleştirmeye çalışıp, bunda hiçbir zaman tam olarak başarılı olamadığına inanır.

Görüşümüzün kabul görmesinin önünü kesen ne? Neden geleneksel psikanalitik görüşü benimseyen daha fazla kişiyi, kuşaklar arası savaşın, karşılıklı öldürme arzularının, patolojik 'oidipus karmaşası'nın (gelişimin normal 'oidipal dönem'inden farklı olarak), ne kadar sık görülürlerse görülsünler, insanın özüne dair olmayıp, normalden sapmalar olduklarına ikna edemiyoruz? Neden meslektaşlarımızı normal durumun, saf haliyle ne kadar nadir görülürse görülsün, çocuklukta neşeyle deneyimlenen ileri doğru gelişimsel bir hareket olduğuna, bunun oidipal döneme atılan adımı da içerdiğine, bu adıma, gelecek kuşağa, anne-baba kuşağının gururla, kendiliği genişleten empatiyle, neşeli aynalamayla tepki verdiğine, böylece genç kuşağın ortaya çıkma ve farklı olma hakkını onayladığına ikna edemiyoruz? Başka bir deyişle, son tahlilde önümüzdekinin temel karşıt içgüdüler arasındaki nüfuz edilemez bir çatışma (*Eros*'la savaşan *Thanatos*) olmadığına, normal gelişimi etkileyen, en azından potansiyel olarak çaresi bulunabilecek müdahaleler olduğuna inanıyoruz.

Şu anda bazılarınızın bekliyor olabileceği gibi, görüşlerimize karşı 'dirençler'den bahsetmeyeceğim. Bunun yerine, Freud'un fikirlerini yayma becerisinin, kökü kişiliğinin derinliklerinde yatan, ancak hak ettiği ilgiyi görmeyen bir yönünü ele almak istiyorum. Bu yön, bilimsel sisteminin anahtar kavramlarını efsane-

leştirmekte, böylece onları sürekli genişleyen takipçiler grubunun zihinlerine, adlarıyla ve içlerine gömülü kültürel çağrışımlarıyla kazımaktaki büyük becerisidir.

Her ne kadar Freud'un düşünce tarihindeki tarihi itibarını edinme yolları psikolojik yönden incelenmeye değer olsa da, burada Freud'un dehasının bu yönünün muhtemel genetik kökenleri ve dinamik işlevleri üzerinde durmayacağım. Sadece bunun bilimsel sonuçlarının belirli bir yönüne odaklanacağım: Freud'un önerdiği bazı temel görüşleri sorgulamak isteyen eleştirmenin yüzleştiği görev, bunun mantıksal sav ve destekleyici klinik kanıtların sunulmasını gerektiren yönünden çok daha geniş kapsamlıdır. Her şey bitince, sav ne kadar dikkatle ve ikna edici biçimde sunulmuş olursa olsun, bir süre sonra Freud'un formülasyonu derinlere kök salmış bir çekimle zihinlerimizi yeniden zapt eder, mantık ve kanıtlar geri çekilir.

Tabii fark ediyorsunuzdur ki, bu konuyu soyut olarak gündeme getirmiyor, bunu, Freud'un '*Suçlu İnsan*' kavramının, insanın öz niteliğinin kuşaklar arası savaşa göndermeyle tanımlandığı görüşünün açıklayıcı gücünü yeniden değerlendirmeye kalkıştığımızda, hepsinin üzerinde ve özellikle de, baba ile oğul arasındaki, paradigma haline gelmiş kuşaklar arası çatışmayı –kısacası 'oidipus karmaşası'nı– yeniden değerlendirmeye kalkıştığımızda karşılaştığımız güçlüğü aydınlatmak için yapıyorum. Freud'un özlü ve zengin çağrışımlı terminolojisiyle karşılaştırıldığında, 'normal' anatomi, 'normal' fizyoloji, 'normal' metabolizma benzeri (Daly King'in [1945] çok güzel tanımıyla, '*tasarımına uygun biçimde işlev gören şey*' anlamında bir normallik), ders kitaplarına yakışır bir normallik ileri sürdüğümüzde, savlarımız kulağa ne kadar da düz geliyor. Oidipus karmaşasının dramatik, sessiz arka planı karşısında, anne-baba ve çocuk tarafın-

dan neşeyle deneyimlenen bir oidipal dönemin normalliği ne kadar da sönük kalıyor: Sophocles'in trajedisinde bize, önceden takdir edilmiş bir kıyamete kaçınılmaz bir biçimde adım adım yaklaşan ve insaniyeti ile özgürlüğü, ifade edilemez acısına sözle ve iletişimsel eylemle tepki verme yetisiyle sınırlı bir otomat olarak sunulan Kral Oidipus, o efsaneleşmiş ulu figür...

Bir eleştirmenin elinde, Freud'un büyüsüne karşı koymak için hangi araçlar vardır? Bence, biri daha zayıf, biri daha güçlü olmak üzere, iki araç vardır. Daha zayıf olanı, Freud'un kavramını desteklemiş olan miti, orijinal kuramı desteklememekle kalmayıp, aslında şu anda eskisinin yerine geçecek kadar ilerlemiş olan yenisini desteklediğini göstermek amacıyla analiz ederek, mitin gücünü sarsmaktır. Bu rasyonel yaklaşımdır. Daha güçlü olanı, –atasözünde dendiği gibi, dinsizin hakkından imansız gelir– yerleşmiş kuralı destekleyeni etkisiz hale getirmek ve onun üstesinden gelmek için, bir doz karşı-büyü sunmaktır. Şimdilik birinci işi, miti yeniden yorumlamayı erteleyip, doğrudan ikincisine yöneleceğim. Eklemeliyim ki, bana makalemin başlığının şüphesiz kafa karıştıran son kısmını sağlayan da budur. Başka bir deyişle, şimdi 'akıl sağlığının yarım çemberi'ne yöneleceğim.

Karşı-büyüm, Homeros tarafından anlatılan bir öyküden alınmıştır. Sophocles'in temsil ettiği şekliyle trajedinin evrildiği ve adını aldığı *tragos* anlamında, yani Dionysos kültünün kurban tekesi anlamında, trajik bir öykü değil bu. Euripides'in temsil ettiği şekliyle, insani anlamda trajik –çabalayan, becerikli insan, en içindeki kendiliği açığa çıkarmaya çalışıyor, açığa çıkmasının karşısındaki dışsal ve içsel engellerle savaşıyor; gelecek kuşağa, açığa çıkmasına ve büyümesine neşeyle katıldığı oğluna da sıcak bir adanmışlık içinde –böylece, insanın en derin ve en

önemli keyfini, kuşaklar zincirinin bir halkası olmayı deneyimliyor.

Karşı-büyümün somut halinin kim olabileceğini tahmin ettiniz mi? Bu makaleye verdiğim başlıkta 'akıl sağlığının yarım çemberi'nden bahsederken karşınıza çıkardığım bilmecenin de çözümünü buldunuz mu? Bulamadıysanız, sizi daha fazla muallakta bırakmayacağım ve sizi belirsizlikten kurtaracak öyküyü anlatacağım.

Bana öyle geliyor ki, hâlâ etrafı yarı-tanrı kahramanlarla çevrili olsa da, kendisi modern bir insan olan bir bireyi konu alan ilk öykü bu. Böylece de bence onunla özdeşleşmemiz, Sophocles'in trajedisinin ayinsel bir biçimde yok edilen kurbanıyla özdeşleşmemizden daha kolaydır. Onu ve onun insani dertlerini ve sıkıntılarını da, kıyametine doğru sürülen Kral Oidipus'tan daha kolay ve daha emin bir biçimde anlayabiliriz. Bu, edebiyatta ilk defa yazgısından kaçacak olanın öyküsüdür. Bu, Odysseus'un öyküsüdür.

Homeros'un anlattığına göre, Yunanlılar Truva seferi için organize olmaya başladıklarında, bütün şefleri, adamları, gemileri ve malzemeleriyle kendilerine katılmak üzere askere almışlar. Ama İthaka'nın, genç yetişkinliğinin baharında, genç bir karısı ve bebek bir oğlu olan kralı Odysseus, savaşa gitmek konusunda hiç de hevesli değilmiş. Yunan devletlerinin elçileri durumu değerlendirmek ve Odysseus'u itaate zorlamak üzere geldiklerinde, kendini hasta göstermiş ve deli taklidi yapmış. Delegeler –Agamemnon, Menelaos ve Palamedes– onu, boyunduruğa beraber koştuğu bir öküz ve bir eşekle tarla sürer ve sabanın açtığı izlere omzunun üzerinden tuz savururken bulmuşlar. Başında, genelde Doğulular'ın giydiği türden, koni biçiminde, komik bir şapka varmış. Ziyaretçilerini tanımıyormuş gibi yapmış ve

aklını kaçırmış olduğuna dair her türlü işareti vermiş. Ancak Palamedes onun hile yaptığından şüphelenmiş. Odysseus'un bebek oğlu Telemakhos'u yakalayıp, Odysseus'un ilerlemekte olan sabanının önüne fırlatmış. Odysseus oğlunu incitmemek için hemen sabanıyla bir yarım çember çizmiş. Bu hareketiyle akıl sağlığının yerinde olduğunu gösterip, sadece Truva'ya gitmekten kaçabilmek için deli numarası yaptığını itiraf etmek zorunda kalmış.

İşte bilmecenin çözümü. Oidipus'un baba katline karşı akıl sağlığının yarım çemberi olarak sunduğum, Odysseus'un yarım çemberi –belki bilimsel değil ve çağrısı duygusal (ve sade insaniliğiyle çekici); ama öyle de olsa, Kral Oidipus ve karmaşasının çağrısı da öyle. Tabii Odysseus'un sabanının yarım çemberi hiçbir şeyi kanıtlamıyor, ancak insan kendiliğinin zamana bağlı olmasının, açılmakta olan bir kadere sahip olmanın neşeli farkındalığının uygun bir sembolü: Hazırlayıcı bir başlangıç, gelişen bir orta kısım ve geçmişi kapsayan bir son; sağlıklı insanın bir sonraki kuşağı, en derin keyifle, kendi kendiliğinin uzantısı olarak deneyimlediği gerçeğinin uygun bir sembolü. Bu nedenle de normal ve insani olan, kuşaklar arası savaş ve karşılıklı öldürme ve yok etme arzuları değil, arkadan gelen kuşağı desteklemenin önceliğidir –geleneksel analizin bizi normal bir gelişim evresi, çocuğun normal bir deneyimi olarak görmeye sevk etmiş olduğu bu patolojik dağılma ürünlerinin izlerine ne kadar sık, hatta belki de her zaman ve her yerde rastlayabiliyor olursak olalım... Ancak anne ya da babanın kendiliği bütünsel, kuvvetli ve ahenkli, yani normal ve sağlıklı bir kendilik değilse, çocuk beş yaşına geldiğinde, şimdiye kadar ulaşmamış olduğu düzeyde kendini ortaya koyma, yüce gönüllülük ve şefkate doğru coşku verici bir adım attığı zaman, buna gurur ve şefkatle değil, reka-

betçilik ve baştan çıkarıcılıkla tepki verir. Ve empatik özdeşleşme içinde çocuğun deneyimini yankılayamayan, böyle kusurlu bir anne ya da baba kendiliğine tepki olaraktır ki, çocuğun yeni oluşan, kendini ortaya koyan-şefkatli kendiliği dağılır ve düşmanlık ve oidipus karmaşasının hazzı gibi çözülme ürünleri ortaya çıkar.

Şimdi de, size vaat etmiş olduğum gibi, Oidipus mitinin yeniden yorumlanmasıyla ilgili birkaç söz... Bildiğim kadarıyla hiç kimsenin, en azından etkili bir biçimde, Oidipus mitinin kuşaklar arası ilişkiyle ilgili bir yönüne işaret etmemiş olması dikkate değer bir nokta –özellikle bize Homeros tarafından anlatıldığı şekliyle, Odysseus ve Telemakhos hakkındaki kuşaklar arası öykünün paralel yönüyle karşılaştırılınca, öykünün gerçekten dikkate değer bir yönü. Adeta analistler Kral Oidipus söz konusu olunca alışıldık tutumlarını tersine çevirmişler, anne-baba ile oğul arasındaki ilişkiyi başka bir açıdan görmemizi sağlayabilecek ipuçlarını, özellikle de genetik ipuçlarını önemsemezken, açık içeriği –baba katli, ensest– esas almışlar. Oidipus'un reddedilmiş bir çocuk olması, Oidipus öyküsünün en önemli dinamik-genetik unsuru değil midir? Bir insanın hatasını tanrılara itaat olarak ussallaştırmak için uygun bir araç işlevi gören, her şeyi açıklayan kehanete boş verin. Gerçek şudur ki, Oidipus anne-babası tarafından istenmemiş ve ihmal edilmişti. Ölmesi için kırlara bırakılmıştı. Çağıran-kendini ortaya koyan bebek kendiliği, ikame anne-baba bulduysa da, ilksel reddedilişin hissi derinlerde baki kalmış olmalıdır. Öykünün bu tarafına dikkatimizi yöneltmek, Kral Oidipus'un 'oidipus karmaşası'nı başka bir açıdan görmemizi sağlamıyor mu? Tam bir karşıtlık içinde, Odysseus'un normal kuşaklar arası tepkisinin, sabanının yarım çemberinin, nasıl baba ile oğul arasında bir ilişkiye yol açtığını

da, daha da fazla aydınlatmıyor mu? Size, dışardan gelerek huzuru bozanlara karşı omuz omuza savaşmalarını, böylece kesintiye uğramış olan aile içi bağı yeniden kurmalarını hatırlatırım –ki iddia ediyorum, insanlığın gerçek ve çekirdekteki özü budur. İnsanın çekirdeğindeki bu öz, yüzeysel bir olgu değildir, kişiliğin özenle korunan uygar kabuğunun, ya da tepki oluşturmanın (reaction formation) bir parçası değildir. Kendiliğin temel çekirdeğini oluşturur ve hastalarımızda ona ulaşmak genelde ancak büyük zorluklarla mümkündür.

Ama artık duracağım. Bugünkü ana mesajım, yirmi beş yıl önce, analitik kuramın psiko-biyolojik çerçevesini doğuran, analizin henüz biyoloji ve tıpla gerçek bir entegrasyonuna ulaşılmadan insanın psikolojik özüne dair algımızda şiddetli çarpılmalar yaratan operasyonel uyumsuzluğu gördüğüm zaman irkilip harekete geçtiğimde verdiğim mesajla aynı. Belirli, eksikleri olan bir psikolojik insan kavramının –uygar olduğu söylenen ve itaat etmekte isteksiz olan Suçlu İnsan'ın– temellerini sağlayan, özellikle Freud'un dürtülerin önceliğini varsaymasıydı. Öte yandan, bilimin ulaşabildiği iki evreni operasyonel olarak tanımlayanın, gözlemcinin temel tavrı olduğunu hissediyordum. Dışabakış yoluyla ulaşılabilen alanları inceleyen bilimler: Fiziksel ve biyolojik bilimler. Ve içebakış yoluyla ulaşılabilen alanları inceleyen bilimler: Tam da psikanaliz.

Makalemin ilk kısmı, yirmi beş yıl önce söylediklerimin tekrarıydı. Ve umuyorum ki psikanalizin deneyimden uzak temel kuramıyla ilgili mesajımı artık açık ve anlaşılabilir bir şekilde ifade etmişimdir.

İkinci kısımda, savunduğum kaymanın –psiko-biyolojiden psikolojiye, *doğal insan*dan *psikolojik insan*a– ışığında, deneyime yakın bir kuramın, oidipus karmaşası kuramının, konumunu ve

önemini yeniden yorumladım. Bizi Odysseus'un sabanının yarım çemberini çizmeye sevk eden gücün de, kendiliğimizin en merkezindeki çekirdekte yer aldığı, öte yandan bizi Kral Oidipus'un eylemlerine doğru güdüleyen güçlerin, kendiliğin daha yüzeysel, çekirdeği örten bir katmanını oluşturduğu iddiasını öne sürdüm.

Bu sonuca varmakta beni güdüleyen, insana dair iyimser bir bakışa duyduğum yanıltıcı ihtiyaç mı? Değil. Bilim ne iyimser ne de kötümser olmalıdır –bilim gözlemler ve açıklar. Bir derinlik psikoloğu olarak, oidipal rahatsızlıkların arkasında kusurlu kendiliknesnesi tepkilerinin yattığını düzenli biçimde gözlemliyorum. Ve onların arkasında da, normal, kendilik-büyümesini teşvik eden bir çevreye dair birincil umudun hâlâ canlı olduğunu... Gelecekte daha da derin katmanların varlığını gösteren veriler ortaya çıkacak olursa, kanıtları doğrular ve kuramımızı değiştiririz.

Ancak değişeceğini düşünemediğim bir şey varsa, o da psikolojik bakıştır. Böyle bir değişim gerçekleşecek olsa, bu, analizin, derinlik psikolojisinin gerçekten de aşıldığı, artık tarih olduğu anlamına gelirdi. Ama şu anda bu ihtimale kafa yormamıza gerek yok. Analiz çocukluğunu yaşıyor. Taleplerine yorumlayıcı, empatik duyarlılıkla psikolojik sağlığın yeniden kurulması yerine, hastalığın ortadan kaldırılması gibi yanıltıcı tıbbi benzetimlerle engellenen psikanaliz, henüz insanın büyüleyici gizemini çözmenin ilk adımını bile atmış sayılmaz.

Peki analiz kendi çekirdek kendiliğine nasıl dönebilir, özündeki eylem programını gerçekleştirerek kaderini yaşamak üzere nasıl yoluna devam edebilir? Bunu ancak geçmişinin büyük anne-baba kendiliknesnesini tamamen dönüştürerek içselleştirme yönündeki belirleyici gelişimsel adımı atabilirse yapabilir. Bu iş-

te başarılı olursa, hayatta kalmak için, inişe geçmeden önce zirveye ulaşmak için yapması gerekeni yapabilecektir: Freud'u araştırmayı bırakıp, insanı araştırmaya yönelmelidir.

Özet

Heinz Kohut'un ölümünden kısa süre önce yazdığı son makalesi, 1959'da yazıp Şikago Psikanaliz Enstitüsü'nün Yirmi Beşinci Kuruluş Yıldönümü Toplantısı'nda sunduğu 'İçebakış, Empati ve Psikanaliz' makalesinin tartışılmasıyla açılıyor. Kohut, derinlik psikolojisi alanında sonraki birçok incelemesine temel oluşturan, empatinin psikanalizdeki rolü üzerine bu ilk denemesinde, psikanaliz bilimini tanımlayanın, gözlemcinin içebakışçı-empatik tutumu olduğu tezini ileri sürmüştü. Yazar yirmi beş yıl önce psikanalizin bu operasyonel tanımını önermeye yöneldiğini, çünkü psikobiyolojik bir kavram olan dürtülerin (ve çeşitli sosyal psikolojik kavramların), psikanalizle biyolojinin ya da tıbbın gerçek bir entegrasyonuna değil, analistin klinik ve uygulama alanında algılarını çarpıtan, psikolojik ve ahlaki bir '*Suçlu İnsan*' görüşüne yol açtığı hissini taşıdığını açıklıyor. Kohut, psikanalizin kendini operasyonel olarak tanımlayarak, kendisini psikoloji olarak, insanı hayatı boyunca derinliklerinde yatan bir programı gerçekleştirmeye çalışan bir kendilik anlamında araştıran bir psikoloji olarak kabul edebileceğini öne sürüyor.

Makalenin son bölümü, Kohut'un savunduğu, psikobiyolojiden psikolojiye kayma ışığında, insanın kuşaklar arası ilişkilerinin yeniden gözden geçirilmesine ayrılmış. Oidipus karmaşası, temel karşıt içgüdülerin kaçınılmaz çatışmasının nihai ürünü olarak değil, insanın gelişimini etkileyen müdahalelerin sonucu olarak anlaşılmalıdır. Freud'un oidipus karmaşası formülasyo-

nunun mitsel gücünü kabul eden yazar, bir doz karşı-büyü (ki makalenin başlığındaki 'akıl sağlığının yarım çemberi' buna gönderme yapıyor) ve Kral Oidipus'un öyküsünün bir yeniden yorumunu sunuyor. Kohut'a göre, insan deneyiminin özü kuşaklar arasındaki biyolojik bakımdan kaçınılmaz çatışmada değil, kuşaklar arası süreklilikte bulunabilir. İnsan kendiliğinin bu temel çekirdeğine ulaşmanın en iyi yolu, psikanalizin psikobiyolojiden psikolojiye kaymasıdır. Kohut sözlerini, psikanalizin bu yolla kendi çekirdek kendiliğine dönebileceğini, kendi temel eylem programını gerçekleştirebileceğini söyleyerek bitiriyor.

Çeviren: Nafi Mitrani

KAYNAKÇA

Benedek, T. (1960). The organization of the reproductive drive. *Int. J. Psychoanal.*, 41: 1-15.

Freud, S. (1933). Why war? *S.E.* 22.

King, D. (1945). The meaning of normal. *Yale J. Biol. Med.*, 17: 493-501.

Kohut, H. (1959). Introspection, empathy and psychoanalysis. An examination of the relationship between mode of observation and theory. *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 7: 459-483.

— (1971). *The Analysis of the Self*. New York: Int. Univ. Press.

— (1973a). The future of psychoanalysis. *Annual Psychoanal.*, 3: 325-340.

— (1973b). The psychoanalyst in the community of scolars. *Annual Psychoanal.*, 3: 341-370.

— (1977). *The Restoration of the Self*. New York: Int. Univ. Press.

— (1978a). Letter to Eric Heller. *Critical Inquiry*, 4: 441.

— (1978b). *The Search for the Self*, ed. by P. H. Ornstein. New York: Int. Univ. Press.

— (1980). Reflections. In *Advances in Self Psychology*, ed. A. Goldberg. New York: Int. Univ. Press, pp. 473-554.

Watt, I. (1965). Editor. *The Life and Opinions of Tristram Shandy, Volume 5*. Boston: Houghton Mifflin, Riverside Editions.

EMPATİ ÜZERİNE[28]

HEINZ KOHUT[29]

Kendimce özetleyeceğim. Bu toplantılarda konuşanların çoğunun, yakın arkadaş ve meslektaş çevremden kişiler olarak, son bir veya iki yıldaki, henüz yayınlanmaktan uzak olan ve üzerinde ısrar etmeye çalıştığım son biçimde bulunmayan –bu gibi konularda çok ihtimamlıyımdır–, çalışmalarımın bir bölümünü şimdiden sindirmeye başlamış olduklarını düşünüyorum. Yine de, *Analiz Nasıl Tedavi Eder?* adlı bir kitapta yazmakta olduğum şeyler içinde, kendilik psikolojisi ışığı altında görüldüğü haliyle savunma ve direnç kavramları üzerine olan 150 sayfalık bir deneme ile, empati meseleleri üzerine, bu terimin içerdiği

28) [Orijinal metinde editörün notu: Bu metin, Heinz Kohut'un 1981 Ekim'inde, Kaliforniya Berkeley'deki Beşinci Kendilik Psikolojisi Konferansı'ndaki konuşmasının kaydından çözülmüştür. Bu, sadece birkaç gün sonraki ölümünden önce, Kohut'un halka hitaben yaptığı son konuşmadır. Şüphe yok ki, Kohut sözlerini sonradan, kendi yayın standartlarına uyacak biçimde, elden geçirecekti. Burada, mümkün olan en az düzeltmeyle, sadece anlaşılabilirliği arttırmak adına bazı tekrarlar ve konudan sapmalar çıkartılmış ve dilbilgisi kurallarına uygunluk sağlanmıştır. Biçimsel "şıklık" pahasına da olsa, Kohut'un konuşmasındaki doğrudanlık, samimiyet ve duygusal etkinin korunması için de, düzeltme en az düzeyde tutulmuştur. Daha önce, Şikago Psikanaliz Enstitüsü'ndeki Kendilik Psikolojisi Atölye Çalışması'nda kullanılmak üzere 1983 Eylül'ünde Robert J. Leider, M.D. tarafından hazırlanan çözüm, bu metnin hazırlanmasında yararlı olmuştur.]

29) Kohut, H. (1981). On empathy. In P. Ornstein (Ed.), *The search for the self, Vol. 4* (pp. 525-535). Madison, CT: International Universities Press, 1991.

değişik anlam seviyelerinde geniş bir değerlendirmenin en önemli yazılar olduklarına inanıyorum. Birkaç yıl öncesinde bu konudan ne kadar bıktığımı söylüyor olmama karşın, empati konusu üzerine konuşacağım. Bana üretkenlikten uzak görünüyor; aynı tartışmaları tekrar tekrar duyuyorum ve bunlar benim anlatmaya çalıştığımdan o kadar uzak'ki yeni fikirler ve yeni çalışmalarda kullanabileceğim zamanımı, duygularımı, enerjimi boşa harcadığım izlenimine kapıldım. Ama işte, aptallığımdan olacak, oldukça uzun bir hayata ve ümit ederim ki kazanılmış bir miktar bilgeliğe rağmen insanlar size aynı lanet soruyu sormayı sürdürüyorlarsa bir şeyin yanlış olması gerektiğini hâlâ öğrenemedim!

Bir şey yanlış. Yanlış olan, 1959'da "İçebakış ve Empati"de, gözlem tarzıyla kuram arasındaki ilişkinin incelenmesi veya araştırılması üzerine olan hayati önemdeki makalemde söylediklerim değil. Bu makale [alt başlığının açıkça ifade ettiği gibi] empati üzerine, bir edim olarak empatik olma üzerine değildi, yalnızca bir alanın tanımlayıcısı olarak empati üzerineydi. Dolayısıyla bu alan saf psikolojinin alanıydı; insanın içsel yaşamıyla, karmaşık ruh halleriyle ilişkili bir alan –bu çok çok uzun yıllar önce zaten önermiş olduğum bir psikanaliz tanımıdır. Hatta, başkanlık konuşmalarımın birinde, hâlâ Bay Psikanaliz olduğum ve psikanalitik hareketin merkezinde bulunduğum dönemde, psikanalizin karmaşık ruh hallerinin bilimi olduğunu söylemiştim; bu tanım, kuramlar ne kadar önemli olursa olsun, şu veya bu belirli kuramın ötesine geçen bir tanımdı. Nasıl mesela fiziksel bilimleri, nedensellik, zaman ve uzam kuramlarıyla çalışan bilimler olarak tanımlamaktan kaçınmak gerekiyorsa, belirli kuramların kendi araştırma alanımızı tanımlamasından kaçınmak gerektiğinin farkında olmak da aynı derecede önemlidir. Belirli

kuramların tanımlamaya doğrudan katılması, hiçbir şekilde gerekli değildir. Öyle fiziksel bilimler vardır ki, nedensellik, zaman ve uzam kuramlarıyla çalışmazlar, ama yine de fiziksel bilimlerdirler. Aynı şey psikanaliz için de geçerlidir.

Empati konusuna dönmeyi isteyişimin başka bir nedeni daha var: Bu kavramın kötüye kullanımına ilişkin sorumluluk duyuyor olmam. Yine insanların, bu kavramı ben kötüye kullanıyormuşum gibi davranmış olmaları, beni zıvanadan çıkarıp, "Bu ahmaklar benim ne yazdığımı okumuyorlar!" demeye zorluyor. Ama yine, onları dinlemeliydim. Yanlış anlıyorlarsa (şüphesiz ki irrasyonel, muhtemelen narsistik motivasyonlar, rekabet, tanrı bilir başka neler de var, bilmiyorum ve bu tür saçma yorumlar da yapmak istemiyorum); esas nokta şu ki, onlar yanlış anlıyorlarsa başkaları da yanlış anlıyor olmalı. Empatinin iyileştirdiğini iddia edecekler. Terapistin hastalarıyla yalnızca "empatik" olması gerektiğini ve bu şekilde iyi olacaklarını iddia edecekler. Buna kesinlikle inanmıyorum! Peki, neye inanıyorum?

Psikoterapideki, sevgiyle, empatiyle, nezaketle, tutkuyla, yalnızca orada olma ve iyi davranma ve "Evet, seni anlıyorum"la iyileştirme gibi duygu sömürücü sapkınlıklara bir parça panzehir olmaya yönelik, daha kesin ifadelere geçmeden önce; buna girişmeden önce yapmam gereken, sanırım, eğer sizi ciddiye alıyorsam, ki almam gerektiğini düşünüyorum, empatiyi, bu kavramın kullanılabileceği çeşitli düzeylerde tanımlamaktır. Bunu yaptıktan sonra sanırım tekrar geri dönebilir ve en son yazılarımda söylediklerimi daha açık hale getirebilirim.

Empatiye ilişkin olarak ilk önce, çok kısaca, bu kavramı 1959'da epistemolojik anlamda kullandığım biçimiyle konuşmama izin verin. Bu kavramı, 1959'da, bu güzel kelimenin ifade ettiği gibi (bu kelimeyi asla tam olarak anlayamadım, sözlü-

ğe de on altı defa baktım; sanırım artık biliyorum) kullandım. Başka bir deyişle, bir bilim hakkında en geniş tabanlı bir kuram üretme şeklinde, (bunlar benim kelimelerim, somut, elle tutulur kelimeleri her zaman severim) en deneyimden uzak şekilde, bir bilim hakkında en deneyimden uzak şekilde kuram üretme tavrıyla kullandım. Bu haliyle, birçok kişi için anlaşılması kolay olmayabilir. Bunun nedenini düşündüm. Bu haliyle, alanın bir tanımlayıcısıdır, başka bir şey değil. Dışsal gerçeklik ve dışsal gerçeklikle uğraşan bilimler gözlemcinin operasyonel duruşuyla tanımlanır, yani dışabakışla (extrospection); kuramsal nedenlerden ötürü (fiziksel bilimlerde çok az bir rol oynasa da) buna empatiye denk gelen dolaylı dışabakışı (vicarious extrospection) da ekleyeceğim. Başka bir deyişle, sadece nesnelere kuramsal olarak bakmayız, ayrıca orada olmadığımız veya olamadığımız veya orada olmamız tamamen veya ebediyen imkansız olduğu için göremediğimiz nesnelere bakmış kişilerin beyanlarını da dinleriz. Örneğin, diyelim ki, bilim adamları bilim adamı olmayan astronotlara ayda ne arayacaklarını, neye dikkat edeceklerini, ne hakkında özellikle bilgi ileteceklerini anlatırlar. Astronotlar geri döndüklerinde, raporlarını verirler (serbest çağrışım burada bilgileri aktarma [debriefing] olarak adlandırılır) ve bilim adamı şimdi bu verilerle ne yapacağını değerlendirir. Bu, dolaylı dışabakıştır. Kadim dünyadaki olaylara, örneğin fiziksel olaylara ilişkin olarak, görgü tanıklarının anlattıklarına dayanmak zorundayız. Vezüv Yanardağı ne zaman patlamıştı? İki ayrı ifade gelir, bunlardan birbirinden biraz farklı iki ayrı tarih çıkarılabiliyordur. Şimdi şunu düşünebiliriz: "Hangisine dair daha fazla kanıt var?"

Bu bana, analistin hastasının dolaylı içebakışına ilişkin olarak ne yaptığına çok çok benzer görünüyor. Hastanın içinde ne olup

bittiğini göremeyiz. Ona içsel hayatında olup bitenleri anlatmasını söyleriz. İçebakış, çok belirli bir tarzda takip edilerek, uzun zaman dilimleri boyunca, anlatılması pek keyifli olmayan şeylerin anlatılmasına engel olan her türlü şeye gerekli dikkati sarf ederek... Tarihteki kişilerin, diyelim Yunanlı tarihçiler Heredot, Xenophon, Thucydides'in, şahsi menfaatleri vardı. Biri tutucuydu, Sparta taraftarıydı; öteki liberaldi, Atina taraftarıydı. Bunu bilmemiz gerekir; o zaman okuduklarımıza ve neye inanacağımıza biraz daha dikkatle yaklaşırız. Hastalarımızın da elbette şahsi menfaatleri var. Bakın, benzetmeyi abartmak istemiyorum. Çok büyük farklar bulunduğunu da biliyorum. Dinleyen bir psikanalist olarak geçirdiğim bütün hayatımı bir anda unutuyor değilim. Hastaların nasıl dinlenmesi gerektiğini biliyorum. Dolayısıyla, benzetmelerde aşırıya kaçmamak gerekli. Ama benzetmelerin temelde geçerli olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla, gerçekten de içebakış ve empati, bu anlamda alanın tanımlayıcılarıdırlar. Bu, içebakış ve empatinin alanımızı insanın içsel hayatı olarak tanımladıkları ve dolayısıyla bizim psikologlar olduğumuz anlamına gelir.

Ne kadar uğraşılırsa uğraşılsın, psikobiyoloji, ya da biyopsikoloji veya bu türden bir şey kadar yanlış bir birliktelik yaratılma olasılığı bulunduğuna inanmıyorum. Bu denendi ve bu girişimin sonuçları insanın algılanmasında psikanalizin suçlusu olduğu en ağır çarpıtmalara yol açtı: Dürtünün ortaya atılışı (dürtülme yaşantısı değil, şehvetli ve öldürmeyi arzulayan bir kendilik değil –bu, psikolojidir); yalnızca "dürtü", bir aygıt tarafından işlenen, dürtüyü filtreleyen ego üzerindeki uygarlığın etkileriyle terbiye edilen dürtü. Biliyorsunuz, klasik analizi bayağı iyi bilirim; ve bu ... [Dinleyicilerin gülmesi Kohut'u böldü, ama sonra buna karşılık verdi] ... hayır, bunu diyorum, çünkü meslektaş-

larımın bilmediğini düşünüyorum. Hatta artık neyi savunduğumu bile bilmiyorlar. Ama belirsiz bir uzlaşmaya girmişler. Ben asla böyle bir şey yapmıyorum artık. Asla böyle düşünmüyorum artık. Bütün bunlara inanıyorum. Ama bugüne kadar hiç kimse bu konuyla yüzleşilmesi gerektiği gibi yüzleşmedi. Freud bir dâhiydi. Freud'a böyle davranılmaz –Freud böyle es geçilemez. Freud'a, bize verdikleri ve kendi bakış açımızdan, başardıklarında gördüğümüz eksiklikleri için saygı duyulmalıdır. Bir dönemin dâhisine uygun olan, saygılı tutumun bu olduğunu düşünüyorum.

Ikinci olarak, içebakışın ve empatinin uygun davranışın bildiricileri olarak görülmesi gerektiğini söyleyeceğim. Başka bir deyişle, anlarsanız, "kendinizi onun yerine koyarsanız", başka bir insanın içsel hayatının içinden düşünebilirseniz, bu bilgiyi kendi amaçlarınız için kullanabilirsiniz. Bilmiyorum kaç defa vurguladım bu amaçların iyilik yönünde de, tamamen kötülük yönünde de olabileceğini. Birini incitmek istiyorsanız, onun hassas noktasının neresi olduğunu bilmek istiyorsanız, hançeri doğru yere saplamadan önce onu tanımalısınız. Naziler, bombardıman uçaklarına siren eklediklerinde, yerdeki insanların buna yıkıcı bir kaygıyla tepki göstereceklerini şeytani bir empatiyle biliyorlardı. Bu, doğru empatiydi ama iyi niyetli amaçlara hizmet etmiyordu. Tabii ki genel olarak, bir anne çocuğuyla ilgilenirken ve bir analist hastasıyla ilgilenirken doğru empatinin uygun anaç eyleme ve uygun terapötik analitik eyleme işaret edeceğini farz edebiliriz. Dolayısıyla empati, niyet ne olursa olsun, uygun eylemin bildiricisidir. Bu açık ve daha fazla ayrıntılandırmaya gerek olduğunu düşünmüyorum. Bundan eminim.

Şimdi, empatiyi inceleyebileceğimiz bir sonraki düzeye gidiyoruz. Empati şuna da hizmet eder, ki bu en zor kısmı – yani

bütün söylediklerime karşın, kendi başına empati en geniş anlamda terapötik bir eylemdir, kelimenin en geniş anlamıyla yararlı bir eylemdir. Bu, şu ana kadar söylediğim her şeyle çelişiyor gibi görünüyor ve keşke bunu es geçebilseydim. Ama bu doğru olduğundan, bunun doğru olduğunu bildiğimden, doğru olduğuna ilişkin kanıtlarım olduğundan, bunu dile getirmeliyim: Çevreleyici ortamda empatinin varlığı, şefkatli, iyi niyetli terapötik amaçlarla veya, şimdi dinleyin, hatta tamamen tahripkar amaçlarla varlığı bile, yine de olumlu bir katkıdır. Başka bir deyişle, empatik bilgiyle sizi tahrip etmek isteyen nefretin de ötesinde bir adım vardır: Sizi yeryüzünden silen empatisiz bir çevre. Almanya'da, Nazi döneminde, toplama kamplarında uzun süre kalmanın dehşet dolu deneyimleri işte tam da böyleydi. Oradaki yaşantı genel olarak zulüm değildi. (Bu kamplarda Naziler sadist ya da zalim değillerdi. Elbette istisnalar vardı, başka türlü olamazdı, her zaman bazı istisnalar vardır; ama bunlar açıkça cezalandırıldı, açıkça ayıplandı.)[30] Naziler, kurbanlarının insanlıklarını tamamen hiçe saydılar. Onlar insan değildi. Ya tümden insan değillerdi, ya da neredeyse insan değillerdi (sanırım Yahudiler ile Polonyalılar arasında, ya da onun gibi bir şeyde, bu açıdan küçük bir fark yaratılmıştı). En kötüsü buydu.

Dokunaklı bir hikaye var –astronot bahsine geri döndüm, belki hatırlarsınız– aya inmeden önce uzay gemilerine, varsayılan o ki, bir meteorun çarptığı astronotların hikayesi. Gemilerinin kontrolünü kaybetmiş görünüyorlardı. Eğer gerçekten kont-

30) [Orijinal metinde editörün notu: Ne literatür taramaları, ne de görgü tanıklarının ifadeleri, sadizmin yokluğunu ya da vuku bulduğu durumlarda cezalandırıldığını kanıtlamıyor. Aslında bütün tanıkların ifadeleri, sık olarak ve en vahşi biçimde sadist eylemlerin varlığını, bunların engellenmeye çalışıldığına ya da faillerin cezalandırıldığına dair hiçbir kanıt olmadan, belirtiyor. Yine de bu, Kohut'un, Nazilerin kamp sakinlerini tamamen insanlıktan çıkarmayı hedefledikleri yönündeki temel tezini değiştirmiyor.]

rol kaybı söz konusuysa, ellerindeki erzakla haftalar boyu bir yörüngede dönüp durmakla, dünyaya geri dönmek ve –yavaşlayamayacakları için– atmosfere girerken yanarak kavrulmak arasında seçim yapmaları gerekiyordu. Kendi aralarında bu konuyu tartışırlarken, zihinlerinde hiç şüphe yoktu: "Kalıntılarımızın boş uzayda ebediyen dönüp durmasını kesinlikle istemiyoruz. Yanacak olsak da orası dünya, bizim evimiz." Bunun, empatik insani ortamı temsil ettiğini ileri sürüyorum. Verebileceğim başka birçok örnek var. Vermeyeceğim.

Şimdi bir süreliğine bir yan yola gireceğim ve kitabımın oldukça önemli bulduğum bir kısmından, yani iğdiş edilme kaygısı ile dağılma (disintegration) kaygısı arasında, bedenin değer verilen bir parçasının kaybı korkusu ile bütün kendiliğin silinmesi korkusu arasında yaptığım ayrımdan bahsedeceğim. İğdiş edilme kaygısı hakkında konuşmayacağım, bunun ne olduğunu herkes biliyor. Ama dağılma kaygısını anlamak daha zor. Dağılma kaygısı, empatinin yitirilmesi, empatik bir ortamın yitirilmesi, anlayışlı bir ortamın yitirilmesi, doğru davranış bulunsa bile anlayışın tümden yitirilmesi anlamına geliyor. Bazı çocukların anneleri babaları korkunç, çocuklarını yanlış anlıyorlar, onlara korkunç tepkiler veriyorlar (elbette, büyüdüklerinde bu yaraların izleri kalıyor); ama yetişkin hastalarda gördüğüm en derin acı, annenin çok belli belirsiz ve ortaya çıkarılması çok zor olan yokluğu –çünkü kişiliği yok. Bunun hakkında hiçbir şey söylenmeyecektir, çünkü hasta, insanların içinde büyüdükleri ortamın böyle olduğunu farz eder. Bütün hayatı boyunca başka bir şeyleri özlediği, taleplerde bulunduğu için suçlu hissettirilmiştir. Anne de ona kendini haklı olarak suçlu hissettirmiştir, çünkü annenin kendisinde olmadığı için veremeyeceği bir şeyi talep etmiştir. Bu, annenin gizli psikozudur; sanıldığından çok daha sık

yaşanan bir erken durumdur. Kafka'nın *Şato*'da (yakınlaşma girişiminde bulunma ama kesinlikle hiçbir yanıt gelmemesi) ya da *Dava*'da (neye ilişkin olarak suçlu olduğunu bilme arzusu) oldukça iyi betimlediği, annenin psikotik olduğu bir durumdur bu. Ortada suç yoktur, o tümden yok sayılmaktadır, bıçak içeri girer ve bu onun sonudur. *Dönüşüm*'de anne babası yan odada onun hakkında üçüncü tekil şahısla konuştukları için (o bunu yapıyor, o şunu yapıyor) çirkin bir böceğe dönüşme, açıkça dışlanma... Bazen bu, hastaların anlattıklarında çok belli belirsiz ve gizli bir şekilde bulunur ve bunları kavramak için algınızın çok açık olması gereklidir. Hastalarımın birinde bu, annenin briç kartlarının arkasına saklanmasıydı. Eve ne zaman gelse, annesiyle arasında briç kartları vardı. Ama annenin verecek hiçbir şeyi yoktu. İlerideki yıllarda en büyük acılara işte bu boşluk yol açar.

Peki, şimdi, bütün bunlar *Analiz Nasıl Tedavi Eder?*'de belirttiğim en önemli noktaya nasıl uyar? Belirttiğim en önemli noktanın analizin açıklamalar vererek (yorum düzeyindeki müdahalelerle) tedavi ettiği olduğunu ileri sürüyorum; anlayışlılıkla değil, hastanın hissedip söylediklerini tekrarlayarak ve teyit ederek değil, bu sadece ilk adım; bundan sonra analist ilerlemeli ve bir yorum vermelidir. Analizde yorum, genetik, dinamik ve psikoekonomik açılardan neler olup bittiğinin açıklanması anlamına gelir. Bazı nedenlerden dolayı şimdi arı kovanına çomak sokup Hartmann'ın uyum sağlama görüşüne girmek istemiyorum; her ne kadar sosyoloji ile bir bağ kurmakta çok parlak bir kavram olsa da, bunun analizin içindeki yabancı madde olduğunu düşünüyorum. Şuna inanıyorum ki, anlamaktan açıklamaya geçiş; analistin, hastanın ne hissettiğini, ne düşündüğünü, ne hayal ettiğini bildiğini (onun içsel dünyasıyla uyum içinde olduğunu) teyit etmesinden, bir sonraki adım olan yorumlar vermeye geçiş,

daha alt düzeydeki bir empati biçiminden daha üst düzeydeki bir empati biçimine geçiştir. Yorumlar, entelektüel kurgular değildirler. Eğer öyle iseler, işe yaramazlar. Tesadüfen işe yarasalar da, genel kural bu değildir. İyi bir analist çocukluk geçmişini güncel aktarımın dinamiklerinde, sıcak bir şekilde, duyguların yoğunluğunu anlayarak, bu çocukluk arzularının ve ihtiyaçlarının ifadesi söz konusu olduğunda araya giren çeşitli ikincil çatışmaları incelikle kavrayarak, yeniden kurgular. Bu kaymanın –anlamaktan açıklamaya bu iki aşamalı geçişin– paradigması, ya da prototipi mi demeliyim (çünkü saçma bir nedenden dolayı paradigma da artık yüklü bir kelime haline geldi), yeni çalışmam *Analiz Nasıl Tedavi Eder?*'de, ümit ederim duyarlı bir şekilde betimlediğim, çocukluktaki belirli bir durumda mevcuttur. Orada, parkta bir çocuk ile annesi örneğini vermiştim. Çocuk, küçük bir çocuğun her zaman yaptığı gibi, anneye sıkıca tutunmuştur. Ama güneş parlıyor, etrafta güvercinler dolaşıyordur. Aniden çocuk yeni bir canlılık ve cesaretle anneden uzaklaşıp güvercinlere yönelir. Üç dört adım atıp arkasına bakar. Bu genelde, çocuğun kaygılı olduğu; geri döndüğünde annenin kollarının kendisini yeniden sarıp sarmalayacağından, kucaklayacağından vb. emin olmak istediği biçiminde yorumlanır. Bütün bunların doğru olduğunu düşünüyorum. Ama çok daha önemli bir şey de var. Başarısından dolayı annesinin gurur dolu gülümsemesini görmek istiyor. Onun gurur duyduğunu görmek istiyor: "Onun gidişine bakın, hem de kendi başına, muhteşem değil mi?" Bu noktada çok önemli bir şey olmuştur. Alt düzeyde bir empati biçimi, bedene yakın, kucaklama, dokunma ve koklamayla ifade edilen bir empati biçimi, şimdi yalnızca yüz ifadeleriyle dile getiriliyor ve belki sonra da sözcüklerde dile getirilecek: "Seninle gurur duyuyorum oğlum." İşte bu yorumdur veya en azından

psikanalizdeki yoruma paralel bir şeydir. Peki nasıl? Söylediğim gibi, bir anlamda bedensel kucaklamaya, kaynaşmaya (merger) benzeyen bir anlama türü vardır; daha sonra bundan vazgeçilir (bazı hasta kişilerde bir sonraki adımın atılabilmesi uzun zaman alabilir); daha sonra, bir sonraki adım atıldığında, daha üst düzeyde bir empati biçimi, geçmişin ve bugünün geçmişi nasıl tekrar ettiğinin ve işin içindeki tüm güçlerin açıklamasını içeren karmaşık bir empati biçimi vardır ve dikkatle ifade edilirse bu hâlâ empatidir. Bu hâlâ psikolojiktir [ve bu anlamda daha yüksek bir düzeydedir], bu artık mesajın anlaşılmasıdır. Bunun çok önemli olduğunu düşünüyorum; bu gerçekten incelenmesi gerekenin, empatinin gelişimsel hattı adını verdiğim şey olduğunu gösterir –hafifçe dokunma gibi erken, arkaik başlangıcından, empatik anlayışı ifade eden ilk kucaklamanın silik izlerini hâlâ taşıyan yüksek düzeylere kadar. Bunlar empati üzerine esasta neler düşündüğümü anlatıyor. Empati, üzerinde uzun uzun konuşabileceğim bir konu.

Ama söylediğim gibi, bununla da bitirmek istiyorum, bu konuyu birçok sebepten dolayı açtım. Ama ana sebeplerinden biri, empati kavramını, şöyle böyle destekleyen bir araç olarak kötüye kullanmamanız gerektiğine, empatinin gerçekten ne olduğu fikrini çeşitli gelişim düzeylerinde kavramanıza ilişkin duyduğum sorumluluktur. Tabii katı görüşlü biri değilim; kişi ne kadar çok bilirse özgürlüğü o kadar artar diye düşünüyorum. Daha çok bildikçe, kaygiyla tutunduğu birtakım ritüeller daha az önemli hale gelir; çünkü hiç kimse neyin uygun, neyin uygunsuz olduğunu bilmiyor. Sanıyorum her zaman için, çok ciddi kendilik bozuklukları olan ve yorumdan yararlanmaları mümkün olmayan insanların nasıl tedavi edileceği sorusu vardır. Yorum için çok erkendir; uzun yıllar, başarabileceğimiz en yakın

düzeyde empatik anlayışa ihtiyaçları vardır. Bu, çok daha sonraları, doğal bir biçimde, yavaş yavaş ve derece derece daha yüksek empati biçimlerine ve açıklamaya geçilemeyeceği anlamına gelmez.

Bu hikayeyi anlattığımı anımsıyorum ve sanırım bu sabahki sözlerimi bununla bitireceğim. Yaklaşık on beş yıl önce çok kırılgan bir kadınla uzun bir analize başlamıştım. Önceki analizini aniden bırakıp geldiği ilk görüşmede divana uzandı. Bir tabutun içinde yatıyor gibi hissettiğini ve birazdan tabutun kapağının keskin bir klik sesiyle kapanacağını söyledi. Bunu size bu şekilde anlatıyorum çünkü bu, onun ne hissettiğini çok iyi anlatıyor. Derin bir depresyon içindeydi ve zaman zaman onu kaybedeceğimi, çektiği eziyetten nihayet kurtulmak için kendini öldüreceğini düşünürdüm. Ama kaybetmedim. Bir keresinde, analizinin en kötü anında, ilk yılda ya da belki ikinci yılın ortalarında, o kadar kötü durumdaydı ki aniden içimden geldi ve şöyle dedim: "Konuşurken bir süre parmaklarımı tutmanıza izin versem nasıl hissederdiniz? Belki size yardımı olabilir." Şüpheli bir hamle. Bunu tavsiye etmiyorum, ancak ümitsiz durumdaydım. Çok endişeleniyordum. Böylece, iki parmağımı ona verdim, koltuğumda biraz doğruldum, iki parmağımı ona uzattım. Şimdi size bu hikayeye ilişkin neyin çok hoş olduğunu söyleyeceğim; çünkü bir analist her zaman bir analist olarak kalır. Ona iki parmağımı verdim. Parmaklarıma tutundu ve ben derhal kendime genetik bir yorum yaptım. Parmaklarıma tutunuşu, çok küçük bir çocuğun dişsiz damaklarının boş bir memeye kenetlenmesiydi. Öyle hissediyordum. Hiçbir şey söylemedim. Bu yorumun doğru olup olmadığını bilmiyordum. Ama orada bile buna, kendi kendime, bir analist olarak tepki verdim. Bu bir defanın sonrasında buna gerek kalmadı. Bu hareketimin akışın yönünü de-

giştirdiğini söyleyemem, ama tehlikeli bir andaki çok çok zorlu bir tıkanmanın aşılmasını sağladı ve böylece zaman kazanarak, çok uzun yıllar boyu, olabildiğince başarılı bir şekilde devam ettik.

Böylece bu hikayeyle bitiriyorum. Beni beklediğiniz için çok mutluyum. Bunun katılacağım son kendilik psikolojisi toplantısı olacağından oldukça eminim, ama sözümde durabilmek için elimden gelenin en fazlasını yapmak istedim. Artık hepimiz, kendilik psikolojisinde biçimlenen fikirler için iyi bir gelecek ümit edelim.

Hoşçakalın.

Çeviren: Erkan Kalem

II
Kohut ve Diğerleri

Bu bölümde Kohut'un kuramının kendilik psikolojisi dışındaki üç ekol ile karşılaştırılmasını bulacaksınız. İlk makalede Michael Basch, Freud ve Kohut arasında bir karşılaştırma yapmakta ve bu ikilinin arasındaki farklar kadar, karşıtlıkların yarattığı sinerjiye de odaklanmaktadır. İkinci makalenin yazarı Amerika Birleşik Devletleri'nin tanınmış Kleincı analistlerinden James Grotstein'dir. Psikanalitik kuramcılar içinde birbirine en karşıt görünen iki isim Kohut ve Klein iken, Grotstein iki kuramın arasındaki farklar ve zıtlıklar kadar olası bağlar ve paralellikler üzerinde de durur. Üçüncü makalenin yazarı Merton Gill Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çağdaş psikanaliz akımının önder isimlerinden biridir. Çağdaş psikanaliz hareketi kendi içinde ilişkisel psikanaliz, öznelerarasıcılık, sosyal inşacılık gibi ekolleri barındıran şemsiye bir kavramdır. Bu yenilikçi ekollerin ortaya çıkışı kendilik psikolojisinin doğumundan sonradır ve doğaldır ki onunla bağlantılandırılır. Gill makalesinde Kohut'un katkılarının hakkını verirken, yenilikçi akımların iki-kişilik psikoloji'sinin gözünden ondaki eksiklikleri de eleştirmektedir.

BİR FREUD VE KOHUT KARŞILAŞTIRMASI

Dinden Dönme mi, Sinerji mi?

MICHAEL FRANZ BASCH[31]

Pek çok psikanalist için Kohut'un Freudcu psikanalizden ayrılışı kendilik psikolojisi olarak adlandırılanın tanıtılması (Kohut, 1971) ile değil de, bundan çok daha evvel, bize sık sık söylediği gibi kendince en önemli makalesiyle, yani 'İçebakış, Empati ve Psikanaliz' (1959) ile başladı. Bu denemede Kohut, psikanalizin özünün, Freud'un empatik anlamayı sağlayan, analistin hastanın psikolojik yaşamına girmesiyle, hastanın sözelleştirilmiş içebakışlarının daha derin anlamının anlaşılmaya başlandığı işbirlikçi bir atılımla insan düşüncesi ve güdülenmesinin araştırılması olan, psikanalitik yöntemi keşfinde yattığını gösteren tarihsel ve epistemolojik kanıtları özetledi.

Bu yazı 1957'de Şikago Psikanaliz Enstitüsü'nün kuruluşunun yirmi beşinci yıldönümünü kutlayan ana konuşma olarak sunulmasına rağmen, Kohut'un bana söylediği gibi, ancak Maxwell Gitelson'un araya girmesiyle ve bu alandaki diğer bazı etkili öncüle-

31) Basch, M. F. (1989). A comparison of Freud and Kohut: Apostasy or synergy? In D. W. Detrick & S. P. Detrick (Eds.), *Self psychology: Comparisons and contrasts* (pp. 3-22). Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

rin karşı çıkmalarının aşılmasıyla yayın için kabul edildi. Karşı çıkan bu grup, Kohut'un yazıda bir bilim dalının temelinin kuram değil yöntem olduğunu savunarak, Freud'un içgüdü kuramının psikanaliz için üstünlüğüne dolaylı olarak karşı çıktığını fark ettiler. Halbuki Kohut'un böyle bir niyeti yoktu; bütünleşmemiş çocuksu cinselliğin ve saldırganlığın psikonevrotik hastaların analizindeki belirtilerinin, Freud'un düşündüğü gibi biyolojik olarak en temel seviyeyi temsil etmediği, bunun yerine daha derindeki ve daha ileri derecede analiz edilebilir kendilik patolojisinin bir yan ürünü olduğu sonucuna isteksizce varmasına (1977) daha yıllar vardı. Ancak kendilerini Freud'un vasiyetinin koruyucuları olarak atamış olanlar, Kohut'un empati ve içebakış yazısına karşı çıkmakta oldukça haklıydılar. Basite indirgeyen ve uzun zaman önce yanlışlığı kanıtlanmış biyolojik spekülasyona ve epistemolojik bir yanıltmacaya dayanmakta olan (Basch, 1975a) içgüdü kuramı, o zamanlar (ve bir dereceye kadar hâlâ) sadece gelenekle temellendirilmiş inançla desteklenmekteydi; bu inanca karşı herhangi bir tehdit, iskambil kağıtlarından yapılmış bütün bir evi yıkabilirdi. Demek ki Sigmund Freud ile Heinz Kohut'un katkıları arasında bir karşılaştırma yaparken, Kohut'u hangi Freud ile karşılaştırıyorsunuz, sorusu sorulmalıdır. Diğer doğal (fizik) bilimlerle birlikte bir kaidenin üzerine oturmuş bilimsel bir psikoloji arayışındaki Freud mu, yoksa insan davranışı arkasındaki bilinçdışı güdülerin araştırılması için neredeyse rastlantıyla psikanalitik yöntemi keşfeden Freud mu? Tarihsel bir değerlendirme gösterir ki, beraberinde yol açmış olduğu klinik bulgularla psikanaliz yöntemi ile Freud'un bu klinik bulguları açıklamak için geliştirdiği zihinsel aygıt kuramı aynı şey değildir. Ancak aradaki farkın aydınlatılmasıyla, Kohut'un çalışmasının Freud'un katkılarını geliştirdiği ya da zayıflattığı konusunda bir yargıya varılabilir.

Tarihsel Arka Plan

Freud nevrozlarla çalışmaya gerçekten rastlantı eseri başlamıştır (Jones, 1953). 1885'te, o sırada 29 yaşında Viyanalı bir nöroloji araştırmacısı iken, Salpêtrière Hastanesi'nde çocukların beyin örneklerini inceleyip çocuk nörolojisi konusundaki ilgisini ilerletmek üzere Paris'e gitmişti. Oradaki patoloji laboratuvarı onu düş kırıklığına uğratmasına rağmen, çok geçmeden bölüm başkanı olan Jean Martin Charcot tarafından verilen haftalık konferanslara çok ilgi duymaya başladı.

O günlerde pek çok doktor, hiçbir anatomik temeli bulunamayan hayali sorunların üstesinden gelebilmeleri için hastaların sağduyusuna seslenme ve onları istençlerini kullanmaya teşvik etme yoluyla nevrozları iyileştirememenin yarattığı hayal kırıklığıyla, nevrotikleri sıkıntıları için suçlamakta ve daha fazla ilgiyi hak etmeyen temaruzcular ya da düzenbazlar olarak gözden çıkartmaktaydılar. Zamanın seçkin bir nöroloğu olan Charcot, alışılmadık bir biçimde ancak geriye bakıldığında kesinlikle mutlu bir rastlantıyla, diğerlerinin kaos gördüğü yerde bir düzen keşfedebileceğini düşündü ve nevrozların nihayetinde kalıtımsal olarak güçsüzleşmiş bir beyin üzerindeki duygusal travmanın etkisine bağlı bir hastalık türü olduklarına ve böylelikle incelenmeye, sınıflandırılmaya ve sağaltıma değer olduklarına ikna oldu. Charcot hipnotik transın, hastalığın oluşmasını hızlandırmış olan ve hasta hiç bilmeden belirtilerinin atıfta bulunduğu unutulmuş travmayı, örneğin demiryolu kazası gibi genellikle yaşamı tehdit eden bir sarsıntıyı, hasta yeniden yaşayana dek hastayı zaman içinde geriletmek için nasıl kullanılabileceğini seyircilerine gösterirdi. Freud, Charcot'nun bulgularını doğrulayarak bu tip hastaları kendisi araştırmaya başladı; ancak kısa bir süre

sonra bu sorunların kökeni hakkında öğretmeninin yaptığı açıklamayla fikir ayrılığına düştü. Mantık ve bilinçliliğin aynı olduğunu kabul eden Kartezyen öğretiyi olduğu gibi kabul eden Charcot, nevrotik belirtinin kökeni hasta tarafından bilinmediğinden, belirtinin serebral korteks (beyin kabuğu) tarafından üretilmiş mantıklı düşüncelerin dışındaki şeylerin sonucunda oluşmuş olması gerektiğini ileri sürdü. Ölmüş nevrotik hastaların beyin otopsilerinde kortikal hasara dair hiçbir anatomik kanıt olmadığından, kortikal hasarın, bazı anlarda korteksi mantık yoluyla güçlü duyguları boşaltmaktan alıkoyup, sonuçta ortaya çıkan duygusal yük ya da enerjiyi beynin aşağı merkezlerini uyaracak biçimde serbest bırakan, o zamana dek bilinmeyen fizyolojik bir bozukluk olması gerektiğini öne sürdü. Histeri, saplantılar, zorlantılar ya da kaygı durumlarının belirtilerini ortaya çıkartan, beynin bu subkortikal, usa vuramayan parçasının uyarılmasıydı. Bu belirtiler kendi içlerinde hiçbir anlama gelmiyordu ve bir çocuğun piyano tuşlarına vurmasından ortaya çıkan sesler ne kadar gerçek müzikse, o kadar mantıklı düşüncelerdi.

Ancak Freud belli ki bu önyargılara boyun eğmedi ve beyin hasarına uğramış olmaktan çok uzak olan nevrotik hastalarının, ille de bir şey aranacaksa, ortalama zekanın üzerinde olduklarını çok geçmeden gördü. Belirtilerinin, bir kez anlaşılınca, gereksinim ve ahlak arasındaki bir çatışma ile başa çıkmak için gizlenmiş şekilde, son derece zekice usa vurulmuş ve tasarlanmış oldukları kanıtlandı; belirtiler sessiz sinema oyunu gibi, hem yasak arzunun ve onun doyumunun doğasını, hem de hastanın suçu yüzünden başına gelmesini beklediği cezayı tanımlıyordu. Dahası bir nörolog olarak Freud (1888), bilinçliliğin, düşünce olarak adlandırdığımız kortikal problem-çözme etkinliğine eşlik etmek zorunda olması için hiçbir neden göremekteydi. So-

nunda, şimdi iyi bilindiği gibi, Freud, bilinçliliğin eşlik etmediği usa vurulmuş düşüncenin kanıtlarının, düşler ile dil sürçmeleri, unutkanlıklar ve yanlışlıkla yapılan hareketler gibi günlük yaşamdaki yanlışlıkların gerisindeki güdüler incelendiğinde ve bunların şifresi çözüldüğünde, herkeste bulunacağını fark etti.

Charcot'nun çalışmasını keşfettikten sonra Freud, Charcot'nun hipnotik araştırma yöntemini, diğer öğretmenlerinden biri olan Joseph Breuer'den duymuş olduğu travmatik duygusal yaşantıların katartik boşalımı (cathartic abreaction) ile birleştirdi. Bu teknik, nevrotik patolojinin sağaltımı ve incelenmesi için temel oldu ve terapinin psikanalitik yöntemi haline gelmekte olan yöntem için gerekli öncülleri sağladı (Breuer ve Freud, 1893-1895; Basch, 1983b).

Düşünce Oluşumunun Psikanalitik Kuramının Kökenleri

Genel bir bilimsel psikoloji kurma hedefi Freud'un ilkin "Bilimsel Bir Psikoloji Tasarısı"nın (Freud, 1895a) Andersson'un deyimiyle (1962) 'beyin mitolojisini' yaratmaya ve daha sonra da bunu anatomik olmayan zihinsel aygıtın (Basch, 1975b, 1976a, 1983a) çeşitli uyarlamalarına dönüştürmeye girişmesine yol açtı. Bunlar çit modeli olarak adlandırılan modeli (Freud, 1900); bilinçdışı, bilinç öncesi ve bilinçli zihin durumları olarak ayrılan topografik modeli (Freud, 1915a) ve ego ile idin son uyarlamalarını (Freud, 1923) içermekteydi.

Bütün bu beyin işleyişi ve düşünce işlenmesi modellerini neyin işlemsel yaptığını anlamak için Freud'un psikolojik yazılarının çeşitli koleksiyonlarına hiç dahil edilmemiş olan *Afazi Üzerine* (Freud, 1891) adlı çalışmaya geri dönmeliyiz. Bu kitapta

Freud yaşamı boyunca biliş kuramının temeli olarak kalan ve son yayınlarından sadece birinde karşı çıktığı (Freud, 1940) düşünce oluşumu modelini ilk kez benimsedi. Varsayımı şuydu: düşünce, duyusal imgelerin kendilerini uygun olarak tanımlayan kelimelerle birleşmesiyle mümkün kılınabilir ve *per contra*,[32] kelimeler olmayınca duyusal imgeler bilinçlilikten ve bilişsel olgunlaşmaya katılmaktan alıkonurlar. Eylem için güdülenmeyi, duyusal bir imgeye bağlanmış içgüdüsel gücün miktarına atfetti. Çatışmalar, içgüdüsel gerilimi boşaltma gereksinimiyle vicdan ve gelenekler tarafından, ketlenmemiş davranışa yapılan kısıtlamalar arasında baş gösterecekti. Beyin ya da zihin, bedensel belirleyiciler olan içgüdülerin gücünü kontrol edemeyip, konuşma çağrışımlarını yasaklanmış duyusal imgelerden geri çekecekti. Bu imgeler daha sonra hem olgunlaşmalarını engelleyen düşünceden, hem de eylemle doğrudan doyurulmalarını engelleyen bilinçlilikten yalıtılacaktı. Bu kuramsal yapı, Freud'un, bertaraf edilebilsinler ya da yüceltilebilsinler diye gizli arzularını ve korkularını dışa vurabilmeleri için kelimeleri bulmalarına yardım ederek iyileştirdiği nevrotik hastalarında gördüğü çatışmaya karşılık gelmekteydi. Freud için nevrotikler temel olarak işlevsel afaziklerdi ve terapisinin başarısının, düşüncenin gelişimine dair varsayımını geçerli kıldığını düşünüp yanıldı. Ne yazık ki Freud, kuramını onaylıyor görünen tek bir psikolojik rahatsızlık üzerinde çalışmaktaydı. Uzun dönemde bu başarı, Freud ya da onu izleyen analistler tarafından psikanalizin tüm sonuçlarının takdir edilmesini önledi.

Şunun vurgulanması gerekir ki, yukarıdaki varsayımların hiçbiri, bilinenin aksine, psikanalitik kuramın parçası değildirler. Bütün bunlar Freud'un düşlerin, ruhsal gerçekliğin ve akta-

32) Bunun tersine (Ç.N.)

rımın önemini keşfetmesinden ve işlemsellik öncesinin (Piaget ve Inhelder, 1969) ya da birincil süreç (Basch, 1977) olarak adlandırdığı tasarımsal (Langer, 1982) simgelemenin şifresini çözmesinden önce formüle edilmişti. Freud 'Tasarı'yı hiçbir zaman yayınlamadığından ve son zamana dek 'Afazi Üzerine'nin önemi fark edilmediğinden, analistler bu kavramların kökenini bilmiyorlardı. Onlar Freud'un daha sonraki yazılarının onları inanmaya yönlendirdiği gibi, bu sonuçlara bir şekilde psikanalitik araştırma ile varıldığını varsayıyorlardı (Basch, 1983a).

Güdülenmenin Psikanalitik Kuramının Kökenleri

Freud'un insan güdülenmesini açıklayan kuramını anlamak için bunun da bir varsayım olduğunu ve Freud'un klinik gözlemlerinden ortaya çıkmaktan ziyade, bu gözlemleri açıklamaya çalışırken diğer alanlardan türetilmiş olduğunu fark etmek gerekir. Freud'un zihinsel süreçler hakkındaki temel kuramlarının çoğunu oluşturduğu 1885-1900 yılları arası, biyolojide hormonların keşfedildiği zamandı. Kandaki kuvvetli kimyasal güçlerle vücudun bir bölümünün diğer bölümün çalışmasını etkilediğinin keşfi, yani örneğin büyümeyi uyaran salgılarını üretmesi için beynin tiroit bezini etkileyen bir kimyasal (hormon) salgıladığı, devrimci bir açıklamaydı ve Freud'un nevrotik hastalarıyla çalışmalarında gözlemlediklerini açıklamaya çalışırken bunu kullanması şaşırtıcı değildir.

Freud'un ilgisini çeken nevrotik fikirlerin gücüydü, bunlar sağduyunun üstesinden gelebiliyor ve normalde mükemmel derecede sağlıklı bir kişiyi tam anlamıyla felç edebiliyorlardı. Bu gücü nereden alıyorlardı? Klinik olarak, Freud hastalarını hipnotize ederek ve yaşça gerileterek, çocukluktaki cinsel deneyim-

lerin ve/veya düşlemlerin sonradan nevrotik fenomenler haline gelenler için bir temel oluşturmaktan sorumlu olduklarını keşfetti. Bu klinik bulguyu biyolojik bir spekülasyonla bir araya getirdi: Testis salgıları kimyasal ya da mekanik olarak, testislerin çevresindeki bağdokuyu gerip, beyne mesajlar göndermekte ve sonra da orada bulunan cinsel fikirleri harekete geçirmektedir. Freud bu dönüşümün mekaniğini açıklayamadı; bunu bedensel ile ruhsal arasındaki 'esrarengiz sıçrama' olarak adlandırdı. Zaten davranış için güdüleyici gücü sağlayan, bu bedensel cinsel salgının cinsel enerjiye dönüştürülmesiydi. Nevrotik fikirler çok güçlüydü çünkü, diğer fikirler ve güdülere göre bu gücün daha fazlasını kendilerine çekmekteydiler ve böylelikle zihinsel yaşama hükmediyorlardı (Freud, 1895b, s.108).

Bu oldukça ilkel, tamamıyla spekülatif ve uzun zaman önce aksi kanıtlanmış fikir, Freud'un içgüdü kuramının ve bütün güdülenmelerin temelinin cinsellik olduğu fikrinin temelidir.

Freud başlangıçta iki temel içgüdü ya da dürtü[33] olduğunu ileri sürdü: kendini koruyucu ve türü koruyucu ya da cinsel. Daha sonra (Freud, 1933) bunu, cinsel ve saldırgan dürtülere çevirdi; cinsel dürtü hem kendini hem de türü korumaktan sorumluyken, saldırgan dürtü cinsel dürtüye zıt çalışan ölüm içgüdüsüne bağlıydı. Freud, kendini koruyucu dürtünün ya da egonun, içgüdünün ve sonradan saldırgan dürtünün bedensel kaynağının ne olabileceğini hiçbir zaman aydınlatmadı. (İnanması zor ama, 100 yıldır bu alana hakim olan bu kuramın dayandığı temel gerçekten budur.)

33) Dürtü ya da Almanca *Trieb*, içgüdünün değişmiş bir biçimidir. İlkel hayvanlarda içgüdü, davranışı çok dar, katı bir biçimde belirler; gelişmiş hayvanların içgüdüsel gereksinimlerinin (açlık, susuzluk, solunum ve cinsellik) nasıl karşılanacağı konusunda bazı seçimleri vardır. Birtakım davranış seçimleri olduğunda kör bir içgüdüden ziyade dürtülerden söz ederiz.

Freud davranışın güdülenmesindeki cinsel temel varsayımının doğruluğunu zihninde oluşturduktan sonra, haz-hoşnutsuzluk ilkesi olarak da bilinen güdülenmede gerilimin azaltılması kuramını ortaya çıkaracak şekilde bunu çeşitli biçimlerde değiştirdi. Yine bu oldukça basite indirgeyen bir fikirdir: beden, ham haliyle körü körüne cinsel davranış olarak dışavurum arayan cinsel uyarıyı üretmeyi sürdürür. Önce anne-baba, sonra da genel anlamda toplum olmak üzere kültür, böyle tam anlamıyla bencil bir dışavuruma izin veremez ve boşalmaya karşılık engeller koyar. Bu kısıtlama, cinsel uyarı beyin ya da zihinsel aygıtta biriktikçe gerilim yaratır. Bu gerilim hoşnutsuzluk olarak deneyimlenir. Freud'un önce gerçeklik ilkesi, sonra *ego* olarak adlandırdığı, beynin ya da zihinsel aygıtın toplumun gereksinimlerine hassas ayarlı olan bölümü, cezalandırılmaksızın cinsel uyarıyı boşaltabileceği uzlaşımlar bulmaya çalışır. En iyi yol yüceltmeden, yani cinsel enerji için toplum tarafından cezalandırılmak yerine ödüllendirilecek çalışma ve oyunda ikame çıkış yolları bulmaktan geçer. Eğer bu işe yaramazsa, savunmalar içgüdüyü bilinçdışına iterek ve zihinsel aygıtın makul, gerçek-yönelimli bölümü olan bilinç öncesine giriş yolu bulmasına izin vermeyerek bastırmaya çalışırlar. Bastırıldıktan sonra bu yasak fikirler, halen içgüdüsel güç onlara bağlı olduğundan, baskı uygulamayı ve yasak doyum aramayı sürdürürler. Bastırmadan kaçmaları halinde ikinci bir savunma hattı nevrotik belirti oluşturmadır; bu hem arzuyu doyuran hem de böyle bir arzusu olduğu için hastayı cezalandıran bir boşaltım yoludur. Böylelikle örneğin histerik bir kadın cinsel-benzeri "nöbetlerle" gerilimini azaltabilir, ancak aynı zamanda hastalığı tarafından değersizleştirilerek altta yatan fikirleri için cezalandırılır ve evlenebileceği bir erkek bulmaktan mahrum kalır vesaire.

Yani Freud'un tasarladığı, içindeki bir depoda (beyin) temel

bir güç kaynağı (cinsellik) biriken ve basınç çok yükseldiğinde boşaltılması gereken zihinsel bir makineydi. Aslında bir değil iki depo vardı. Biri, içine ham içgüdünün döküldüğü ve sözel olmayan algılamalarla birleştiği, daha sonra bilinçdışının id bölümü olarak adlandırılan bilinçdışı sistemiydi. İkincisi, içinde değişmiş, nötralize edilmiş içgüdüsel enerjinin çalışma ve aşk için kabul edilir bir biçimde kullanılabildiği, daha sonra ego olarak adlandırılan önbilinç-bilinç sistemiydi.

Freud'un kendisi, dürtüler ve içgüdülerle ilgili kuramlarının, klinik bulgularını açıklamak için ileri sürdüğü *biyolojik* spekülasyonlar olduğunu açıkça belirtti. Söylediği gibi bu fikirler psikanalitik gözlemlerden türetilmekten çok, zorla bu fikirlerin üzerine geçirilmişlerdi (Freud, 1915b). Bu varsayımların en iyi ihtimalle belirsiz ve tatminkar olmaktan uzak olduklarını kabul etti ve içgüdü kuramından psikanalizin 'mitolojisi' olarak söz etti (Freud, 1933, s. 95). Freud, libido ve içgüdülerin doğası kuramlarının sonunda uygun bir organik temele sahip olacağını umdu; ancak içgüdülere dair kesin bir kuramın yokluğunda, psikolojik bulgulara dayanarak onların biyolojik temelleri üzerine spekülasyon yapma hakkını da kendisinde gördü (Freud, 1914). Şimdi şurası bir gerçek ki, Freud bunları yararlı buldukça, sanki tekrar tekrar kullanılmaları varsayımları daha gerçek yaparmış gibi (Basch, 1976a), analiz dışı spekülasyonların başlangıçta deneme niteliğinde oldukları unutulmaya yüz tuttu. İçgüdü ve dürtü kuramında da böyle oldu.

Psikanalitik Yöntemin Kökeni

Bir araştırma yöntemi olarak psikanaliz; Freud, (1) yetişkin nevrotik hastaların anı olarak aktardıklarının çoğunun aslında çocukluk düşlemleri olduğunu; (2) daha sonraki davranışı etki-

lemeye gelince, ruhsal gerçekliğin dış gerçeklik kadar önemli olduğunu; ve (3) hastanın arzulamış ya da korkmuş olduğu şeyleri şimdiki duruma yansıtarak, çocukluk düşlemlerini yetişkin gerçekliğine dönüştürme çabasının doktor ve hasta arasındaki ilişkide kendisini gösteren ve sürekliliği olan bir süreç olduğunu anladığında başladı. Freud çalışmaları sırasında nevrozun çözümlenmesini sağlayanın bu aktarımın yorumu olduğunu iyice anlamıştı. Hastanın duygusal olduğu kadar düşünsel yaşamını da içine çekerek sonuçta iyileştirici olduğu görülen, analistle eski travmanın yeni baskısının tekrar yaşanmasıdır. Aktarımın ele alınması, incelenmesi ve çözümlenmesi psikanalizin temeli haline geldi ve bugüne kadar da böyle kaldı. Psikanalitik yöntemi belirleyen budur ve muhtemelen büyük öneminin tüm analistlerce kabul edileceği tek ilkedir.

Psikanalitik kuramın sorunu, psikanalitik yöntemin en azından başlarda fazla iyi işlemiş olmasıdır. Gerçekten o kadar iyi işlemiştir ki, formülleştirilmesi psikanalitik yöntemin uygulanışıyla uyarılmış olması gereken, "psikanalitik" etiketini gerçekten hak eden kuram hiçbir zaman ortaya çıkmamıştır. Bunun yerine Freud, psikanalitik yöntemin başarısının, düşüncenin gelişimi ile ilgili genel kuramının ve zihnin ve beynin nasıl çalıştığı ile ilgili anlayışının deneysel kanıtı olduğunu hissetmiştir. Mantık dizgesini aşağıdaki hat üzerinde kurmuş görünmektedir: Çocuksu cinselliğin dönüşümleri, nevrozun nihai başlangıcı için temel oluşturur. Düşler, dil sürçmeleri ve sağlıklı kişilerde görülen günlük yaşamdaki diğer yanlışlıklar; çocuksu cinselliğin, normal gelişimin bir parçası olduğunu göstermektedir. Bu nedenle nevrotik hastaların analizinde yeniden yapılandırılan gelişim; bütün insanların gelişimini yansıtır: Nevrozlar diğerlerinde oidipal çatışmanın çözülmesiyle çoğunlukla gözden kaçanı iyice

vurgulayarak gösterir. Benzer şekilde Freud nevrotik gelişimi, gündelik yetişkin mantığının kurallarını izlemeyen bir düşünce süreci biçiminin sonucu olarak gördü. Herkes böyle bir düşünce süreci biçiminin evrenselliğini düşlerde ve günlük yaşamın yanlışlıklarında sergiler. Buna dayanarak Freud, beynin ya da zihnin yaşamsal sorunlara uyum sağlamaya giriştiği en erken biçim olan birincil süreci keşfetmiş olduğu sonucunu çıkarttı (Basch, 1983a).

Geriye bakıldığında, tabii ki, bu çeşit sonuçlar 'non sequitur'dur.[34] Bir nevrozun analitik olarak incelenmesi yoluyla sunulan, gelişime dair içgörü, kendi içinde, bütün çocukluk gelişiminin ya da erken gelişimle ilgili önemli her şeyin artık anlaşılmış olduğu konusunda garanti vermez. Mantıktan önce gelen bir düşünce işleme biçiminin şifresini çözebilmemizin, bizi en erken ya da "birincil" süreçle temas haline getirdiğini de varsayamayız (Basch, 1977).

Psikanalitik metapsikoloji (Basch, 1973) olarak adlandırılan açıklayıcı kuramın temelini oluşturan, psikanalitik gelişim görüşü, genel psikolojiyle ilgili beş ön kabule dayanır. Psikanalitik yöntemin keşfinden önce Freud tarafından geliştirilmiş bu ön kabuller aşağıdaki gibidir:

1. Beynin ya da zihinsel aygıtın amacı, uyaranlardan kaçınmak ya da en azından bunları yaşamın korunmasıyla uyumlu olacak düzeyde en aza indirgemektir.

2. Düşünce gelişimi doğrusaldır; çocuğun kendini ve dünyayı anlaması daha az karmaşık olmakla birlikte temel olarak yetişkinlerde bulunan aynı algı ve biliş ilkelerine dayanmaktadır.

3. Düşüncenin yoğunluğu –bunun duygulanımsal bileşeni– bir arzuya bağlanan ve arzunun davranış üzerindeki etkisini be-

34) Mantıkta, bir önceki önermeden çıkarılamayacak sonuç; öncülsüz önerme (Ç.N.)

lirleyen, varsayımsal 'psişik enerjinin' niceliğiyle belirlenir.

4. Konuşmanın gelişimi düşünceden önce gelir ve düşünce için gereklidir.

5. Gerçek düşünce, sözel mantıkla eşit sayılmaktadır ve duyusal, resimsel imgelerin daha karmaşık ve sonradan kazanılmış kelime imgeleriyle birleşmesi yoluyla olası hale gelir (Basch, 1983a).

Bugün biliyoruz ki bu ön kabullerin her biri yanlıştır. Gerçek şu ki, Freud ve zamanla çevresinde bir araya gelen iş arkadaşları için başka bir seçenek oluşturacak ve daha kabul edilir bir gelişim kuramını olası kılacak kanıtlar esasen henüz mevcut değildi. O zamanlar fark edilmemesine ve şimdi bile pek çok analist tarafından böyle olduğu kabul edilmemesine rağmen, Freud'un gelişim hipotezi deneysel olarak kısa sürede çürütülecekti. Kısaca, tedaviye gelen hastaların belirtileri prensipte, çocuksu cinsel gelişimin dönüşümlerinin araştırılması ve yorumlanmasıyla hafifletilmiş olmalıydı; ancak bu yaklaşımla onlara yardım edilememişti.

Psikanalitik Yöntemin Uygulanmasının Genişletilmesi

Psikanalistlerin, nevrozlardan değil, şimdi verdiğimiz adla narsistik kişilik ve davranış bozukluklarından muzdarip hastaları her zaman olmuştur. Aşağıdaki açıklama Freud tarafından yapılmıştır (1919).

> Analitik etkiyle eğitici etkiyi birleştirmemizi gerektirecek kadar çaresiz ve gündelik yaşamı sürdürmekten aciz hastaları sağaltıma almaktan kaçınamayız; hatta çoğunluk için bile, zaman zaman hekimin bir öğretmen ya da

> akıl hocası konumunu almasını gerektiren durumlar ortaya çıkar. Ancak bu her zaman büyük bir dikkatle yapılmalıdır ve hasta bize benzemesi için değil, kendine has doğasını bağımsızlaştırması ve gerçekleştirmesi için eğitilmelidir [s. 165] .

Benzer şekilde Freud (1937) terapötik olarak adlandırılan analizin tersine, karakter analizi gerektiren hasta grubunu analiz etmenin zorluklarına değindi. Bu vakalarda sonlandırma özellikle tatminkar ya da kesin değildi, sağaltımın hedefleri iddiasız olsa bile, sonuçları sınırlı ve olsa olsa yüzeyseldi (s.250). Bu hastaların, analizlerinde, makul bir olgunluk seviyesine ulaşmalarını teşvik etmek için, başka yerde *Nacherziehung* olarak adlandırılan, yetiştirilmelerinin tamamlanmasını sağlayacak gecikmiş bir girişim gerektirdikleri düşünülüyordu. Bu hastaların analiz divanlarında giderek psikonevrotik hastalardan daha fazla görülmeleri, kullanılan tabirle, psikanalizin uygulanması için genişlemekte olan bir kapsama alanının ileri sürülmesine yol açtı. Analistin kişiliğinin eğitici ve teşvik edici çabalar biçiminde işin içine girmesi, bu hastaların olgunlaşmamış, sabit kişilik özelliklerinin üstesinden gelmelerine yardımcı olmak için zorunlu sayıldı: örneğin makul olmayan talepkarlıkları, küçük şeyler karşısında aşırı duyarlılıkları, analisti tanrılaştırma eğilimleri ve sonuçta analistin sadece insan olduğu ve kusursuz olmadığı ortaya çıktığı zamanki yoğun hiddetleri.

Ancak bu çeşit müdahaleler psikanaliz için tatminkar olmaktan her zaman uzak olmuştur, çünkü diğer psikoterapilerin aksine, psikanaliz için esas olan, aktarımın manipüle edilmesi değil, incelenmesi ve çözümlenmesidir. Kohut'un çalışması bu sorunun çözümlenmesini sağlayacak kapıyı açtı.

Kohut'a keşiflerinde, önyargılarını bir yana koyup kendisini dinlemesi konusunda bir hastanın ısrarı yol gösterici olmuştu. *Kendiliğin Çözümlenmesi*'nde (Kohut, 1971) anlatılan Bn. F, olgunlaşmamış davranışlarının, aktarımdaki cinsel ve saldırgan duygulara karşı direncinin göstergesi olduğu şeklindeki Kohut'un klasik yorumunu kabul etmeyi inatla reddetmişti. Böyle yaparak, sağaltımda gelişimin çok farklı ve daha erken bir dönemini bilinçdışı olarak yeniden yaratmaya çalıştığını Kohut'un fark etmesini sağladı. Kohut sonunda Bn. F.'nin kendisine, çocuğun oidipal çatışma döneminde karşı cinsteki ebeveynine karşı harekete geçirdiği çift-değerlikli sevgiyi aktarmadığını fark etti. Daha ziyade, çok erken bir tutumu, yani anne ya da babanın ayrı bir birey değil, sadece çocuğun gereksinimlerini doyuran bir uzantısı olmasına duyduğu gereksinimi ortaya koyuyordu –deyim yerindeyse, Alaattin'in cini gibi. Kohut hastasının kendisiyle kaynaşma ve böylelikle kendisine ait duyguları ve var oluşu olan bir birey oluşunu bertaraf etme arzusunu kabul edebildikten sonra, kendisini hastanın sevgi ya da öfkesinin mutlak nesnesi olarak düşünmekten vazgeçti. Şimdi hastanın söylediğinin içeriği ve tonunu empatik olarak yankılayabilecek kadar kuramsal tasalardan kurtulmuştu. Hastanın çağrışımları, anıları ve duyguları ve bunların doğurduğu yeniden yapılanmalar, Kohut'un, hastanın önceden ifade ettiğini farz etmiş olduğundan çok farklı kaygıları ifade etmekte olduğunu fark etmesine yol açtı. Uygun bir anda hastaya erken çocukluktan gelen bu gereksinimleri –öneminin yankılanması ve değerli bulunmak– gösterdiğinde, hasta kendisini anlaşılmış hissetti. Bunu çağrışımsal berraklaştırma ve ayrıntılandırma izledi ve aktarım derinleşti. Çıkmaza girmiş olan analiz, şimdi esasen tatminkar bir sonuca doğru ilerlemekteydi.

Kohut'un aktarımın oidipal yönlerinin dışındaki diğer yönleriyle ilgili devam eden araştırması, yıllar içinde onu klasik psikonevrotik hastanın analizine dayanılarak ileri sürülen anlayışı genişleten ve tamamlayan bir gelişim anlayışına yöneltti. Hastalarının yapılandırılmış, bütünsel ve sabit bir kendilik hissine olan gereksinimlerini kendisine aktarmakta olduklarını fark etti. Kendi var oluşlarının ve değerliliklerinin onaylanması gereksinimine, biçimlendirici yıllar süresince optimal tepki verilmediği için, bunları kendileri doyuramamaktaydılar. Görünüşe bakılırsa, bu hastalar analistle iki yoldan biriyle ilişki kuruyorlardı; ya analistle kaynaşmış gibi, ki o zaman analistin bağımsız bir var oluşu kalmıyordu, ya da onu tanrı-benzeri bir konuma yükseltip, paylaşmayı arzuladıkları erdemleri, bilgiyi ve gücü ona atfederek. Eğer analist bu tutumları ortadan kaldırılması gereken ürünler olarak görmezse ve hastayı bunların sözde gerçekdışı doğalarıyla yüzleştirmekten kaçınırsa, bunlar, şimdiye dek genelde analiz edilmesi mümkün olmayan bu hastaların analizinin dayandığı narsistik aktarım ya da kendiliknesnesi aktarımı halini alıyorlardı. Kohut bize, bu hastaların aktarımda oidipal dönem çatışmasını yinelemekten ziyade, işler bir kendilik deneyimi kurmaya yönelik başarısız bir girişime eşlik etmiş olan özlem ve düş kırıklıklarını yinelemekte olduklarını öğretti; şimdilerde keşiflerine yapıştırılan 'kendilik psikolojisi' etiketi buradan gelir[35] (Basch, 1981).

Kohut erken gelişimden üç temel gereksinim ayrıştırmıştır: (1) kişinin yetkin performansının geçerlilik kazanması ve onaylanma-

35) Analiz hastalarının gelişimine, kendilik gelişiminin bütün yelpazesinden bakmanın pratik ve klinik sonuçları Kohut (1971, 1977, 1978, 1984), Strozier (1985), Elson (1987) ve Goldberg (1978, 1988) tarafından ayrıntılandırılmıştır. Kohut (1979), ilk sağaltımı kendiliknesnesi aktarımlarının keşfinden önce gerçekleşmiş ve ikinci ise bunlar tarafından şekillenmiş bir hastanın analizini ve yeniden analizini aktarmıştır. Kohut ve Wolf (1978), kendilik psikolojisinin ilkelerinin bir özetini yazmışlar ve Wolf (1988) bu alana mükemmel bir giriş sunmuştur.

sı; (2) bebeğin ya da çocuğun, başarıyla üstesinden gelemeyeceği derecede yetkinliğini aşan gerilim ya da gerginlik zamanlarında korunması ve desteklenmesi; (3) akrabaları tarafından, kendilerinden biri olarak kabul edilmesi. Bu gereksinimler önemli ölçüde karşılanmadığında ya da yanlış anlaşıldığında, terapi ilişkisinde zamanla yeniden harekete geçirilirler. Kohut bu yinelemeleri sırasıyla aynalama, idealize etme ve öteki ben (alter ego) aktarımları olarak adlandırır. Ayna aktarımında, hasta terapistin onayıyla geçerli kılınma arayışındadır; idealize etme aktarımında terapiste kendisini koruyacak ve ondan güç alacağı, hayran olunan ve güçlü bir yardımcı gözüyle bakar; öteki ben aktarımında hasta akrabalığın, yani "benzerliğin" sunacağı rahatlığı arar (Basch, 1988).

Ayna Aktarımı

Papousek ve diğer çocuk araştırmacılarının deneylerinin gösterdiği gibi, bir bebek için hiçbir şey davranışıyla çevrede olanlar arasındaki şartlı ilişkileri kurmak kadar pekiştirici olamaz. Bebekler ve çocuklar iletişimde ve özerk davranışta yeterliliğe ulaşmaya çalışırken, anne-babalarından uygun bir duygulanımsal yanıt almaları özellikle önemlidir (Basch, 1988). Ayna aktarımı hastanın ustalık kazanma çabalarının onaylanmasında zorluklar yaşamış olduğunu gösterir.

İdealize Etme Aktarımı

Hayran olunan güçlü bir figürle ittifak yoluyla gerekli olduğunda güçlendirilmeye ve korunmaya duyulan karşılıksız kalmış bir özlem, idealize etme aktarımına yol açar. Bebek ve küçük çocuk, anne-babasının kollarında şefkatle ancak sıkıca sar-

malanır ya da taşınırken ona hissettirilen memnuniyet, güvenlik ve emniyet, bu tepkinin temelini oluşturur. Bu, kişinin hayranlık duyduğu ve tehlikedeyken, engellenmişken ya da anlam arayışındayken, kendilik sisteminin sabitliğini sürdürebilmesi için gereken ilham, güç ve ne gerekiyorsa onu verebilecek birisiyle birleşme gereksinimidir.

Öteki Ben Aktarımı

Terapi ilişkisindeki katılımcılar arasındaki aynılık ya da akrabalık bağını tanıyan bir yanıta duyulan gereksinim, öteki ben aktarımı olarak adlandırılır. Bu fenomen önceleri aynalama sürecinin bir parçası olarak görülmüştü, ancak Kohut (1984) daha sonra bu ikisi arasında bir ayrım yaptı (ayrıca bkz. Detrick, 1986). Böyle yapmasının nedeni, öteki ben aktarımının temel bir insani gereksinime, kişinin insanlığının, yani türdeşleriyle akrabalığının ya da aynılığının sessizce tanınması gereksinimine yanıt verdiği sonucuna varmasıydı. Bebek ya da çocuğun değerinin onaylanması, başarılarının memnuniyet ve gururla fark edilmesi, aynı zamanda gencin gruba aidiyetinin onaylanması gereksinimini de karşıladığından, öteki ben aktarımının neden başlangıçta ayna aktarımının altında sınıflandırıldığı anlaşılabilir. Ama günlük yaşamda öyle durumlar vardır ki, kendiliğin güçlendirilmesi, ne idealize edilenin daha büyük gücüyle birleşmenin sakinleştirici etkisi, ne de yetkinlik ve başarıya tanıklık eden aynalama yoluyla değil; ancak insanın yanındayken kabul edildiğini hissettiği bir öteki tarafından sessizce desteklenmesi sayesinde gerçekleşir.

Şunun vurgulanması gerekir ki, aktarımın tanımı Kohut tarafından değiştirilmiş olsa da, ele alınışı değişmemiştir. Analist,

hastaya analitik deneyimden başka, anlamlı bir deneyim sağlamak için yanlış bir çabayla rol yapmaz. Kohut'un klinik kurama katkısının bir sonucu olarak analistin genel bakışı değişmiştir. Analist artık kendisini, ne erken ya da kesin olmayan yorumlarla, ne de hastaya ruhsal gerçeklik yerine dış gerçekliği işaret ederek, ayna ya da idealize etme aktarımının gelişimine etkin olarak karışmak zorunda hissetmez (Basch, 1988).

Her ne kadar Freud, başlangıçlarını fark etmeye ve gelişimlerine katlanmaya hazırlıklı olmamız için, psikonevrotiğin cinselleştirilmiş aktarım saldırılarına bizi hazırlayacak kuramsal bir çerçeve vermiş olsa da, diğer kendiliknesnesi aktarımlarının etkisi için bu geçerli değildi. İdealizasyonlar da, başka bir hastanın analisti baştan çıkartma girişimlerinde olduğu gibi, analistin şahsına yönelik değildirler. Dışardan başka türlü görünse de, size taşımadığınız bir önem yüklenmesinin, sahip olmadığınız erdemler atfedilmesinin ve güçlerinizin, özellikle de terapötik güçlerinizin, hayatta karşılayamayacağınız talepler ima edilerek övülmesinin rahatsızlığını yaşarken, öylece oturup hastanın söylediklerinin bilinçdışı anlamını düşünmek kolay değildir. Hastayı doğru yola sokma ya da abartılı övgülerinin arkasında olumsuz duygular yattığı konusunda ısrar etme dürtüsü çok güçlüdür. Oidipal aktarımda olduğu gibi, ancak bizi hastanın gereksinimlerinin duygulanımsal etkisinin ötesine götürecek bir kuram, bizi hastanın söylediklerinin o anki anlamından yeterince bağımsız kılar. Böyle bir kuram, kendimizi savunmak zorunda kalmaksızın duyguların aktarımını deneyimlememize izin verecek şekilde, eşit uzaklıkta uygun bir duruşu kolaylaştırır. Hasta ancak bu koşullar altında, tereddütle ve parça parça, çocukluk özlemlerini ve korkularını ortaya çıkarabilir ve bunların analistle birlikte özetlenmesi yoluyla, aydınlatılmalarına ve zamanla

yorumlanmalarına izin verebilir.

Benzer şekilde, Kohut'un ayna aktarımı olarak adlandırdığı durumlarla deneyimine dayanan klinik genellemeleri, bizi hastanın büyüklenmeciliğiyle ve analistle kaynaşma gereksinimiyle nesnel olarak uğraşmaya hazırlar. Burada, diğerlerinin sadece bir amaç için araç olarak kullanılacak şekilde var oldukları, bebeklik ve çocukluğun nesnesiz durumunun bir dönemini yeniden yaratmaya eğilimli bir hastanın ellerinde, bireyselliğimizi acıklı bir biçimde hükümsüz kılınmış buluruz. Bunun neyi temsil ettiği anlaşıldıktan sonra, hastanın aynalanma gereksinimi (çocuğun bireysellik potansiyelinin ve öneminin empatik olarak onaylanması gereksinimini tanımlayan anımsatıcı bir terim) aktarım açığa çıktıkça, analitik bir yanıtla karşılanabilir. Hastaya rol yapmaya ya da hastayı şımartmaya gerek yoktur. Hastanın yanlış anlaşılmış değil, anlaşılmış hissetmesi yeterlidir. Analisti, Bayan F.'nin analistine karşı gerçek duygularından kaçınmakta olduğu konusunda ısrar etmeyi bırakınca ve annesinin yapmış olduğu gibi, ilgisinin merkezi olmayı talep etmektense, yorumlarını ve yeniden yapılandırmalarını, Bn. F.'nin varlığını ve etkinliklerini onaylayacak bir kendiliknesnesi deneyimine duyduğu aktarım gereksinimine odakladığında, Bn. F. kendisini aynalanmış, yani anlaşılmış hissetmişti. Böylelikle analizinde ilerleme kaydedebildi.

Birinin psikanaliz yapıp yapmadığının ölçütü, hastanın iyileşmesi ve gelişmesinin öncelikle hastanın analiste olan aktarımıyla ortaya konan patolojisine dayanıp dayanmadığıdır; aktarım, hastanın kendisini anlama düzeyini arttırmak için yorumlanır ve hastanın üretken bir yaşam sürebilmesi için, önceden bozuk işlev gösteren yapıların onarıldığı ya da kusurlu yapıların güçlendirildiği noktaya kadar derinlemesine çalışılır. İleri sürdü-

güm ölçütlere bakıldığında, Kohut'un katkısı klasik Freudcu analizle tam bir uyum içindedir. Gerçekten, psikanalizle psikoterapi arasına kesin bir çizgi çekmeyi bir kez daha olası kılmıştır. Artık örneğin narsistik kişilik bozukluğu olan hastalarda *Nacherziehung*, yani hastaların gecikmiş olgunlaşmaları, aktarım analizi yoluyla geleneksel biçimde sağlanabildiğinden, psikanalizin kapsamının genişlemiş olduğunu gerçekten iddia edebiliriz. Bu nedenledir ki psikonevroz ya da psikonevrotik karakter bozukluklarının analizleri ile daha erken dönem kendiliknesnesi bozukluklarının analizleri arasında sıklıkla yapılan ayrıma karşı çıkmaktayım. Bu hizipleşme, bu iki grup hastanın psikanalitik olarak ele alınması ya da anlaşılmasında temel bir farklılık olduğunu ima eder. İnanıyorum ki Kohut'un çalışmasını psikanalitik kuram çerçevesinde incelemem böyle bir farklılık olmadığını ortaya koymuştur (Basch, 1981).

Kohut ve Metapsikoloji

Kohut'un çalışmasının sonuçları, psikanalitik uygulama için olduğu kadar, metapsikoloji olarak adlandırılan, psikanalizin açıklayıcı kuramı için de önemlidir. Kohut'un yetişkin hastaların analizlerinde yapılmış gözlemlere dayanan, geriye dönük yeniden yapılandırmaları, erken zihinsel gelişime dair bugün bilinenleri pek çok yönden onaylar ve bütünler (Basch, 1977). Çocuk araştırmaları, bebeklerin uyarıdan kaçınmaktan ziyade uyarıyı aradıklarını ve düşüncenin, konuşmanın bir ürünü olmadığını göstermektedir. Bu bulgular, Kohut'un bebek ile anne-babası arasındaki makul derecedeki empatik iletişime dayanan kendilik kavramıyla aynı doğrultudadır. Ancak çocukluk döneminin bebeğin sorun çözme tekniklerini biçimlendirecek sözel

olmayan anı izlerini inşa ettiği bir öğrenme dönemi olduğunu fark eden bir kuram, çocukluk deneyiminin yaşam boyunca karakter oluşumu üzerindeki etkisini açıklar. Piaget (Piaget ve Inhelder, 1969) öğrenme sürecinin sadece basit bir gelişmeden ibaret olmadığını; yüzeyde benzerlik gösteren olayların, deneyimleyen kişi tarafından ulaşılmış bilişsel gelişim dönemine bağlı olarak farklı yorumlandığını göstermiştir. Kohut'un, hastaların kendiliknesnesi aktarımında nasıl ilişki kurduklarının, empatik iletişimin başarısız olduğu gelişim alanını yansıttığını fark etmesi, hiyerarşik bilişsel olgunlaşma anlayışına uygundur. İçinde barındırdığı olası çatışmalarla oidipal evre, sadece çocuğun yeni kazanmış olduğu simgesel soyutlama ve somut işlemleme yeteneğini yansıtan bir gelişim evresidir. Bütün gelişimsel sorunları bu terimlerle ele almak yanlış olur. Bebeklerle bakıcıları arasındaki iletişim, amacın içgüdüden türemiş ruhsal enerjinin boşaltımı olduğu, temelde kapalı bir sistem anlayışıyla açıklanamaz. Olgunlaşmanın en baştan belli olan karmaşıklıklarını açıklamak için, yanlış-düzeltici geri ve ileri bildirime izin veren bir açık sistem ileri sürülmelidir. Hem güdülenme hem de yoğunluğu, içgüdü ve ruhsal enerjiden ziyade duygulanımsal yaşamın dönüşümleriyle açıklanabilir –duygulanım, yaşamın başlangıcından sonuna dek iletişim ve bilişin temeli olarak hizmet eden, kalıtımla elde edilmiş otomatik ve otonomik davranış örüntüleri şeklinde anlaşılır (Basch, 1976b, 1988).

Kohut'un çalışması, Freud'un yönteminin dairesel olduğunu, ne bulmayı bekliyorsa onu kazıp çıkaran, kendini doğrulayan bir kehanet olduğunu söyleyenlerin iddialarını çürütür. Gelişimin daima potansiyel olarak incelenecek, aynı kendiliknesnesi aktarımı gibi başka yönleri vardır ve bunlara gereken tek şey, analitik durumda deneyimlediklerinin ve bunların, psikanalitik

kuramın parçası olduğu, insan gelişimine dair daha büyük kuram için sonuçlarının ne olacağı konusunda gerekli bağlantıları yapabilecek arka plana ve kendini analiz edebilme kapasitesine sahip, yetenekli bir analist tarafından, Freud'un yönteminin uygulanmasıdır.

Psikanalitik kuramın tekrar gözden geçirilmesinin gerektiği bir süredir hissediliyordu, ama analistler klinik çalışmalarına zararlı olabileceğini hissettikleri bir risk almaktansa, kendilerini diğer bilimlerden yalıtmayı yeğleyerek, bu gereklilikleri kabul etmekte isteksiz olmuşlardır. Kohut'un aktarımın geniş yelpazesini ve kapsamını keşfi, burada kısaca taslağı çizilen değişiklikleri yapma gereksinimini klinik verilere dayanarak açıkça gösteren, psikanalizin içinden gelen ilk sistematik açıklamadır. Şurası vurgulanmalıdır ki, metapsikolojideki bu gözden geçirmelerin hiçbiri, Freud'un *klinik* keşiflerinin önemini hiçbir şekilde değiştirmemektedir. Değişen şudur: Gelişim hakkında nevrotik patolojiyi inceleyerek öğrenebileceklerimiz, artık zihinsel yaşamın bütünü için paradigmatik değildir. Oidipal dönem ve dönüşümleri, olgunlaşmanın bir yönünü oluşturur ve artık Kohut'un kendilik-gelişimi kavramının içerdiği, daha geniş karakter evrimi şemasına oturması, önemini azaltmaz.

Epistemoloji ve bilimsel kuram oluşturulması anlamında, Kohut'un psikanalitik kuramı yıllar önce terk ettiği yola geri yerleştirdiği açık olmalıdır. Psikanalitik yöntem insan davranışının anlamına, yani güdülenmesine dair verileri açığa çıkarır. Psikanaliz hiçbir zaman Freud'un inandığı gibi yalnız başına genel bir psikoloji ortaya çıkartamaz. Diğer taraftan genel psikoloji, bilinçdışı güdülenmeyi aydınlatacak araştırmacı bir yönteme gerek duymaktadır. Geçmişte psikanalitik kuramın doğası hakkındaki karışıklık, psikanalizin klinik başarılarını takdir eden psi-

kologlar için bile, psikanalizin sunacaklarıyla kendi disiplinlerinin diğer yönlerini birbiriyle uyumlu hale getirmeyi zor, hatta olanaksız hale getirmişti. Kendiliknesnesi aktarımlarına dayanan, psikanalitik bir güdülenme ve anlam kuramı, belirli bir hastanın aktarımında yeniden yaratıldıkları müddetçe, gelişimin herhangi bir alanındaki ilişkilerin duygulanımsal önemini araştırabilir. Bu verilerin birikmesi, insan davranışının bütün düzeylerdeki araştırılmasında çok yararlı olacaktır.

Sonuç

Kohut'un çalışması psikanaliz kurumu tarafından henüz entegre edilmemiştir. Kendilik psikolojisinin psikanalizden saptığını ve psikanaliz için bir tehdit oluşturduğunu hissedenler var. İnanıyorum ki bu eleştirmenler kendilik psikolojisinden korkuyorlar, çünkü serbest çağrışım verileri, bunlardan soyutlanabilecek kurallar ya da klinik genellemeler ve diğer alanlardan bunları açıklamak için ileri sürülmüş hipotezler arasında kesin bir ayrım yapamamışlar (Basch, 1973). Sadece ilk ikisi psikanalitik yöntemle doğrudan ilişkilidir. Sonuncusu, açıklayıcı kuram, ayrı bir söylem alanına aittir ve bu kuramlardaki değişikliklerin, psikanalitik önermelerin geçerliliği ile hiçbir ilgisi yoktur. Kohut, psikanalitik yeniden düzenlemelerle, bebeklik ve erken çocukluk dönemine dolaylı yoldan ışık tutup kendilik kavramının gelişimindeki dönüşümlerin sandığımızdan daha karmaşık olduğunu ortaya koyarak, açıklayıcı hipotezler olarak içgüdülerin ve oidipus karmaşasının başka her şeyi dışarıda bırakmasını ve merkeziliğini kaçınılmaz olarak sorgulamıştır.

Kendilik psikolojisi, ayrı ya da yeni bir psikoterapi biçimi değil, daha ziyade geleneksel psikanalitik uygulamanın bir uzantısı ve

düzelticisidir. Freud'un ve Kohut'un çalışmalarını, sanki temelde farklı konumları temsil ediyorlarmış gibi karşılaştırmayı düşünmek yanlış olur. Kohut, Freud'un klinik keşiflerini mantıksal sonuçlarına taşıyabilmiş ve empati ve içebakışın psikanaliz için taşıdığı önceliğe yaptığı vurguyla, Freud'un çalışmasını daha önce mümkün olmamış yönlere ilerletebilmişti. Kohut'un katkılarının, psikanalitik bulguları açıklamak için on dokuzuncu yüzyıl biyolojisinin Freud'un içgüdü kuramı şeklinde kullanılmasının yetersizliğinin altını çizmiş olması yararlıdır, ama yeni bir şey değildir; içgüdü kuramı ve buna dayandırılan açıklamaların hiçbir bilimsel temeli olmadığı yıllardır bilinmektedir (Basch, 1975a).

Daha fazla sayıda analist, Kohut'un aktarıma getirdiği ekleri önce kendi analizlerinde, sonra da hastalarının analizlerinde takdir etmeye başladıkça, psikanalitik düşüncede halen var olan ikilik kaybolacaktır. Ego psikolojisinin id psikolojisini izlemesi gibi, kendilik psikolojisi de ego psikolojisinin evrimsel halefi olarak görülecektir. Ve Kohut kesinlikle her zaman olduğunu düşündüğü kişi olarak tanınacak ve onurlandırılacaktır: Freudcu psikanalize katkıda bulunmuş biri olarak.

Çeviren: Pınar Koçak

KAYNAKÇA

Andersson, O. (1962), *Studies in the Prehistory of Psychoanalysis.* Stockholm: Svenska Bokforlaget/Norstedts.

Basch, M. F. (1973), Psychoanalysis and theory formation. *The Annual of Psychoanalysis,* 1: 39-52. New York: Quadrangle/New York Times Books.

— (1975a), Toward a theory that encompasses depression: A revision of existing causal hypotheses in psychoanalysis. In: *Depression and Human Existence,* ed. E. J. Anthony & T. Benedek. Boston: Little, Brown, pp. 485-534.

— (1975b), Perception, consciousness, and Freud's 'Project.' *The Annual of Psychoanalysis,* 3: 3-19. New York: International Universities Press.

— (1976a), Theory formation in Chapter VII: A critique. *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 24: 61-100.

— (1976b), The concept of affect: A re-examination. *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 24: 759-777.

— (1977); Developmental psychology and explanatory theory in psychoanalysis. *The Annual of Psychoanalysis,* 5: 229-263. New York: International Universities Press.

— (1981), Selfobject disorders and psychoanalytic theory: A historical perspective. *J. Amer. Psychoanal. Assn.*, 29: 337-351.

— (1983a), Some theoretical and methodological implications of self psychology. In: *The Future of Psychoanalysis,* ed. A. Goldberg. New York: International Universities Press, pp.431-442.

— (1983b), The concept of self: An operational definition. In: *Developmental Approaches to the Self,* ed. B. Lee & G. Noam. New York: Plenum Press, pp.7-58.

— (1988), *Understanding Psychotherapy.* The Science Behind the Art. New York: Basic Books.

Breuer, J. & Freud, S. (1893-1895), Studies on hysteria. *Standard Edition*, 2. London: Hogarth Press, 1955.

Detrick, D. W. (1986), Alterego phenomena and alterego transferences: Some further considerationds.

In: *Progress in Self Psychology*, Vol. 2, ed. A. Goldberg. New York: Guilford Press, pp. 299-304.

Elson, M. ed. (1987), *The Kohut Seminars.* New York: Norton.

Freud, S. (1888), Preface to the translation of Bernheim's *"Suggestion." Standara Edition*, 1: 75-87.

London: Hogarth Press, 1966.

— (1891), *On Aphasia*, tr. E. Stengel. New York: International Universities Press, 1953.

— (1895a), Project for a scientific psychology. *Standard Edition*, 1: 281-397. London: Hogarth Press, 1966.

— (1895b), On the grounds for detaching a particular syndrome from neurasthenia under description "anxiety neurosis." *Standard Edition*, 3: 87-117. London: Hogarth Press, 1962.

— (1900), The interpretation of dreams. *Standard Edition,* 4 & 5. London: Hogarth Press, 1958.

— (1914), On narcissism: An introduction. *Standard Edition*, 14: 67-102. London: Hogarth Press, 1957.

— (1915a), The unconscious. *Standard Edition*, 14: 159-204. London: Hogarth Press, 1957.

— (1915b), Instincts and their vicissitudes. Standard Edition, 14: 117-140. London: Hogarth Press, 1957.
— (1919), Lines of advance in psycho-analytic therapy. *Standard Edition*, 17: 157-168. London: Hogarth Press, 1955.
— (1923), The ego and the id. Standard Edition, 19: 3-66. London: Hogarth Press, 1961.
— (1933), New introductory lectures on psycho-analysis. *Standard Edition*, 22. London: Hogarth Press, 1964.
— (1937), Analysis Terminable and Interminable. Standard Edition, 23: 209-253. London: Hogarth Press, 1964.
— (1940), An outline of psychoanalysis. Standard Edition, 23: 141-207. London: Hogarth Press, 1964.
Goldberg, A.,ed. (1978), *The Psychology of the Self*. New York: Internationla Universities Press.
— (1988), *A Fresh Look at Psychoanalysis*. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.
Jones, E. (1953), *The Life and Work of Sigmund Freud*, Vol. 1. New York: Basic Books.
Kohut, H. (1959), Introspection, empathy and psychoanalysis. *J. Amer.Psych-Anal. Assn.*, 7: 459-483.
— (1971), *The Analysis of the Self*. New York: International Universities Press.
— (1977), *The Restoration of the Self*. New York: International Universities Press.
— (1978), *The Search for the Self*, ed. P.H. Ornstein. New York: International Universities Press.
— (1979), The two analyses of Mr. Z. *Internat. J. Psycho-Anal.*, 60: 3-27.
— (1984), *How Does Analysis Cure?* ed. A. Goldberg & P. E. Stepansky. Şikago: University of Şikago Press.
— Wolf, E.S. (1978), The disorders of the self and their treatment: An Outline. *Internat. J. Psycho-Anal.*, 59: 413-425.
Langer, S. K. (1942), *Philosophy in a New Key*. Cambridge, M. A: Harvard University Press.
Papousek, H. (1969), Individual variability in learned responses in human infants. In: Brain and early Behavior, ed. R. J. Robinson. New York: Academic Press, pp. 251-266.
Piaget, J. & Inhelder, B. (1969), *The Psychology of the Child*. New York: Basic Books.
Strozier, C. B., ed. (1985), *Self Psychology and the Humanities*. New York: Norton.
Wolf, E.S. (1988), *Treating the Self*. New York: Guiford Press.

MELANIE KLEIN VE HEINZ KOHUT: GARİP BİR İKİLİ Mİ, YOKSA ARALARINDA GİZLİ BİR BAĞ MI VAR?

JAMES S. GROTSTEIN[36]

Psikanaliz yüzüncü yaşını doldurdu bile ve yeni bir milenyuma girmek üzere. Başlangıçta "ortodoks psikanaliz" (id analizi) olarak başlayan psikanaliz, Freud ve takipçilerinin bastırılandan çok bastıran güçlere ilgi duymasıyla yavaş yavaş gelişerek "klasik psikanaliz"e evrildi. Amerika Birleşik Devletleri'nde klasik psikanaliz, uyum sağlama (adaptation) ve temsili dünya kavramlarıyla zenginleşti. Buna rağmen, vurgunun id analizinden ego analizine kaydığı klasik geçişten bile geriye, dürtülere, çocuksu cinselliğe ve en çok da, Amerika Birleşik Devletleri'nde ego psikolojisinin kaderini belirlemede çok önemli sonuçları olan ruhsal belirlenimciliğe (psychic determinism) karşı esrarlı bir saygı

36) Grotstein, J. S. (1999). Melanie Klein and Heinz Kohut: An odd couple or secretly connected? In A. Goldberg (Ed.), *Pluralism in self psychology: Progress in self psychology, Volume 15* (pp. 123-146). Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

kaldı. Özet olarak söylemek gerekirse, ruhsal belirlenimcilik, analizanın yalnızca bilinçdışı güdülenme ve amaçlılık tarafından yönlendirildiği ve bilinçdışı konumlarından dolayı, yalnızca analistin bu güdülenme ve amaçlılığı anlamaya ehil olduğu anlamına gelir. Klasik analiz, bilinçdışının esrarlı durumunu devam ettirmek hevesiyle, analizanın analitik girişimdeki kendi etkenlik ve özgürleşme hissini bilmeden çökertmekteydi. Bir tür hiyerarşik sınıf sistemi, hissettirmeden tekniğin sabit bir özelliği haline gelmişti.

Heinz Kohut (1971), Luther gibi, odak noktasında empati ve bunun yanında, analizanın yaşam boyu gerçekten çektiği eziyeti ifade ediyor olmasına daha fazla saygı ve analistin kendilik-kendiliknesnesi ilişkisindeki hataların sorumluluğunu almakla açıkça yükümlü olması ön kabulleri bulunan, psikanalitik bir "reform"la ortaya çıkınca, birçok klasik analist arasında büyük bir tepki oluşmaya başladı. Ortodoks ve klasik analizin "sınıf sistemi" altüst olmuştu. Benim görüşüme göre, ortodoks ve klasik psikanalize şekil veren Avrupalı sınıf sisteminin ilkelerine olan inancını kaybeden ve sonunda onu (Harry Stuck Sullivan ile beraber) "Amerikanlaştıran", paradoksal olarak bir Avusturyalı olan Kohut idi. Kohut'un "reform çocuğu" olan kendilik psikolojisinden evrilen tüm gelişmeleri inceleseydik, analistin analizana daha empatik olarak saygılı olduğunu; analizanın da buna uygun olarak daha saygın, daha özgür olduğunu ve geçmişe dönüp baktığında kendisini, ona kendiliknesnesi işleyişlerinin temel minimumlarını garanti edecek ve etmiş olması gereken kendilik-kendiliknesnesi ilişkilerine haklı olarak layık bulduğunu söylesek, muhtemelen Kohut'un ilkelerini ihlal etmiş olmazdık. Bu reformun belki de en önemli alt metinlerinden biri, ortodoks/klasik ruhsal çatışma kavramlaştırması ile (kendiliknesne-

si yapılarındaki) ruhsal eksikliklerin yeni keşfedilmiş öneminin arasındaki farklılıktır. Kültürel ve sosyolojik bir paradigma değişimi meydana gelmiştir.

Ortodoks ve şimdi de klasik analiz, geri çekilerek yerini kendilik psikolojisine bırakıyor gibi görünürken, analitik kuram ve pratikteki başka bir değişiklikten söz etmek gerekir. Ego psikolojisi, bu ülkede (Amerika Birleşik Devletleri'nde), İngiltere'de de olduğu gibi, ortodoks analizin klasik modifikasyonunun ana unsuru haline gelirken; klasik analiz de Avrupa ve Güney Amerika'da, id ve ruhsal belirlenimciliğe yaptığı vurguyla, ortodoks analize daha yakın kaldı. Macaristan'da psikanaliz için olağanüstü sonuçları olacak olan önemli, yeni bir akım gelişecekti. Bu, oidipal evre ve oidipal karmaşanın önceliğine duyulan ortodoks ve klasik takıntıya karşıt olarak, oidipal öncesi çocuk-anne ilişkisine yapılan vurguydu. Çocuk ve çocuğun annesiyle olan ilişkisine yapılan bu yeni vurgudan iki yeni psikanaliz okulu ortaya çıktı: Destekçileri Fairbairn ve Winnicott olan İngiliz Nesne İlişkileri Okulu (şimdiki Bağımsız Okul) ve Kleincı Okul. Freud'un sadık, fakat karşılık bulamamış bir takipçisi olan Klein, Macaristan okulu ile olan ilk ilişkisinde, o zamanlar devrim yaratmış olan, anne-çocuk ilişkisinin ve çocuksu bağımlılığın birinci derecedeki önemi fikriyle tanışmıştı ve bu temayı Berlin'e gittiği zaman, Abraham'ın etkisi altında daha da geliştirecekti.

Bugün Amerika Birleşik Devletleri'nin dışındaki tüm dünyada tartışmasız en yaygın psikanalitik okul olan Kleincı psikanalizin, ortodoks ve klasik analistler tarafından eskiden ve şimdi imansızlık sayılıyor olması, azımsanacak bir ironi değildir; ancak ortodoks ve klasik analizler önemlerini kaybederken, ortodoks id analizinin sahici geleneğini en iyi şekilde temsil eden, yeni bir dal olsa da, Kleincı analizdir.

Böylece bugün, şimdiki psikanalitik kuram anlayışımızı yeniden tanımlayan iki ana psikanalitik paradigma vardır: Hâlâ ruhsal belirlenimciliğe ve ruhsal gerçekliğin önceliğine sadık olan (ancak Bion'un [1959, 1962] öznelerarası kapsayan/kapsanan kavramlaştırması ile dönüşüme uğrayan) Kleincı külliyat; ve diğeri de, başlıca kuramları genel olarak nesne ilişkileri (özellikle İngiliz Bağımsız Okulu ve Amerikan İlişkisel Okulu'nun ilkeleri), kendilik psikolojisi ve son olarak öznelerarasıcılık ve inşacılık olan ilişkicilik. Ben bunları *çocukluk nevrozu* ilkelerine karşı *gelişimsel travmalar* ilkeleri olarak yeniden şekillendirmek istiyorum. Bu diyalektiğin başka ifadeleri, içsel gerçekliğe karşı dışsal gerçeklik, "ilk günah"a karşı "ilk masumiyet", hatta ruhsal belirlenimciliğe karşı çevresel eksiklik ve müdahale, kadere karşı kısmet, yaratılışçılığa karşı yanlış hassas ayar, ruhsal nedenselliğe karşı dışsal nedensellik, birincil sürece karşı ikincil süreç, ya da son zamanlarda söz ettiğim şekliyle, kaynak olmaya (autochthony) karşı değiştirilme (alterity) ve yalnızlığa karşı paylaşımın psikanalitik uyarlamaları biçiminde görülebilir. Yine de ruhsal belirlenimcilik okulları ile ilişkici okullar, çocukluk nevrozu ve gelişimsel travmalar konularında önemli derecede çakışırlar ve birbirlerine karışırlar. Teknik açıdan, *bağlanma* ve *memeden kesilme* arasında da bir diyalektik öne sürülebilir.

Bu yeni akımın iki duayeninin de Freud gibi Avusturyalı olması küçük bir rastlantı değildir. İkisi de Viyanalı olan Melanie Klein ve Heinz Kohut arasında başka ortak noktalar da vardı. Her biri sadık, kendisini adamış ve sebatkar birer Freudcu olarak başlamışlardı. Ancak ikisi de kendi klinik bulgularının onları zorlayan gerçeklerini tanıma, açıkça söyleme ve yayma dürüstlüğüne ve cesaretine sahipti. Bu makale, başlığına rağmen onların kişilikleri hakkında değil, onların ortaya çıkarmış olduk-

ları, devrim yaratan ve şimdilerde analiz ve psikoterapi dünyasının dikkatini üstüne çekmiş düşünceleri hakkındadır. Onları hem ayıran, hem de birleştiren bazı ana konuları özetleyeyim.

Çocuksu Öznellik ve Bağımlılık Kavramı ya da Psikanalizin İki "Bebeği" (Öznesi)

Klein (1923, 1926) çocuk analizinin temelini atarken, saygı duyulan ortodoks/klasik birincil narsizm yasasına cesurca son verdi ve böylelikle yalnızca (o zamana göre) sapkın bir biçimde bebekteki zihinsel yaşamın varlığını ortaya çıkarmakla kalmayıp, "sanal çocuk" kavramlaştırmasını da formüle etti. "Bilinçdışının ezeli ve ebedi psikanalitik bebeği", analizanın içinde gizli bir düzen oluşturan ve bebek, çocuk, yetişkin ve her analizanın tam anlamıyla kırılgan tarafı; bütün Kleincılar tarafından kabul edilen ve bugün de devam eden en yaygın klinik varsayımdır. Dikkatlerden kaçan, Klein'ın bunu yaparak, Lacan'ın bu konuya dikkatimizi çekmesinden (1966) çok önce, bilinçdışının öznesinin ve bilinçdışındaki öznenin postmodern özgürleşmesini sezmiş olmasıydı. Klein, erken çocuksu özneyi ve oidipus karmaşasının ikinci oral dönemde başladığını keşfederek, ortodoks ve klasik analizin (geç fallik dönemin sonlarındaki) oidipal çocuğunu; Kleincı bebeğin "soyundan gelen", her zaman daha erken bir aktarımın öznesi olarak tayin etmişti. Klein, yalnızca bebeğin zihinsel yaşamını ortaya çıkarmakla ve oidipus karmaşasının ve hatta süperegonun oral kökenini önermekle kalmayıp; otoerotizm ve çocuksu cinsellik üzerine olan ortodoks/klasik vurguyu da çocuksu bağımlılık ile değiştirdi. Bu akım Fairbairn, Winnicott, Bowlby ve Kohut'un çalışmalarıyla uyumluydu.

Kohut; kesinlikle Ferenczi, Suttie, Fairbairn, Winnicott ve

Sullivan'ın ayak izlerini takip ederek, çevresinden gelecek kendiliknesnesi işlevlerinden önemli derecede yoksun kaldığı için, daha baştan bilinçdışı hale gelmiş yeni bir "psikanalitik bebeğin" temelini oluşturdu. Teknik için yaptığı öneriler, buna uygun olarak, bu yapısal hataların keşfini merkez aldı. Ayrıca, *empati*yi psikanalitik gözlemin bir tekniği olarak vurgulamasıyla ve analiste analiz boyunca kendiliknesnesi hatalarının muhatabı konumunda olma sorumluluğunu getirmesiyle, modası geçmekte olan analistin yansızlığının yerini, sahici duygulanımsal bir karşılıklı-ilişkisellik almaya başladı. Şimdi analitik girişimde birbirine ortak olan iki eşit insan vardı. O, bu empatik devrimi kurumlaştırarak, bebeğin birincil masumiyetinin ve bakım haklarının en saygın sözcülerinden biri oldu. Kleincı düşünce kendilik psikolojisinden birçok noktada ayrılsa da, kesinlikle, analist ve analizanın *öznelliklerinin* karşılıklı ilişkisi ve (ortodoks/klasik çocuksu cinsellik yerine) çocuksu bağımlılık konularında aynı düşüncededirler, ancak bunun doğasına ve yerine yaptıkları topografik vurguyla birbirlerinden ayrılırlar.

Hangi Okul "Deneyime Yakın" ve Hangisi "Deneyimden Uzak"?

Kendilik psikologları diğer analitik okullardan farklılıklarını tartışırken, sık sık karşılıklı olarak ayrıştırıcı "deneyimden uzaklık" ve "deneyime-yakınlık" kavramlarını kullanırlar. Bu kavram genellikle, analizanın çağrışımlarının görünür içeriği ile ilgili görünmektedir. Diğer taraftan, Kleincılar, "bilinçdışının ezeli ve ebedi bebeği"nin çalışır haldeki bilinçdışı düşlemini adlandırmaya çalıştıkları için kendi yaklaşımlarının "deneyime yakın" olduğunu ve kendilik psikologlarının uç noktada "deneyimden

uzak" bakış açısından hareket ettiklerini (yani öznelliğin, etkenliğin ve yaratıcılığın menşei olan, üretici bilinçdışı çocuğun deneyiminden uzaklık) coşkulu bir biçimde savunurlar. Ayrıca, savunma ya da itkiden önce azami bilinçdışı kaygıyı yorumlayan Kleincı teknik yasalar; onu klasik teknikten daha empatik ve deneyime yakın kılar. Çift-hat (dual-track) bakış açısından (Grotstein, 1978, 1981), hem Kleincı teknik, hem de kendilik psikolojisi tekniği kendi etki alanında doğrudur ve birbirlerini tamamlayan bir şekilde işlerler. Analizde her bir "bebek" dinlenmeli ve deneyimi onaylanmalıdır. Kişisel olarak inanıyorum ki, analist eğer Kleincı teknik hakkında olduğu kadar, kendilik psikolojisi tekniği hakkında da bilgi sahibi olmazsa analiz eksik kalma riskini taşıyabilir.

Dürtülere Karşı Duygulanımlar

Kleincı ve ilişkici okullar arasında kayda değer diğer bir fark; ilişkicilerin dürtüler pahasına duygulanımlara yükledikleri büyük önemdir; ki duygulanımlar halen Kleincıların kavramsal kapsamlarının içinde bulunmaktadırlar ve ikincil olarak ele alınırlar. Diğer taraftan Kleincılar, klasik analistlerle birlikte (Opatow, 1977) bilinçdışı düşlemin içsel zihinsel yaşamın örgütleyici ilkesi olarak öneminin önceliğini, bunların dürtülerin zihinsel temsilleri olduğunu ve bölünmez bir şekilde duygulanımları kapsadığını hâlâ iddia ederler.

Yalnız bunu söyledikten sonra, şimdi de şunu belirteyim: Benim inancım şudur ki Freud, mantıksal pozitivizmin güçlü olduğu bir devirde bilimsel olarak saygın hale gelme arzusuyla, varsayılan mutlak nesnellik tarafına, üstelik de bunun dar bir uyarlamasına, çok fazla meyletmiştir. Dürtü kuramından ödün

vermeden, Freud şunları söyleyebilirdi:

(a) Dürtüler, bilinçdışındaki kesinlikle söze dökülemez imlenenin simgesel imleyenidir[37] (yani onlar *anlamın* aracılarıdır); (b) onlar deneyimlerinin nesnelerine kişisel "önem" ve "ilgi" değerlerini verirler ve böylece kişisel nesnelere, kişisel öznel önemle "yatırım yapılır" (cathected); (c) *arzu (desire)*, dürtülerin şahsen sahiplenilen en özlü kısmı, öznenin varlığını ve kırılganlığını ilan eder ve böylece onu tanımlamış olur; (d) dürtüler, bilinçdışı güçlerin uygulayıcıları değil aracılarıdır ve (e) kişisel anlamlılığın kabı olan dürtüler, böylelikle anlamın kendisinin ve türevlerinin, yani öznel yaşamlarımızda kişisel olarak önem verdiğimiz her şeyin yaratıcısı haline gelirler. Bundan dolayı,"arzu", olumlu ya da olumsuz olsun, öznenin otobiyografisinin yazarıdır; duygulanımsa onun katibidir. Dürtüler, bizi öznel olarak tanımlarlar; duygulanımlar ise dürtülerin tanımladıklarını betimlerler.

Bunlara ek olarak, Klein da Freud gibi ruhsal yaşamın kökeninin Kant'ın (1787) "aşkın analitiğinin" mirası olduğuna inandı, yani insan ruhu a priori kalıtımsal olarak birincil ve ikincil kategorilere dayanarak daha sonra karşılaşacağı tüm deneyimleri *biçimlemek* (tahmin etmek) üzere hazırlanmıştı. Bu a priori kategoriler deneyimden daha eskidirler, onu beklerler ve kendi kavram-öncesi (preconceptual) düzenlenmelerini ya da biçimlemelerini ham deneyimlerin verilerine aktarırlar. Bion (1975, 1977, 1979) bunları "geleceğin anıları" olarak adlandırır. Bu kavram-öncesi a priori kategoriler; ham deneyimlerin nasıl kişi-

37) "Dile getirilemez imlenen; Bion'un (1965, 1970) "O" kavramını, Lacan'ın (1966) "Gerçeğin Kaydı" kavramını, Kant'ın (1787) "numen" ve "kendinde şey" kavramını, Ricoeur'un (1970) "Ananke" (Gereklilik) kavramını ve Matte Blanco'nun (1975, 1981, 1988) "mutlak bölünmezlik", "simetri" ve "sonsuzluk" kavramını kapsayacaktır. Güncel olan kaos ve karmaşıklık terimleri, öncekilerin hepsini ifade eder.

selleştirilip, öznel deneyimlere dönüştürüleceğine karar verirler. Kendilik örgütlenmesi ve yeniden örgütlenme, o en eski aşkın analizinden doğan her yeni tekrarı takip eder. Bu Freud'un (ve Klein'ın) mirasıdır. İlişkisel kuram, yanlış bilmiyorsam, ampiriktir ve ham olayla başlar ve bilinçdışı etmenleri olaylara göre ikincil olarak kavramlaştırır, ki bu sonunda dinamik bilinçdışı olarak bilinen görüngüdür.

Eğer bugün Freud'u postmodern bir bakış açısından tekrar okusaydık, onun "libido kuramı", enerji ve ekonomi kavramlarından çok, bizi ilgilendiren –ya da ilgilendirmesi gereken– özneler haline gelecek nesnelere, öznel olarak yapılan, hem bilinçli hem de bilinçdışı kişisel önem yatırımı ile ilgili olurdu. Ben dürtü kavramının arkasındaki gizli düzenin (duygulanımlardan ayrı olarak); *kişisel öznel önem verme, ilgilenme ve sayma* olduğunu düşünüyorum. Diğeri ise *bilinçdışı bir kişisel etkenlik hissi* kavramıdır. *Dürtüler ilan ederler ve bundan dolayı risk alırlar; duygulanımlar ise bu risk almanın yararlarını ve maliyetini hesaplarlar.* Bu yüzden, Kohut'un çocuksu teşhircilik ve tümgüçlülüğün değerini yüksek tutmasının da kuvvetle iddia eder göründüğü şekilde, dürtülerin ve duygulanımların önemini azaltmanın kişinin etken olarak gücünü hissetmesi üzerinde önemli sonuçları vardır.

Son olarak da, dürtülerin önemi hakkındaki en önemli nokta, onların yalnızca daha önce de söz etmiş olduğum kişinin öznelliğinin kaynağını temsil etmekle kalmayıp, aynı zamanda kişinin *bilinçdışı kişisel etkenlik* hissinin de kaynağı olmalarıdır.

Bilinçdışı Düşleme Karşı Duygulanımsal Hassas Ayar ya da Gerçeklere Karşı Düşlem

Şimdi tekrar Kohut'a dönersek, onun, *Analiz Nasıl İyileştirir?*'deki (Kohut, 1984) hastası hakkında Güney Amerikalı Kleincı analistlerin yaptıkları yorumların değerini ve uygunluğunu, biraz gereksiz yere hafife aldığına inanıyorum. Şahsen o analistin analizanla yaşadığı o söze dökülemez klinik anda işlerlikte olan, analizanın en yakın bilinçdışı düşlemini tanımlamasının hedefi bulduğunu düşünüyorum (Bion'un [1965, 1970] " 'O'daki dönüştürme"si). Kohut, yeni keşfettiği inançlara sadık kalarak, belirleyici olanın analistin hastasıyla kurduğu empatik ilişki olduğuna inandı, böylece gerçekte meslektaşının tekniğini zayıf bir övgüyle lanetlemiş oldu.

Ben bu makalede, kendisini teknik anlamda tanımaktan, hakkında disiplinli eğitime ya da deneyime sahip olmaktan çok, kendisine sempati duyduğum bir psikanalitik okulu hafife alarak, Kohut'un hatasına düşmeyeceğim. Kendilik psikolojisi alanında kısa süre süpervizyon aldım, ama bu bana onun eleştirmeni olma hakkını kazandırmaz. Eğitim geçmişim ortodoks ve klasik analizin yanı sıra; Klein, Bion, Fairbairn ve Winnicott üzerine odaklanan İngiliz nesne ilişkileri okulu konusunda daha sağlamdır. Yazının devamı, kaynağını benim bu kuram ve tekniklerdeki disiplinli eğitimim olduğu kadar kişisel analizim ve süpervizyonlarımdan alıyor. Yer darlığının düşüncelerimi analitik vaka materyalleriyle genişletmemi engellemesinden dolayı üzgünüm.

Ruhsal Belirlenimciliğe Karşı Çevresel Eksiklik ve Bilinçdışı Etkenlik Hissinin Saklı Düzeninin Önemi ya da Ruhsal Belirlenimciliğe Karşı Çevresel Eksiklik

Daha önce söz edildiği gibi, önemli bir ayrılık konusu, *ruhsal belirlenimciliğe* (doğuştan gelen çatışma) karşi *birincil çevresel eksiklik ve müdahale* (hassas ayarda hatalar) gibi görünüyor. Teknikle ilgili psikanalitik kaygılar bakımından, daha önce ima ettiğim gibi, bu Bowlby'nin (1969, 1973, 1980) *bağlanma* ve *bağ kurmaya* karşılık *memeden kesilme* kavramlarıyla yansıtılabilir. Bir başka bakış açısından bu "ilk günah"a karşı birincil masumiyet meselesi olarak ele alınabilir. Başka hiçbir şey olmasa, ilişkisel okullar, özellikle kendilik psikolojisi de dahil olmak üzere, bebeği (ve hastayı), doğuştan "kötü" olduğu duygusu ve bilinçdışı "günahkarlığını" keşfedip uygun şekilde tövbe etmesi için analistin yardımına ihtiyacı olduğu deneyiminin yükünden kurtarmak için çok yol kat etmişlerdir. Klasik ve Kleinci analizlerin temel kanunları, kendiliğinden, bebeğin şiddetli süperegosuna hizmet eder duruma gelmişlerdir ve maalesef farkında olmadan onun emirlerine ortak olmuşlardır. Bu bakımdan ilişkisel okulların şimdiye kadar azat edilmemiş bebeğin (ve hastanın), gerçek savunucuları hatta sözcüleri haline gelmeleri gibi olumlu bir etkisi olmuştur. Çocuk gelişimi bulguları ve çocuk istismarı araştırmaları, bu yeni, aydın duruşu fazlasıyla haklı çıkarmışlardır.

Klein-Kohut arasındaki diyalektikteki en büyük ironilerden biri; ilişkisel meslektaşlarıyla birlikte kendilik psikolojisinin, demokratik olarak bebeği azat edip, ona sağlıklı gelişmesi için anne-babası tarafından sağlanan optimal hassas ayar ve sevgiyi kapsayan vazgeçilmez ve devredilmez haklarını ihsan edip, psi-

kopatolojiyi bu hassas ayar ve ilgiden sapmalar olarak konumlandırırken; diğer yandan, bebek ve hastayı diğer bir vazgeçilmez ve devredilmez hakkından, kendi geçmişi ve kaderinin *etkeninin* kendisi olduğuna inanmaktan yoksun bırakabilecek olmasıdır. Ben ayrıca Kohut'un, bebeğin kendi tümgüçlülüğünü ve teşhirciliğini deneyimleme ve dışa vurma hakkını onaylamasına dikkatle yaklaşıyorum. Evet, Kohut bilinçli etkenliği açıkladı, ama *bilinçdışı etkenlikten* ve onun ayrılmaz eşi *ruhsal sorumluluktan* hiç söz etti mi?

Yavaş yavaş farkına vardım ki, klasik ve Kleincı ruhsal belirlenimcilik kavramının ardında ruhsal güdülenmenin gizli düzeni yatıyor, yani *bilinçdışı düşlemde bebeğin yaşam hikayesini yaratabileceğine dair bilinçdışı bir etkenlik hissiyle ilgili vazgeçilmez ve devredilmez hakkı*. Daha önce bunu başka bir yerde "kaynak olmaya karşı değiştirilme" arasındaki diyalektik olarak yazmıştım, bununla anlatmak istediğim; Klein ve Winnicott'ı izleyerek, bebeğin geçişli olduğu bir kozmik dünya görüşünü, yani güç bela parçası olduğu kozmik bir dünyadaki nesneler tarafından hareket ettirildiğini anlamadan önce, narsistik olarak bütün nedensellikteki ana kuvvet ve her şeyin yaratıcısı olduğuna inanmaya ihtiyacı olduğudur (Grotstein,1997a). Psikopatolojide biz bunu referans fikirleri, normal gelişimde ise benmerkezcilik (Piaget, 1924), ya da paranoid-şizoid konumu tanımlayan bir inanç olarak normal çocuksu tümgüçlülük diye adlandırıyoruz. Bebek, ancak (depresif konumda) nesneden ayrışma kapasitesini elde ettiği zaman, kendi dışından ("kendisi olmayan"dan, Ötekinden) kaynaklanan bir nedensellik sistemini düşünebilecek duruma gelir.

Bu mantığa göre, bebek (ya da erişkin hastanın bebek tarafı) kendi kökensel kozmik dünyasında karşılaşmadan önce kendi-

sini travmatize eden nesneyi yaratma fırsatını bulamadan dışsal dünyanın (ikinci kozmik dünya görüşü) müdahalesine maruz kalırsa, travma gerçekleşir. Başka bir deyişle, travma, bebek kendisi kaynak olarak "nesneyi yaratma" fırsatını bulamadan önce nesnenin "bebeği yaratması" durumudur. Bu yüzden travma kurbanları utanç hissederler ve aile istismarlarının kurbanları tipik olarak tanıdık istismarcılarını korurlar.

Kaynak olma kavramı, mutlak ruhsal belirlenimcilikle mutlak dışsal gerçekliğin arasında yer alır. Buna bir örnek şudur; bir analizan annesinin ya da babasının hassas ayarında aksamalar olduğunu ortaya koyan ikna edici bir materyal öne sürünce şöyle bir soru oluşur: "Analizan (bilinçdışı düşleminde) bu kötü annenin yaratılmasını sağlamak için ne yaptığına inanıyor?" Aynı şekilde, bu düşünceye göre ölüm içgüdüsü dogmasını resmen ilan etmektense, Klein'ın analizanına şunu söylemesi önerilecektir: "Sizin bir ölüm içgüdüsü etkinliği tarafından zulmedilip edilmediğinizi (persecuted) bilmiyorum. Bütün söyleyebileceğim bilinçdışı öyle olduğunuza inanıyor gibisiniz ve ona göre düşünüyor, hissediyor ve davranıyorsunuz."

Kleincıların ve ilişkiselcilerin (kendilik psikologlarının dahil) bebeği algılamalarında var olan, daha önce de söz ettiğim ironi, sonuç olarak şöyle ifade edilebilir: İlişkiselci analist hastasının çevresel kendiliknesnelerinin başarısızlığına uğramış masum bir bebek olduğuna inanarak, bu savunmayla, gerçeklikte de kesinlikle ispatlandığı gibi, onu "anayasal haklarından" biri olan *bilinçdışı ruhsal etkenlik hissinden* yoksun bırakabilir (Grotstein, 1997e). Buna karşılık, Kleincı analist, hastanın, görünüşe göre onun varsayılan etken olarak ontolojik suçluluğuna dair inancıyla ortak çalışan ve onu onaylayan, bilinçdışı çocuksu düşlemini ortaya çıkararak, aynı zamanda kendilik olarak yalnızlığı-

nın kutsallığını ihsan eder, fakat hastanın kötülük hissini doğrulama riskini taşır. Bu makalede daha sonra yalnızlık meselesine tekrar değineceğim. Başka bir deyişle, analizanın kişiliğinin çocuksu tarafı, nesne ile deneyimini kendi kendisine açıklayabilmelidir ki *nesne* ile olan *olayı*, *kişisel deneyime* dönüştürsün, bunu takiben, depresif konuma erişince ve bundan sonra nesnesinin kendisinden ayrı olduğunu fark edince, ancak ve ancak *o zaman* nesneden nesne olarak nefret edebilir veya nesneyi affedebilir ya da en azından ona karşı çift-değerli bir duygu geliştirebilir.

Özetle, *analistin yorumlama görevinin, analizanın kendi nedensellik hissi hakkındaki düşüncelerini analizana dile getirmesi olduğuna inanıyorum. Başka bir deyişle, analist analizanın kendi bilinçdışı yorumlarını yorumlamalıdır.*

Bağlanma / Bağ Kurmaya Karşı Memeden Kesilme

Daha önce söz ettiğim ve şimdi daha da geliştirmek istediğim bir diğer ayrım, bir tarafta bağlanma ve bağ kurma ve diğer tarafta da memeden kesilmedir. Klasik ve bilhassa Kleincı yorumlar, genelde analizandaki algı ve kavramlaştırma hatalarını aydınlatmayı ve sonuç olarak onun gelişen özerklik ve ayrışmışlık hissini, deyim-yerindeyse "merceğin düzeltilmesi" yoluyla sağlamayı amaçlar. Winnicott'ın (1963) kullanılacak-nesneden farklı olarak kucaklayan çevre olarak nesne kavramı, okyanusu aşıp kendini bambaşka bir denizde bulacak, kendiliknesnesi işlevleri, yani nesne ya da kısmi nesnenin öneminin, geri plan işlevlerinin kolaylaştırıcı üçlü grubundan (aynalama, ikizlik ve idealize etme) daha az olduğu geri plan nesne (Grotstein, 1981) işlevleri olarak yeniden düzenlenecekti. Bu kendiliknesnesi iş-

levleri, Kohut tarafından, klinik örneklerin ışığında, hastalarının normalde nesne tarafından sağlanan bir olanağın yoksunluğundan zarar görmüş olduklarından şüphelenmeye başlamasıyla tasarlanmıştır. Kleincı tarafta da Bion, bebeğin yansıtmalı özdeşleşmelerini, yani tehlike "bildirimlerini", kabul edebilecek anaç bir kapsayıcıya sahip olma olanağının varlığı konusunda benzer bir olayı gözlemledi. Bebeğin öznelliği her iki okul tarafından fark edilmeye ve tanınmaya başlanmıştı.

Ruhsal Sorumluluk Meselesi

Kleincı ve Kohutçu bebek arasındaki en büyük farklılıklardan biri, sanırım sorumluluk ***hissi*** boyutunda anlaşılabilir. En azından geriye dönüp bakıldığında analizanda görülen Kleincı bebek, aşılanmış olduğu kişisel etkenlik hissine dayanarak "danışan bebek", yani meme-analistten besin almak ve yardım istemek için yeterince sorumlu olması gereken bebek olmaya zorlanmıştır. ***Fena halde bağımlı*** bebeğin gerilemeci yansıtmalı özdeşleşme kullanarak ayrışma ve bireyleşmeye engel olacak şekilde nesneyle kaynaştığı ve aynı anda yanlış giden her şeyden (kendilik-)nesnesini sorumlu tuttuğu görülür. Benim izlenimim şudur ki, kendilik psikologları ve öznelerarasıcılar, hastanın duyduğu varsayılan sorumluluk hissini ele almaktansa, analizanın semptomatolojisine neden olduğu varsayılan gerçek çevresel hatalarla ilgili uygun bir brifing sunmayı tercih etmektedir.

Benim izlenimime göre, Kleincı okulun kendilik psikologlarınca günah keçisi olmasının nedeni biraz da, Kernberg'ün, Edith Jacobson ve Margaret Mahler'in kavramlarıyla beraber eriyip yeniden bir araya getirilmiş Kleincı düşünceleri kendine has (sık olarak da yanlış) bir biçimde kullanmasıdır. Kleincıların

kendilik psikolojisini dışlayan tavrı (kendilik psikologlarının da Klein'a karşı olduğu gibi) biraz cehaletten, ama aynı zamanda savaş yılları boyunca (1943-1944) Londra'daki İngiliz Psikanaliz Enstitüsü'nde gerçekleşen "Çekişmeli Tartışmalar"dan kaynaklanmıştır (King ve Steiner 1992). O tarihten beri Kleincılar, Uluslararası Psikanaliz Birliği'nden kovulma korkusuyla içsel bir kaleye çekilerek kendilerini ortodoks ve klasik analistlerden yalıttılar. Onların bu istemli ve paranoyaya dayanan yalıtılmışlığı ile onlara karşı Anna Freud ve dünyadaki klasik analistlerce yapılan istismar, özellikle Amerika'da, Klein'ın çalışmalarına ambargo konmasıyla sonuçlandı ve buna paralel olarak Kleincılar da diğer okulların çalışmalarından kendilerini uzaklaştırdılar. Böylece, bugün bile Londralı Kleincılar, Kleincı olmayanlara, hatta Londralı olmayan Kleincılara, çok seyrek olarak atıfta bulunurlar.

Klein ve Devrimi

Melanie Klein kariyerine esasen çocuk analisti olarak başladığında, öne atılmak için Ferenczi ve Abraham'ın desteğine sahipti. Freud ve ortodoks psikanaliz kanunlarını gerçekten idealize ederek, masum, belki de saf bir şekilde yeni açığa çıkmış çocuk analizi alanında Freud'un çalışmalarını uygulamaya çalıştı. Bebekler, özellikle kendi çocukları üzerinde yaptığı önsezili gözlemler ile kendi çocuk analizlerinden yaptığı çıkarsamalar, ona şekillenmesi tamamlanmamış, arkaik bilinçdışı düşlemler tarafından hükmedilen ve örgütlenen, o güne kadar fark edilmemiş, çocuksu bir zihinsel yaşamın varlığını kuvvetle işaret etti. Melanie Klein'ın yönelimi ikinci analisti olan Karl Abraham'ın yönelimine uygundu ve erken dönem çalışmalarını Abraham'ın oto-

erotik gelişimin bütün yelpazesine dair anlayışı ile birlikte, bunların her birine karşılık gelen parça-nesne dönüşümleri etrafında kurdu. Sonunda ondan, oralliğin çift-değerlilik öncesi dönemi konusunda, bebeğin hiçbir zaman çiftdeğerlilik öncesi olmadığını, daha ziyade, daha en baştan içsel olarak yıkıcı bir itkinin varlığını hissettiğini, bu yıkıcılığı yok olma endişesi olarak deneyimlediğini ve baştan beri bu yıkıcılığı nesnelerine ifade ettiğini ileri sürerek ayrılacaktı. Bu yıkıcılığın kökenini Freud'un ölüm içgüdüsü kavramında konumlandırdı ve bundan sonra bu onun kuramsal ve klinik duruşunun en önemli ölçütlerinden biri haline geldi.

Klein, bebeğin daha en baştan nesneden belli bir derecede ayrıklık deneyimlediğini tahmin ederek, o zamanlarda yaygın olan birincil narsizm kavramının geçerliliğini hemen sorguladı. Bu varsayım, Luther'in Würtemberg'deki katedralin kapısının üstüne "93 tezi"ni dikmesine benziyordu, bu kahramanca başarının benzeri sonradan Kohut tarafından gerçekleştirilecekti. Ataerkil oidipus karmaşasının egemenliği, Klein'ın şimdi meşhur olan, oidipus karmaşasının köklerinin, anne egemenliği altındaki ikinci oral dönemde oluştuğunu iddia ettiği "Oidipus Karmaşasının Erken Dönemleri"(1928) adlı makalesi ile zaten tehlikeye atılmıştı. Onun Abraham'ın birinci oral dönemini sorguladığından daha önce söz etmiştim. Birincil narsizm kavramının geçerliliğini ortadan kaldırmasıyla, kuramsal yaklaşımı, ortodoks kurallara göre sapkın sayılmaya başlandı. Onun gerçekte ulaşmaya çalıştığı, bebeğin gelişimsel gündeminde köklü bir revizyon ve bununla birlikte, hem dışsal hem de özellikle içsel erken dönem nesne ilişkilerinin önceliğine dayanan, takipçisi Susan Isaacs (1952) tarafından formüle edilen *genetik devamlılık ilkesine* göre ilerleyen bir metapsikolojiydi.

Klein, sürecin, bebeğin nesneyle yansıtmalı ve daha sonra içe yansıtmalı ilişkisi tarafından, yani bebeğin kendi yıkıcılığını bilinçdışı olarak bir nesnenin imgesine yansıtmasından sonra, nesnenin içselleştirilmesi ve nesneyle içe-yansıtmalı özdeşleşme ile, nesnenin, tümgüçlü otoritesi, amaçlılığı ve yörüngesi olan misillemeci bir süperego figürü haline gelmesi yoluyla harekete geçirildiğine dikkat çekerek, *"kısas kanunu"* kavramının altında yatan gizemi yapı bozumuna uğratmayı başardı. İşin gerçeği, Klein'ın arkaik çocuksu süperego oluşumuna bakışı, kökenleri ve doğası Freud'un bile kafasını karıştıran bu yapının psikanalitik kavramlaştırmasında devrim yaratacaktı.

Bu noktada, ortodoks psikanaliz ve onun varisi klasik analizin, geç fallik dönemdeki bir gelişimsel olay olan oidipus karmaşasını, çocuğun gelişiminin ana örgütleyici ilkesi olarak ele aldığını hatırlamalıyız. Yetişkin analizlerinde bu yasa şöyle açıklanır: Her ne kadar travmatik saplanmalar genital öncesi (oidipal öncesi) oral, anal ve erken fallik dönemlerde oluşsa da bunlar, sonuçta onları hükmedici yörüngesine oturtacak olan oidipus karmaşasının farkındalığına karşı, oidipal öncesi ya da genital öncesi savunmaların gerilemeci ayrıntıları haline geldikleri sürece, ikincil önemde olacaklardır.

Klein'ın, genetik devamlılık ilkesini köklü değişikliklerle baştan formüle etmesi ve Abraham'ın birinci oral dönemine, bilhassa da birincil narsizm yasasına meydan okuması, onun ve takipçilerinin iki kuşak boyunca kenarda kalmalarına ve Klein'ın, kutsal bir şeye saygısızlık etmiş olmanın yıkımı ve ortodoks ve daha sonra da klasik kurumdan aforoz edilmenin sürekli tehdidi altında yaşamaya mahkum edilmesine neden oldu. Zaman, hoşgörü, nesnellik, birçok fanatiğin ölümü ve çocuk gelişimi araştırmalarının ortaya çıkması, bu eski yaraların pek çoğunu

iyileştirmeye çoktan başladı. Bugün, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin dışındaki analiz dünyasının büyük bölümü, temelde Klein ve şimdi onun en meşhur analizanı Bion'un yanı sıra, süpervizyon öğrencisi Winnicott ve yakın zamanda Lacan'a yönelmiştir. Klein artık Amerika Birleşik Devletleri hariç hiçbir yerde kenara itilmiyor, hatta o yürekler acısı yasak bile yerini yavaş yavaş onun çalışmalarına duyulan iyimser bir meraka bırakıyor. Üstelik temel fikirlerinin birçoğu, daha şimdiden bu ülkedeki (Amerika'daki) uygulamacıların gündelik pratiğine girdi.

Her gün daha fazla analist ve terapist açgözlülük, haset, manik savunma, paranoid-şizoid ve depresif konumlara göre düşünmeye başlasa da, en fazla tutunan *yansıtmalı özdeşleşme* oldu –aslında o kadar tutundu ki, "Amerikanlaşırken" tanımı gerçekten "çarpıcı bir değişim" yaşadı ve yasal olmayan bir biçimde öznelerarasıcılıkla evlendirildi, ki ben onu bundan kurtarıp, esasen *intra*psişik bir görüngü olarak, bence hakkı olan Kleincı soyuna iade etmek için elimden geleni yapacağım.

Belki de Klein'ın çalışmalarına Amerika'da değer verilmemesinin başta gelen nedenlerinden biri, onun ölüm içgüdüsünün, yani birincil yıkıcılığın klinik geçerliliğine olan inancıdır. Bu düşünce kulağa her ne kadar sert gelse de, bana bu fikri kavramlaştırmasında geçerlilik payı var gibi geliyor. Bu insanın zamanla inandığı düşüncelerden biri. Kendi Kleincı analizimde, benim içimdeki varlığına tamamen ikna oldum. Bu pek de bilimsel bir ifade değil, ama adayların analiz edilmelerini istememizin nedenlerinden biri bu, kendi kişisel analiz deneyimlerine dayanarak bilinçdışına inanmaları değil mi? Bu aynı zamanda, daha önce belirttiğim gibi, benim ya da o okulun teknikleri ile kişisel bir analiz deneyimi yaşamamış herhangi birinin, kendilik psikolojisini eleştirememesinin nedenlerinden de biri. Yerin kısıtlı olma-

sı ölüm içgüdüsünün klinik geçerliliğinin yeterli kuramsal savunmasını yapmama izin vermiyor. Bunu başka yazılarımda yapmayı denemiştim(Grotstein, 1985, yayına hazırlanıyor).

Kohut'un Devrimi

Kohut, ortodoks ve sonra da klasik bir ego psikoloğu olarak başladı ve genel olarak eksiklik etmenini ve özellikle analizanlarının genetik gelişimlerindeki empatik duygulanımsal hassas ayarın yetersizliğini fark edinceye kadar, klasik ego psikolojisi konusunda pek çok bilimsel yazı yayımladı. Eksiklik ve empatinin aklına gerçekten nereden geldiği tartışılabilir. Mutlaka ondan önce bu düşünceleri değerli bulanlar vardı. Örnek olarak aklıma Ernst Bibring ve Annie Reich geliyor. Aydınlanmasının kaynağı ne olursa olsun, bir kere olduktan sonra artık geriye dönüşü yoktu. Empati, Amerika'da gerçek bir psikanaliz devrimi için slogan oldu ve yavaş yavaş başka yerlere yayıldı. Kohut, hem duygulanım hem de analizanın yaşam durumunu gözlemleme tekniği olarak empati ile ilgili temaları yakalar yakalamaz, psikanalitik düşüncede yeni bir paradigma ortaya çıktı (Kohut, 1971, 1977, 1978a, b, 1984). Şüphesiz Ferenczi, Fairbairn ve Winnicott'a itiraf edebildiğinden çok daha fazla borçlu olsa da, onların düşüncelerini genişletmesi onların en geniş hayallerinin bile ötesinde yenilikçi oldu ve onların düşüncelerini empati ve kendiliknesneleri terimleriyle yeniden düzenlemesi önemli bir paradigma değişikliğini temsil etti. Kohut, kendiliknesnesi işlevlerine, dolayısıyla da o sıralarda Klein ve Fairbairn'in çalışmalarında, çocuğun çocuksu bağımlılıktan çıkıp yetişkin karşılıklı bağımlılığa girişi olarak ortaya çıkmış olan bağımlılığın kendisine yaşam boyu duyulan gereksinimi özgürleştirdi.

Belki de onun en büyük katkılarından biri, çocuğun masumiyetini, haklarını ve çocuğun bakıcılarından vazgeçilmez ve devredilmez hakkı olarak beklediği kendiliknesnesi işlevlerini onaylamasıdır. Diğer katkıları da onun çocuksu hiddet ve utanç kavramlarıdır. Kendilik psikolojisi çocuk gelişiminin kuvvetli bir sözcüsü haline geldi ve onun ilkeleri, çocuk gelişimi araştırmaları ile çocukluk çağındaki istismar ve travma araştırmaları tarafından tekrar tekrar doğrulandı. Duygulanım hassas ayarı, çocuk gelişiminde olduğu kadar psikanalitik sağaltımda da önemli bir kavram haline geldi. Bu anlamda Kohut ve takipçilerinin, *güçsüzleştirilmiş kendilik* ve onu duygulanımsal olarak tamamlayan *utanca* yaptıkları vurgu psikanalitik anlayışa anıtsal katkılarda bulundu.

Kohut'un, bence üzerinde pek fazla durulmayan diğer önemli bir katkısı, ilk bakışta kendiliğin nesneleriyle olan ilişkisinden bağımsız görünen, kendilik için ayrı bir gelişim hattını erken dönemlerinde formüle etmesiydi. İnanıyorum ki Klein bu boyutu anlayamazdı ve Fairbairn de bunu kuvvetle ima etmesine rağmen, hiçbir zaman ortaya çıkıp bir şey söylemedi. Winnicott bunu pek çok şekilde söyledi, ama "bebek diye bir şey yoktur. Sadece annesi ile bebek vardır", diyerek ve böylece birincil narsizmi nesneleştirerek, söylediklerini inkar eder göründü. Yerin kısıtlı olması, bu hayati önemdeki noktayı daha fazla tartışmama engel oluyor.

Klein ve Kohut'un Arasındaki Diyalektik Bütünleyicilik

Tarihteki kaprisler ve politik yanlılıklar Kleincıları kendilik psikologlarından ayırmış olsa da, her birinin psikanalizde önemli bir yeri olduğuna ve pek çok önemli alanda örtüştüklerine,

başkalarında önemli derecede farklı olduklarına ve genel olarak birbirlerini bütünlediklerine inanıyorum. "Çift-hat teoremi"nden daha evvel söz etmiştim. Yakın bir tarihte de "Psikanalizin Söze Dökülemez ve Görüngüsel Özneleri" (Grotstein, 1997e) başlıklı bir makale sundum. İlki, bilinçdışındaki ve bilinçdışına ait olan Kleincı öznedir. İkincisi, kendilik psikolojisinden ortaya çıkmış olan öznelerarasıcıların atıfta bulunduğuna inandığım öznedir (Storolow ve Atwood, 1992; Orange, Atwood ve Storolow, 1997).

Söze dökülemez derken kendiliğin, kavrayışın ötesindeki bilinçdışı yönünden söz ediyorum; o hiçbir zaman bilinemeyecek olan, ama rüyalarımızı görerek, düşünce ve duygularımızı serbest çağrışım olarak sunulmak üzere düzenleyerek ve içimizdeki kaosu uzlaştıran "garip çeker"[38] (strange attractor) olmayı sürdürerek, içimizdeki esrarlı bütünlüğü temsil eden yönünden... Kendiliğin bu yönü, birincil bilinçdışına aittir ve hiçbir zaman bilinçli hale gelmez; oysa ki ikincisi, yani görüngüsel özne, egonun (bilinçöncesinin üst kısmı) dışsal dünya ile daha çok bağlantısı olan tarafıdır. Bu bütünleyicilik içgüdü istismarı ile nesne istismarı arasındaki diyalektiği ve kişinin bebeklikten itibaren onlar konusunda ne yaptığını temsil eder.

Klein ve kendilik psikolojisi arasındaki diyalektik bütünleyiciliğin diğer bir yönü de, bir önceki fikrin doğal sonucu olarak, her iki okulun hastadan gelen klinik materyale verdiği değerdir. Kendilik psikologları ve ilişkiciler, her şey göz önünde bulundu-

38) Türbülans gibi sürtünmeli kaotik dizgelerin uzun dönemli davranışları incelenirken, dizgenin zaman evrimi durum-uzayında çizildiğinde, dizgenin yörüngeleri durum-uzayında sonlu boyutta bir bölgede kümelenirler. Başka bir deyişle, sonlu bir alan içinde sonsuz uzunluklu, kendini tekrarlamayan bir yörünge elde edilir. Bu yörüngeye *garip çeker* denir. Bu sayede, öngörülemez olan kaotik dizgeler incelenebilir hale gelir. Daha fazla bilgi için bkz. Ruelle, D. ve Takens, F. (1971). On The Nature of Turbulence. *Com. Math. Phys., 20*, s. 167 192. (N. M.)

rulursa, hastanın semptomlarını açıklamak için daha çok hastanın yaşam hikayesinde genetik olarak neler olduğuna dair anlattıklarıyla ilgili görünürler. Kleincılar ise daha çok, hastanın çocuksu tarafının, bilinçdışı düşlemde kendisi kaynak olarak (autochthonously) kendi tarihini –gerçek olmamasına rağmen– nasıl *yarattığıyla* ilgili anlatısıyla, yani sahiplenilmesi ve onarılması kendi zorunluluğu haline gelen varsayılan zararla, somut olarak nasıl özdeşleştiğiyle ilgilenirler. Böylece Kleincılar "gerçekten ne olduğu" ile ilgili kalırken, benim "kaynak olma" adını verdiğim, bilinçdışı öznenin kendi yaratıcılığı ve yanlış yaratıcılığının sonuçlarına dair anlatısına daha çok değer verirler. Başka bir deyişle, hastanın geçmişinde "gerçekten ne olduğu" ile ilgili kalırken, hastanın tümgüçlülüğünden feragat ettiği, gerçekliği kabul ettiği ve kendisinden başka, yani kendisinin dışında bir nedensellik fikrini ilk kez düşünebildiği yer olan depresif konuma yavaş yavaş erişmesinden önce, hastanın varsayılan etken olarak (tümgüçlülük döneminde, paranoid-şizoid konumda) kendi geçmişini nasıl yarattığına *inandığı* ile daha çok ilgilenirler. Hasta ancak depresif konuma eriştikten *sonra* kendisini başkalarının istismar edebileceği gerçekliğinin farkına varır. Ancak bundan *sonra* kendilik psikolojisi versiyonuna hazırdır. ".....bundan sonra hazırdır", derken analiz başlangıçta tümüyle Kleincı olmalı ve onu takiben kendilik psikolojisi gelmelidir gibi bir öneride bulunmak istemiyorum; analiz süreci boyunca her iki okulun da tekniği her zaman ve sürekli olarak birbirine karışacaktır. Başka bir deyişle, her bir "bebek-özne"ye hitap edilmesi gerekmeyen bir zaman yoktur.

Başka türlü anlatırsak, Kleincı analist neredeyse sadece, çocuksu öznenin kendi tümgüçlü etkenlik hissinin zirvesinden, olmuş olduğuna inandıklarıyla ilgili yorumlarını yorumlar –bunu

da o, nesne sabitliğinin (ve ayrışmanın) depresif konumuna erişmeden önce ve böylelikle birincil bir nesneden kaynaklanan zarar kavramını bile düşünmeye başlamadan önce yapar. Bu nesne onun için en önemli olsa da, artık kendisinden, kendi başına bir kişi olarak güvenli şekilde ayrışmış ve böylelikle yargılanılabilir ve hatta affedilebilir hale gelmiştir.

Klein ve Kohut'un Arasındaki Bir Uyuşma

Kısa bir süre önce, nörobiyolojik ve nörogelişimsel araştırmalarla, bebek gelişimi bulgularını birleştirme işine girişen bir nöropsikolog olan Dr. Allan Schore (1997), "Yansıtmalı Özdeşleşmenin Nörogelişimsel Yönleri" adında, Klein'in yansıtmalı özdeşleşme kavramı ile çocuk gelişimindeki kendilik-düzenlemesi modeli arasındaki yakın ilişkiye dikkat çeken bir makale sundu:

> Klein'ın kuramsal yapıları (construct) hakkındaki anlaşmazlıklara rağmen; onun klinik kavramları, erken safhada bozuklukları olan hastalarla çalışma konusunda çok değerli ipuçları sağladı ve zihnin ilkel alanlarına ilgi duyan klinik gözlemcilerin gelecekteki kuramsal detaylandırmaları için çok verimli bir kaynak olarak hizmet etti.....Ben onun çok önemli olan yansıtmalı özdeşleşme kavramını, ilkel sağ beynin erken gelişimi ve ilkel duygusal durumların klinik rolü ile ilgili güncel bilimsel bulguların ışığında yeniden değerlendirmek istiyorum.... Çok uzun zamandan beri Klein'ın temelde, oluşmakta olan çocuk zihnindeki bilişlerin gelişimini vurguladığı düşünülüyor. Ancak Brody (Stein, 1982'de) şunu belirtti: "Melanie Klein, bebeklik süresince *duygulanımların* erişebileceği şiddeti tanımlayarak, psikanalitik dü-

> şünceye çok büyük katkıda bulundu..." Ve çok yakın bir tarihte, 1990'da, "Melanie Klein'ın kuramına yeni bir bakış" (A new look at the theory of Melanie Klein) başlıklı makalesinde Stein şöyle diyor: "Klein'a göre, bütün zihinsel gelişimden geçen ortak bağın "*duyguların düzenlenmesi*" olduğu söylenebilir [s. 508].

Schore bize, şimdi Klein'ın yansıtmalı özdeşleşme kavramını, bebeğin hoş olmayan ve kendisini rahatsız eden duygulanım durumlarını kapsayıcı olarak anneye yansıtıp nasıl kendi kendisine düzenlediğini açıklamak için kullanabileceğimizden bahsediyor (Bion, 1959, 1962). Kendilik psikolojisi kuramına göre, anne bebeğini optimal düzeyde aynalayabilmelidir. Kleincı model, bebeğin kötülük hissini ve içsel içeriklerine duyduğu korkuyu azaltan ve etkisiz hale getiren negatif bir ayna olarak görülebilir. Yani bu düzeltici bir aynadır. Yalnızca onaylamakla kalmaz, çocuğun içsel korku ve dehşetini de metabolize eder.

Bion'un (1959, 1961, 1962), Klein'in yansıtmalı özdeşleşme kavramına getirdiği revizyon da anılmayı hak ediyor. Onun yenilikçi atılımına kadar bu kavramın sadece intrapsişik (tek-kişilik) bir kavram olduğu düşünülüyordu. Bion, bunun kişilerarası alanda da etkin bir kavram olduğu düşüncesini başlattı ve böylelikle bizim güncel öznelerarası modelimizin kurucularından biri oldu. Böyle yaparak, analisti analitik sürecin temel katılımcılarından biri yaptı.

"Niçin Oidipus da İsa Değil?" (Why Oedipus and not Christ) (Grotstein, 1997b, c) başlıklı iki yeni yazıda, çocuğun masumiyet hissinin önemini, Oidipus efsanesinin ve karmaşasının daha derin, örgütleyici teması olduğuna inandığım, çocuğun kurban edilmesi âdeti bağlamında tartışıyorum. Bu yazıda ayrıca Pietà

aktarım-karşıaktarım nevrozu düşüncesini de (Grotstein, 1997b, c) ortaya atıyorum. Bu düşünce özetle, Meryem'in, kaderi şehit olmak olan bir çocuğu taşımayı kabul ettiği için hem keder hem de suçluluk duyması *gereken* bir anne arketipi olduğunu varsayar. Eğer bu kutsal miti soyutlaştırıp yaşamın gündelik alanlarına uygularsak, bir masumu, çekmesi mukadder olan bütün acılarla "ölümün gölgesinin vadisine" getirdikleri için bütün anne-babaların suçluluk ya da en azından sorumluluk duymaları gerektiğini ya da bunun şart olduğunu farz edebiliriz. Aynı prensip, biz analistlerin belki fazla duyarsızca "*egonun hizmetinde gerileme*" olarak adlandırdığımız görüngüye, yani analistin, analizanı yüzleştirmek adına, kaçınılmaz "kederlerin taşıma kayışı"nı çalıştırdığı için giderilmesi olanaksız bir sorumluluk hissi taşıdığı analitik duruma da uygulanabilir.

Klinik Yönler

Yerin kısıtlı olması geliştirmiş olduğum temaları klinik bir öyküyle betimleme fırsatını vermediği için üzgünüm. Bunu yapmak bu yazı için fazla hırslı bir girişim olurdu. Onun yerine size, genel bir vakanın, çocukluk istismarı kurbanı olan yetişkin bir analizanın, kısa özetini sunayım. Böyle vakaların analizinde, analizanın, anne ya da babası tarafından uğradığı istismarı inkar ettiği, ya da istismara uğradığı gerçeğini kabul ederek, kendisini o anne ya da baba ile zıt (anlaşılır biçimde nefret dolu) bir karşıözdeşleşme (counteridentification) içinde konumlandırdığı, yani anne ya da babasına nefretiyle bağlanmış olduğu bir tablo sunmasına sık rastlanır. Fairbairn (1952) bu durumu kuramsal ve klinik olarak keskin, klinik bir inandırıcılıkla betimler. Bebeğin ve/veya çocuğun gereksinim duyulan anne ya da babanın

kötü ve tehlikeli yönlerini içe-yansıttığını ve kendi içinde bunlarla kendisi ***gibi*** özdeşleştiğini söyler. Bebek/çocuk bunu nesneye olan bağımlılığının kendisine nefes aldırmaması yüzünden yapmak zorundadır; yani başka seçeneği yoktur. Fairbairn'in bu şizoid uzlaşma (yeterli bir anne ya da baba olarak sayılabilmelerini sağlamak adına anne ya da babasını "aklamak" için, bebek/çocuk gereksinim duyulan anneye ya da babaya, ruhsal yapısını değiştirmek pahasına uyum sağlamak zorundadır) kavramının temelinde açıkça, gerçekçi eksiklik, çocukluk ihmal/travma/hassas ayar başarısızlığının travma modeli vardır. Kötü nesnenin bastırılmasını destekleyen; bebeğin/çocuğun bu kötü fakat gereksinim duyulan nesneyle içe-yansıtmalı özdeşleşmesidir. Buraya kadar bebeğin/çocuğun gerçekte masum bir kurban olduğu düşünülebilir. Ancak Fairbairn hipotezinin devamında, bebeğin/çocuğun eğer kendi sevgisi kötü olmasaydı nesnenin ona böyle kötü davranmayacağına inandığını öne sürer.

Yani, bebeğin ve çocuğun, anne-baba tarafından "kendi başına bir kişi" olarak muamele görmediği konusundaki, gerçekçi ve haklı duygularıyla temas halinde olan Fairbairn, sonunda bilinçdışı düşleme (kaynak olma) dayanan şöyle bir açıklamaya başvurur: Anne-baba nesnesi ona haklı olarak kötü davranıyor, çünkü "onun sevgisi kötü", ki bu Kleincı bakış açısıdır. Başka şekilde anlatırsak, Winnicott ve Rapoport da dahil olmak üzere birçok psikanalist, Klein'ın bilinçdışı düşlem uğruna gerçekliği yok saydığını söylediler. Benim görüşüme göre ise, Klein, dışsal gerçekliği aynı çocuğun yaptığı gibi yok saymıştır. Rus çocuk gelişimcisi olan Subbotsky'e (1992) göre, bebek en baştan beri "alışılmadık mantık"la (unusual logic) aşılanmıştır. "Alışılmadık mantık" onun, Freud'un (1911) birincil süreç terimi ile Matte-Blanco'nun (1975, 1988) simetrik mantık terimi yerine kullan-

dığı terimdir, ki bunların iki mekanizması bölerek ayırma ve yansıtmalı özdeşleşmedir.

Kısaca, bebek ikincil sürece (asimetrik ya da alışıldık mantık) erişmeden önce, dış dünyayı kendisinin yansıtılmış bir uzantısı olarak düşlemleme kapasitesine sahiptir. Bebek yetişkin hasta olunca, analist onun bilinçdışı düşlemini algılayabilmeli, ancak eleştirilmeye karşı ne kadar hassas olduğunu görerek, zorunlu olarak hastanın kırılganlığına karşı hassas ayarlı yaklaşmalı ve empatik olmalıdır; ve bilinçdışı öznenin düşlemlenmiş yapılarını açığa çıkarmaya girişmeden önce, kendini sunan bilinçli özneden gelecek acı hükmüne açık olmalıdır. Başka bir deyişle, yetkin bir psikanalist pek çok dilden anlamalıdır.

Yalnızlığın Gizli Mirası (Tek-Kişi Modelinin Savunması)

Şimdi psikanalitik bir mesele olan *yalnızlık*tan söz etmek istiyorum. Bu benim, Kleincı tek-kişili psikanalitik model külliyatını, öznelerarası, ilişkisel iki-kişi modelinden[39] ayırma yolum. Geriye dönüp bakıldığında, klasik analistler ortodoks id analizine tepki olarak psikanalizin bir zamanlar en önemli yasasını oluşturan *yalnızlık mirasından* geri adım atmışlardı ve benim fikrimce bu geri adımı kendi soylarından gelen tepkide, kendilik psikolojisinde devam ettirmiş olabilirler.

Başka şekilde söylersek, psikanaliz, ilk başta anlaşıldığı haliy-

39) Bu ifade, Heimann, Money-Kyrle ve özellikle de Bion, iki-kişi modelini Kleincı analize soktukları için muğlak görünebilir. Görünüşteki bu çelişkinin çözümü, Kleincıların, karşıaktarımın, yansıtmalı özdeşleşmenin ve karşıözdeşleşmenin öneminin kesinlikle farkında olmakla beraber, "iki-kişi" modelini son kertede tek-kişi modelinin çerçevesi içinde kullanmalarındadır. Bunun anlamı örneğin şudur: Kleincı kendi hatalarını kabul edecek, ama kendi kişisel duygularını hasta ile olan karşılıklı ilişki bağlamına oturtmak için elinden geleni yapacaktır.

le, kendilik ve Öteki arasında ne olduğu ya da Ötekinin kendiliğe ne yaptığı ile ilgili arşivin meydana çıkarılması değildir. O, *bilinçdışı etkenlik hissimizin* doğuşunun ve dayanma gücünün, kasıtsız bilinçdışı amaçlılığımız için taşıdığımız *ruhsal sorumluluk hissimizin*, nesnelerle olan etkileşimlerimize nasıl bilmeden ama öznel olarak tepki verdiğimizin, yani yüzleştiğimiz olayları *kişisel* deneyimlere çevirmek için *özne* olarak nasıl deneyimlediğimizin ve (Foucault'nun terimleriyle) ontolojimizin, arkeolojimizin ve teleolojimizin kendi kendini tayin etmiş etkenleri olarak, bilahare içinde yaşarken yavaş yavaş, ancak yavaş yavaş, *Yaratılış*'ın[40] tanrı-Çocuğunun ağırbaşlılığıyla, Ananke (Gereksinim) ve geleneğe doğduğumuzun –bunlardan birincisi tanımlanamaz ve söze dökülemez, ikincisi ise anne, baba, kardeşler, arkadaşlar, ötekiler ve dildir– farkına varmaya başlayacağımız, hem içsel hem de dışsal dünyaları nasıl yarattığımızın, hayal edilen tarihi ve arşividir.

Kendi etkenlik hissimizi Öteki ile ve ötekilerle, *onların* keyfine tâbi[41] olarak paylaşmaya alışmalıyız; tıpkı onların şüphesiz bizim keyfimize tâbi olmuş oldukları ve olmaya devam edecekleri gibi, "nesnelerimiz", bizim tümgüçlü yoğuruşumuzun ham, boş, öznel olmayan kili oldukları en eski günlerden beri zaten her zaman yapmış oldukları gibi. Kısacası, Freud'un Kant'tan ödünç aldığı, psikanalizin mirası ile –yani yaradılıştan var olanların, a priori yapılar ve kategorilerin, bilinçdışı öngörümüzü

40) Son zamanlarda yayımlanmış bir yazıda, *Yaratılış*'ı tanrının doğumu olarak yeniden okudum. O da diğer bütün çocuklar gibi, gözünün gördüğü her şeyi, kendisini, etrafındaki dünyayı ve hatta anne-babası olan Adem ve Havva'yı kendisi yaratmakta olduğuna inanır. Tanrı-bebek nihayet kendisinin kaynağı olmayıp, anne-babasının cinsel birleşmesi sonucu yaratıldığının farkına varmaya başladığı zaman, depresif konumdaki normal çocuk halini alır (Grotstein, 1997d).

41) Yazar burada, "subject" sözcüğünün İngilizce'de hem "özne", hem de "birisine tâbi olan kişi" anlamına gelmesinden yararlanarak bir kelime oyunu yapıyor. (N. M.)

sağlayan, yani ilk kez keşfettiğimizi biçimlendiren ve "yaratan" doğuştan gelen derin yapıların aşkın analitiğiyle ilişkimizi kaybediyor gibiyiz. Bion bu Kantçı ilkeden şairane bir biçimde "geleceğin anıları" olarak söz etti. Psikanalitik olarak bu, karşılaştığımız nesnelere ve olaylara, onları "deneyimlenmiş" hale getirebilmek için kendi kişisel, öznel "yorumumuzu" kattığımız anlamına gelir.

Yalnızlık konusuna geri dönüyorum. Analizan haline gelen insan, yalnızca o tarifsiz yalnızlığının, öznelliğinin ve kırılganlığının acı bir biçimde farkına vardırılmakla kalmaz, aynı anda kendisine yaşamını sözün gelişi bir "küçük işletme" gibi yürütmek için, kendi etkenlik hissinin sorumlu tek "sahibi" olduğu, yaşamının en eski günlerinden beri meme-anneye metaforik bir bankaymış gibi danışmaya ve kendi yaşamını yönetme işini öğrenmede biraz temeli olmasını desteklesin diye "küçük işletme kredisi" almaya gitmek zorunda kalmış olduğu hatırlatılır. Öznelerarasıcılık ve ilişkiselcilik arşivsel tarih ile ilgilidir. Başka bir bakış açısından konuşur. Belki gerçekte ne olmuş olduğunu temsil eder; bilinçdışının söze dökülemez öznesinin birincil dehşetle (Ananke [Gereksinim], "O", "Gerçek",[42] kaos, "ham deneyim") yüzleşirken, yalnızlığı sayesinde nasıl kaderinin tek yaratıcısı ve böylelikle sorumlu etkeni haline geldiğini ve böylece tarihinin yaratılışından ve koreografisinden ve bununla birlikte nesnelere yüklediği değer ve önemden kendisini sorumlu tutmaya mahkum olduğunu temsil etmez.

Bundan sonra, onu her zaman bekleyen haksızlıkların gölgesi altında, optimal bir yaşam sürebilmek için "deneyim kafeter-

42) Bion'un (1965, 1970) "O" kavramı ve Lacan'ın (1966) "Gerçek" kavramı, onların bizim hayal etme ya da kavramsallaştırma kapasitemizin çok ötesinde duran bir varlığın kaydından sözetme yollarıdır. Buna bir örnek Soykırım olabilir.

yasından" ötekileriyle birlikte gerekli öğeleri seçmek onun zorunluluğu haline gelir. Moira'sını,[43] yaşamının, yazgısı tarafından miras bırakılmış kısmını kabullenmesi gerekir. Kötü annebabalar tarafından iyi yetiştirilmek ve kötü analistler tarafından iyi analiz edilmek onun görevidir. Yaşam "öznenin gölgesinde" yaşanır ve tüketilir. Bu gölge, söze dökülebilen adı *yansıtmalı özdeşleşme* olan, yaşamın yaratıcısının gölgesidir. Bunun temsilcileri bölerek ayırma, idealize etme, sihirli tümgüçlü inkar, manik ve depresif savunmalar, kişileştirme, simge oluşumu, nesne kullanımı ve oyundur. Psikanaliz öznelliğimizin yalnızlığının, etkenlik elde etme çabalarımızın, bilmeden yarattığımız ve yanlış yarattığımız labirentlerden ve bu labirentlere doldurduğumuz minotorlardan[44] (Grotstein, 1997d) kendimizi kurtarma çabalarımızın otobiyografisi haline gelir. Bütün bunları kendimizi Ananke'den (Gereksinim), "O"dan ve kendimizi bunlardan korumak için yansıtmalı bir şekilde yarattığımız iblislerden savunmak için yaparız. Böylece, önemi olan dünya, egemenlik alanı hem içsel hem de dışsal olan ruhsal gerçeklik, acımasızca ve devamlı olarak öznenin *gölgesinde* ve öznenin *gölgesi olarak* evrilir.

Yalnızlığın yaşam boyu süren gezisinde, kendi yarattığımız sakinlerimiz (içsel nesneler) bize eşlik eder. Küçük bir çocukken ve korkmuşken, ham ve katlanamadığımız duygularımızı ve şiddetli arzularımızı utanmadan annemizin, ya da en azından anne imgemizin içine atarız, böylece onu hem *avlayan*, hem de *avla-*

43) Klasik mitolojide, kaderin kişileştirmesi. (N. M.)

44) *Minotauros*, klasik mitolojide, boğa başlı, insan vücutlu bir canavardır. Girit kralı Minos (Europa ile Zeus'un oğlu), Poseidon'dan, kendisine kurban edilmek üzere denizden bir boğa çıkartmasını ister. Ancak boğa öyle güzeldir ki, Minos ona kıyamayıp saklar ve Poseidon'a başka bir boğa kurban eder. Poseidon intikam almak için, kendi boğasını vahşileştirir ve Minos'un karısı Pasiphae'yi boğaya âşık eder. Onların birleşmesinden Minotauros doğar. Daidalos, Minotauros'u zaptetmek için, içinden kimsenin çıkamayacağı *Labyrinthos*'u inşa eder. Theseus, kralın kızlarından Ariane'nin yardımıyla onu öldürene kadar, Minotauros bu labirentte, insan etiyle beslenerek yaşar. (N. M.)

nan arketipine dönüştürmüş oluruz. O zaman, uzaktan, ikisinden de korkarız. Bu uzaklık yanıltıcıdır. *Izdırabımızın* yanlış yaratılarını emmeye ve içimize katmaya ve içe-yansıtmalı özdeşleşme yoluyla *onlar haline gelmeye* mecbur kalırız. Bu suretle, Thomas Wolf'un tabirini ödünç alırsak, "ebediyen yakın uzak" bize musallat olur, kendi içimizdeki kendimizi ebediyen yakın uzak, şeytani yanlış tanımalarımız ve dışardan bir déjà vu gibi bizi çağıran alter egolar (ikinci kendilikler) bize musallat olurlar. Her bir analiz seansını rüya olarak görür ve anlatılan rüyanın da aslında rüya içinde bir rüya olduğunu düşünürsek, analizanın "annesi" kurgusaldır, analizanın kaynağı olduğu yaratma gücünün bir eseridir ve psikanalitik açıdan, fark edilenden daha büyük bir sahtekar, bir gösterge olan gerçek annesi ile karıştırılmamalıdır.

Klein'ın Freud'un mirasını anlayışı şöyledir: *Nesnelerimize yaptığımıza inandığımız şey haline gelmeye mahkumuz. Öznenin gölgesi nesnenin üzerine düşer, nesneden yansıyan ikisinin birleşik gölgesi de yeniden öznenin üzerine düşer ve özne halini alır!* Biz yaratılarımız ve yanlış yaratılarımızın var oluşsal tutsaklarıyız. Gölgenin vadisine yaptığımız yolculuktaki yalnızlığımızda bize, kendiliğimizin özdeşleşilmemiş, sahiplenilmemiş, küçük düşürülmüş ve yanlış tanınmış yönlerini temsil eden iblisler ve canavarlar eşlik eder. Bunlar bizi zorlayarak tekrar içeri girmek isterken, bizi zalimce içimizden sıkıştırırlar ve bize musallat olurlar –ya da biz sevdiklerimizden aldığımız iyiliği takdir etme ve buna şükran duyma inceliğini göstererek, borcumuzu kabul edip, karşılığında sevilen ve seven kişiyle olan deneyimimizin mirasını alırız, onu kendi bencil sarılışımızdan serbest bırakırız ve dolayısıyla biz de serbest kalırız. Bu yeni bulunan akdin mirası, kendi içsel dünyamızda bir nimet ve takdis olarak parlar. Artık

bu kutsanmış boşluğun doluluğunda, yoklukta ve "hiç meme olmadan", "O" (Ananke, Gereksinim) ile yüzleşmek için I'ye (inanca) sahibizdir.

Yalnızlığımıza olan sadakatimiz, diğer tüm varlıklardan ayrı oluşumuzu kabullenişimiz ve yalnız olarak yaptığımız yolculukta başımıza geleceklerin tek sorumlu etkeni olmaktaki isteklilliğimiz, psikanalizin en kusursuz ve en gerçek başarısını ve kendimizi aşmamıza giden kutsal yolu oluşturur. Madalyonun diğer yüzü, yani gerçeklik, eninde sonunda bir mazerettir, çünkü biz yalnızlığımızın ve analistimizin tek sahibiyiz, onun kutsal bekçisi ve savunucusuyuz.

Başka bir deyişle psikanaliz, kaçınılmaz bir şekilde, asimetrik olarak iki-kişilik öznelerarası ortamla ilişkili olan bir tek-kişi (analizan) girişimidir. Analist, her zaman yansız ve nesnel olmaya çalışırken, aynı anda da kendi öznelliğine ve bunun analizan üzerindeki etkisine saygı duyup, bunu kabul etmelidir. Diğer taraftan *analizan da, analistin öznel tepkilerinin, ayrı ve özerk bir öznellikten çıktığının farkına varabilmesinden önce, onları kendisinin nasıl "yaratmış" olduğuna inandığı konusunda kısmen sorumlu tutulmalıdır. Psikanaliz, rastgelelik karşısında kişinin merhametli masumiyeti ile yan yana giden bir klinik yaratılışçılıktır!*

Sonsöz

Kleincı psikoloji ile kendilik psikolojisi ve diğer ilişkiselci okullar arasında, kesişen, uyumlu, bütünleyici ve farklı pek çok alan olduğunu düşünüyorum. Yine de ideal bir psikanalistin her birini tatmaktan yararlanacağına inanıyorum. Kendim temelde –Bioncu bir vurgusu olan– bir Kleincıyım. Winnicott ve Fairbairn'in dilini çok akıcı, Lacan'ınkini ise daha az akıcı konuşurum.

Ama asla bir analizin sorumluluğunu, çok değerli rehberlerimden biri olan Kohut'un gözü üzerimde olmadan üstlenmek istemezdim. Bunu derken, kendilik psikolojisi ve ilişkiselcilerin, aynı Klein gibi, genel olarak kendi çalışma alanlarında psikanalitik bakımdan onaylandığını söylemeye çalışıyorum. Artık iki asinin isyan etmeyi, kendilerini kanıtlamaya çalışmayı bırakıp, el ele vermelerinin zamanı geldi. İkisi de haklı ve birbirini bütünleyen ve birbiriyle örtüşen bir şekilde varlar. Rudolph Ekstein'in de bilgece söylediği gibi: "Babamın evinin pek çok köşkü var, ama ev psikanaliz."

Çeviri: Leyla Tanoğlu

KAYNAKÇA

Bion, W. R.(1959) Attack on Linking. In: Second Toughts. London: Heinemann, 1967, pp. 93-109.

— (1961), A psycho-analytic study of thinking. Internat. J. Psychoanal., 43: 306-310

— (1962), Learning From Experience. London: Heinmann.

— (1965), Transformations. London: Heinmann.

— (1970), Attention and Interpretation. London: Tavistock Puplications

— (1975), A Memoir of the Future. Book I: The Dream. Rio de Janeiro, Brazil: Imago Press.

— (1977), A Memoir of the Future. Book II: The Past Presented. Rio de Janeiro, Brazil: Imago Press

— (1979), A Memoir of the Future. Book III: The Dawn of Oblivion. Perthshire: Clunie Press

Bowlby, J. (1969), Attachment and Loss. Vol. I: Attachment. New York: Basic Books.

— (1973), Attachment and Loss. Vol II: Separation: Anxiety and Anger. New York: Basic Books.

— (1980), Attachment and Loss. Vol. III: Loss: Sadness and Depression. New York: Basic Books

Fairbairn, W. R. D. (1952), Psychoanalytic Studies of the Personality. London:

Tavistock.
Freud, S. (1911), Formulations of the two principles of mental functioning. Standard Edition, 12: 218-226. London: Hogarth Press, 1958.
Grotstein, J. (1978, Inner space: Its dimensions and its coordinates. Internat.J. Psychoanal., 59: 55-61.
— (1981), Splitting and Projective Identification. New York: Aronson.
— (1985), A proposed revision for the psychoanalytic concept of the death instinct In: The Yearbook for Psychoanalytic psychotherapy, ed. R. J. Langs. Hillsdale, NJ: The Analytic Press, pp. 299-326.
— (1997a), Integrating one-person and two-person psychologies: Autochthony and alterity in counterpoint. Psychoanal. Quart., 66: 403-430
— (1997b), Why Oedipus and not Chris?: A psychoanalytic inqury into innocence, human sacrifice, and the sacred-PartI: Innocence, spirituality, and human sacrifice.Amer.J.Psychoanal., 57: 193-218.
— (1997c), Why Oedipus and not Christ?: A psychoanalytic Inquiry into innocence, human sacrifice, and the sacred –PartII: The numinous and spiritual dimension as a metapsychological perspective. Amer.J.Psychonal., 57: 317-335.
— (1997d), Klein's archaic Oedipus Complex and its possible relationship to the myth of the labyrinth: Notes on the origin of courage. J. Anal. Psychol., 42: 585-611.
— (1997e), Why Oedipus and not Christ: A psychoanalytic Inquiry into Innocence, Human sacrifice, and teh Sacred-PartII: The Numinous and Spiritual Dimension as a Metapsychological Perspective. Amer.J. Psychonal., 57(4): 317-335
— (in press), Some considerations of "hate" and reconsideration of the death instinct. Psychonal. Inq.
Isaacs, S. (1952), The nature and function of phantasy. In: Developments in Psycho-Analysis, by Melanie Klein, Paula Heimann, Susan Isaaacs, and Joan Riviere. Ed. J.Riviere. London: Hogarth press, pp. 67-121.
Kant, I. (1787), Critique of Pure Reason. New York: Bobs Merrill, 1956.
King, P. & Steiner, R., ed (1992), The Freud-Klein Controversies, 1941-1945. London: Karnac Books.
Klein, M. (1923), Infant analysis. In: Contributions to Psycho-analysis 1921-1945. London: Hogarth Press, 1950, pp. 87-116.
— (1926), The psychological principles of child analysis.In: Contributions to Psycho- analysis 1921-1945. London: Hogarth Press, 1950, pp. 140-151
— (1928), Early stages of the oedipus conflict. In: Contributions to Psycho-Analysis, 1921- 1945. London: Hogarth Press, 1950, pp. 202-214.
Kohut, H. (1971), The Analysis of the Self: A Systematic Approach to the Psychoanalytic Treatment of Narcissistic Disorders. New York: Internatiomal

University Press.
— (1977), The Restoration of the Self. New York: International Universities Press.
— (1978a), The Search for the Self. Volume 1, ed. P.Ornstein. New York: International Universities Press.
— (1978b), The Search for the Self. Volume 2, ed. P. Ornstein. New York: International Universities Press.
— (1984), How Does Analysis Cure? Ed. A. Goldberg& P. Stepansky. Şikago: University of Şikago Press.
Lacan, J. (1966), Écrits. Paris: Seuill.
Matte-Blanco, I. (1975), The Unconscious as Infinite Sets. London: Duckworth Press.
— (1981), Reflecting with Bion. In: Do I Dare Disturb the Universe? A Memorial to Wilfred R. Bion, ed.J.S.Grotstein. Beverly Hills: Ceasura Press, 1981, pp. 489-528.
— (1988), Thinking, feeling, and beeing: Clinical Reflections on the Fudamental Antinomy of Human Beings. London/New York: Tavistock and Routledge.
Opatow, B. (1997), The real unconscious: psychoanalysis as a theory of consciousness.J. Amer. Psychonal. Assn., 45: 865-890.
Orange, D. M.,Atwood, G. E. & Storolow, R. D. (1997), Working Intersubjectively: Contextualism in Psychoanalytic Practice. Hillsdale, NJ and London: The Analytic Press.
Piaget, J. (1924), Judgement and Reasoning in the Child. New York: Harcourt Brace & Co., 1928.
Ricoeur, P. (1970), Freud and Philodophy: An Essay on Interpretation, trans. D. Savage. New Heaven, CT: Yale University Press.
Schore, A. (1997), The Neurodevelopmental aspects of projective identification. Presented at the Annual Conference of the National membership Comitee on Psychoanalysis in Clinical Social Work, Seattle, WA, September26, 1997.
Storolow, R. D. & Atwood,G. E. (1992), Contexts of Being: The Intersubjective Foundations of Psychological Life. Hillsdale, NJ: The analytic Press.
Subbotsky, E. V. (1992), Foundations of the Mind: Children's Understanding of Reality. Cambridge, MA: Harvard University Press.
Winnicott, D. W. (1963), Communicating and not communicating leading to study of certain opposites. In: The Maturational Processes and the Facilitating Environment. New York: International Universities Press, 1965, pp. 37-55

HEINZ KOHUT'UN KENDİLİK PSİKOLOJİSİ

MERTON M. GILL[45]

Bu bölüm Heinz Kohut'un kendilik psikolojisi hakkındadır. John Gedo (1979) ve George Klein'ınkiler (1976) gibi başka kendilik psikolojilerine ek olarak, klasik Freudcu paradigma içinden de kendilik kuramına önemli katkılar gelmiştir, fakat bünyesinde kendiliğin açıkça en önemli üst kavram olduğu, analitik dünyanın dikkatini çeken sistematik bir psikanalitik psikolojiyi geliştiren Kohut olmuştur.

Okuyacağınız yazı, benim niyetimden farklı bir şey anlamanız tehlikesine rağmen, sadece başlıklardan ibarettir. Size şunu da söylemeliyim ki, hem Kohut'un yazdıklarını, hem de Kohut sonrası yazılanları özenle inceledikten sonra, kurama çalışmamın başlarında olduğundan daha fazla saygı duydum. Gerçekten de, bu bölümü hazırlarken fikirlerim defalarca değişti ve fark edeceğiniz üzere bazı değerlendirmelerimden hâlâ emin değilim. Bunu belirtmek özellikle önemli, çünkü tartışılmak üzere yazının taslağını üçüncü defa gönderdiğimden beri bile fikirleri-

45) Gill, M. (1994). Heinz Kohut's Self Psychology. In A. Goldberg (Ed.), *A decade of progress: Progress in self psychology,* Vol. 10 (pp. 197-211). Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

mi bazı açılardan değiştirdim. Yine de fikirlerimi temelde bu üçüncü taslaktaki halleriyle sunacağım; aksi takdirde kendi tartışmalarını bu taslağa dayandıran tartışmacılarıma haksızlık olurdu. Belki bu tartışmalara yanıt verirken yeni düşüncelerimi ifade etme fırsatım da olur.

Dürtü ve Çevre Karşı Karşıya

Bana kendilik psikolojisinin çevreye geleneksel analizden daha fazla önem verdiği iddiası tamamen doğru gözüküyor. Kendiliknesnesinin gelişim sırasında nasıl davrandığı ve analistin analiz sırasında nasıl davrandığı gibi konulara atfedilen önem, sadece empatik olmaya çalışmanın bile yardımcı olabileceği inancı, düzeltici duygusal deneyimin değişim getirmede içgörüden çok daha ağır basabileceği görüşü –bunların hepsi kendilik psikolojisi tarafından çevreye atfedilen önemin göstergeleridir.

Geleneksel analiz çevrenin bu şekilde vurgulanmasına iki zıt yolla tepkide bulunmuştur. Kohut'un, kendiliknesnesinin –bu kavramı daha sonra tartışacağım– öznenin uzuvlarından biri kadar kendi parçası olarak hissedildiği ifadesi ve Kohut'un takipçisi olan birçok kendilik psikoloğunun kendiliknesnesinin bir kişi değil, daha ziyade bir işlev ve kendiliğin bir parçası olduğu yönündeki ısrarları, kendilik ve nesne arasındaki ilişkiye dair solipsist görüşler olarak alay konusu olabilir. Diğer yandan, kendilik psikolojisi nesnenin gerçekte nasıl davrandığına çok önem verir. Bu yüzden, kendilik psikolojisi sıklıkla çevreci bir kuram, dolayısıyla geleneksel analizin temel ilkelerinden birini, yani psişede içsel dürtüsel etkenlerin çevresel etkenlerden çok daha büyük bir rol oynadıkları ilkesini ihlal eden bir kuram olarak alaya alınır.

Kendilik psikologları çevrecilik iddialarını sıklıkla reddeder ve kendi kuramlarının intrapsişik bir kuram, dolayısıyla gerçek bir psikanalitik kuram olduğunu savunurlar. Bence bu karışıklığın bir kısmı arkaik kendiliknesnesi ve olgun kendiliknesnesi ayrımından kaynaklanır. Gerçekten de olgun kendiliknesnesinde nesnenin davranışının arkaik kendiliknesnesininkinden çok daha önemli olduğu kabul edilir. Aslında anne ile bebek arasında en baştan itibaren karşılıklı bir ilişkinin varlığını gösteren, nispeten yeni bebeklik araştırmalarına paralel olarak, Marian Tolpin (1986) ve Virginia Demos (1982) gibi kendilik psikologları, kendilik psikolojisinin arkaik kendiliknesnesine bakışında bile değişiklikler yapıyorlar.

Kendilik psikologları genellikle çevreyi vurguladıklarını kabul etmekten hiç hoşlanmazlar. Dışsal etkileşimleri araştıran gözlemler kendilik psikologları tarafından, intrapsişik psikolojiden ayırt edilmek için, sosyoloji olarak tanımlanır. Eğer dışardan görüldüğü haliyle etkileşimi kastediyorlarsa, haklılar. Birçok kendilik psikoloğu, nesne ilişkicilerin –ve tabii ki kişilerarasıcıların– kişiler arası etkileşimi böyle gördüğüne inanma hatasına düşer. Fakat gerçekte, nesne ilişkiciler ve kişilerarasıcılar, bütün analistler gibi, bir olay ile bu olayın ruhsal gerçeklikte nasıl deneyimlendiğini ayırt ederler.

Birçok kendilik psikoloğu kendilik psikolojisinin bir nesne ilişkileri kuramı olduğu görüşüne şiddetle itiraz eder; yine de birçok kişi –Nathaniel London (1985) gibi kendilik psikolojisini yeni bir paradigma olarak gören ve onaylayanlar bile– kendilik psikolojisini bir nesne ilişkileri kuramı olarak görür. Michael Basch (1991) ve Ernest Wolf (1988), sanıyorum ki kendilik psikolojisinin en azından önemli bir bölümünün bir nesne ilişkileri kuramı olduğu görüşüne katıldıklarından, Kohut'un psikolojisinin kendilik psikolojisi yerine kendiliknesnesi psikolojisi olarak adlandırıl-

ması gerektiğine inanırlar. Howard Bacal ve Kenneth Newman (1990) tarafından yazılan son kitap da bu görüşü savunmaktadır.

Kendilik psikolojisinin uygun bir tanımlama olduğuna inandığımı net bir şekilde anlatabildiğimi umuyorum. Geleneksel analizin de nesne ilişkileri hakkında söyleyeceği çok şey vardır, fakat bu durum onu bir nesne ilişkileri kuramı yapmaz. Kendilik psikolojisi bazı nesne ilişkileri, özellikle kendiliknesnesi ilişkileri üzerinde geleneksel analizden daha çok durmuştur, fakat ayırıcı özelliği nesne ilişkilerinden ziyade kendilik kavramını merkeze almasıdır. Bir nesne ilişkileri kuramında ise, ayırıcı özellik nesne ilişkileridir.

Özne, Nesne Ve İnşacılık

Tartışmamı anlaşılır kılmak için, öncelikle şu bakış açılarını birbirinden ayıracağımı vurgulamalıyım: geleneksel analiz; sonradan, benim tabirimle "kendilik psikolojisinin ana yolu"nun özünde takip ettiği, Kohut'un kendilik psikolojisi; Arnold Goldberg'ün görüşleri; Robert Stolorow ve arkadaşlarının görüşleri; ve bazılarınızın belki de en az aşina olduğu, benim benimsediğim görüş. Bu görüş, Stephen Mitchell (1988) ile beraber önde gelen taraftarlarından olan üyemiz Irwin Hoffman (1991) tarafından sosyal-inşacı psikanaliz (social-constructivist psychoanalysis) olarak adlandırılmıştır.

Öncelikle sosyal-inşacı paradigmadan biraz bahsetmeliyim. Bu görüşün literatürü hem geleneksel analizin hem de kendilik psikolojisinin yörüngesinin dışındadır, çünkü öncelikle Stephen Mitchell editörlüğündeki yeni bir yayın olan *Psychoanalytic Dialogues*'da ve William Alanson White Institute tarafından yayınlanan *Contemporary Psychoanalysis*'de yer alır. Temel ilkeleri; analist ve

analizanın, her birinin diğerini şekillendirmekte rol oynadığı, sürekli karşılıklı bir etkileşim içinde olduğu ve o anki etkileşimde sadece her birinin, diğerinin ruhsal gerçekliğine dair bilgisinin inşa edilmekle kalmayıp, önceki etkileşimlerin değerlendirmesinin de inşa edildiğidir. Taraflardan hiçbiri, diğerinin ruhsal gerçekliği konusunda emin olamaz. Her birinin diğerini anlayışı, her zaman kısmi, seçici ve kendi ruhsal gerçekliğinin süzgecinden geçmiştir. Böyle bir görüşün, teknikle ilgili çok şeyi etkileyen sonuçları vardır. Bunlar, önemli her psikanalitik boyutun, diyalektik bir şekilde, bu boyutların herhangi bir formülasyonunun kendi tersi ile gerilim içinde olduğu yeniden biçimlendirilmesini gerektirir. Bunun Hoffman (1991) tarafından detaylandırılmış basit bir örneği şudur: Analizanın, analistin ruhsal gerçekliğini bilme arzusu, analisti bilinmeyen, idealize edilen, yardımsever bir bakıcı olarak koruma ihtiyacıyla diyalektik ilişkidedir.

Sosyal-inşacı paradigmanın sosyal kısmıyla, süregiden etkileşim ve iki tarafın da birbirini şekillendirmesi kastedilir. İnşacı kısmıyla, o anda devam eden ve önceki etkileşimleri şüpheli anlama olarak tanımladığım şey kastedilir. Geleneksel analizin hakim olan epistemolojisi, inşacının tersine, pozitivist ya da nesnelci olarak adlandırılabilir. Geleneksel analiz nesnelcidir. Freud'un maddi ve ruhsal gerçekliği birbirinden ayırması, zaman zaman inşacı bir tutum olarak yanlış anlaşılır. Oysa değildir. Geleneksel görüş –aktarımın analizanın bir çarpıtması olduğu, analizanın içinde kendiliğinden oluştuğu, analistin ise, ara sıra ortaya çıkan karşıaktarım sürçmeleri haricinde gerçekliği nesnel olarak gördüğü ve analizanın çarpıtmalarını düzelttiği– açıkça nesnelci bir görüştür ve geleneksel analiz için tipiktir. Hoffman (1991), geleneksel dürtü kuramı ile nesne ilişkileri kuramı arasındaki ayrımın, nesnelci-inşacı ekseninden ayrı bir eksen üze-

rinde olduğunu açıkça ortaya koymuştur. Bir nesne ilişkileri kuramı pozitivist –ki çoğu öyledir– ya da inşacı olabilir.

Şimdi Kohut'un kendilik psikolojisine geri dönelim. Kendilik psikolojisinin ana yolu gibi, o da nesnelcidir. Kohut nesnel empatiden bahseder. *Restoration of the Self*'te (1977) şöyle yazar: "Iddia ediyorum ki, analistin analitik sürece önceki sayfalarda tanımlandığı ve betimlendiği şekliyle katılımı, analizana, çarpıtılmamış –tamamen endopsişik olarak belirlenmiş– bir aktarımın gelişmesi için, gerçek bir yansızlık matrisi sağlar" (s. 202). Analistin, aynı derecede muhtemel iki aktarımdan hangisinin gelişeceğini belirlediği nadir istisnalar da olduğunu itiraf eder.

Benim şüphem, Goldberg ve Stolorow ve arkadaşlarının çalışmaları hakkındadır. Goldberg özne ile nesne arasındaki ilişkiyi detaylı olarak tartışır. *The Prisonhouse of Psychoanalysis*'in (1990) en önemli yanı, geleneksel analizin özneyi nesneden ayırmasının hata olduğu konusundaki ısrarıdır. Geleneksel analizde özne ile nesnenin "iletişim kurduğunu" fakat "bağlantı kurmadığını" söyler. Kendiliknesnesi kavramını bu bağlantının anahtarı olarak görür, ancak "bireysel bütünlük ile içsel ilişkililiğin uyuşmaz olmadığı" konusunda ısrar eder (s.126). İçsel ilişkililik derken, kendiliknesnesinin kendiliğin bir parçası olduğunu kastettiğini tahmin ediyorum. Ama kendiliği tasvir ederken de, kendiliknesnelerinden *oluştuğunu* söylemişti. Bu son formülasyon kafamı karıştırıyor, çünkü kendilik kendiliknesnelerinden başka bir şey değildir, der gibi görünüyor. Kendilik psikolojisinin, kendiliknesnesinin kendiliğin bir parçası olduğu konusundaki ısrarı, inşacı görüşün, kendilik ve nesnenın birbirini şekillendirmesi kavramına benzer görünüyor. Kafamı karıştıran bir diğer nokta ise; eğer kendiliknesnesi kavramı gerçekten inşacı bir kavram ise, neden kendilik psikolojisinin ana yolunun

nesnelci olmaya devam ettiğidir.

Stolorow ve arkadaşları, kendilik psikolojisinin içinde, temel kavramı öznelerarasılık olan net bir alt küme oluştururlar. Bu, kendilik ve nesnenin karşılıklı olarak birbirini şekillendirmesine işaret ediyor görünse de ve Stolorow ve arkadaşları gerçekten de analistin öznelliğinin olan biteni anlayışı üzerindeki etkisi hakkında yazıyor olsalar da, ben çalışmalarında bir sonraki adımı, devam eden etkileşimi ve önceki etkileşimin değerlendirmesini, önceden tanımladığım inşacı anlamda ele aldıklarını göremiyorum. Dahası, ne Goldberg ne de Stolorow ve arkadaşları tarafından yazılan vaka incelemelerinde inşacı konuma dikkatle bağlı kalındığını göremedim. Bu eleştiriyi daha anlamlı kılmak için burada detaylı bir vaka sunmam gerektiğinin farkındayım, ki bunu da burada yapamam. Bunun bir vur-kaç taktiği gibi göründüğünü biliyorum. İleriki yazılarımda ve yazarlarla iletişime geçerek bakış açımı doğrulayabileceğimi umuyorum.

Prisonhouse of Psychoanalysis'te Goldberg'ün (1990), Stolorow ve arkadaşlarının çalışmaları hakkında söyleyecek pek bir şeyi yoktur. Stolorow'un adını vermeden "birbirinden ayrı varlıkların, her iki tarafın da birbirini etkileyeceği şekilde karşılıklı bir etkileşim içinde bir araya gelmesi" (s.126) diyerek öznelerarası alan kavramına itiraz eder. Görünüşe bakılırsa, birbirinden ayrı varlıklar fikrini, özne ve nesne arasında bir ikilemi reddetmesine karşıt olarak görür. Yine de, dediğim gibi, bireysel bütünlük fikrini kabul etmiştir. Ayrıca, Stolorow'un görüşü olduğunu söylediği, analist ve analizanın simetrik oluşuna da itiraz eder, çünkü analistin analizan için uzman konumunda olduğuna inanır. Bence, öznelerarası konumun analist ve analizan arasındaki ilişkiyi simetrik gördüğü düşüncesinde hatalıdır. Sosyal-inşacı bakış bunu şüphesiz böyle görmez.

Ana Yol (Mainstream) Kendilik Psikolojisinde Özne ve Nesne

Kendilik psikolojisinin ana yolu, bu özne ve nesne arasındaki ilişki meselesinde, dört temel hatadan muzdariptir: Bunlardan biri, nesnenin, öznenin bir parçası olarak görülmesi, yani öznenin nesneyi, özne-nesne etkileşiminin sadece kısıtlı bir bölümünde, kendiliknesnesi bölümünde anlamlandırmasıdır. İkincisi, nesne devamlı olarak özne tarafından anlamlandırılırken, aynı zamanda öznenin de devamlı olarak nesne tarafından anlamlandırıldığını gözden kaçırmasıdır. Ancak bu bazen, öznenin nesne için kendiliknesnesi olduğu söylenerek belirtilir. Üçüncü nokta, kendilik psikolojisinin, özne ve nesnenin birbirini anlamlandırmakla kalmayıp, aynı zamanda karşılıklı olarak sürekli birbirini şekillendirdiğini, yani etkilediğini görememesidir. Özetle, ana yol kendilik psikolojisi inşacı değil, pozitivisttir.

Dördüncü hata, kendilik psikolojisinin empatiye bakışıyla ilgilidir. Kohut'un, analistin, hasta-analist alanını oluşturan parçalardan biri olduğunu ara sıra söylemiş olmasına rağmen ve hatta onun bazı vaka raporları analist ve analizanın karşılıklı etkileşim içinde birbirlerini şekillendirdiklerini betimliyor olsa da; Kohut'un inşacı bir konumu uygun şekilde izleyemediğine inanıyorum. Bu onun empati hakkındaki görüşlerinde açıkça ortaya çıkar. Bu mesele, kendilik psikolojisinde empatiye yapılan kuvvetli vurgu yüzünden ana meselelerden biridir. İnşacı bir konumu sürdürememe, iki temel, ilişkili probleme yol açar; bir yandan hastanın bilinçli deneyiminin tamamen nesnel kabul edilmesi riski varken, diğer yandan analistin ruhsal gerçekliğine çok az ilgi gösterilir. Eğer hasta ve analistin ruhsal gerçeklikleri örtüşürse, onların empatik olmuş olmalarından aldıkları do-

yum, analistlerin hem kendilerinin hem de hastanın başka görüşlere açık olmadıkları gerçeğini gözden kaçırmaları tehlikesini taşır. Eğer ruhsal gerçeklikleri örtüşmezse, katılımcıların her biri kendi görüşünü diğerine kabul ettirmeye çalışabilir; gerçi bu durumun asimetrisi öyledir ki, daha da büyük tehlike analistin kendi görüşünü hastaya kabul ettirmeye çalışmasıdır.

Analizin dışsal gerçeklikle, yani "nesnel doğru" ile bir örtüşme bulmak için tasarlanmış olduğu biçimindeki geleneksel analitik düşüncenin inşacılığa zıt olduğuna ve bunun belirli bir değeri benimsediğine katılıyor olmama rağmen, inanıyorum ki, empatiyi en yüksek değer olarak benimsemede de ayrıca çok tehlike vardır. Goldberg (1990), kendisine açıkça bir kendilik psikoloğu olarak atıfta bulunarak, şöyle yazar: "Bazı analistler için, hastanın duygularını anlamak, çarpıtma, karşıaktarım ve gerçeklik meselelerinden önce gelmektedir" (s.158). Fakat bu son belirtilenler sosyal-inşacılığın değerleri değil, *geleneksel* analizin değerleridir.

Geleneksel analizde, analitik ortamda olanları çarpıttığı söylenen kişinin hasta olması yerine, kendilik psikolojisinde bunu yapma tehlikesi içinde olduğu söylenen kişi şimdi birincil olarak analisttir. Empatiyle ilgili bu nesnel görüş en açık şekilde Evelyne Schwaber'in (1992) çalışmasında ortaya çıkar: "Araştırma bölgemizi tanımlayan analistin ya da herhangi bir dış gözlemcinin değil, hastanın bakış açısıdır" (s. 1046). Scwaber, analistin bakış açısını dikkate almanın, hastanın analisti nasıl deneyimlediğini öğrenmenin önemini görmeyi kaçınılmaz olarak engelleyeceğini varsayarak hata yapar.

Hemen şunu eklemeliyim ki; pozitivist olmalarına rağmen, analistin ruhsal gerçekliğinin dikkate alınması gerektiğine inanan birçok kendilik psikoloğu vardır. Ernest Wolf (1988) ve Stolorow ve arkadaşları (1987) analist ve analizanın ruhsal gerçeklik-

lerinin ayrıklığı üzerine yazmışlardır. İki katılımcının ruhsal gerçeklikleri uyuşmadığında "pazarlığın" olması gerektiğinden bahseden Goldberg (1988) de buna inanır. Fakat analistin ruhsal gerçekliğinin dikkate alınması, analizanın analisti şekillendirmede bir rol oynadığı, ya da analistlerin ve hastaların, kendilerinin ya da birbirlerinin ruhsal gerçekliğini nesnel olarak bilemeyecekleri anlamına henüz gelmez. Hatta, analistin empatisinin ya da empatik olmayı başaramamasının etkileşimi etkiliyor olması fikri, geleneksel analistin karşıaktarımın aktarım üstünde bir etki olması kavramının bir uyarlamasından başka bir şey değildir.

İnşacı duruş bir "her şey olabilir" duruşu değildir. Bütün görüşler aynı derecede akla yatkın değildirler. Yorumun geçerliliği kavramı inşacı duruş için ciddi ve çözülmemiş bir sorun olarak devam etmektedir. Doğrusu inşacı bakış açısına göre geçerliliğin ne demek olduğu da açık değildir.

Ana yol kendilik psikolojisinin inşacı olmadığına dair kanıt sunmak için, benim iki tartışmacım arasında bu konu hakkında literatürde geçen müzakereye gönderme yapıyorum. Leider (1989), Kohut'un, hastanın deneyimini uzun bir süreliğine bile olsa, yine de bir süreliğine kabul ettiği için, nesnelci olduğunu düşündüğünü; Stolorow'un ise Kohut'un inşacı konuma gittikçe yaklaştığına inandığını söylemektedir.

Psikanalizde Gözlem Yöntemi

Kohut'un psikanalizdeki gözlem yöntemi olarak içebakış ve empatiye dair zaman zaman çelişen ifadelerinin, kendisinin inşacı bir duruştan çok nesnel bir duruş sürdürdüğüne dair ek kanıtlar oluşturduğunu öneriyorum. 1959'da yayınlanan makalesinde (aslında 1957'de enstitümüzün yirmi beşinci kuruluş yıl-

dönümü buluşmasında sunulmuştur), ki bu makale kendilik psikologları ve geleneksel psikanalistler tarafından kendilik psikolojisinin kuruluş yazısı olarak kabul edilir, Kohut psikanalizin gözlem yönteminin sadece içebakış ve empati (yani dolaylı içebakış) olduğunu tanımladı. Stolorow, gözlem yönteminin bu kavramlaştırmasının, kendiliknesnesi ve öznelerarasılık kavramlarıyla sıkı sıkıya bağlı olduğundan bahseder. Diğer yandan, Kohut (1959) şöyle yazmıştır: içebakış ve empati "birbirine bağlıdır ve diğer yöntem ve gözlemlerle birleşmiştir. Kesin ve nihai gözlem yöntemi, buna rağmen, içebakışsal ve empatiktir" (s. 209-210).

Ernest Wolf (1988), kendilik psikoloğu analistler de dahil olmak üzere bütün analistlerin, içebakış ve empatinin yanı sıra, dışabakışı da kullandıklarını yazar. Fakat analitik ortamdaki kişilerarası etkileşimde dışabakışsal gözlem fikri, hastanın kelimelerini tekrarlamak gibi en sıradan durumlar hariç, inşacı değil nesnelcidir. Kendilik psikolojisinde hastanın bilinçli yaşantısıyla nesnelci empati kurmaya yapılan vurgu, Balter ve Spencer'in (1991), yanlış bir biçimde, kendilik psikolojisinin bilinçdışı zihinselliği (mentation) görmezden gelen bilinçli bir fenomenoloji olduğunu iddia eden son makalelerine benzer makalelerde, istismar edilmiştir.

Yorumsama (Hermeneutics)

Kohut'un, psikanalitik gözlemin içe bakış ve empatiden oluştuğu tezinin, aynı zamanda psikanalizi yorumsamacı, yani *anlamlarla* ilgilenen yorumlayıcı bir disiplin olarak tanımladığı da söylenebilir. Birçoklarının görüşünün tersine ve Goldberg (1988) ile hemfikir olarak, bence psikanaliz sadece yorumsama

olamaz ve olmamalıdır, bir bilimdir de ve öyle de olmalıdır. Kohut'un, Freud'un metapsikolojisini ve özellikle de onun içgüdüsel dürtü metapsikolojisini reddetmesine katılıyorum.

Psikanalize yorumsamacı, yani yorumlayıcı demek, yorumlananın insani anlamlar olduğunun farkına varıldığını göstermeye yetmez. Nedir bunlar? Bunu tanımlamak kolay değildir, fakat bunların bilincin duygulanımsal içerikleri oldukları ya da olabilecekleri söylenebilir. "Olabilecek" derken dinamik olarak bilinçdışı olan fenomeni de kapsamayı amaçlıyorum ve "duygulanımsal" diyorum çünkü birçok kendilik psikoloğu gibi ben de inanıyorum ki, güdülenmenin psikanalitik kuramını ilgilendiren bir mesele olan, doğuştan gelen ya da içsel olan etmen, en azından geleneksel olarak anlaşıldığı biçimiyle dürtü değildir; güdülenmenin psikanalitik kuramında, doğuştan gelen etmenler olarak duygulanım durumları önemlidir.

Kendilik psikolojisinin duygulanımsal durumlara yapılan bu vurguya nasıl vardığı konusunda net değilim. Hartvig Dahl'ın (1978), duygulanımın kendiliğin durumu konusunda bilgi taşıdığı şeklindeki kuramında, duygulanım ile kendilik psikolojisi arasında bir köprü bulunabilir. Kohut'un kendilik-durumu rüyaları kavramı, kendilik psikolojisi ile duygulanım arasında diğer bir köprüdür. Duygulanımın güdülenme bakımından önemine katılıyorum, ancak duygulanımsallığın (affectivity) somatik yönlerinden, psikanalizin biyolojik bir disiplin olduğu sonucunun çıktığı konusunda Michael Basch'a katılmıyorum.

Kendilik psikolojisi sisteminde aynalanma ve idealize etme arzularının doğuştan geldiği farz edilebilir, fakat kendilik psikolojisi doğuştan gelen konusunda çok açık değildir. Kohut, duygulanım ile şehvet ve saldırganlık ile narsistik hiddet arasındaki geleneksel ilişkiyi tersine çevirmiştir. Geleneksel kuram aşk ve

saldırganlığı cinsel ve saldırgan dürtülerin türevleri olarak görürken, Kohutçu kuram şehvet ve narsistik nefreti, aşk ve kendini ortaya koymanın dağılma fenomenleri olarak görür. Buna katılma eğilimindeyim.

Kendilik Psikolojisinin Atmosferi

Kendilik psikolojisinin, analistin hastanın bilinçli deneyimini açık hale getirmek için devam eden çabasına ve hastanın bilinçli deneyimi herhangi bir noktada iyice keşfedilene kadar analistin kendine ait farklı herhangi bir deneyimini ortaya çıkarmaktan mümkün olduğunca kaçınmasına yaptığı vurgu, Wolf'un (1991) yazmış olduğu gibi, geleneksel analizin genel rekabet atmosferiyle karşılaştırıldığında, kendilik psikolojisi analizlerinin görünüşe göre daha sıcak bir ambiyansı olmasında önemli bir rol oynar. Fakat yine de hastayı bilinçli ruhsal gerçekliğinden farklı çıkarımlarla yüzleştirmede isteksizlik, bilinçdışı zihinselliğe yeterince önem verilmemesiyle sonuçlanabilme riskini taşır.

Çatışma ve Eksiklik

Geleneksel analizde çatışmaya yapılan vurguya karşılık kendilik psikolojisinde eksikliğe yapılan vurgu, kendilik psikolojisinde deneyime yapılan vurgunun artmasının ayrılmaz bir parçasıdır. Eksiklik, iyi kendiliknesnesi deneyimlerinin yokluğuna gönderme yapar, ki bu kavrama birazdan döneceğim. Eksikliğin vurgulanması, bir yandan bu deneyimlerin yokluğuna işaret ederken, diğer yandan geleneksel analizdeki doğuştan gelen etmen olan dürtünün önemini azaltmanın bir yoludur.

Geleneksel analistler arasında, kendilik psikolojisinde eksiklik ve çatışmanın rolüne dair yaygın, ciddi yanlış anlamalar mevcuttur, ki bu yanlış anlamalarda kendilik psikologlarının da biraz payı vardır, çünkü yazıları çatışmanın önemini yadsıdıkları şeklinde yanlış anlaşılabilir. Çatışma tabii ki geleneksel analizin alâmetifarikasıdır. Çatışma kendilik psikolojisinde de geleneksel analizde olduğu kadar önemlidir. Fark, çatışmanın birincil kökenleri olarak neyin ele alındığında yatar. Geleneksel analizde çatışma ve savunma esasen cinsel ve saldırgan dürtülerle ilgiliyken, kendilik psikolojisinde çatışma ve savunma esasen arzu edilen kendiliknesnesi deneyimindeki eksiklikle ilgilidir. Kendilik psikolojisinde çatışmanın iki öğesi, kendiliknesnesi deneyimi arzusuna karşılık, bu istekler kabul edilirse ortaya çıkabilecek olan acı verici duygulanımlara karşı geliştirilen savunmalardır.

Kendilik psikolojisi ile geleneksel analiz arasındaki bir diğer önemli fark da onların savunma ve direnç karşısındaki tutumlarındadır. Geleneksel analiz bunları öncelikle üstesinden gelinmesi gereken şeyler olarak görürken, kendilik psikolojisi öncelikle ne kadar kendilik bütünlüğü mevcutsa, ona tutunma çabası olarak görür. Tabii ki geleneksel analiz de savunma ve direnci koruyucu manevralar olarak görür, fakat fark vurgudadır. Bu fark kendilik psikolojisi analizlerinde daha sıcak bir atmosfere katkıda bulunur. Kohut'un (1984), başarılı empatinin direncin azalmasından ziyade *artmasına* yol açabileceği konusunda gayet net olduğu, genelde yeterince vurgulanmamıştır.

Kendilik psikolojisinde yaygın olan, öznel eksiklik hissi fikrinin kayıp ruhsal yapı kavramına denk olduğu çıkarımına, geleneksel analistler tarafından yapılan pek çok haklı eleştiri vardır. Geleneksel analistler, bence haklı olarak, bunun bilinçli eksiklik hissinin bilinçdışı anlamlarının analiz edilemediğini yan-

sıttığı konusunda ısrar ederler. Kendilik psikolojisinin aynı hatası, analiz sırasında gelişmenin, arada olanlar etkisizmiş gibi, durakladığı noktadan devam edebileceği fikrinde de ifade bulur.

Kendiliknesnesi aktarımları, cinsel ve saldırgan aktarımlardan daha kendiliğinden bir şekilde göz önüne serilmez. Hatırlayacaksınız ki, Kohut'un geleneksel analistlere yönelttiği önemli bir eleştiri, kendiliknesnesi aktarımlarının muhatabı olmaktan duydukları belirgin rahatsızlığın, onları bu kendiliknesnesi aktarımlarını çabucak engelleyecek karşıaktarım davranışına yönelttiğiydi. Kendilik psikologlarının, cinsel ve saldırgan aktarımların gelişimini engelleyip engellemediklerini, ya da bunları teşvik etmekte yetersiz kalıp kalmadıklarını sormak yerinde olur.

Kendiliknesneleri

Süreç meselelerinden içerik meselelerine açıkça dönmek için, benim de katıldığım birçokları tarafından kendilik psikolojisinin merkezi kabul edilen kendiliknesneleri kavramını ele almak istiyorum. Kendiliknesnesi, öznenin desteğini almaya çalıştığı nesnedir; oysa dürtü nesnesi, öznenin cinsel ve saldırgan güdülenmelerinin nesnesidir. Kohut'un kendiliknesnesi aktarımlarının varlığını keşfettiği söylenir. Bunun doğru olduğuna inanmıyorum. İdealize etme ve beslenme arzuları geleneksel analizde açıkça mevcut olduğu gibi, cinsel ve saldırgan davranış ve güdülerin desteklenme arzularını saklayabildiğine dair formülasyonlar da geleneksel analizde mevcuttur. Kohut'un başardığı, bu arzulara hak ettikleri önemi vermekti. Freud içgüdüsel dürtüleri ilk başta cinsel dürtüler ve kendini koruma dürtüleri (self-preservative drives) şeklinde ikiye ayırmıştı. Kendiliknesnesi arzuları, kendini korumaya yöneliktir. Kohut sadece bunlara hak ettikleri önemi

vermekle kalmadı, daha da önemlisi, geleneksel analizin sahte "olgunluk ahlakı" adını verdiği, bunlara iliştirilen aşağılayıcı yan anlama da saldırdı. Narsizmin yerine bağımsızlığı koyma amacını korumak yerine, Kohut, bence doğru olarak, destek görme ve beslenme arzularının yaşam boyu sürdüğünü ve ille de patolojik olmadıklarını savundu. Bir anlamda narsizmi saygıdeğer kıldı.

Kohut'un narsizmi saygıdeğer kıldığı doğru olmasına rağmen; onun kendilik psikolojisinde kendilik değeri ve narsizm kavramları arasında talihsiz bir birleştirme olduğu da doğrudur. Kohut'un şeması narsizmi normal bir fenomen haline getirir, oysa analitik literatürün büyük bir kısmında narsizm, kendilik değerine yönelik tehditler sonucunda ortaya çıkan, kendiliğin savunmacı bir büyütülmesine atıfta bulunur. İnanıyorum ki Kohut'un *narsistik nesne* tanımlamasını *kendiliknesnesine* değiştirmiş olması, onun bu belirtilen sorunun bir dereceye kadar farkında olduğunu gösterir, ki bu değişikliğin sadece narsistik nesne kavramının geleneksel analizdeki Freudcu metapsikolojiyle sıkı sıkıya bağlı olması yüzünden gerçekleştiğini de sanmıyorum.

Ne yazık ki, kendilik psikolojisinde kendiliknesnesi arzularının öneminin artması, cinsel ve saldırgan dürtüler başta olmak üzere, diğer arzuların haklı önemlerinin azalmasına neden olmuştur. Fakat kendilik psikolojisinin, cinsel ve saldırgan arzular da dahil olmak üzere, geniş bir arzular yelpazesini fark etmeye doğru aşamalı olarak ilerlediğine dair açık kanıtlar vardır. Kohut, cinsel ve saldırgan arzuların, tökezleyen kendiliği destekleme çabasıyla ortaya çıkan dağılma fenomenleri oldukları şeklindeki bakış açısıyla, tamamıyla olmasa da büyük ölçüde yanlış anlaşılmıştır. Yanlış bir şekilde, normal cinsel ve saldırgan arzuların rolünü inkar ettiği düşünülür, çünkü son kertede bütün psikopatolojiyi kendilik patolojisine atfeder.

Kohut'un kendiliknesnesi kavramına dair temel bir yanlış anlama, ki yine kendisi bunda biraz sorumluluk taşımaktadır, insan psişesindeki önemli arzuların sadece kendiliknesnesi tepkilerine yönelik olduğu ve nesneler için tek uygun tepkinin kendiliknesnesi olarak tepki vermek, yani aynalamak ya da idealize edilmek veya ikiz olmak için hazır bulunmak olduğu şeklinde görünen çıkarımdır. Böyle bir kendiliknesnesi tepkisinin önemi, bütünsel bir kendiliğin oluşumuna ve sürdürülmesine katkıda bulunmasıdır. Fakat bu amaçlara katkıda bulunan tek şey kendiliknesnesi gereksinimlerine verilen tepki değildir. Uygun cinsel ve saldırgan tepkiler de bu amaçlara katkıda bulunurlar. Lichtenstein'ın (1977) tartıştığı gibi, özellikle cinsel gereksinimler için, cinsel ve saldırgan gereksinimlerin bu gereksinimlerin nesneleri tarafından nasıl karşılandığı da kendiliği oluşturmada ve sürdürmede önemlidir. Bence bu kendilik psikolojisi tarafından yeterince anlaşıldığında, cinsel ve saldırgan güdüler, destek alma gereksinimi ile birlikte tekrar önem kazanacaklardır. Ayrıca, cinsel ya da saldırgan bir tepki arayan, bütünsel bir kendiliği olan kişiye verilen bir kendiliknesnesi tepkisi, bütünsel kendiliğe herhangi bir katkıda bulunmaz.

Kohut'un cinsellik ve saldırganlığa dair görüşlerinin yanlış anlaşılmasının bir diğer nedeni, onun oidipus karmaşasını (ya da normal gelişimine atıfta bulunduğu için oidipal evreyi) tartışmasında, çocuğun cinselliğine ve saldırganlığına karşı verilmesi gereken uygun yanıtın tepkisel bir cinsel ya da saldırgan yanıttan ziyade, aslında destekleyici bir yanıt olmasıdır. O zaman bile Kohut, anne-babanın bir dereceye kadar cinsel ve saldırgan tepkisinin normalin sınırları dahilinde olduğunu kabul eder.

Kohut'un bunun böyle olmadığını tekrar tekrar vurgulamasına rağmen, geleneksel analistler bütün bunları cinselliğin ve sal-

dırganlığın reddi olarak yanlış anlamışlardır. Bu, kendilik sağlam ise bu tür zorlukların ikincil olduğuna dair bir ısrardır.

Beden

Kendilik psikolojisinin en önemli eksikliği, bedensel düşlemleri yeterince ele almamasıdır. Ne de olsa kendiliknesnesi arzuları da, cinsel ve saldırgan arzular kadar bedensel yollarla dışa vurulabilirler. Cinsel ve saldırgan arzuların kendilik psikolojisinde en aza indirgenmesi, bunların kendiliknesnesi arzularındansa daha çok bedensel yollarla dışa vuruluyor olmalarından etkilenmiş olabilir. Dahası, cinsellik ve saldırganlık bedensel Freudcu metapsikolojisiyle o kadar bağlantılıdır ki, bu metapsikolojinin reddi beraberinde bedensel meselelere yönelik ilginin azalmasını getirir. Bunun yanı sıra, bilinçdışı zihinselliği en aza indirgeme tehlikesi olarak bahsettiğim durum da söz konusu olabilir, çünkü bedensel cinsel ve saldırgan düşlemler muhtemelen bilinçdışıdır.

Stolorow ve arkadaşları (1987) yine ana yol kendilik psikolojisine özgü olmayan bir bakış açısı sunarlar. Onlar zihinsel fenomenlerin somutlaştırılması diye adlandırdıkları bir şeyi tanımlar ve vurgularlar, fakat somutlaştırmayı normal bir gelişimsel fenomenin devamı olarak değil, bir savunma olarak görürler.

Tamamlayıcılık

Geleneksel analiz ile kendilik psikolojisi arasındaki kapsamlı ilişkiye dair genel bir ifadeye geçiyorum. Birinci nokta, her ne kadar kendilik psikolojisinde birçok eleştirinin yöneldiği konu olsa da, göreceli olarak önemsizdir. Tamamlayıcılık fikrinden

bahsediyorum. Bildiğiniz gibi bunun anlamı, geleneksel analizin, nadir olduğu iddia edilen oidipal bozukluklar için, kendilik psikolojisinin ise narsistik kişilik bozuklukları için uygun olduğudur. Geleneksel analizin kendisini genel olarak hor görmesine rağmen, Kohut'un geleneksel analizle bir devamlılık sağlama çabasının sonuçları açısından her ne kadar tamamlayıcılık ilginç bir fikir olsa da, daha sonra bu fikir terk edilmiştir. Kendilik psikologları, kendilik psikolojisinin bütün psikopatolojilere ve hatta normal gelişime de uygulanabilir olduğuna inanır.

İkinci nokta, ki bu iki psikoloji arasındaki ilişkisi açısından önemli olandır, Kohut'un açıkça ve devamlı olarak vurguladığı bir noktadır. Bu, kendilik psikolojisinde, cinsel ve saldırgan arzular ele alındıkları sürece, kendiliğin bunların üstünde (superordinate) olması; geleneksel analizde ise, kendilik ele alındığı sürece, cinsel ve saldırgan dürtülerin kendiliğin üstünde olmasıdır. Bu bağlantıda, kendiliknesneleri ile kendilik arasında keskin bir ayrım yapmak önemlidir. Cinsel ve saldırgan arzuların üstünde olan kendiliknesnesi arzuları değil, *kendilik*tir.

Benim görüşüm, ki bu en azından bazı okurlar için şaşırtıcı olabilir, kendilik psikologlarının haklı olduklarıdır. Ayrıca, özgün birçok klinik örnekte geleneksel analistlerin de kendilik meselelerini şu ya da bu tip nesne arzularının üstünde gördüklerini, fakat Kohut'un sistematik olarak kendiliği psişede evrensel bir üst konuma taşıdığını öneriyorum. Kendilik psikolojisinin geleneksel analize bu iddiayı kabul ettirmede bu kadar çok zorluk yaşamasının önemli bir nedeninden, hatta en önemli nedeninden, daha önce de bahsetmiştim. Bu, hem kendiliknesnesi arzularının olduğu kadar cinsel ve saldırgan arzuların da bütünsel bir kendiliğin oluşumuna ve sürekliliğine katkıda bulunduğunun görülmemesi, hem de kendilik değeri ve narsizm kav-

ramlarının birleştirilmesidir.

Kendilik psikologlarının geleneksel analistleri, kendiliğin cinsel ve saldırgan arzuların üstünde olduğuna ikna etmekte yaşadıkları zorluğun bir başka nedeni, kendilik psikolojisinde kendiliğin dar ve geniş anlamları arasındaki farkta yatar. 1972'de Kohut kendiliğin geniş anlamını, yani deneyim ve inisiyatifin merkezi olarak kendiliği açıkça reddederek, kendiliğin dar anlamını, yani psişenin bir içeriği olarak kendiliği tercih etti. 1977'de *The Restoration of the Self*'de, kendiliğin daha önce reddetmiş olduğu geniş anlamını ekledi, fakat kendiliği içerik olarak alan dar anlamı kendilik psikolojisinin içine bütünleştiremedi, çünkü muhtemelen dar anlamı kaçınılmaz olarak geleneksel analizin bir parçası olarak gördü. Bunun nedeni, henüz tamamlayıcılığa olan inancının üstesinden gelmemiş olması idi. (Sırası gelmişken, bu meselede açık bir hale gelmektedir ki, Freud'da olduğu gibi Kohut'u okurken de, bir şeyin yazıldığı zamanı göz önünde bulundurmalıyız.)

Kısaca, kendiliğin her iki anlamının da gerekli olduğuna ve geleneksel analizin kendilik psikolojisinin hem geniş hem de dar anlamları ile bütünleştirilebileceğine inanıyorum. Geniş anlamıyla kendilik psişede üsttedir. Dar anlamıyla kendilik, cinsel ve saldırgan arzuların olduğu kadar kendiliknesnesi arzularının da üstündedir. Fred Pine (1990), kendi deyimiyle dört psikolojinin farklı hiyerarşilerini aydınlatıcı bir şekilde tartışmıştır: kendilik psikolojisi, nesne ilişkileri, klasik psikanaliz ve ego psikolojisi.

Stolorow ve arkadaşları (1987) ve Shane'ler (1980), geleneksel analizle kendilik psikolojisinin bütünleştirilebileceği konusundaki görüşümü paylaşırlar. Kohut ve Goldberg gibi bazı kendilik psikolologlarının geleneksel analiz ile kendilik psikolojisinin bütünleştirilemeyeceğini, çünkü çok farklı, hatta belki zıt bakış açılarından oluştuklarını savunduklarını biliyorum. Ben bü-

tünleştirilebileceklerine kaniyim, ancak üstte yer alan kendilik kavramının merkeziliğinin tanınmasıyla, normal kendilik gelişiminin hedefi olarak tam özerkliğin reddedilmesi ve Freudcu metapsikolojinin reddedilmesi, geleneksel analistlerin ısrar ettikleri gibi kendilik psikolojisinin geleneksel analizin içine eklemlenmeyeceğini, geleneksel analizin kendilik psikolojisinin içine eklemleneceğini gösterir gibi. Tabii ki bütünleştirilmenin kendisi farklı kişiler için farklı anlamlara gelebilecek bir kavramdır.

Kohut, kendilik psikolojisinin zamanla geleneksel analizin içine sızacağını öngördü. Ben, her ikisinin de zamanla birbirinin içine sızacağını ve her birinin diğerinin kendi içine sızdığını iddia edeceğini öngörüyorum. Bence önemli olan, geniş ve dar anlamlarıyla kendiliğin, kendiliknesnesi ilişkilerinin, dürtü nesnesi ilişkilerinin ve gelecekte kendilikle nesne arasında aydınlatılacak ve ifade edilecek her türlü yeni ilişkinin üstünde olduğunun kabul edilmesidir. Bütünleştirilmiş psikanalitik bir kuram içinde, dürtü nesneleri de kendiliknesneleri ile birlikte yerlerini alacaklardır.

Literatürde son zamanlarda önem kazanmaya başlayan bir kavram tahminlerimi daha inandırıcı kılacak: Gerçek analiz çalışmasında meselelerin akışkan olduğu ön planlar ve meselelerin göreceli olarak sabit olduğu arka planlar vardır. Bunun bir yandan kendilik ve nesneler ile ilgili meseleler için, diğer yandan da kendiliknesneleri ve cinsel ve saldırgan nesneler için doğru olduğunu öneriyorum. Ön planlar ve arka planlar zaman içinde yer değiştirirler. Ön plan/arka plan formülasyonu, Kohut'un (1984), kendilik psikolojisi analizinde bile cinsel ve saldırgan meselelerin ön planda olduğu uzun dönemler olabileceğini söyleyerek dile getirdiği bir görüşü açıkça ortaya koyar. Bu Emmanuel Ghent (1989) tarafından psikanalitik süreçte bir-kişi ve iki-kişi meseleleri olarak ve Irwin Hoffman (1991) tarafından şemsiye bir kav-

ram olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, Stolorow, Brandchaft ve Atwood (1987) tarafından da, özellikle aktarımın arka plan ve ön plan olarak sürekli yer değiştiren iki kutbuyla –yani bir yanda patolojik ilişki örüntülerinin tekrarı, diğer yanda analitik ilişkide beslenen yeni, arzu edilir örüntüler– ilgili olarak dile getirilmiştir.

Tabii ki, daha önce de ifade ettiğim gibi, sosyal-inşacı bir paradigmanın, şimdiki halleriyle geleneksel analizin ve kendilik psikolojisinin yerini alacağına da inanıyorum.

Sonuç

Kendilik kavramının kendisinin, psikanaliz içinde muğlak ve tartışmalı bir kavram olmaya devam ettiğini biliyorum. Son bir söz ve ana yol kendilik psikolojisinin inşacı-etkileşimci bir psikoloji olmadığının başka bir örneği olarak, kendilik gelişiminin önceden takdir edilmiş bir programı gibi anlaşılan bir şeyin, engellenmediği sürece kendiliğinden açığa çıkacağı iddiasını barındıran "trajik adam" kavramına gönderme yapmak istiyorum. Yine de kendilik psikolojisi, kendilik ve nesneler arasındaki ilişkinin doğasına dair bir kavram değişikliği ile mücadele etmektedir.

Kendilik psikolojisi bir nesne ilişkileri kuramıdır, fakat bundan ibaret değildir. Kendiliknesneleri kuramı olarak, bir nesne ilişkileri ya da diğer bir adıyla iki-kişi kuramıdır. Fakat kendilik kuramı olarak, bir-kişi kuramıdır. İkisini birleştirme meziyetine sahiptir (her ne kadar bazı taraftarları onun bir nesne ilişkileri kuramı olduğunu reddetse de) ve diğer nesne ilişkileri kuramlarından, kendiliknesnelerini üst bir konuma yükseltmesiyle ayrılır.

Çeviri: İrem Anlı

KAYNAKÇA

Bacal, H. & Newman, K. (1990), *Theories of Object Relations.* New York: Columbia University Press.

Balter, L. & Spencer, J. H., Jr. (1991), Observation and theoriy in psychoanalysis: The self psychology of Heinz Kohut. *Psychoanal. Quart.,* 60:361-395.

Basch, M. (1991), Are selfobjects the only objects? In: *Progress in Self Psychology, Vol.7, The Evolution of Self Psychology,* ed. A. Goldberg, Hillsdale, NJ: The Analytic Press, pp. 3-15.

Dahl, H. (1978), A new psyhoanalytic model of motivation: Emotions and appetites and messages. *Psychoanal. Contemp. Thought,* 1: 373-408.

Demos, V. (1982), Affect in early infancy. *Psychoanal. Inq.,* 1: 533-574.

Gedo, J. (1979), *Beyond Interpretation.* New York: International Universities Press.

Ghent, E. (1939), Credo: The dialectics of one person and two person psychologies. *Contemp. Psychoanal.,* 25: 169-211.

Goldberg, A. (1988), *A Fresh Look at Psychoanalysis,* Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Goldberg, A. (1990), *The Prisonhouse of Psychoanalysis,* Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Hoffman, I. Z. (1991), Discussion: Toward a social-constructivist view of the psychoanalytic situation. *Psychoanal. Dial.,* 1(1): 74-105.

Klein, G. (1976), *Psychoanalytic Theory.* New York: Internatioanal Universities Press.

Kohut, H. (1959), Introspection, empaty and psychoanalysis. In: *The Search for the Self,* Vol.

1, ed. P. Ornstein. New York: Internatioanal Universities Press, pp.205-232.

Kohut, H. (1972), Discussion of "On the adolescent process as atransformation of the self" by E. Wolf, J. Gedo & D. Terman, In: *The Search for the Self,* Vol. 2, ed. P. Ornstein. New York: Internatioanal Universities Press, pp. 659-662.

Kohut, H. (1977), *The Restoration of the Self.* New York: Internatioanal Universities Press.

Kohut, H. (1984), *How Does Analysis Cure?* Ed. A. Goldberg & P. Stepansky, Şikago: University of Şikago Press.

Leider, R. (1989), Introduction to Progress in Self Psychology, Vol. 5, *Dimensions of Self Experience,* ed. A. Goldberg. Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Lichtenstein, H. (1977), *The Dilemma of Human Identity.* New York: Aronson.

London, N. (1985), An appraisal of self psychology. *Internat. J. Psycho-Anal.,* 66:95-107.

Mitchell, S. (1988), *Realtional Concepts in Psychoanalysis.* Cambridge, MA: Harward University Press.

Pine, F. (1990), *Drive, Ego, Object and Self.* New York: Basic Books.

Schwaber, E. (1992), Psycoanalytic theory and its relation to clinical work. *J. Amer. Psychoanal. Assn.,* 40: 1039-1057.

Shane, M. & Shane, E. (1980), Psychoanalytic developmental theories of the self. In: *Advances in Self Psychology,* ed. A. Goldberg. New York: Internatioanal Universities Press, pp. 23-46.

Stolorow, R., Brandchaft, B. & Atwood, G. (1987), *Psychoanalytic Treatment.* Hillsdale, NJ: The Analytic Press.

Tolpin, M. (1986), The self and its selfobjects. In: *Progress in Self Psychology,* Vol. 2, ed. A. Goldberg. New York: Guilford, pp. 115-128.

Wolf, E. (1988), *Treating the Self,* New York: Guilford.

Wolf, E. (1991), Heinz Kohut memorial lecture. In: *Progress in Self Psychology,* Vol. 7, *The Evolution of Self Psychology, ed. A. Goldberg. Hillsdale, NJ: The Analytic Press, pp. 185-197.*

III
Çalışırken Kohut

Bu bölümde Heinz Kohut'un çalışmalarının yakından tanığı olan iki kişinin aktardıklarını okuyacaksınız. Jule Miller onun süpervizyonu altında çalışmış birisi olarak deneyimlerini aktarırken, Allen Siegel onun tedavisinde iken yaşadığı deneyimleri, kendisi ile yapılan bir mülakat aracılığıyla, okuyucuyla paylaşmaktadır.

KOHUT İŞBAŞINDA

JULE P. MILLER[46]

Kendilik psikolojisine ilgi duyan kişiler arasında, Heinz Kohut'un klinik çalışmalarını aslında nasıl sürdürdüğüne dair yaygın bir merak vardır. Hem öğrencilerin hem de tecrübeli klinisyenlerin sık sık sorduğu soruların arasında, "Kohut dağılmayı (fragmentation) nasıl algılıyordu? Rüyalarla nasıl çalışıyordu? Açıkça oidipal ve preoidipal malzemeyle ne yapıyordu? Terapideki empatik hataların onarılmasının yol açtığı dönüştürmeli içselleştirmeye (transmuting internalization) dair bazı belirli örnekler nelerdir?", gibi sorular vardır.

Gerçi Kohut bunlar üzerine bir hayli yazıp, soruların çoğuna hiç değilse kısmen cevaplar verdiyse de, bu bilgiler onun yazdıkları arasına serpiştirilmiş olarak kaldı. Arnold Goldberg'ün editörlüğünü yaptığı "Kendilik Psikolojisi: Vaka Kitabı", değerli bir katkıda bulunup bu soruların birçoğunu cevaplıyor. Yine de birçok analist ve analist adayı, Kohut'un kendi öğretilerine karşı çok yoğun bir merak gösteriyorlar. Bu makalenin amacı, bu soruların bazılarına cevap vermeye çalışmaktır.

"Kendiliğin Çözümlenmesi" kitabını okuduğumda büyülen-

46) Miller, J. P. (1985). How Kohut Actually Worked. In A. Goldberg (Ed.), *Progress in self psychology, Volume 1* (pp. 13-32). New York: Guilford Press.

miş ve Kohut'a yazarak, 1978 yılının Kasım ayında başlamak üzere, Kohut'la bir konsültasyon çalışması ayarlamıştım. Kendisini Kasım 1978'den Temmuz 1981'e kadar çift seans yaparak toplam 23 kere gördüm. Çalışmamız zaman zaman Kohut'un ağır hastalığı nedeni ile aksadı. En son görüşmemizi ölümünden yaklaşık üç ay önce yaptık. Kohut'un düşüncelerinin geliştiği son safhaya dair bir fikir sahibi olduğuma inanıyorum.

Kohut'la süpervizyona başladığım zaman neredeyse 16 yıldır analiz yapan, tecrübeli biriydim. Kendisine, beş yıllık başarılı bir analizin son iki yılını ayrıntıları ile sundum. Bu hastayı tedavinin bitimine kadar izledik. Burada vereceğim örneklerin çoğu da bu çalışmadan alınmıştır. Ayrıca, bir başka vakanın iki buçuk yıllık başlangıcını ve arada bir de ilginç vakalardan bölümler sundum.

Bu makalede odaklanacağım hasta bana ilk geldiği zaman 30 yaşlarında, çok başarılı bir erkekti. Evliydi ve çocukları vardı. Hastam dört kardeşin en büyüğüydü ve ona yaşça en yakın olan iki kardeşi de erkekti. İlk bakışta semptomları, yaygın ve rahatsız edici kaygı, içeriği belirsiz depresyon ve tedirgin edici eşcinsel düşlemler ve duygulardı. Bu eşcinsel düşlemler genellikle engelleyici hayat olayları yüzünden başlıyor veya yoğunlaşıyordu. Büyürken ara sıra yoğun eşcinsel aktivitelerde bulunduğu dönemler olmuştu. Fakat analize başlamadan önceki birkaç yılda hiçbir açık eşcinsel eylemi olmamıştı. Ama eşcinsel düşlemleri ve dürtüleri aktif kalmışlardı. Eşiyle devamlı fakat kısıtlı bir cinsel hayat sürdürüyordu.

Hem Kohut, hem ben, bu hastayı narsistik kişilik bozukluğu olarak tanımladık ve analizde idealizasyon aktarımının hakim olduğunu düşündük. İlk önce size analizin başlarına yakın bir zamanda olan ve Kohut'a ilk görüşmemizde bahsettiğim bir ola-

yı anlatacağım. Ben beklenmedik bir anda hapşırınca hastam irkilmişti. Kısa bir süre o andan ve ortamdan koptu. Kendini toparladığı zaman, babasının da yemek masasında aniden ve gürültülü bir şekilde hapşırdığını hatırladı. O hapşırmaların kendisine "atom bombası patlamasını" hatırlattığını söyledi. Bunu ele alırken, kısmen hapşırığımın analizi izinsiz bölmesi, ama daha çok da onun, bence tepkisinin şiddetini de belirleyen özel hassasiyeti üzerinde durdum.

Kohut bana, kendisi olsa bu olayı başka türlü ele alacağını ifade etti. O, hastanın hassasiyetinden çok, hapşırmanın düzenli analitik atmosferi nasıl bozduğu üzerine odaklanırdı. Ne de olsa analizde hastalarımızı gerilemeye (regress) davet ettiğimizi söyledi. Bu hasta da zaten gerilemişti ve daha baştan dağılmaya müsait bir haldeydi. Sonuç olarak, hasta analizin bu noktasında bir "mini dağılma"ya çok yakındı. Onun için hastanın hassasiyeti yerine, hapşırığın analitik atmosferi bozması ile hastanın tepkisi arasındaki bağlantıya işaret etmenin çok daha faydalı olacağını belirtti. Hassasiyet üzerine odaklanmak, hastaya eleştiri gibi gelebilir ve gerçek analitik incelemeyi önleyebilirdi. Bu olay benim için Kohut'un düşüncesinin iki yönünü aydınlattı; ilki, dağılmanın küçüklü büyüklü olabileceği, ikincisi, hastanın tepkisindeki doğallığı vurgulaması. Bu olayda, analizdeki bir hastanın, analitik süreçteki düzenliliğin bozulmasına irkilerek tepki vermesi doğaldı. Başka şartlar altında ve daha geniş bilgiye sahip olduğunda, Kohut analizdeki bu olayla hastanın büyürken yaşadığı benzer, beklenmedik kopuşlar arasında genetik bağlar da kurabilirdi.

Sonra Kohut'a son seanslardan birini ayrıntıları ile anlattım. Seansın başlarında hasta randevusuna yanlışlıkla bir saat erken geldiğini, kapıyı açıp bekleme odasında yaşlı bir adamın oturdu-

ğunu görünce irkildiğini söyledi. Adam kendisine sıkıcı, depresif ve duygusuz görünmüştü. Hastam odayı boş görmeyi beklerken orada birinin oturduğunu görünce şoke olmuş, paniğe kapılmış ve psikolojik olarak kopuk hissetmişti. Birkaç dakika sonra kendilik deneyimi değişmiş, çünkü kendisini benim gibi hissetmişti. Kendisini uzun boylu hissederek kapıyı açtığı ve öbür adamı kısa boylu ve önemsiz bulduğu deneyimini yaşamıştı. Ama bu değişim de çabucak geçmiş, yerini kaygı ve kopukluğa bırakmıştı. Daha sonra, yakınlardaki bir kitapçıya gidip eşcinsel temalı resimler ve hikayeler içeren kitaplara bakmayı şiddetle arzulamıştı, ki bu da o sıralardaki önde gelen eşcinsel tatmin biçimiydi. Kitapçıda, deri giysiler içindeki kaslı adamların, koca penisli erkeklerin ve çeşitli sado-mazoşistik sahnelerin resimlerine bakmıştı. Bu deneyimi çok heyecan verici bulmuştu. Bana, bekleme odasındaki bu deneyimin "olağanüstü önemli" olduğunu söyledi. O sahneyi açıkça hatırlayabilmek için, kapıyı bir saat erken açıp öteki adamı gördüğü anın polaroid bir fotoğrafına sahip olmayı istediğini, çünkü o sahnenin bir kişi olarak özünü barındırdığını hissettiğini söyledi. Hasta, "bunu kuvvetle hissediyorum, ama anlamıyorum", dedi. Yaşlı adamın babasıyla mı, yoksa benimle mi bağlantılı olabileceğini sorguladı. Bu sahneyle ilgili çağrışımlarından biri, beş yaşlarındayken annesinin evden sedyeyle götürülüşünü hatırlamasıydı. Annesi zor bir hamilelik geçiriyordu, kanaması başlamıştı ve acilen hastaneye kaldırılmıştı. Yorumlarım arasında, bekleme odasında birini görmenin onu şaşırttığı ve o andan ve ortamdan kopmasına sebep olduğuna değindim. Ancak arkasından, bir saat erken gelmekle bu durumu bir anlamda kendisinin hazırladığını (zamanın pekala farkındaydı), sonra da, sanki ben onu terk ederek yaşadığı kopuşa sebep olmuşum gibi, kısmen beni suçlayarak tepki ver-

diğini ilave ettim. Durumu, çocukluğunda yaşadığı şoku ve karmaşayı yeniden yaşayacak şekilde ayarlamış olabileceği fikrini önerdim.

Kohut bu seansa dair formülasyonumun ilk kısmıyla hemfikirdi. O da hastanın şok, endişe ve o andan ve ortamdan kopma ile hafif bir dağılma yaşadığına; kısa bir süre için de olsa benimle özdeşleşmeye çalışarak toparlandığına; bu işe yaramayınca kendilik bütünlüğünü kazanmak için bir tür eşcinsel uyarıma yöneldiğine inanıyordu. Bunda oldukça başarılı olmuştu, zira analiz seansı için binaya döndüğünde çok daha derli topluydu.

Kohut hastanın bu olayı hazırladığı yorumuma katılmadı. Bunun doğru olabileceğini, ancak böyle bir ilk formülasyonu lüzumsuz derecede karmaşık bulduğunu söyledi. Sonra temel bir ilkeyi dile getirdi: Analitik malzeme ilk etapta "olduğu gibi", ne anlama geliyormuş gibi görünüyorsa o anlama geliyormuş gibi ele alınmalıdır. Eğer bu verimli olmazsa, tersyüz edilmesi veya çeşitli başka yollarla manipüle edilmesi düşünülebilir. Kohut, analistlerin ilk etapta gizli anlamlara yönelip basit ve açıkça görüleni ihmal etmelerini hata olarak görüyordu. Bu vakada, kendisi, hastanın beni görmeyi çok istediğini düşünmeyi tercih ediyordu. Tıpkı babasını görmeye can atan bir çocuk gibi, seansına erken gelmişti. Kapıyı açıp diğer hastayı orada oturur bulunca olanlar benim tasvirime oldukça yakındı, ancak hastanın güdülenimi, öncelikle hayal kırıklığı yaratacak bir durum hazırlama girişimi olarak değil, yoğun, çocuksu bir arzu olarak anlaşılmalıydı. Yorumlar da bu çizgi üstünden gitmeliydi.

Daha geleneksel bir analiz ikliminden geldiğim için, bu anlayış bana garip geldi. Sonradan bu formülasyonun etkinliğini deneme fırsatı buldum. Kohut'la süpervizyondan sonra hastam, "olağanüstü önemli" olduğuna inandığı bu olayı tekrar açtı. Bu

sefer yorum anlayışımı biraz değiştirebildim. Engellenmişlik yaşayacağı bir durumu "hazırlama" girişimini değil, beni görmek için duyduğu kuvvetli arzuyu ve bu arzunun ifadesi olarak erken gelişini vurguladım. Bu ikinci formülasyonla bariz olarak rahatladı ve bundan sonra malzeme sel gibi akmaya başladı. Bu arada bu yorumun kendisine, entelektüel anlamda mantıklı olduğunu kabul etse de duyguları ile örtüşmeyen ilk yorumumdan çok daha anlamlı geldiğini de söyledi. Geriye dönüp baktığımda, Kohut'un, analizin bu noktasında hastanın beni görme isteğinin önemini ve yoğunluğunu küçümsediğimi söylerken haklı olduğunu düşünüyorum. Örneğin, yukarıda anlatılandan birkaç seans sonra hasta, çok acil bir toplantısı yüzünden randevusuna gelemedi. Toplantısı biter bitmez, seansının son iki üç dakikasına yetişme ümidiyle ofisime koştu. Böylece beni görebilecek ve seans bitmeden bana "değebilecek"ti.

Şimdi tartışacağım seans yukarıdakinden yaklaşık bir ay sonra geçti. Kohut bu seansı "klasik" analitik malzemeyi nasıl kullandığını göstermek için vesile yaptı. Bu bir Salı seansıydı. Bir önceki Cuma seansını ben iptal etmiştim. Hasta seansa çok yorgun ve depresif olduğunu söyleyerek geldi. Bu duygular birkaç saat önce başlamıştı. Laf arasında bunun Cuma günkü olağan randevumuzu atlamamızla bağlantılı olabileceğini söyledi. Bir iki şeyi konuştuktan sonra bir rüya anlattı. Bu rüyayı eşiyle giriştiği alışılmamış bir ilişkiden sonra görmüştü. Eşi tamamen giyinikken kendisinin üstünde mastürbasyon yaparak orgazma erişmişti. Bu, ikisi için de heyecan verici, kendiliğinden gelişen bir olaydı. Aynı gece, iki kısımdan oluşan aşağıdaki rüyayı görmüştü. Birincisinde, evin giriş yoluna park edilmiş steyşın arabaları alev alıyordu; yangın arabanın arka tarafında idi. Hasta o sırada bahçeyi sulamakta olduğu hortumla alevleri söndürüyor-

du. Hasta bu rüyanın birincil olarak cinsellikle ilgili olduğu görüşündeydi, ama öfkeyle ilgili göndermeleri de olabileceğini ekledi. Rüyanın ikinci bölümünde birçok kişinin olduğu bir parça vardı. Bir kadında, belirli bir şekli olan teneke bir kutu vardı ve hastamın penisini buraya sokması gerekiyordu. Kutu kadının elindeydi. Rüyanın gerisi belirsizdi. Hasta bu kısmı daha önce gördüğü bir rüyaya benzetti. O rüyada da penisini çöp öğütücüsüne sokması gerekiyordu.

Seansın devamında hasta açlıktan söz etmeye başladı. İlk önce bir filmde gördüğü genç bir adamın yediği inanılmaz miktarlarda yemeği anlatarak bu konuya geçti. Sonra birkaç kere daha aç olduğundan söz etti. Cuma seansını kaçırdığı için açlık duyuyor olabileceğini söyledim. Bunu kabul etti. Sonra, bir atı yiyebilecek kadar aç olduğunu söyledi. Daha da sonra, belirli bir tabloya parmakla işaret ederek, duvardaki resmi, ondan sonra da divanı yiyebilecek kadar aç olduğunu ekledi. Bir duraksama oldu. Bana gittikçe yaklaşıyormuş gibi göründüğünü söyledim. Sinirle güldü. Bir duraksamadan sonra, gözünün önüne önce vahşice, sonra daha pasif bir şekilde, birinin penisini, sonra da birinin memesini emme imgesi geldi. Emdiği kişinin mutlaka ben olmam gerekmediğini, ama büyük bir ihtimalle benim olabileceğimi söyledi. Sonra, kendisi çocukken annesinin sütünü sağmak için kullanılan pompa ile bir çağrışım yaptı. Annenin sütü baba tarafından hastanın hastanede yatan erkek kardeşini beslemek için götürülüyordu. Bundan sonra hasta seansta yorgunluğunun azaldığını, enerjisinin arttığını bildirdi.

Bu noktayı söyledikten sonra Kohut sözümü keserek bana düşüncelerini aktarmak istediğini söyledi. "Bir bakıma her şey burada, önümüzde," dedi. Hasta bir seans kaçırdıktan sonra bir hafta sonu yaşamış, sonra da seansa bir önceki gece cinsel heye-

can içeren bir rüya görmüş olarak gelmişti. Daha kesin belirtmek gerekirse, rüya muhtemelen eşcinsel heyecan içeriyordu, çünkü arabanın arka tarafının alev alması, alevi hortumla söndürmesi bunu gösteriyordu. Ayrıca çağrıştırdığı rüyadaki penis ve çöp öğütücüsü gibi, iğdiş edilme korkusuyla ilgili göndermeler vardı. Sonunda da orallikle bağlantılı göndermeler vardı: Hastanın açlığı, ofisimdeki bir tabloyu, sonra da divanımı yeme düşlemleri; bunlar da ya benim penisimi hazmetmek veya beni oral olarak tümüyle içine almakla ilgili olabilirdi.

Kohut, bunun bir bakıma tutarlı bir klasik malzeme dizisi olduğunu söyledi, fakat önceleri seansın özünü tespit ettiğimiz zamanlarda yaptığı gibi "Tamam!" demedi. Artık o, böyle bir dizinin hastanın psikopatolojisinin esası olduğunu düşünmüyordu. Onun yerine, bu malzemeyi çok önemli bir "ara dizge" (intermediate sequence) olarak görüyordu ve bunun temelde klasik anlamda da böyle yorumlanabileceğini söyledi. Bunun nasıl yorumlanacağı, genel anlamda, bir bütün olarak aktarımın ve analizin o andaki durumuna bağlıydı. Bu tür klasik bir yorumun, eğer malzeme bu kadar açık ise, yorumun uygunluğuna dair diğer göstergelerin de olumlu olması kaydıyla, narsistik kişilik bozukluğunda veya herhangi bir bozukluğun analizinde de yapılabileceğini ekledi.

Kohut, bu çeşit malzemenin bir "ara dizge" oluşturduğunun altını çizdi. Ona göre en temel malzeme ne oral, ne anal, ne eşcinsel imgelem, ne de iğdiş edilme korkusu idi. En temel malzeme, kendiliğin bütünlüğünün korunmasıyla, ya da tersine, kendilik-bütünlüğünde bir kırılma oluşmasıyla ilgili malzemeydi. Bu yüzden, bu açıdan bakınca seansın en can alıcı yönü, hastanın benimle ilişkisinde idealizasyon aktarımını geliştirmiş olması ve beni büyürken sahip olmadığı iyi baba olarak görmesiydi.

Benim Cuma seansını iptalim ve hafta sonunda bana ulaşamaması, hastamda narsistik bir yaralanmaya ve dolayısıyla kendiliğinin dağılmasına yol açmıştı. Tekrar buluştuğumuzda bu kırılma iyileşmişti. Bu, Kohut'un görüşüne göre en derin seviye, klasik malzemenin teşkil ettiği ara dizgenin başını ve sonunu demirleyen temeldi.

Önemli bir anlamda eşcinsel malzeme, iğdiş edilme malzemesi ve benzerleri, narsistik yaralanmaya karşı gerilemeci veya önemsizleştirici bir tepkiyi temsil ediyordu. Yani tam bir yorumа, en önemli unsur olarak bu narsistik yaralanmayı, kendilik-kendiliknesnesi ilişkisindeki kırılmayı katmak gerekirdi. Diğer taraftan, "ara dizge" de, kendiliknesnesi ilişkisinin kesintiye uğramasına hastanın verdiği tepkinin bir bölümü olarak, temelde klasik biçimde yorumlanabilirdi.

Kohut, geniş anlamıyla kendilik psikolojisinin figür-zemin ilişkisini tersyüz eden tipik yaklaşımıyla, süregelen aktarımın kesilmesinin ele alınacak en önemli seviye olduğunu hissediyordu. Klasik ara dizge, bir gerileme veya dağılma dizgesi niteliğindeydi ve daha az önemliydi. Kendisinin çok sevdiği benzetmelerden birinden esinlenerek, eğer karmaşık yapılı organik bir molekülü parçalarsak daha basit kimyevi maddeler elde edeceğimizi, bu basit maddelerin işlevsel bakımdan bileşik molekülden daha önemli olmak zorunda olmadıklarını, hatta temel olmalarına rağmen daha az önemli olabileceklerini söyledi.

Sonraki bir seansta bu bakış açısı genişletildi. Ben seyahat yüzünden yine bir analiz seansını iptal edecektim. Hasta bu yüzden sıkkındı. Beni ne kadar özleyeceğinden, gün içinde boş saatler olduğu zaman kopukluk yaşamaya meyilli olduğundan bahsetti. (Yokluğum yüzünden, birkaç gün boş saatleri olacaktı.) Analize başlamadan önce ve analizin başlarında nasıl boş za-

manlarını kitapçılarda eşcinsellikle ilgili faaliyetlerle geçirdiğini anlattı. Ama şimdi bu tür aktiviteleri yeğlemediğini, hem de artık kendisini iyi hissetmesine yardım etmediklerini ilave etti. Ben, kendisinin bana bağlılığının analitik çalışmamız ilerledikçe yoğunlaştığını ve duygusal ihtiyaçlarının önemli bir bölümü için artık bana yöneldiğini, böylece benden uzak kalacak olmanın onu sarstığını, kopuk hissettirdiğini söyledim. Hastam bunun çok doğru olduğunu ve kendisini 2001 filmindeki astronot gibi hissettiğini söyledi. O adam, gemisine kordonla bağlı, uzayda dolanırken, kordondan kopup ölüme ve ebediyen uzayda dönmeye mahkum olmuştu. Hasta kendisini uzayda desteksiz dolanan o astronot gibi hissettiğini ilave etti. Ben bunu tekrar yaklaşan gidişime ve onun hissettiği terk edilme ve yaralanmaya bağladım ve hasta bundan sonra biraz daha iyi hisseder göründü.

Seansın bu kısmını Kohut'a anlatırken, o benim hastaya dediklerimin iyi olduğunu, fakat çok gerekli olmasa da bir şey daha ilave etseydim müdahalemin çok daha zengin ve etkin olabileceğini söyledi. Kohut'a göre tam bir yorum yapabilmek için analist yalnız mevcut aktarım yinelemesinin temelini oluşturduğu ana kısma değil, söz konusu malzemenin ileri ucuna (leading edge) ve geri ucuna (trailing edge) da hassasiyet göstermeliydi. Örneğin bu seansta Kohut, benimle tekrarlanmakta olan şeyin, hastanın idealize edebileceği bir kendiliknesnesine ya da güçlü bir babaya olan özlemi olduğunu ifade edebilirdi. Hasta, benim kendisini beklenmedik bir anda terk edeceğimi öğrenince hayal kırıklığı yaşamış, kızmış ve buna terk edilmiş astronot imgesi ve onunla ilgili duygularla tepki vermişti. Kohut'a göre bu yorumun orta kısmıydı ve ben o düzeyde kalmıştım. Ona göre yorum, ileri ucu ve geri ucu da kapsayacak şekilde genişletilebilirdi. Geri uç genetik unsurları içeriyordu. Bunlar, hastanın açıkça

ifade ettikleri, çağrışımları, ya da analistin empati ile sezdiği muhtemel genetik konfigürasyonlardı. Bu genetik malzeme hastanın gelişim yıllarındaki duygu ve deneyimlerini, bunların yarattığı eksiklikleri ve ihtiyaçlarını ve böylece hastanın idealize edebileceği bir kendiliknesnesine olan ihtiyacının başlangıcını içermekteydi. Oluşumun öteki ucunda, yani ileri uçta ise, aktarım ilişkisinin evrilen ve gelişen yönlerinin yanında, hastanın gösterdiği ilerlemedeki diğer belirleyiciler –çatışmayı nasıl ele aldığı, bununla baş ederken hangi yeni ve değişik taktikleri kullandığı– dikkate alınırdı. Örneğin, hasta daha açık ve anlayışlı tepkiler verip, daha az eyleme koyma davranışında bulunabilir. O zaman, bu gelişmeler de görülüp dahil edilerek, böyle bir malzeme dizisi için mümkün olan en bütünsel yorum yapılabilir. Kohut tabiatıyla böyle kapsamlı ya da geniş yorumların her zaman yapılmayacağını da ekledi. Fakat bunun yapılabileceği durumlarda, hem ileri uç, hem esas kendilik–kendiliknesnesi malzemesi, hem de bütün dizgenin genetik temelini oluşturan geri uç yoruma dahil edilirdi.

Kohut bu konu ile ilgili kuramsal bir açıklama da yaptı. Ona göre, hastam bana karşı güçlü bir idealizasyon aktarımı geliştirmişti. Bu durumlarda –ki benim hastamın durumuna uyuyordu– hastanın arzuları sıklıkla bileşikti. Bir taraftan hasta idealize kendiliknesnesi tarafından aynalanmak, değer verilmek, herkesten ayrı tutulmak ve beğenilmek arzusunda olurdu. Aynı zamanda da, idealize kendiliknesnesi ile kaynaşmayı, bu kaynaşma sayesinde kendiliknesnesinin gücünü paylaşmayı ya da bu gücü elde etmeyi arzulardı.

Bu sıralardaki başka bir seans, Kohut'un hem malzemeyi önce "olduğu gibi" alma eğiliminin, hem de hastanın söylediklerine genelde önce olumlu yaklaşmasının daha da iyi bir örneği ol-

du. Bu seansta hasta, benim de ilgilendiğimi bildiği meşhur birinden söz ederek, o kişiyle ilgili kişisel ve özel bilgileri heyecanla ve detaylarıyla aktardı. Yani, hastam beni, bilmediğimi zannettiği (ki haklıydı) önemli bir dedikodu sahibi yapıyordu. Bu olayı birkaç türlü algıladım, ancak birincil olarak benimle rekabete girdiğini, bana bilgisinin benimkinden üstün olduğu, özellikle de kendisini "içerden" hissettiği bir alanı gösterdiğini düşündüm. Hasta bu yorumun heyecanını söndürdüğünü hissetti. Söylediklerimde inandırıcı bir taraf olduğunu inkar edemeyeceğini ekledi, ama "sözleriniz balonumu patlattı", dedi.

Kohut, bu seansta rekabete dair bir unsur bulunduğunu, ama öneminin ikinci derecede olduğunu söyledi. Kohut'un çok daha açıkça duyduğu şey, aktarım durumunun olumlu olarak canlandırıldığı (enactment) idi: Hasta heyecanlı, küçük bir oğlan gibi, babasına onun bilmediğini bildiği, onu memnun edip keyiflendirecek bir haberi vermek için koşmuştu. Kohut'a göre buradaki esas dinamik bana kıymetli bir haber vermenin gururunu yaşaması ve bundan dolayı da onu takdir etmemi beklemesiydi. Kendisi olsa böyle bir yorum yapardı. Kohut, birincil unsuru kaçırarak, ikincil olan rekabet unsuruna yoğunlaşmamın hastanın heyecanını söndürdüğüne inanıyordu.

Buradan yola çıkarak Kohut, analitik malzemeyi olduğu gibi, sunulduğu şekliyle görmeye çalışmanın öneminden tekrar bahsetti. Hastamın bu seansa getirdikleri büyük ihtimalle sadece bazı çocukluk özlemlerinin ve durumlarının doğrudan tekrarını yansıtıyordu. Sıklıkla analistler baştan karşılarında ancak manipüle edilerek anlaşılabilecek, karmaşık, şifreli bir mesaj olduğunu varsayıyorlardı. Kohut da bazen malzemeyi manipüle etmenin zorunlu olduğuna, ama analistin önce doğrudan, empatik bir yaklaşımla malzemeyi değerlendirmesi gerektiğine inanıyor-

du. Tabii bu tavır, yakınlık özlemleri ve benzer duygulanımlar kadar, analiste ya da başkalarına karşı hiddet ve nefret ifade eden malzeme için de geçerlidir. Bu Kohut'un mecazları ihmal ettiği anlamına gelmiyordu, ama mecaz genelde tersyüz edilmeden, karmaşık bir hale getirilmeden, doğrudan okunuyordu. Bu tür karmaşık şifrelerin varlığını kabul etmekle beraber, bunun genelde diğer meseleler kadar önemli olmadığını hissediyordu.

Kohut, hasta ilerleme gösterdiğinde, ya da analizde hastanın büyüdüğünü gösteren bir işaret belirdiğinde, hastanın dikkatini bunlara çekmekte tereddüt etmediğini söyledi. Yorumları her zaman tarafsız bir ses tonuyla yapmamanın önemli olduğunu da ilave etti. Eğer hastanın başarısına ya da kaydettiği ilerlemeye dair bir yorum yapılıyorsa, ses tonu, hiç olmazsa birazcık heves ya da hasta ile keyifli, olumlu bir paylaşım yansıtmalıydı. Tamamıyla nötr bir ses tonu, bu gibi hallerde analizi olumsuz sonuçlara, inisiyatifi yok etmeye götürebilirdi. Kohut, yukarıdaki seansta anlatıldığı gibi hasta heyecanının söndüğünü hissediyorsa, muhtemelen yanlış bir şey yaptığımızı ve müdahalelerimizi veya müdahalelerimizin eksikliğini dikkatle gözden geçirmemiz gerektiğini ekledi. Eğer hastanın şevkini yitirmesine yol açan yorumumuzun içeriği doğru görünüyorsa, o zaman zamanlamamızın yanlış olduğunu ve müdahalenin kopuş yaratan etkisinin bundan kaynaklandığını düşünmeliydik. Bu anlamda Kohut, Freud'un, hastanın bir şekilde her zaman haklı olduğu hükmünü ciddiye alıyordu.

Kohut, genellikle esası oluşturan malzemeyle geniş yorumlar yapmaya eğilimli olduğunu bu noktada tekrar vurguladı. Detaylarla ve yan sorularla çok ilgilenmiyordu. Kohut, bilhassa dil sürçmelerini, rüyalardaki söz oyunlarını ve bu gibi şeyleri yorumlamaktan kaçındığını söyledi. Kohut, bu tür yorumların ay-

rıntılara odaklanmakla eş anlamlı olduğunu; hastanın kendini çok kere tuzağa düşmüş, teşhir edilmiş, dağılmış hissettiğini; zira bu tür detaya odaklı yorumların hastanın çocukluğunda ebeveyni ile olan patolojik deneyimlerinin tekrarı mahiyetinde olduğunu söyledi. Kohut, konular dil sürçmesinin önemine işaret ediyorsa, bunlar bir seansta daha genel bir anlatımın parçası haline gelene kadar beklemenin daha etkin olduğuna, böylece daha faydalı bir şekilde yorumlanabileceklerine inanıyordu.

Takip eden iki seans, Kohut'un bu hastada orta derecede bir dağılmaya sebep olacağına inandığı türden bir deneyimin, hastanın buna tepkisinin ve bazı teknik meselelerin örneklerini sundu. Hasta son seanstan beri daha iyi hissettiğini söyleyerek söze başladı. İyi bir sabah geçirmişti ve öğle yemeğinden sonra yüzmeye karar vermişti. Kendisinden önce babasının da yaptığı gibi, öğle yemeğinden sonra sık sık yüzerdi. Yüzme kulübüne gittiğinde, şaşkınlıkla havuzun boşaltılmış olduğunu görmüştü. (Tamirat nedeniyle kapalıydı.) Bu manzara karşısında şoka uğramıştı. Tekrar kısa bir süre için duygusal kopuş yaşamış ve hemen kitapçıya giderek eşcinsel içerikli resimlere bakmayı düşünmüştü. Bir de bara gidip içmeyi, ama bu düşünce onu tiksindirmişti. (Hasta çok az içerdi.) Sonradan, eğer kendi başına olabileceği bir yer bulsaydı orada mastürbasyon yapabileceğini ilave etti. Bağlantı kurarak, kendisinin ani hayal kırıklığına ve gününün yapısındaki beklenmedik değişikliklere karşı ne kadar hassas olduğunu iletti. Yapının kendisi için önemini ve bundan aldığı desteği ifade etti. Gün içinde, bilhassa hafta sonlarında planlanmamış boş zamanla başa çıkmanın zorluklarını anlattı. Daha sonra seansta tekrar yüzmenin kendisi için anlamını vurguladı. Babası da yüzermiş ve hâlâ bir kulübe üyeymiş. Yüzerken kendini unutup yalnızca yüzmeye odaklanıyordu. Ilık su-

yun vücudunu sarmasına bayılıyordu; "tıpkı ana rahmindeymişim gibi", diyordu. Ben kopuş deneyimini, havuzun kapalı ve boş olmasından duyduğu hayal kırıklığına bağladım, zira bu babası gibi olma arzusunu, hem de gerilemeci, ana rahmi gibi bir atmosferi yeniden yaratma arzusunu engellemişti.

Bir sonraki seansta hasta geçen seans üzerine kayda değer ilaveler yaptı. Boş havuzdan dolayı geçirdiği travma ona eşcinsel resimlere bakmayı düşündürmüştü, fakat bana söylemediği belirli düşlemler ve eylemler de vardı. Düşlemleri arasında, kendisini tutmadan, kuralları bir tarafa itip, eşcinsel özlemlerinin yoğunluğuna kendini bırakıp kitapçıda herkesin gözü önünde mastürbasyon yapmak vardı; ve bunu yapsa menisi bütün dükkanı sele boğacaktı. Ayrıca "İnanılmaz Dev Adam" (Incredible Hulk) gibi olma düşlemi de vardı; hastanın inancına göre varlığı kızgınlıkla tetiklenen, devasa ve müthiş güçlü biri. Bana bunları bir gün önce niye anlatmadığını sordum. Hasta bunu farkında olmadığı için mi, yoksa sadece bunun hakkında konuşmak istemediği için mi söylemediğinden emin değildi. Tabii bunların hiçbirini yapmadığını söyledi. Eşcinsel materyalin olduğu kitapçıya gitmek yerine o sıradan bir kitapçıya gitmiş ve öğleden sonrasının bir bölümünü kitap karıştırarak geçirmiş, ancak kendini iktidarsız ve duygusuz hissetmişti. Ben cevabımda, görünüşe bakılırsa kendini iki uçtan birinde, ya teşhirci bir düşlemin merkezinde, yahut da duygusuz ve iktidarsız bir konumda görme ihtiyacını hissettiğini söyledim.

Dinamiklere bakarak, Kohut, hastanın boş havuza gösterdiği tepkiyi bir dağılma olarak nitelendirdi. Benim yaptığım ilk formülasyonları ve hastaya yaptığım yorumları onayladı. Ama benim hastanın kendini iki uçtan birinde görme ihtiyacına dair yorumuma karşı çıktı. Kohut, yorumun doğru olup olmadığından

emin olmadığını, fakat ne olursa olsun hastaya faydası olacak pek bir şey katmadığını hissettiğini söyledi. Ona kalsa, bunun yerine hastanın attığı olumlu adımı vurgulardı. Hasta eskiden olsa eşcinsel içerikli kitapların olduğu kitapçıya giderek, eşcinsel tatmin yoluyla iyilik hissini onarmanın çekiciliğine teslim olurdu. Oysa bu sefer direnmişti ve sıradan kitapçıya gitmişti, öğleden sonrayı da, her ne kadar kendini iktidarsız ve duygusuz hissetse de, her zaman okuduğu kitaplara bakarak geçirmişti. Kohut muhtemelen hastanın boş havuzdan uğradığı hayal kırıklığının getirdiği hoşnutsuzluğa ve kaygıya katlanma yetisini onaylayacak bir şeyler söyleyeceğini ilave etti. Size yardım için gelen bir hastaya, sanki yardım etmek sizi ilgilendirmiyormuş gibi davranmanın hiç manası olmadığını da ekledi. Eğer böyle bir hasta ileriye doğru adım atarsa, genellikle buna dikkati çekilmeli ve bu onaylanmalıdır. Tabii bu her zaman arzu edilir bir şey olmayabilir, fakat olursa da, hastanın ilerlemeye "hapsolmayacağı" bir şekilde yapılmalıdır.

Birkaç ay sonraki bir seansta hastanın bir rüyası Kohut'un yazılarında bahsettiği analistle "kaba özdeşleşme" (gross identification) kavramına güzel bir örnek sağladı. Kohut bu özdeşleşmenin genellikle bir gelişme göstergesi olduğuna, ileride daha incelik kazanacağına ve sonra da hastanın azar azar analistin işlevselliğinin kendine uygun özelliklerini dönüştürerek içselleştireceğine inanıyordu. Bu gelişmenin büyük ölçüde doğal ve gerekli bir analitik süreç olduğunu hisseder görünüyor, gerektiğinde uygun yorumlarla geliştirilmesini yeğliyordu. Fakat aşırı yorum yapmanın bu gelişmeyi engelleyebileceğini de düşünüyordu. Bahsedilen seansa hasta, bir önceki gece karısı ile yaşadığı alışılmadık olumluluktaki cinsel ilişkiyi anlatarak başladı. Bunun arkasından, hastanın gülerek binalarımızın kaynaşmasıyla ilgili ol-

duğunu söylediği bir rüya geldi. Rüyasında kendisi benim ofisimin olduğu Psikanaliz Enstitüsü'nün kütüphanesindeydi. Bu kütüphanenin ortasında iki sıra kitap vardı ve bunlar aslında onun ofis binasının yeni kütüphanesine aitti. Hasta Enstitü kütüphanesinde bir müddet kaldıktan sonra holde yürümeye başlıyor ve bir başka analistin kapısı önünden geçiyor. Bu ofisin kitaplarla dolu olması dikkatini çekiyor. Hasta rüyasında benim ofisimin de oralarda olduğunu tahmin ettiğini ve kendisini, ofisimin tam yerini bulup bulamayacağını merak eder bulduğunu söyledi. "Belki de aynı katta bir yerdeydi," dedi.

Kohut'a göre bu tipik bir kaba özdeşleşme rüyasıydı. Hastanın kütüphanesinin bir kısmı benim kütüphanemdeydi; bu da benimle bir tür kaynaşma olarak görülebilirdi. Kohut'a göre bu rüya kendisinin yazdığı türden kaba özdeşleşmeye güzel bir örnekti ve genelde analitik sürecin derinleştiğinin göstergesiydi. Genellikle bu süreci kaygının takip ettiğini söyledi. Rüyanın sonunda hastamın benim ofisimin nerede olduğunu ve bulup bulamayacağını merak etmesi bu kaygıyı temsil ediyor olabilirdi.

Kohut kaygının sebebini, rüyanın, hasta ve analist arasında bir özdeşleşme kaynaşmasını temsil etmesine bağladı; aynı zamanda hasta analisti kendiliknesnesi olarak kaybetme tehlikesini hissediyor olabilirdi. Bu, özdeşleşmenin sonucu olarak, doğrudan bir kayıp olabilirdi. Yahut da dolaylı olarak, hastanın benim gibi olmakla, benimle rekabete gireceği ve çatışacağı ve benim tarafımdan misillemeye uğrayacağı korkusundan kaynaklanabilirdi. Yani rüyanın ana hattı, hastanın benimle özdeşleşmesi ya da kaynaşması, ikincil olarak da benimle olan kendilik-kendiliknesnesi ilişkisini benimle özdeşleşerek kaybetme korkusu idi.

Bu mealde Kohut kendi hastalarından birinin birkaç yıllık

analizden sonra gördüğü buna benzer bir rüyayı anlattı. Bu rüyayı duyduğu zaman Kohut hastasına özdeşleşme ya da kaynaşma kavramlarını işaret etmiş ve gelişen bir analitik ilişkiye girdiğini düşündüğünü söylemiş. Bu noktadan sonra da başka bir yorum yapmamış. Kohut, bunun kendisine karşı duyulan husumeti inkar etme çabası olabileceğini öne sürmemiş, hastanın kendiliğinden getirdiklerinin dışında çağrışımlar talep etmemiş, başka herhangi bir manevraya da, kendiliğinden gelişen analitik zenginliği bozmamak ve engellememek için girişmemişti. Aksine Kohut bu kaba özdeşleşmeyi çok yoksun, donuk bir kişiliğin buzlarının erimesinin ilk adımı olarak görmüştü. Kohut sözüne devam ederek, iyi sonuçlanan bu analiz süreci içinde, kaba özdeşleşmelerin daha incelikli hale geldiğini ve kısmi özdeşleşmelerin daha belirli bir şekilde analistin kendiliknesnesi işlevleriyle ilişkili hale geldiğini söyledi. Böyle incelmiş, işlevsel özdeşleşmelerin seçilmiş ve uygun tarafları hasta tarafından zamanla içselleştirilmiş ve böylece önceleri eksikleri olan psişik yapısının bir kısmı tamamlanmıştı. Bu süreç, Kohut'un dönüştürmeli içselleştirme adını verdiği olayın önemli bir yönüdür.

Hasta devam ederek bu seansın başında olanları anlattı. Erken gelmişti ve binanın içinde "orada burada dolaşmaktansa" bekleme odasında, bana yakın oturmak ona daha rahat gelmişti. Burada Kohut, bu ilave çağrışımların önceden dediği gibi iyileşme başlangıcına işaret eden bir rüyanın arkasından gelen bir tepki olduğunu hissettiğini söyledi. Hasta benimle özdeşleşme ya da yakınlık ifade ettikten sonra ilişkimizin kaybolabileceği kaygısına kapılıp, bana olabildiğince yakın hissedebilmek için bekleme odasında oturmayı tercih etmişti.

Bir aya yakın bir süreden sonra hastam bir seansta benzer temalara değindi. Bu seanstan sonra ben yaklaşık bir hafta orada

olmayacaktım. Hasta bu duruma iki kısımdan oluşan bir rüya ile tepki verdi. Birinci kısımda bir odada babasının ona vermeyi vaat ettiği kıymetli antika yazı masasına benzeyen bir masada yazı yazıyordu. Bana şöyle anlattı: "Oradaydınız. Gidiyordunuz. Ben çok tedirgindim. Sonra ben yerde size doğru emekliyordum, gitmemeniz için bağırıp ağlıyordum, ama siz yine de gittiniz." Bu birinci kısmın sonuydu. Önce hasta bu rüyanın bir opera gibi fazla dramatik olduğunu söyleyerek rüya ile arasına mesafe koymaya çalıştı. Sonradan emeklediği sahnenin umutsuzluk ifade eder gibi olduğunu söyledi. Akabinde rüyanın ikinci kısmını anlattı; bu muhtemelen yarı rüya, yarı düşlemdi. Bu kısımda kendisi eşcinsellere giyim satan bir mağazanın sahibiydi. Erkek müşteriler külot ve bunun gibi şeyler almaya geliyorlardı. Hastam bu adamları öpüyor, arka odaya götürüyor, sevişiyor ve orjiler yaşıyordu. Buna dair çağrışımları, bu eşcinsel sahnenin ona sıkıcı geldiğiydi. Eskiden böyle sahnelerden duyduğu heyecan artık yoktu. Bununla beraber, benim gitmemle bir tür eşcinsel deneyim düşleminin art arda geldiği tanıdık dizgeyi fark etti. Ben, kendisinin rüyayı anlatırken bu sahnelerden heyecanlandığı intibaını edindiğimi söylediğimde, öyle olsa bile bunun farkında olmadığını söyledi. O, ısrarla, bu rüyadaki sahnelerin, eskiden böyle rüya ve düşlemlere eşlik eden heyecana nispetle, sıkıcı ve ilginçlikten uzak olduklarını söyledi.

Kohut, tabii ki benim hasta ile girişti̇ğim münakaşaya itiraz etti. Benim yine işleri gereğinden fazla karıştırdığımı ve hastanın deneyimindeki olumlu tarafları göz ardı ettiğimi hissediyordu. Analistin, ancak ve ancak çok dikkatli düşündükten sonra hastanın "gerçekte" ifade ettiğinin tersini hissettiğini söyleyebileceğini, anlattıklarının içini dışına, başını ayağına çevirebileceğini anlattı. Kohut bu dizgeyi şöyle anlardı: Hasta, babasının gittiği-

ni gören bir çocuk gibi, benim gitmemden mutsuzluk duyuyordu. Baba ile analist arasındaki bağlantıyı antika masa ifade ediyordu, babanın hastaya vermekte olduğu çok kıymetli bir şey. Analist-babayla bir ilişki deneyimliyor, sonra da bu ilişki tehlikeye düşüyordu. Çocuk gibi davranıp, yerde emekleyerek, "babacığım, gitme", diye bağırıp ağlamasına rağmen ben gidiyordum. Hasta, aktarımdaki bu kırılmayı izleyen eşcinsel düşlemden bir şekilde eskisi kadar zevk almadığını hissediyordu. Bu, hastanın analizde kat ettiği gelişmenin ve büyümenin işareti idi. Kohut dizgenin böyle anlaşılması ve yorumlanması gerektiğine inanıyordu.

Yukarıdaki klinik olaylar zinciri, rüya ve açıklayıcı yorum dahil, büyük ihtimalle optimal bir engellenmenin (frustration) yorum vasıtasıyla çözümlenmesinin yol açtığı dönüştürmeli içselleştirme ile bir "parça" psişik yapılanma edinilmesinin bir örneğiydi. Kohut bu sonucun anlattığım birçok seansta görüldüğüne, fakat muhtemelen yapı kurulmasının, benim burada bahsetmediğim ama malzemeyi kavrayışımın verilen örneklerden daha doğru ve kapsamlı olduğu diğer seanslarda daha belirgin olduğuna inanıyordu. (Ben bu makalede Kohut'un düşünme ve çalışma tarzını daha iyi göstermek için, görüşlerinin benimkilerden ayrıldığı seansları seçtim). Kohut, her ne kadar burada tasvir edilen durumlardaki bazı müdahaleler en uygun müdahale olmasa da, analizin iyi gittiği görüşünü ekledi.

Analizin dördüncü yılının başında idealizasyon aktarımı çok yoğun ve belirgin bir hale geldi. Hasta duygusal bir biçimde, beni ne kadar uzun boylu, yakışıklı, kuvvetli sezgileri olan, fevkalade yardımcı ve yetenekli bir analist olarak gördüğünden söz etmeye başladı. Bir keresinde (çok meşhur, yerel bir analiste gönderme yaparak), "Siz Dr. X'ten bile iyisiniz", diye ağzından

kaçırdı. Rüyalarında da bu yoğun idealizasyon temaları vardı, fakat eskisine göre daha olgun bir şekildeydiler. Örneğin, önceleri analizde bir kesinti olduğunda (iki üç günlük bile olsa) hasta açıkça eşcinsel içerikli bir rüya görebilir, mutlaka tekrar birleşmemizi, bundan duyduğu hazzı ve buna duyduğu özlemi içeren, genellikle de bunlara odaklanan çağrışımlar yapardı. Bu dönemde ise cinselleştirme çok azalıp yerini yoğun fakat daha olgun bir idealizasyona bırakmıştı.

Örneğin birkaç günlük kesintiden sonraki bir rüyasında, büyük bir konser salonundaydı ve yerini bulduğu zaman, "büyük şefin", çok meşhur ve müzik dünyasının ileri gelenlerinden bir orkestra şefinin arkasında olduğunu gördü. Bu yakınlıktan müthiş bir haz duyduğu gibi, şefin şöhretini de paylaşmış hissediyordu. Hiç tereddüt etmeden o şefle beni bağdaştırdı. Garipti ki, bu dönemdeki aktarımı beni çok rahatsız etti. Bu idealizasyon aktarımının gücünü başka yöne yöneltme isteği duyduğumu fark ettim. Kendimi mahcup ve tedirgin hissettim. Her ne kadar okuduklarımdan, hastamın idealizasyonunun muhtemelen benim bastırılmış büyüklenmeciliğimin çözümlenmemiş taraflarını uyardığını pekala bilsem de, kendi içebakış çabalarımla olayı kavramakta zorluk çektim.

Bu benim yoğun idealizasyon aktarımı ile ilk tecrübemdi. Zannederim önceleri, bu yoğunluğa erişmeden, aktarımı başka tarafa yönlendirmiştim. Birçok yıllık analiz tecrübeme rağmen hiç beni bu kadar rahatsız eden bir aktarım ilişkisi yaşamamıştım. Hiç şüphe yok ki, hastalarımın en yoğun öfkesi, en kırıcı eleştirisi bile beni bu idealizasyon aktarımı kadar rahatsız etmemişti. Benim narsistik fenomenlere ve genelde Kohut'un çalışmasına yönelik ilgim, hiç şüphem yok ki, bu alanda bir derece yaralanabilir olmamla ilgilidir. Yine de, Kohut'un yazdıklarını

okuyarak ve ondan süpervizyon alarak, bu aktarımın genişlemesine, yoğunlaşmasına ve devamına müsaade edebildim. Derinlemesine çalışma ilerledikçe, deidealizasyon dönemleri sıklaştı ve zamanla bunlar da çok yoğunlaştı. Yine de bunlar bana daha "tanıdık" ve öznel bir bakış açısından ne yeni, ne de başa çıkılması zor olan şeyler gibi geldi.

Bu genel dönemde hastamın ardı ardına gördüğü iki rüya, Kohut'un, analistin hastadaki gerileme eğilimlerine odaklanmasından çok, sağlıklı eğilimleri teşvik etmesinin faydalarına dair görüşlerini açıklamasına vesile oldu. Rüyanın birinde, barda oturan iki grup vardı. Hastanın da bu gruplardan birini seçerek ona katılma şansı vardı. Bir grup kadınlardan, ikinci grup eşcinsel erkeklerden oluşuyordu. Hasta kararsızdı ve hangi gruba katıldığı pek belli değildi. Birkaç hafta sonraki bir rüyasında hasta bir barda bazı kadınlarla masada oturmuş, gülüşüp konuşuyordu. Etrafına baktığında, arkasındaki bir masada içki içen, belki de poker oynayan heteroseksüel erkekler görüyordu. Heteroseksüel erkekler yerine kadınlarla oturup konuşmaktan utanç ve mahcubiyet duyuyordu. Hasta çeşitli çağrışımlar yaptı. Bunların arasında, ailedeki ilgiden dolayı kendisinin de antika eşyalara, gümüşlere, porselene dair birçok erkeğe göre daha bilgili olması ve bu tarafının efemine hislerine katkıda bulunması gibi yorumlar da vardı. Fakat biraz sonra tekrar rüyasında kadınlarla oturmanın verdiği rahatsızlığa dönüp, bunun altını çizdi. Benim rüyaya tepkim, kadınlarla oturmanın onu niye rahatsız ettiğini onunla beraber merak etmekti.

Kohut, bunun bir hata olduğunu düşünüyordu. Benim, malzemenin yanlış bir dalını seçtiğimi söyledi. Bu rüya, rüyalar dizisi içinde, hastaya, kadınlarla oturmak ve heteroseksüel erkeklere katılmak arasında anlamlı bir seçim tanıyan ilk rüyaydı. Ko-

hut'a göre daha verimli bir yorum, olumlu eğilimlere odaklanıp seçme hakkına işaret ederdi. Bundan önceki rüyalardaki tek seçeneği ya kadınlarla, ya da homoseksüel erkeklerle oturmaktı; ama sonraki rüyada, kadınlarla oturma ya da heteroseksüel erkeklere katılma şansına sahipti. Kohut için bu, işaret edeceği bir gelişmeydi. Benim hastayı mahcup eden sahneye odaklanmam, bu pozisyonda olmasını teşvik ettiğimi ve onayladığımı ima edebilirdi. Kohut bunun hastayı sağlıksız bir gerilemeye zorlayan ve klasik analizde çok görülen duruma örnek olduğunu söyledi. İlginç olarak, Kohut'la olan süpervizyonun ertesi seansta hasta, benim rüyasını yorumlarken vurguladığım noktaya şaşırdığını ifade etti. Adeta kendisini ya eşcinselliğe geri itiyormuş, ya da en azından kadınlarla olan özdeşleşme tarzını değiştirmesine yardımcı olmuyormuş gibi olduğumu söyledi.

Analizin bu döneminde bu vakadaki psikopatolojinin ana hatlarını tartıştık. Kohut resmiyetten uzak ve özetleyici bir şekilde, hastanın sorunlarının annelik işlevlerinin eksikliğinden kaynaklandığını söyledi. Bir kısmı annenin depresyonda olmasından, diğer kısmı annenin hastalıklarından ve genellikle doğumlar için evde olmamasından kaynaklanıyordu. Bu travmalardan dolayı hastanın annesi ile yakın, doyurucu ve aynalayıcı bir ilişkiden ümidi kesip, idealize ettiği babasına döndüğünü düşünüyordu. Kohut bu denemenin de başarısız olduğu ve hastanın bugünkü semptomlarının birçoğunun kaynağı olduğu fikrindeydi. Analize başladığı zaman eşcinsel düşlemleri ve arzuları, idealize edebileceği çeşitli erkeklerle erotize bir yakınlık, temas ve kaynaşma-özdeşleşmesine dair birçok arzu içeriyordu. Başka bir semptomu, daha karmaşık bir açıklama gerektiriyordu. Hastanın erkeklere anal yoldan girme arzusunda, hayal kırıklığına uğratan, saldırgan baba ile özdeşleşme vardı. Ayrıca, bu erkeklere

(Kohut'a göre kendi erkek kardeşlerini temsil ediyorlardı) sembolik olarak babasından isteyip de alamadığı erkekliği veriyordu. Bir başka deyişle, bilinçdışında erkek kardeşleri ile bağlantılı olan eşcinsel partnerlerine, anal yoldan girerek, babasından hiçbir zaman alamadığı erkekliği enjekte ediyordu.

Kohut, ilk duyuşta bunun, bu tür sapkınlıkların klasik anlamdaki kavramlaştırılmasına çok yakın gelebileceğini ekledi. Buradaki çok önemli olduğunu düşündüğü fark, temelde bir vurgu farkıydı. Kohut'a göre, hastanın gerçekte babasından isteyip de kafi derecede alamadığı, iyi bir baba-oğul ilişkisiydi. Babasını idealize etmek, onunla paylaşmak ve onun tarafından aynalanmış hissetmek için bir fırsat istiyordu. Eğer bu tür deneyimleri kafi derecede yaşamış olsaydı, çocuklukta dönüştürmeli içselleştirme yoluyla yeterli bir erkek kimliği hissi edinme şansı olmuş olacaktı. Bunun yerine erkeklik hissi kırılgandı ve hasta kendisini iyileştirmek ve ihtiyacı olan sağlam bir erkek kimliğine ulaşmak için, sembolik ve cinselleştirilmiş bir yol bulmuştu. Bir başka deyişle, sapkın semptomlar ve bunlarla ilişkili davranışlar ve dürtüler, esas olarak dağılma ürünleriydi ve ikincil önemdeydi. Ana sorun hastanın özlemini çektiği, gelişme yıllarında yeterli derecede sağlanmayan, yapılandırıcı bir baba-oğul ilişkisiydi. Analiz sürecinde bu sorunların yeniden açılması ve idealize kendiliknesnesi aktarımının derinlemesine çalışılmasıyla ümit edilen ve beklenen, bu vakada olduğu gibi, ihtiyaç duyulan yapılanmanın dönüştürmeli içselleştirme yolu ile önemli ölçüde gerçekleşmesidir.

Kısa bir süre sonra bir seansta olanlar Kohut'un savunma yorumları üzerine bazı görüşlerini sergilemeye yaradı. Hastanın sunduğu malzeme, ona benimle kavga etmek ister gibi göründüğünü ve içsel yaşam deneyiminden kaçınabilmek için kavga çı-

karmak istediğini düşündüğümü söylememe sebep oldu. Bunun temelde doğru olduğuna inanıyordum. Kohut buna katıldı, ancak yapış şeklime itiraz etti, çünkü tarzımın hastada suçlanmışlık hissi yaratacağına ve bunun da müdahalenin etkinliğini azaltacağına inanıyordu. Kohut şöyle diyebilirdi: "Sen benimle kavga çıkarmak istiyorsun, çünkü senelerdir içindeki boşluk hissini böyle geçiştirdin, kendini sıkılmaktan böyle kurtardın ve bu yolla senin için önemli olan insanlarla anlamlı ilişkiler kurabildin." Böyle diyerek Kohut savunma yorumunu genetik unsurlarla birleştirmiş olurdu. Şüphesiz analist genetik yönün ne olduğunu hissedebilmeli ve bunu hastaya daha az eleştirel ve suçlayıcı bir biçimde sunmalıdır ki, malzemeyi samimiyetle ortaya çıkarmakta daha verimli olabilsin.

İdealizasyon aktarımı derinlemesine çalışıldıktan, deidealizasyon öne çıktıktan ve aktarımın her iki döneminin de yoğunluğu azalmaya başladıktan sonra, hasta tedaviyi sona erdirmekten söz etmeye başladı. Bir seansta hasta, beş ay sonra, Haziran'da bitirmeye karar verdiğini söyledi. Sonraki seansta bir rüyasını anlattı. Bu rüyada bir asansördeydi. Asansör beşinci kata geldiğinde halatı kopuyordu. Asansör hızla aşağı düşerken, annesinin kollarındaki bir bebeği kapıyordu. Kendisini ve bebeği dibe çarpmanın sarsıntısından korumak için sıkıca tutunuyordu. Ben bu rüyaya genetik bir yorum yaparak, bunun beş yaşındayken, annesi doğum yaptığı ve sonradan çok hastalandığı, böylece kendisinin annesinden uzun bir süre uzak kaldığı zaman yaşadığı travmayla bağlantılı olduğunu düşündüğümü söyledim. Bana göre bebek kendisini temsil ediyordu ve kendini travmaya karşı, annesinin çocukluğunda koruyabildiğinden daha iyi bir şekilde korumaya çalışıyordu.

Kohut benim yorumumu kabul etse de, bu noktada en uy-

gun yorum olmadığını düşünüyordu. Bir önceki seansta hastanın ilk defa belirli bir ay seçerek, yaklaşık beş ay sonra analizi bitirmek istediğini söylediğini bana hatırlattı. Bundan önce çok kere analize son vermekten söz etmişti, ama ilk defa belirli bir aydan bahsediyordu. Kohut bu rüyayı, hastanın deneyiminde analizin sonunun, asansörü tutan halatın kopması gibi, ani bir destek kaybını temsil ettiğinin bir işareti olarak göreceğini söyledi. Bu açıdan bakılınca asansörün hızla düşüşü daha yakından, analizin sonuçlanmasıyla hastanın benimle olan temasını kaybetmesinden doğacak ani şoka kendini hazırladığı ve kendisini bundan korumak istediği biçiminde anlaşılırdı. Belirlenen tarih yaklaşık beş ay sonra idi ve analizin beşinci yılının sonu oluyordu. Bu özel klinik durumda Kohut, ikisini de doğru bulmakla beraber, aktarım yorumunun yakınlığını, benim sunduğum genetik yoruma tercih ediyordu.

Kohut, önce aktarım ilişkisine odaklanması, sonra, elverişli materyali, genetik materyalle gittikçe kapsamlı ve açıklayıcı bir şekilde bağlamasıyla, genel anlamda "klasikçi"ydi. Tarif ettiğim seanstan yola çıkarak Kohut şöyle dedi:

> Biliyorsun bu hasta birdenbire desteği kaybetmekten çok korkuyor ve böyle kayıplara karşı çok hassas. Belki de bu noktayı ona tekrar işaret etmelisin. Bir de hatırlamalısın ki, bu hasta hem sıklık, hem ilişkinin kalitesi, hem de kendine dair hisleri bakımından, ilk defa heteroseksüel ilişkilere tam olarak giriyor. Bu pozisyonda daha yeni sayılır. Alışması için zamana ihtiyacı var. Analizin bitiminin getireceği şoku hafifletmek için zamana ihtiyacı var.

Kohut bu sebepler yüzünden genellikle hastaya bitiş süresinde bol zaman tanımaya, eğer belirlenmiş olan zamanın çok erken olduğu ortaya çıkarsa analitik çalışmayı sürdürmeye razı olduğunu söyledi. Ayrıca uygun gördüğü vakalarda seans sıklığını derece derece azalttığını, bitime kadar aynı sıklıkla çalışıp birden kesmekte ısrar etmediğini de açıkladı.

Analizin bitimine doğru hastam uzun bir rüya anlattı. Kohut'un bu rüyanın bir kısmıyla ilgili yorumları bilhassa ilginçti. Bu rüyada hasta eski moda yüksek tavanlı, beyaz duvarlı ve beyaz emaye yataklı bir hastanedeydi. Duvarlarda resimler vardı. Kendisi bir başka hastayla resimlere bakıyordu. Birdenbire öbür hasta "Aman Allah'ım! Bunlar sahici", diyordu. Daha dikkatli bakınca hasta çok heyecanlanıyordu. Duvarda eski ustaların tabloları vardı. "Bir Degas, bir Renoir, bir Monet ...", diye sayıyordu. "Allah'ım bunlar servet. Her biri yüz binlerce dolar eder." Eski ustaların gerçek olmasından dolayı kendini yücelmiş hissediyordu, çünkü bu resimler hastalara aitti, dolayısıyla kendisine de aitti. Söylediğim gibi bu rüyanın ufak bir parçasıydı ve hasta bu rüyanın tümüne dair geniş çağrışımlar yapmıştı.

Buradaki amacımız bakımından hastanın yaptığı çağrışımlardan en ilginçlerinden biri, hastanedeki sahici ve çok kıymetli sanat eserlerini ailesinde olan bazı antikalara ve resimlere ve benim ofisimdeki birkaç şeye (oryantal bir halı, antika porselen vazo) bağlamasıydı. Hasta ofisimdeki bu şeylere kalitesinden dolayı hayranlık duyup rüyadaki resimlerle bağlantı kurmuştu. (Hakikaten bu iki parça kaliteliydi, ama benim ofisimde sıradan olan bir yığın şey de vardı. Öyle ki hasta, birçok sıradan şey arasından bu iki kaliteli parçayı rüyası için bilhassa seçmişti.) "Eski ustalar" hakkında da çağrışım yaparak, bunun çift anlamlı oluşuna, hem tablolara, hem de tabloları yapan ustalara işaret edi-

şine dikkat çekti.

Kohut rüyanın tümüne ve hastanın bol çağrışımlarına dair söyleyecek çok şey buldu, ama en ilginci resimlerin hakiki oluşuna dair olanıydı. Kohut hastanın sahiciliği keşfetme heyecanından, hem de sahiciliğin kendisinden etkilenmişti. Kohut hastanın bu tepkisinin, bu bağlamda, hastanın benden hem sahici, hem de çok kıymetli bir şey aldığı, aynı zamanda, anne ve babasından da epey kıymetli bir şeyler almış olduğunu düşündüğü anlamına geldiğini hissettiğini söyledi. Eski ustalar sahiciydi, analitik çalışmanın sonucu da ona sahici görünüyordu. Üstelik anne-babasıyla yaşadığı sahici ve tutarlı tecrübelerinin de daha farkındaydı. Azımsanamayacak kadar sağlıklı olmasını o tecrübeler sağlıyordu.

Kohut, genellikle bir buçuk saat süren süpervizyon seanslarımızda hiç not almadı. Akabindeki buluşmamızın başında, ben ayrıldıktan sonra tuttuğu notları okurdu. Onun hastalığının en ağır olduğu zamanlarda bile tuttuğu bu notların doğruluğu ve eksiksizliği beni çok etkilemişti. Kohut süpervizyonda tartıştığımız materyali özetlerdi. Ayrıca neyi iyi ele aldığımı, nerelerde en uygun şeyi yapmadığımı ve nerede onun görüşüne göre yanlış yola saptığımı gösterirdi.

İki ayrı nokta daha aklıma geliyor: Kohut soru sormayı sevmezdi. Analizde soruların çok tutumlu kullanılması gerektiği görüşündeydi. Sorular sorarak birinin analiz edilemeyeceğini, bazı anlarda soruların da yeri olduğunu, fakat hastayı anlamanın yükünün analistte bulunması gerektiğini söylerdi. Hastayı dinlemek, duygu durumunu ve o durumun anlamını empatik olarak kavramak analistin işiydi. Analist bu sorumluluğunu, hastaya aklından neler geçtiğini sorarak feshedemezdi.

Kohut'un çalışma tarzı açıkça yorumcu bir tarzdı. Eğer onun-

la çalışırken eleştireceğim klinik bir nokta varsa, o da bana göre çok fazla yorum yapmasıydı. Bazı şeylerin söylenmeden bırakılması gerektiğini düşünüyordum. Ama artık öyle hissettiğimden emin değilim. Belki de ben Kohut'un materyali hemen kavrama ve ondan anlam çıkarma kabiliyetini kıskanıyordum. Ne olursa olsun Kohut'un çok aktif bir analist olduğunu söylemek istemiyorum; aksine benim edindiğim intiba şuydu: Kohut geleneksel anlamda "beklemede" olan bir analist gibi çalışıyordu. Diğer taraftan yorumun önemini hep vurguluyordu. Ona göre yorum, sonraki yazılarında da tasvir ettiği gibi, bir yandan hastayı anladığını, hasta, analistin onun ne hissettiğini bildiğini idrak edecek biçimde göstermekti. Aynı zamanda, analistin daha sonra hastaya davranışlarının çıkış noktasını ve anlamını, duygu durumunu ve düşlemlerini gösterdiği açıklama safhasıydı. Onun yorumlama çabaları, öncelikle aktarıma ve bağlantılı genetik alanlara odaklıydı. Buna rağmen mantıklı, tedbirli aktarım dışı yorumları ve hastanın süregelen analiz dışı ilişkilerini incelemeyi kabul etmekle kalmayıp, bunların çok kere gerekli olduklarını da savunuyordu.

Çeviri: Serin Öğet Meskill

"BAY PSİKANALİZ" HEINZ KOHUT: ALLEN SIEGEL'LA SÖYLEŞİ

YAVUZ ERTEN[47]

Kendilik psikolojisi uygulayıcı ve kuramcılarından Dr. Allen Siegel, Şikago'da yaşayan ve çalışan bir psikanalist ve psikiyatristtir. Şikago Psikanaliz Enstitüsü ve IPA üyesidir. 1998 yılından itibaren defalarca İstanbul'u ziyaret ederek konferanslar veren, seminerler düzenleyen, vaka çalışmaları yapan Dr. Siegel, ülkemize çok sayıda psikanalistin eğitimci olarak gelmesini de sağlamıştır. Allen Siegel, Anadolu Psikanalitik Psikoterapiler Grubu'nun kurucularındandır ve şu sırada bu grubun başkanıdır. Kendilik psikolojisinin kurucusu Dr. Heinz Kohut'la altmışlı yıllarda birkaç sene süren bir psikanalitik deneyim yaşama şansına sahip olmuştur.

2003 yılının Ocak ayındaki ziyaretinde Dr. Siegel'la 'Bir Psikanalist Olarak Heinz Kohut Kimdi?' sorusunun yanıtlarını, bir söyleşi çerçevesinde tartışma olanağını buldum. Aşağıda bu söyleşiyi bulacaksınız.

---

47) Erten, Y. (2003). Bay Psikanaliz Kimdir? Heinz Kohut üzerine Allen Siegel ile bir Söyleşi. *Psikanaliz Yazıları*, 6, 91-100.

Yavuz Erten- Bu söyleşiyi yapmayı kabul ettiğiniz için teşekkür ederim. Heinz Kohut psikanaliz içinde gerçekleştirdiği kuramsal devrimle tanınan bir psikanalist. Genellikle Kohut'un, 'kuram'da olanına benzer bir etkiyi psikanalizin 'kurum'unda da yarattığı düşünülür. Yani enstitülerin yapısı, adayların eğitimi, vs. Galiba daha çok Avrupalılar böyle düşünüyorlar. Belki Jacques Lacan'ın Kohut'a düşmüş gölgesi bu. Lacan'ın kurumla ilgili düşüncelerine benzer olgular bir bakıma Kohut'a yansıtılıyor gibi. Kohut'un kurum üzerinde gerçekten Lacan'ınki gibi yenilikçi (belki sapan) düşünceleri ve etkileri oldu mu? Kohut'un yazdıkları, söyledikleri ve uyguladıklarından sonra, enstitüler, ya da adaylar, Kaşer[48] (Kosher) Psikanalitik eğitimden uzaklaştılar mı?

Allen Siegel– Öncelikle bana böyle bir fırsatı verdiğiniz için size ve Psikanaliz Yazıları'na teşekkür ederim.

Ben söyleyeceklerime, sorunuza peşinen 'hayır' diyerek başlayayım. Avrupa'da, ya da Türkiye'de böyle bir görüş veya inanç varsa, bu çok büyük bir yanılgı. Heinz Kohut sonuna kadar, sizin deyiminizle Kaşer bir eğitime inanıyordu. Şikago Enstitüsü, Berlin Enstitüsü model alınarak tasarlanmıştır ve eğitim standartları dünyadaki pek çok enstitüye göre çok yüksek ve ağırdır. Heinz Kohut bu eğitim standartlarının ödünsüz takipçisi ve uygulayıcısıydı.

Heinz Kohut iyi bir Freud okuyucusu, araştırmacısı ve öğreticisiydi. 1950 ve 1960'lı yıllarda Şikago Enstitüsü'nde Freud derslerini o verirdi. Bu dersler çok saygı görürdü. Sadece öğrenciler değil, eğitimini bitirmiş olanlar bile o derslere katılırlardı.

48) Kaşer, Musevilikte bir nesnenin dinsel amaçlara uygunluğu demektir ve dine uygun beslenmeyi de tanımlar. Ingilizce'de mecazi olarak "kurallara uygunluk" anlamında da kullanılır.

Derslerdeki dili çok netti. Freud'u derinlemesine anlamıştı ve onun bakışını çok ustaca yansıtıyordu.

Kohut, enstitünün müfredatını düzenleyen üç kişilik komitenin bir üyesiydi. Diğer üyeler Fleming ve Shapiro'ydu. Kohut'un bakışı ve kararları enstitünün eğitim politikalarını doğrudan etkiliyordu. Kohut, diğer iki kişiyle birlikte, eğitim içeriğinin yoğunluğunun Freud üzerine olması gerektiğine inanıyordu. Eğitimde ana bölüm her zaman Freud'du.

Denebilir ki, 'bunlar altmışlardaydı...Kohut 1970'lerin başından itibaren değişti...'. Doğrudur. 1970'lerle birlikte Kohut kendilik psikolojisini geliştirdi. Kuramla ilgili görüşlerinin değişmiş olması, onun enstitünün yapısı, eğitimin şekli, vs. ile ilgili görüşlerini değiştirmedi. Enstitünün eğitimini tamamlamak için gerekli olan şartların değişmeden kalması gerektiğine inanıyordu. Daha doğrusu, bunlar Kohut için tartışma konusu veya nasıl diyeyim, bir sorun olmamıştı. Siz sorduğunuz için bu konuda yanıtlar üretiyorum. Kohut için böyle bir soru veya sorun yoktu.

Şikago Enstitüsü'nde uygulama şöyledir: Psikanalist olmayı düşünen birisi enstitüye başvurur. Ancak ciddi ve uzun görüşmelerden sonra aday olarak kabul edilir. Aday olarak kabul edilen kişi eğitim analizine başlamak zorundadır. Bu analiz yıllarca sürer. Analist ve analizan, uygun zaman olduğuna karar verdikleri zaman, kuramsal dersler başlar. Sonraki adım, adayın enstitüye ikinci kez başvurmasıdır. Bu başvuruyu "Olgunluk (matriculation) Komitesi" değerlendirir. Bu komite adayla görüşmeler yapar. Değerlendirmelerindeki ana nokta, adayın hasta görecek duygusal sağlık düzeyinde olup olmadığıdır. Eğer uygun görürlerse, aday eğitim vakalarına başlar. Eğitimi tamamlamak için dört hastanın analizini sürdürmek şarttır. Her bir hasta en az iki

yüz saat süpervizyona getirilmelidir. Bir hastanın analizini tamamlamak gereklidir. Ayrıca adaylar bir sınava girerler. Bu sınavda beş yıllık derslerin, seminerlerin konularından sorumludurlar. Ve son olarak da, adayların bir makale yazmaları gereklidir. Bu makale komiteye sunulur. Mezuniyet için bu makalenin nihai bir onay alması gereklidir. Görüyorsunuz, çok ağır, standartları çok yüksek bir eğitim bu. En az on sene sürer. Pek çok kişi sürecin bir yerlerinde takılır, bırakır. Ve Heinz Kohut bu eğitim formatını geliştiren isimlerden biridir.

Çok yakınlarda Philip Seitz'ın bir kitabı yayınlandı. Adı "Kohut'un Freudcu Vizyonu" (Kohut's Freudian Vision). Seitz, Kohut'un derslerinde yardımcı öğretmendi. Onun ders notlarını tutuyor, gözden geçiriyor ve saklıyordu. Kohut'un düşünce tarzını yakından tanıyordu. Bu kitapta Kohut'un derslerinin metinleri var. Kohut'un Freud'a, geleneğe, kuruma nasıl baktığı bu kitapta açıkça görülüyor. Kohut'un ne olduğunu ve ne olmadığını anlamak isteyen herkese bu kaynağı öneririm.

Yavuz Erten– 1971'de 'Kendiliğin Çözümlenmesi'ni yayınladıktan sonra epey bir şeyler değişti. Onun kuruma bakışında değişmediyse bile, kurumun ona bakışında değişti, değil mi? Eğitim Komitesi'nden, yani bu üç kişilik komiteden çıkarıldı. Toplantılara daha az çağrılır oldu. Selamı bile kesenler oldu. Çevresinde gençlerden oluşan dar bir grup kalmıştı. Tüm bunlar gerçek değil mi?

Allen Siegel– Evet, gerçek. Özellikle Eğitim Komitesi'nden çıkarılması onu inanılmaz ölçüde kırdı. Çok ağır ve gereksiz bir karardı. Bakın, size şunu söyleyeyim: Biraz önce sorunuzda Kaşer'den söz ettiniz. Musevi olmayanlar bu Kaşer meselesini sar-

sılmaz bir standart sanıyorlar. Ancak tüm Museviler bilirler ki –ben de bir Museviyim– birçok Kaşer vardır. Bir Kaşer diğerine hiç benzemeyebilir. Öyle bir Kaşer vardır ki, ne yiyeceğinizi şaşırırsınız; öyle başka bir Kaşer vardır ki, yenecek şeylere çok daha geniş yaklaşır. 'Kaşer' vardır; 'Kaşer-Kaşer' vardır; 'Kaşer-Kaşer-Kaşer' vardır. Bir insanın Kaşer'i, diğerinin Kaşer'i olmayabilir. Bu Kaşer meselesinde fazla kibirli ve kendinden emin davranmamak gerekir. Kohut'u yargılamaya kalkanlar, Kohut'un psikanalizin temelindeki anlayıştan hiç uzaklaşmadığını gözden kaçırdılar. Kohut bilinçdışına inanıyordu. Bu bilinçdışının analitik ortamda uyarılıp, kendini ifade etmesi gerektiğine inanıyordu. Ve kendini ifade etmeye başlayan bu bilinçdışının analist tarafından derinlemesine araştırılması ve anlaşılması gerekiyordu. Kohut bilinçdışının içerikleri konusunda klasik kuramdan ayrılıyordu. Cinsellik ve saldırganlığı yok saymıyordu. Ancak narsist güdülenmeyi onlardan daha önemli bir güdülenme ve gelişim olgusu olarak tanımlamıştı. Narsist olgular bilinçdışının patolojiden sorumlu ögeleriydiler. Yani, Kohut'un kafasındaki psikanalitik süreç, bir Freudcunun veya bir nesne ilişkicinin, bir ego psikoloğununkinden farklı değildi. Ancak sürecin içindeki yorumlama malzemesinde temel farklar vardı. Ancak bu her ekol için geçerli değil mi? Bir nesne ilişkicinin yaptığı yorum, onun bilinçdışının içeriği hakkındaki inançlarını yansıtıp, klasik Freudcu'nunkinden ayrılmaz mı?

Yavuz Erten– Tabii bir de seans içindeki tavır, tarz, tutum, vs. var. Herhalde farkı yaratan tek şey, yorumların içeriği değildi.

Allen Siegel– Kohut uzak ve soğuk muydu? Hayır. Kesinlikle hayır. Kibar ve arkadaşçaydı. El sıkardı, gülümserdi. Tüm

bunlara karşın, hastaya bunun bir analitik çalışma olduğunu, bir mesafe bırakmak gerektiğini çok iyi hissettirirdi. Uygun bir şekilde 'arkadaşça'ydı. 'Aşırı arkadaşça' değildi, yani 'arkadaş' değildi. Ona doğrudan bir soru sorulduğu zaman, önce sorunun arkasındaki dinamikle ilgilenirdi. Sonra uygun görürse, ender de olsa, soruyu yanıtlardı. Yanıtlamayabilirdi de. Analizana her zaman çok iyi hissettirirdi ki, mesele sadece görünür içerik değildir, gizil içeriğe bakmak gerekir. Burada şunu söylemek istiyorum, Kohut zaman zaman görünür içerik olarak değerlendirilebilecek şeyin de son derece önemli olduğunu düşünürdü. 'Her şey sadece ve sadece gizli içeriktir; hiçbir şey asla göründüğü gibi değildir' gibi bir bakışın yarardan çok zarar getireceğini düşünürdü. Onun için analitik ustalık, bunun böyle olduğu durumlar ile olmadığı durumları ayırabilme becerisiydi. Biliyorsunuz, düşlere bakışında da bu vardı. Ona göre, bazı düşler sadece kendiliğin o zaman-mekandaki halini yansıtan düşlerdir (Self-state dreams). Bazı düşler ise gizli içeriklere sahiplerdir. Açılmaları, deşifre edilmeleri gerekir. Bu iki düşü birbirinden ayırabilecek olan ise analitik ustalıktır. Düşlere, sorulara, anlatılan olaylara sadece gizli içerik arayarak; ya da diğer kutupta, sadece açık içeriği yeterli bularak yaklaşmak, ya fanatikliğin, ya da acemiliğin ürünüdür. 'Bir puro bazen sadece bir purodur'. Bazen de asla değildir.

Hastanın sorduğu bir soruyu yanıtlamadığı zamanlarda ise, sessizce, hiçbir şey söylemeden oturmazdı. Niye yanıtlamadığını kısaca açıklardı. O, soruları yanıtlamamanın arkasından sessiz bir şekilde oturmanın –daha doğrusu bunu her zaman, standart bir teknik olarak yapmanın– yanlış olduğunu düşünürdü. Bunun kaba olduğuna inanırdı. Ona göre analitik ortam, bir insanın psişesinin beklentilediği ortalama insani empatik çevre ol-

malıydı. O incelikli Viyana terbiyesini yansıtan bir beyefendiydi. Seansta bu kimliği ve kişiliği ile var olurdu.

Yavuz Erten– Dr. Siegel, siz onun analizanı oldunuz. Eğitim analiziniz boyunca onun seans içi etkinliğini birebir deneyimlediniz.

Allen Siegel– Bir noktayı düzelteyim. Ben onun tedavisindeydim ama eğitim analizinde değildim. Benim ona başvurmam ve onunla çalışmam tamamen geçirdiğim depresyona bağlı olarak gelişti. Ben onunla olan çalışmamı bitirip, o yıllarda ABD'de zorunlu olan askerlik hizmetine gittim. Döndükten sonra, ki iki yıl geçmişti aradan, psikanalist olmaya karar verdim. Başka bir analistle eğitim analizine başladım. Eğitim analizimi dokuz yılda tamamladım. Daha sonra bir başka analistle bir analize daha girdim. O kişi Kohut'un eğitim analizinden geçmişti.

Ağır bir depresyona girmem psikiyatri asistanı olduğum ve ilk hastalarımı aldığım günlere denk geliyor. Henüz analitik bir eğitim almamıştım. Yirmi altı yaşındaydım. Bir hastam seans sırasında bana acımasızca saldırdı. Ona göre ben çok beceriksiz, yeteneksiz, bilgisizdim. Depresyona girmemin son damlası sanırım o andı. Kendimi çok kötü hissettim. Aslına bakılırsa, söyledikleri bir bakıma doğruydu. Deneyimim yoktu. Duygusal olarak hazır değildim. Süpervizörüm bana yardım edemedi. Aslanlı bir arenaya atılmış gibi hissediyordum.

O sıralar –yıl 1967'ydi– muhakkak birisini görmem gerektiğini düşündüm. Kohut'un ismini hiç duymamıştım. Aslında o yıllarda Kohut, Amerikan Psikanaliz Birliği'nin Başkanıydı. Yani adını duymamanın pek de kolay olmadığı bir adam. Ona o zamanlar 'Bay Psikanaliz' derlermiş. Ancak benim psikanalizle bir

ilgim yoktu ki. Doğrusunu söylemek gerekirse, psikanalizle böyle, yani samimi bir ızdırap noktasında –ve tabii özellikle Kohut'la birlikte– tanışmış olmak, bana her zaman bir şans olarak görünmüştür. O samimi ızdırap noktasında psikanalizle ilgili pek az şey biliyordum. Sonradan psikiyatri ihtisasımdaki hocalarımdan çoğunun Kohut'un eğitiminden geçtiklerini öğrendim. O hocaların hemen hepsi ego psikoloğuydu. Kohut'un ünlü makalesi "Narsizmin Şekilleri ve Dönüşümleri"nin (Forms and Transformations of Narcissism) hocalar arasında elden ele dolaştığını sonradan öğrendim. Kohut henüz 'Kendiliğin Çözümlenmesi' isimli kitabını yazmamıştı. Sözünü ettiğim makale, bu kitaptaki düşüncelerin habercisiydi.

Hastaneden birileri bana Kohut'un ismini ve telefonunu verdiler. Randevu için aradığım gün Memorial Day'di. Yani tatildi. Ama o çalışıyordu. Onu aradım ve yanıt verdi. Aynı gün beni öğleden sonra çağırdı. Enstitüdeki ofisine gittim. Ofisinin bekleme odasında, hiç unutmam, ilk defa gördüğüm bir gazete vardı. O günün tarihini taşıyan 'Manchester Guardian'. Tuhafıma gitmişti. Sonradan bunun liberal bir İngiliz gazetesi olduğunu öğrendim.

Sonra kapı açıldı ve ince bir beyefendi bana doğru geldi. Üzerinde klasik bir takım elbise vardı. Beyaz gömlekli ve gri kravatlıydı. Yüzünde sıcak bir gülümseme ile bakıyordu. El sıkıştık. Şeyi hatırlamıyorum. Önce elimi ben mi uzattım, yoksa o mu uzattı? 'Ben Dr. Kohut,' dedi, 'lütfen bu taraftan buyrun'. Karşılıklı, yüzyüze sandalyelere oturduk ve 'bana kendinizi anlatın' dedi. Çok hafif bir aksanı vardı –bunun Viyana aksanı olduğunu sonradan öğrendim. Saçının aklaşmış olması ve tepedeki kabarıklığı bana büyükbabamı hatırlattı. Bunun o sırada çok farkında değildim ama içimde kuvvetli bir aktarımsal hareket oluş-

tu. Büyükbabam benim için çok önemliydi. Ben babamı, o İkinci Dünya Savaşı'ndan dönünceye kadar görmemiştim. Babam yokken –yani ben kendimi bildiğim andan babam dönünceye kadar– annemle, büyükbabamlarda kalmıştık. O sıralar Kohut'un Danimarka asıllı olduğuna dair bir düşlem de yaşıyordum. Bunu da sonradan çözdüm. İkinci Dünya Savaşı sırasında Danimarka, Yahudiler'i Naziler'e vermemek için direnmişti. Danimarkalılar'ın hepsi sarı yıldız takıp Naziler'i engellemişlerdi. İkinci Dünya Savaşı'nın bu öyküsü Yahudiler'in gözünde Danimarkalılar'ı kurtarıcı yapmıştı. Yani Kohut'un benim için çifte kurtarıcı düşlemi oluşmuştu. Büyükbabam gibi ve Danimarkalı.

Onunla yaptığımız ilk seansı asla unutamam. Onun kadar deneyime yakın ve derinlemesine dinleyen bir insan görmedim. O güne kadar hiç bu kadar anlaşıldığımı hissetmemiştim. Şimdi bile hatırlayınca o seansın duyguları içimde canlanıyor. Beni dinlerken gösterdiği ilgi ve anlamaya çalışmasındaki ciddiyet etkileyiciydi. Bana bir soru sordu ve ben ağlamaya başladım. Ne sorduğunu anımsamıyorum. Ben epey ağladıktan sonra 'bunlar küçük bir çocuğun gözyaşları' dedi. Ben daha fazla ağlamaya başladım. O sessizce oturup bekledi.

Çalışmamız klasik miydi? Evet, klasikti. Kohut seanslarda az konuşurdu. Sessizliği iyi kullanırdı. Seans içindeki etkileşimin bir diyalog olduğu durumlar sınırlıydı. Onunla çalışırken yaşamımda oluşan başarıları, kazanımları asla kutlamadı. Kendinden hiç bahsetmedi. Onu dışarıda görmedim. Genelde fazla soru sormazdı. Ancak aktarımdaki değişimlerin seanslarda nasıl ve ne zaman oluştuğunu titiz bir şekilde anlamaya çalışırdı. O zamanlar soru sorardı. Hiç unutmadığım müdahelelerinden biri şöyleydi: Ben bir seansta oldukça sessizdim. O bir süre bekledikten sonra, geçen seans veya seanslardaki değişim noktasını araştır-

maya başladı. 'Yaptığım veya söylediğim herhangi bir şey?' diye sordu. Belli bir süre bekledikten sonra ekledi: 'Yapmadığım veya söylemediğim herhangi bir şey?'. Daha önce söylediğim gibi, birinin Kaşer'i diğeri için Kaşer olmayabilir. Kohut yansızdı, anonimdi, ancak beni kapıda karşılarken gülümserdi. Anlattığım şeyin duygusal vibrasyonunu onun bünyesinde hissederdim. Çok duyarlıydı. Bunu hemen fark ederdiniz. Onun analiz odası çok güvenli bir yerdi. O odada bana saygı duyulduğunu hissederdim. Kohut, kimilerinin sandığı gibi, simetrik bir pozisyonda değildi. O odada simetrik değildik, ama eşittik. Kohut, çerçevenin kuruluşu ve korunmasında klasik bir psikanalistti. Kuramında farklıydı. Burada çok önemli bir nokta var. Kuramındaki farklılığın tekniğine yansıdığı yerler, örneğin bir klasik analiste göre daha arkadaşça olması, duyarlılığını fark etmeniz, vs. onun inandığı aktarımların gelişimine izin vermek içindir. Kendilik deneyimlerinin narsist aktarımların içini doldurması, analistin kendini bu şekilde, analizanın aktarımının kullanımına sunması ile mümkün olur. Empatik insani çevrenin bu şekilde sunulması, diğer yaklaşımlarda gelişme güvenliği bulmayan –ve dolayısıyla gelişmeyen– aktarım türlerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamaktadır.

Çalışmamız başladıktan birkaç yıl sonra benim mecburi askerlik hizmetine gitmem zorunluluğu doğdu. Vietnam savaşı başlamıştı. Görev yerim San Diego'daki donanma üssü olarak belirlendi.

Yavuz Erten– Çalışmanızın başlangıcında askere gideceğinizi biliyor muydunuz?

Allen Siegel– Bir ihtimaldi ancak kuvvetli bir ihtimal değildi.

Doğrusu Vietnam'daki gelişmelerle birlikte, askere gitme zorunluluğu bana hiç iyi gelmedi. Kohut'la birlikte bir 'kapanış' yapma olanağımız oldu. Bu zorunlu bitiş üzerine çalışabildik. Ancak gene de San Diego'daki günlerde eksikliğini çok duydum. İki sene sonra geri geldim. Hemen onu aradım ama bulamadım. Şikago'daydım, ama o enstitüde değildi. Sonraki yıllarda, tam da benim döndüğüm günlerde, onun tetkiklerinin yapıldığını ve lenfoma tanısı aldığını öğrendim. O, bu tanıyı çok yakınında olan insanlar ve eşi dışında kimseyle paylaşmamıştı. Sonunda ona ulaştım. Çalışmaya tekrar başlamanın iyi bir fikir olmadığını söyledi ve bir başkasını önerdi. Onun bu kararı o sıralarda bana hiç iyi gelmemişti, ancak sonraki yıllarda benim için en doğrusunu yaptığını düşündüm.

'Kendiliğin Çözümlenmesi'nin yayınlandığı zamanlardı. Kitap 1971'in Şubat'ında yayınlandı. Kanser tanısı 1971'in Eylül'ünde konmuş. Kohut lenfoma tanısından sonra çalışma saatlerini çok kısmıştı. Artık daha az ders veriyordu. Yazıları üzerine çalışmaya daha fazla zaman ayırıyordu.

Yavuz Erten– Bu arada enstitüdeki durum nasıldı?

Allen Siegel– Tahmin edebileceğiniz gibi. Çatışmalı, kamplaşmış, şiddetli. Ancak yıllar içinde birlikte yaşamayı öğrendik. Artık herkes soruları ve yanıtları karşılıklı biliyor. Bir numara söyleyip, onun hangi fıkraya ait olduğunu bilen ve gülen insanlar gibiyiz. Şikago Enstitüsü'nde çoğulculuğu becerdik. Enstitü bölünmedi. Bugün adaylar, Freud, Kohut, Klein, Winnicott, Bion, ilişkisel psikanaliz, Steve Mitchell dersleri alıyorlar. Ben de Eğitim Komitesi'ndeyim. Büyük 'H'li bir Hakikat olmadığının farkındayız.

Yavuz Erten – Aslında bu noktada sormak istediğim bir soru var. Klasik psikanaliz çevreleri, "ilişkisel psikanaliz" (relational psychoanalysis), "kişilerarası psikanaliz" (interpersonal psychoanalysis) veya "öznelerarası yaklaşımı" (intersubjectivity) analitik olmamakla eleştirirler. Bu yaklaşımlar yıllar içinde kendi özerk enstitülerini kurdular. Hatta IPA'yla rekabete girebilecek üst örgütlenmeler de yarattılar. Bu gelişmeler Kohut-sonrası, yani Kohut'un etkisiyle oluşan şeyler değil mi? Söyleşimizin başında Kohut'un kurum üzerindeki etkisi ile ilgili soruyu sorarken aklımda bu olgular vardı.

Allen Siegel– Bunlarda Kohut'un doğrudan bir etkisi olduğu fikrine katılmıyorum. Bu yaklaşımların ve dolayısıyla örgütlerinin ortaya çıkışı tarihsel perspektifte Kohut öncesine uzanır.

Yavuz Erten– Ancak bugünlerde daha geniş bir kendilik psikolojisi şemsiyesi var ve ilişkisel psikanaliz, öznelerarası yaklaşım ve diğerleri bu şemsiyenin altında kendilerine yer buluyorlar.

Allen Siegel– Evet, haklısınız. Bu biraz kafa karıştırıcı. Şu anda bu şemsiyenin altında beş alt-ekol var: Kohut'un klasik kendilik psikolojisi –ben buna "kendiliğin psikolojisi" (psychology of self) diyorum– Stolorow'un öznelerarası yaklaşımı; Lichtenberg'ün güdülenme sistemleri kuramı; Bacal'ın ilişkisel-tedariksel okulu –şimdilerde bu ekole "specificity" adı da veriliyor– ve Shane'lerin lineer olmayan sistem kendilik psikolojisi. Bu kadar fazla ekol gerçekten kafa karıştırıcı. Benim anladığım ve inandığım kendilik psikolojisi, Heinz Kohut'un kuramı. Diğerlerini de dinliyorum, tartışıyorum, anlamaya çalışıyorum.

Biraz önce sözünü ettiğiniz IPA-dışı özerk örgütlenmelere gelince... Bu örgütlenmelerin, benim görüşümce iki kökeni var. Birincisi, ABD'de psikiyatristler dışındaki ruh sağlığı çalışanlarının uzun yıllar Amerikan Psikanaliz Birliği'ne ve dolayısıyla IPA'ya kabul edilmemeleri. Bu meslek grupları gayet haklı olarak kendi örgütlerini kurdular. Bugünkü özerk enstitülerin temellerinde bu örgütler var. İkincisi, Harry Stack Sullivan'ın ABD'deki büyük etkisi: Sullivan, psikanaliz Amerika'ya Avrupa'daki yapının uzantısı olarak gelmeden kendi psikanalizini kurmuştu. Freudcu psikanaliz ABD'ye geldikten ve kurumlaştıktan sonra, Sullivan bu kuruma katılmadı. Onun kişilerarası psikanalizi ayrı bir dal olarak hep varlığını korudu ve Amerikan psikanalizine ilişkisel bir renk kattı. Kohut-sonrası yıllarda, kişilerarası psikanaliz, biraz önce sözünü ettiğim farklı kendilik psikolojisi alt-ekolleri ile etkileşimlere girdi, ortak yapılar oluşturdu.

Ayrıca ilave etmek isterim ki, bu örgütlerle benim bir derdim yok. Psikanalizin bilgisinin tekele alınamayacağına, alınmaması gerektiğine inanıyorum. Psikanalizin kuram olarak, teknik olarak ve kurum olarak dar kalıplara sokulmasının, ona ne kadar zarar verdiğini, biz Amerika'da çok çarpıcı şekillerde yaşadık. Böyle yapılar gitgide oksijensiz kalırlar. Güvenlik adına art arda kısıtlamalar doğar; muhafazakarlık sürekli ihanet avındadır. Bunun sonucunda güvenlik adına canlılık kaybedilir. Öyle görünüyor ki, Kohut'un ortaya çıkışı ile birlikte, psikanaliz içinde canlılığı büyük ölçüde sağlayan bir çeşitlenme doğmuştur. Kurumlar ve kuramlar, çoğulculuğa yaklaşımları ile olgunluk sınavlarından geçerler. Ülkeniz ve ülkenizdeki psikanaliz örgütleri adına en büyük dileğim, canlılık odağı olan gerilimlere tahammül göstererek bir arada yaşama kapasitesini geliştirmeleridir. Bunun dışındaki tüm gelişmeler, tarih defaatle göstermektedir ki,

Pirrhus zaferleridir.

Yavuz Erten– Bu söyleşi için size çok teşekkür ederim.

Allen Siegel– Ben teşekkür ederim ve ülkenizin tüm psikanalistlerine, psikanalist adaylarına ve psikanalize ilgi duyan herkese selamlarımı gönderirim.

"Psikanalizin 'Öteki' Yüzü: Heinz Kohut" Kitabını Yayına Hazırlayanlar

Yavuz Erten: Psikoloji ve klinik psikoloji eğitimlerini Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamlamıştır. New York'ta NIP'de çağdaş psikanaliz eğitimi görmüştür. Uluslararası Kendilik Psikolojisi Konseyi üyesidir. İstanbul'da, İçgörü Psikoterapi Merkezi'nde çalışmaktadır.

Nafi Mitrani: Sosyoloji, psikoloji ve klinik psikoloji uzmanlık eğitimlerini Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamlamıştır. İstanbul'da, İçgörü Psikoterapi Merkezi'nde çalışmaktadır.

Melis Tanık: Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji ve Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümlerinden mezun olmuştur. California School of Professional Psychology – Fresno'da, klinik psikoloji alanında doktorasını tamamlamıştır. İstanbul'da klinik psikolog olarak çalışmaktadır.

Psikanaliz Gündemi Dizisinin Sorumluları

Bella Habip: Psikanaliz Gündemi dizisinin editörü Bella Habip, Grenoble Üniversitesi Klinik Psikoloji Bölümü mezunu ve Paris Psikanaliz Kurumu üyesidir. İstanbul'da çocuk ve erişkin psikanalisti olarak faaliyetini sürdürmektedir.

Stella Ovadia: Paris V Üniversitesi Patolojik Psikoloji Bölümü mezunu ve Paris Psikanaliz Kurumu üyesidir. İstanbul'da psikanalist olarak faaliyetini sürdürmektedir.

psikanaliz gündemi

psikanalizin 'öteki' yüzü: HEINZ KOHUT

Heinz Kohut'un Kendilik Psikolojisi, Nesne İlişkileri okulundan sonra, Freud'un dürtü/savunma modelinden ikinci önemli epistemolojik kopuşu temsil eder. Psikanalitik kuramın odağına cinsellik ve saldırganlık dürtüleri yerine narsistik gereksinimlerin yerleşmesi, analist-analizan ilişkisinin de baştan kurgulanmasını, tekniğin merkezine empatinin oturmasını beraberinde getirir. Yorum deneyime yaklaşırken, mahrum bırakan "baba-analist"in yerini de, gerektiğinde besleyen "anne-analist" alır. Artık analiz odasındaki tek ilişki aktarım-karşı aktarım ilişkisi değildir.

Elinizdeki kitap, psikanalizin geçirdiği bu önemli dönüşümü sağlayan, zaman içinde "klasik" statüsünü kazanmış makaleleri okuyucuya sunmanın yanı sıra, kopuşun niteliğini sergilemeyi, kuramla uygulama arasında köprü kurarak analiz odasında olup bitenlere bir göz atmayı, yol çatallandığında Kendilik Psikolojisi'ne sapanların şimdilerde vardıkları ve yarın için hedefledikleri menzilleri gözden geçirmeyi amaçlıyor. **Psikanalizin 'öteki' yüzünü merak edenler için...**

Psikanaliz Gündemi - 4 www.ithaki.com.tr

ISBN 975-273-041-8

9789752730410

ithaki